

ISSN 2345-1106

E-ISSN 2587-358X

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1>

VECTOR EUROPEAN

Revistă științifico-practică

Nr. 1 / 2022

CHIȘINĂU 2022

COLEGIUL DE REDACȚIE:

SEDLEȚCHI Iurie, Rector USEM, dr., în drept, prof. univ., redactor - șef
CATAN Petru, dr. hab. în economie, prof. univ., redactor șef-adjunct
CUȘNIR Valeriu – dr. hab. în drept, prof. univ., Republica Moldova
BĂIEȘU Aurel, dr. hab. în drept, prof. univ., Republica Moldova
BURIAN Alexandru, dr. hab. în drept, prof. univ., Republica Moldova
CUȘMIR Marcel, dr. hab. în drept, conf. univ., Republica Moldova
GUCEAC Ion, Academician, dr. hab. în drept, prof. univ., Republica Moldova
POALELUNGI Mihai, dr. hab. în drept, prof. univ., Republica Moldova
AIRAPETEAN Artur, dr. în drept, conf. univ., Republica Moldova
BICHICEAN Gheorghe, dr. în drept, prof. univ., România
SAMALI Serghei, dr. în economie, prof. univ., Republica Belarus
PARMACLI Dumitru, dr. hab. în economie, prof. univ., Republica Moldova
BUNECI Petre, dr. în drept, prof. univ., România
COZAC Iurii, dr. în economie, prof. univ., Ucraina
VALEEVA Iulia, – dr. în economie, docent, Federația Rusă
SOROCA Larisa, dr. în economie, docent, Ucraina
FLOROIU Mihai, dr. în drept, prof. univ., România
PUȘCĂ Corneliu-Andy, dr. în drept, conf. univ., România
PUȘCAȘ Victor, dr. în drept, conf. univ., Republica Moldova
CEBAN Cristina, dr. în drept, conf. univ., Republica Moldova
ȘARGU Lilia, dr. în economie, conf. univ., Republica Moldova
COJOCARU Aurelia, dr. în psihologie, conf. univ., Republica Moldova
COJOLEANCĂ Bogdan, dr. în psihologie, prof. univ., România
PAVALACHE-ILIE Mariela, dr. hab. în psihologie, prof. univ., România
TINTIUC Tatiana, dr. în psihologie, conf. univ., Republica Moldova
PERJAN Carolina, dr. în psihologie, conf. univ., Republica Moldova
VÎRLAN Maria, dr. în psihologie, conf. univ., Republica Moldova
ȚARANU Anatol, dr. în istorie, conf. univ., Republica Moldova
SOSNA Boris, dr. în drept, conf. univ., Republica Moldova

Redactor literar, dr. hab. filologie, prof. univ.: **COLȚUN Gheorghe**

Redactor tehnic: **LANGA Adrian**

Adresa redacției:

Str. Ghenadie Iablocikin, 2/1, b. 500, Complexul Editorial, USEM.

Cod poștal: MD-2069. mun. Chișinău, Republica Moldova

tel.: 022- 509 129, fax: 022- 509 122

e-mail: vector-european@mail.ru

web: <http://usem.md/md/p/vector-european>; <http://usem.md/md/p/activitate-stiintifica>

Fondator: Universitatea de Studii Europene din Moldova.

Revista este indexată în următoarele **Baze de date Internaționale:**

- **DIRECTORY OF OPEN ACCESS SCHOLARLY RESOURCES** ; <http://road.issn.org/en>;
- **eLIBRARY.RU (RINTs)**; <http://elibrary.ru/>;
- **CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN ONLINE LIBRARY**; <https://www.ceeol.com/>.

Revista este membru **Crossref**.

Preluarea textelor editate în revista „Vector European” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra conținutului articolelor aparține în exclusivitate autorilor. Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Toate materialele prezentate sunt recenzate și aprobate spre publicare la ședința Senatului USEM.

© UNIVERSITATEA DE STUDII EUROPENE DIN MOLDOVA, 2022

CUPRINS

ȘTIINȚE JURIDICE	5
BUJOR Constantin. CAZURI DE ÎNLĂTURARE A CARACTERULUI PENAL AL FAPTEI DATORITĂ STĂRII DE EBRIETATE.....	5
CORSEI Andreia, BĂLOI Cristina. ANALIZA PRACTICII NAȚIONALE ȘI A CTEDO PE CAUZELE PRIVIND VIOLENȚA ÎN FAMILIE ȘI MĂSURI, STRATEGII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE DE PREVENIRE A VICTIMIZĂRII MINORILOR.....	11
MIZDRAN Mihai. OMORUL ASUPRA SOȚULUI, SOȚIEI SAU UNEI RUDE APROPIATE SAU ASUPRA UNUI MEMBRU DE FAMILIE	18
OSTROVARI Petru. MECANISME NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI ÎN CONTEXTUL VALORILOR EUROPENE ALE PERSOANELOR CU COMPORTAMENT DUPLICITAR.....	23
OSTROVARI Petru. DREPTURILE GENERAȚIILOR ÎN CREȘTERE LA UN STIL DE VIAȚĂ SĂNĂTOS ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19.....	27
PRISAC Alexandru. EXECUTAREA IMEDIATĂ A HOTĂRÎRILOR JUDECĂTOREȘTI ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	30
SOROCEANU Igor. CONȚINUTUL MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII DIN DOMENIUL REȚELELOR DE COMUNICAȚII ELECTRONICE. PARTEA I.....	34
SPRINCEAN Serghei, PÎRȚAC Grigore, SYCHEV Andrey. HUMAN SECURITY AND ETHICS IN SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT	38
ПАНЬКЕВИЧ Василий. УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ В УКРАИНЕ И МОЛДОВЕ: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ ПОДХОД.....	43
ȘTIINȚE ECONOMICE	47
BURBULEA Rodica, CHISILI Serghei. STRATEGII DE MARKETING APLICATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA DE CĂTRE ÎNTREPRINDERILE AGROINSUSTRIALE.....	47
DASCALIUC Daniela, CÎRLAN Ana. INGINERIA BANCARĂ - PROCES DE CREARE A INOVAȚIILOR BANCARE.....	54
ȘARGU Lilia. MARKETING SUSTENABIL PRIN FIDELIZAREA CLIENȚILOR.....	58
VRÂNCEANU Vasile. SPECIFICUL ACTIVITĂȚII DE CONDUCERE MANAGERIALĂ.....	64
CIOBANU Mihail. VIRTUAL SUMMER CAMPS FOR CHILDREN AS A COMPLEMENTARY OPTION TO THE CAMPS WITH PHYSICAL PRESENCE	67
LEVKOVICH Lavan Limor. MANAGEMENT OF EDUCATION SYSTEM UNDER INTERNATIONALISM REFORM	72
MUSAYEV Jeyhun Iskander. DEVELOPMENT OF AGROTOURISM APPLICATION IN GANJA-GAZAKH ECONOMIC CIRCLE.....	75
КАЛИНИНА М. В., ВАЛЕЕВА Ю. С. СИСТЕМА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРЕДПРИЯТИЯ.....	80
ПАРМАКЛИ Д.М., КАРА А.Д. ОСОБЕННОСТИ АНАЛИЗА ПОКАЗАТЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ ПТИЦЕВОДСТВА В ДИНАМИКЕ.....	83

PSIHOLOGIE	90
BARBU Cezara Claudia, KALCEV Veronica. UNELE ASPECTE ALE EVALUĂRII PSIHOLOGICE A PERSONALULUI	90
COCA Carmen Elena. BULLYING-UL	94
COJOCARU Aurelia, FONARIUC Nadejda. CONOTAȚII TEORETICE PRIVIND CAUZELE ȘI MANIFESTAREA AGRESIVITĂȚII UMANE	100
CREANGA Elena, LUNGU Natalia. STATUTUL PROFESIONAL AL CADRULUI DIDACTIC: PERSONALITATE, ROLURI ȘI FUNCȚII	105
DIȚA Maria, CALBAZA-ORMENIȘAN Mirela. EDUCAȚIA PENTRU VIAȚA DE FAMILIE. EDUCAȚIA SEXUALĂ	109
GLAVAN Aurelia, IONAȘCU Grigore. DIMENSIUNI ALE RELAȚIEI DINTRE NIVELUL ANXIETĂȚII, PERCEȚIA SUPORTULUI SOCIAL ȘI RISCUL PENTRU ABUZUL DE ALCOOL ÎN RÂNDUL ADOLESCENȚILOR	112
GUSEV Alexey, RAILEAN Victoria. EVALUAREA PERSONALULUI ÎNTRE METODELE TRADIȚIONALE ȘI MODERNE	117
MICLEUSANU Zinaida, Natalia TOMAI. ASPECTE REPREZENTATIVE ÎN DEFINIREA PROCESULUI DE COMUNICARE	123
PAVLYK Natalia, NEGREA Adelina. EXPLICAȚIILE BIOLOGICE ASUPRA COMPORTAMENTULUI CRIMINAL	127

**CAZURI DE ÎNLĂTURARE A CARACTERULUI PENAL AL FAPTEI DATORITĂ STĂRII DE
EBRIETATE**

BUJOR Constantin,

doctorand,

Universitatea Liberă Internațională din Moldova,

România,

<https://orcid.org/0000-0001-9180-0457>

bujorconstantin8@gmail.com

Recenzent

MARIȚ Alexandru,

Doctor în drept, profesor universitar,

Șef Catedră Drept Public, USPEE „C. STERE”

<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

alexmarit@mail.ru

REZUMAT

În concepția legii penale române, instituțiile juridico-penale și reglementările corespunzătoare acestora se grupează în jurul a trei realități fundamentale, și anume: fapta penală, făptuitorul și constrângerea juridică. Primei realități îi corespunde instituția infracțiunii și reglementările referitoare la infracțiune, celei de-a doua îi corespunde instituția răspunderii penale, iar celei de-a treia, instituția pedepsei, fiecare cu reglementările corespunzătoare.

În opinia noastră, deci, starea de ebrietate poate fi nu numai un factor atenuat al pedepsei, ci și o cauză care ar exclude vinovăția, iar în consecință, și răspunderea penală. Din aceste considerente, sintagma “se iau în considerare la aplicarea pedepsei”, sintagmă cuprinsă în art. 24 Cod penal al RM și art. 29 Cod Pen Român - Intoxicația - Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală, săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale, ori nu putea să le controleze, din cauza intoxicării involuntare cu alcool sau alte substanțe psihoactive.. al Republicii Moldova prin care este reglementată starea de ebrietate în legea penală (ca circumstanță), ar trebui înlocuită cu sintagma “se iau în considerare la tragerea la răspundere penală și/sau la stabilirea pedepsei”. Starea de ebrietate ar fi astfel reglementată în legea penală a Republicii Moldova și ca o cauză de înlăturare a caracterului penal, fiind o cauză care exclude vinovăția.

Cuvinte-cheie: alcoolismul, etilism, narcomania, toxicomania, patologie, tulburare mentală etc.

CASES OF REMOVAL OF THE CRIMINAL CHARACTER OF THE ACT DUE TO DRUNKNESS

BUJOR Constantin ,

PhD student,

Free International University of Moldova,

Romania,

<https://orcid.org/0000-0001-9180-0457>

bujorconstantin8@gmail.com

Reviewer

MARIȚ Alexandru,

PhD, University professor,

Head of the Department of Public Law, USPEE „C. STERE”

<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>

alexmarit@mail.ru

SUMMARY

According to the Romanian criminal law, the juridical-criminal institutions and their corresponding regulations are grouped around three fundamental realities, namely: the criminal act, the perpetrator and the legal constraint. The first reality corresponds to the institution of the crime and the regulations related to the crime, the second corresponds to the institution of criminal liability, and to the third, the institution of punishment, each with the corresponding regulations.

In our opinion, therefore, drunkenness can be not only a mitigating factor of punishment, but also a cause that would exclude guilt, and consequently, criminal liability. For these reasons, the phrase "shall be taken into account when applying the sentence", a phrase contained in art. 24 Criminal Code of the Republic of Moldova and art. 29 of the Romanian Penal Code - Poisoning - The act provided by the criminal law, committed by the person who, at the time of committing it, could not be aware of his actions or inactions, or could not control them, due to involuntary poisoning, is not imputable with alcohol or other psychoactive substances. The state of intoxication would thus be regulated in the criminal law of the Republic of Moldova and as a cause of removal of the criminal character, being a cause that excludes guilt.

Key words: alcoholism, drug addiction, addiction, pathology, mental disorder, etc.

Introducere. Spre deosebire de dispozițiile legii penale române, Codul Penal al Republicii Moldova nu menționează printre cazurile de înlăturare a caracterului penal al faptei și starea de ebrietate. Or, pot exista și situații când starea de ebrietate care a însoțit săvârșirea infracțiunii a fost provocată de niște substanțe administrate persoanei fără știrea sau consimțământul acesteia, fie chiar prin constrângere, cu aplicarea violenței. În astfel de cazuri, persoane nu numai că nu dorește sau nu conștientizează că va ajunge în stare de ebrietate, ci nici nu prevede și nici nu trebuie să prevadă efectul lor (datorită faptului că substanțele i se administrează prin înșelăciune); alteleori, față de ea se aplică violența în scopul consumării substanțelor menționate. În asemenea cazuri trebuie să se excludă vinovăția, iar ca rezultat, și răspunderea penală. Astfel de cauze ale stării de ebrietate ar trebui să fie menționate expres în Codul Penal al Republicii Moldova ca exculpatorii de răspundere penală [7].

Dar, paralel cu reglementările care privesc fiecare din instituțiile juridico-penale menționate și cu prevederea efectelor juridice pe care acestea le produc, legea penală conține și dispoziții referitoare la modalitățile în care instituțiile juridico-penale de mai sus încetează să-și mai producă efectele. Sub acest aspect, instituției infracțiunii îi vor corespunde dispozițiile privind cauzele care înlătură caracterul penal al faptei, instituției răspunderii penale îi vor corespunde dispozițiile privind cauzele care înlătură răspunderea penală și consecințele condamnării, iar instituției pedepsei îi vor corespunde dispozițiile privind cauzele care înlătură pedeapsa [1].

În conformitate cu dispozițiile art. 29 Cod Pen Român – Intoxicația - Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală, săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale, ori nu putea să le controleze, din cauza intoxicării involuntare cu alcool sau alte substanțe psihoactive. Intoxicația: - **"Nu este imputabilă fapta prevăzută de legea penală, săvârșită de persoana care, în momentul comiterii acesteia, nu putea să-și dea seama de acțiunile sau inacțiunile sale, ori nu putea să le controleze, din cauza intoxicării involuntare cu alcool sau alte substanțe psihoactive"**. Așadar, din Codul Penal al României, nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală, dacă făptuitorul, în momentul săvârșirii faptei, se găsea, datorită unor împrejurări independente de voința sa, în stare de beție completă produsă de alcool sau alte substanțe. Potrivit art. 29 Cod Pen Român, starea de beție voluntară completă produsă de alcool sau de alte substanțe nu înlătură caracterul penal al faptei. Ea poate constitui, după caz, o circumstanță atenuantă sau agravantă. După cum rezultă din cele ce preced, starea de beție poate constitui în anumite împrejurări o cauză de excludere a răspunderii penale, iar în altele o cauză de atenuare sau agravare a sancțiunii [10].

Metodele de cercetare. Pentru atingerea scopului și îndeplinirea obiectivelor propuse am recurs la metoda analizei și sintezei informației la temă selectate din literatura de specialitate și deasemenea au fost folosite și metodele: metoda istorică și sistematică, metoda juridică comparativă. Analiza practicii judiciare reprezintă de asemeni o sursă importantă în desfășurarea cercetării științifice a intoxicației involuntare cu alcool sau alte substanțe psiho-active.

În procesul de studiere au fost utilizate lucrările științifice ale savanților din România, Federația Rusă, Republica Moldova. Importanță la elaborarea acestei lucrări a avut baza normativă ce cuprinde actele legislative naționale: Constituția Republicii Moldova, Codul Familiei al Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții:

Beția este o stare psiho-fizică anormală în care se găsește o persoană, datorită efectelor pe care le au asupra organismului său și asupra facultăților sale mintale anumite substanțe excitante sau narcotice consumate de acea persoană ori introduse în corpul său. Cea mai frecventă formă de beție este beția alcoolică sau intoxicația etilică. Se cunoaște însă și așa-numita beție rece, produsă prin consumul de stupefiante (opiu, morfină, heroină, hașiș, cocaină etc.).

Prin acțiunea lor asupra organismului și asupra facultăților psihice ale persoanei care le consumă, aceste substanțe ebriante provoacă devieri specifice de la starea psihofizică normală a persoanei. Astfel de devieri conduc la diminuarea, uneori până la anihilare, a capacității psihofizice a persoanei de a-și da seama sau de a fi stăpână pe acțiunile sau inacțiunile pe care le săvârșește în această stare. De aceea, în reglementarea răspunderii penale a persoanei trebuie să se țină seama de influența pe care starea de beție, oricare ar fi natura și cauzele acesteia, o poate avea asupra capacității psihofizice și deci asupra răspunderii persoanei în dreptul penal [5].

Interesând capacitatea psiho-fizică a persoanei starea de beție influențează răspunderea penală a acesteia în cazul săvârșirii unei fapte prevăzute de legea penală, în această stare. Influența stării de beție asupra răspunderii penale este diferită după felul în care aceasta este realizată și după gradul de intoxicare [9].

Pentru determinarea cât mai exactă a influenței pe care starea de beție o poate avea asupra răspunderii penale, în știința dreptului penal se face distincție între mai multe feluri de beție, ținându-se seama de atitudinea psihică a persoanei în cauză față de provocarea stării de ebrietate, de gradul de beție, de frecvența cu care o persoană își provoacă starea de ebrietate etc. Astfel, după atitudinea persoanei față de provocarea stării de beție, se face distincție între beția accidentală (fortuită), provocată independent de voința persoanei în cauză, și beția voluntară. Beția voluntară poate fi la rândul său simplă, când este produsă fără ca persoana să aibă intenția de a se îmbăta, și preordinată, când persoana și-a provocat

anume starea de beție în vederea săvârșirii unei infracțiuni. De asemenea, beția voluntară poate fi ocazională, când o persoană consumă întâmplător băuturi alcoolice, sau cronică, atunci când apare ca o stare permanentă, o obișnuință.

După gradul de intoxicație, beția poate fi completă, când se ajunge la cvasiparalizarea completă a energiei fizice și a facultăților psihice, ori incompletă, când procesul de intoxicare se află în faze incipiente, determinând o slăbire a capacității de autocontrol și autodirijare a notelor de conduită.

Starea de beție, oricare ar fi forma ei, influențând asupra facultăților psihofizice ale persoanei și, prin aceasta, asupra capacității ei de a-și da seama și de a fi stăpână pe faptele sale săvârșite în această stare, este firesc ca ea să influențeze și asupra răspunderii penale pentru aceste fapte. Într-adevăr, legea penală prevede dispoziții speciale cu privire la influența stării de beție asupra răspunderii penale. În reglementarea acestei influențe, legea face distincție între starea de beție și starea de iresponsabilitate provenită din starea de beție care a îmbrăcat forme psihopatice.

Legea penală face deosebire între împrejurarea "stării de beție" în care s-a putut afla persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală și starea de iresponsabilitate provenită din beția ajunsă la forme psihopatice. Despre starea de beție ca o împrejurare care însoțește săvârșirea faptei se ocupă dispozițiile art. 49 C.Pen., în timp ce iresponsabilitatea decurgând din formele psihopatice ale beției intră în prevederile dispoziției din art. 48. La starea de iresponsabilitate aspectul principal îl constituie lipsa capacității psihice a făptuitorului în momentul săvârșirii faptei, iar sursa acestei incapacități este un aspect adiacent; la împrejurarea stării de beție ceea ce interesează în primul rând este felul stării de beție (accidentală sau voluntară), iar măsura în care această stare a acționat asupra capacității psihice a făptuitorului constituie aspectul adiacent [4].

Vorbind despre *condiții ale beției accidentale* ca una dintre formele beției, singura care are ca efect înlăturarea caracterului penal al faptei săvârșite sub influența ei este beția accidentală completă [8]. Într-adevăr, potrivit dispoziției din art. 29 Cod Pen Român, "nu constituie infracțiune fapta prevăzută de legea penală dacă făptuitorul, în momentul săvârșirii faptei, se găsea, datorită unor împrejurări independente de voința sa, în stare de beție completă produsă de alcool sau de alte substanțe".

Este posibil ca o persoană să se îmbete involuntar, lucrând într-un mediu cu substanțe alcoolice, ori să fie silită prin forță să îngurgiteze alcool sau alte substanțe și pierzându-și uzul rațiunii, să comită fapte prevăzute de legea penală [12]. Acțiunea exercitată de diferiți ebriați (alcool, stupefianți) asupra organismului și asupra facultăților psihice ale omului, determină anumite deviații de la starea psihofizică normală, deviații care relevă existența stării de beție (de ebrietate).

Din prevederile legale enunțate rezultă că pentru a fi în prezența beției, cauză care înlătură caracterul penal al faptei, trebuie îndeplinite, cumulativ, următoarele condiții:

A) făptuitorul să se fi găsit în momentul sau, eventual, în tot timpul săvârșirii faptei, în stare de beție produsă de alcool ori de alte substanțe. Dacă starea de beție nu a existat în momentul sau în timpul săvârșirii faptei, ci anterior sau posterior acestuia, condiția nu este îndeplinită;

B) starea de beție să fi fost accidentală, adică provocată independent de voința făptuitorului, în condițiile examinate;

C) starea de beție să fi fost completă, deci făptuitorul să fi fost lipsit de posibilitatea de a-și da seama de fapta sa;

D) fapta săvârșită în stare de beție să fie o faptă prevăzută de legea penală. Deși aflată în stare de beție completă, persoana poate săvârși totuși unele infracțiuni de inacțiune, divulgări de secrete, ultraj contra bunelor moravuri etc.

A) **În momentul săvârșirii faptei, făptuitorul să se fi găsit în stare de beție produsă prin alcool ori alte substanțe.** Prevederea acestei condiții este firească pentru că numai săvârșirea faptei sub influența nemijlocită a unei stări de beție completă și accidentală atrage constatarea că persoana acționând fără capacitatea de a înțelege și a voi faptele sale a lucrat cu nevinovăție. Tot firesc este, desigur, ca această condiție să nu fie realizată în cazurile în care starea de beție deși concomitentă cu fapta, a încetat mai înainte ca făptuitorul să fi curmat sau isprăvit activitatea infracțională [2]. Cu atât mai mult nu ne vom afla în ipoteza aplicării art. 49 alin. 1 din Codul penal, atunci când starea de beție s-a manifestat anterior sau posterior timpului în care s-a săvârșit fapta prevăzută de legea penală.

Sursa stării de beție poate fi – așa cum am arătat mai înainte – alcoolul sau orice altă substanță care induce starea de beție. Nu interesează modul în care s-a produs acțiunea de aducere în stare de beție a făptuitorului – prin îngurgitare, injectare, inhalare, etc. – nici timpul (ziua, noaptea, vara, iarna etc.) sau circumstanțele (în timpul serviciului, în timpul unei calamități etc.).

Prin expresia "în momentul săvârșirii faptei" se înțelege timpul sau durata de timp în care au loc actele de executare a faptei. În oricare din formele de beție cu relevanță penală, aplicarea prevederilor art. 49 din Codul Penal al României are loc numai dacă agentul s-a găsit în starea respectivă în momentul săvârșirii faptei, adică în perioada în care a săvârșit actele de executare ale infracțiunii.

Dacă săvârșirea infracțiunii s-a prelungit în timp, dar starea de beție a existat numai într-o anumită perioadă a acestui interval, nu va putea fi înlăturat caracterul penal al faptei. Chiar dacă este vorba de o stare de beție accidentală completă în momentul săvârșirii unuia sau unora dintre actele materiale ale infracțiunii continuate, aceasta nu poate determina ruperea unității legale a infracțiunii și autonomizarea celui sau acelor acte materiale, instanța având posibilitatea de a ține seama de această situație de fapt la individualizarea pedepsei, atunci când hotărăște asupra naturii pedepsei ce urmează a fi aplicate (în cazul în care legea prevede pedepse alternative) ori când statuează asupra pedepsei concrete, între maximum și minimum prevăzut de norma juridică respectivă [3].

În cazul faptelor omisive, constând în inacțiune, îndeplinirea condiției se raportează la întreaga perioadă pe a cărei durată făptuitorul avea obligația de a face ceea ce legea ordonă. În cazul concursului de infracțiuni, verificarea existenței stării de beție trebuie să se facă în raport cu momentul săvârșirii fiecăreia dintre infracțiunile concrete, urmând a se dispune înlăturarea caracterului penal al faptei pentru toate infracțiunile aflate în concurs ori numai pentru una sau unele dintre acestea. Desigur, dacă această condiție nu este îndeplinită în raport cu niciuna din fapte, nu vor opera prevederile art. 49

C.Pen. Tot astfel, dacă starea de beție este anterioară sau ulterioară săvârșirii faptei.

Astfel, dacă făptuitorul a turnat otravă în mâncarea sau băutura pe care victima a consumat-o, fără a fi în stare de ebrietate, dar ajunge în stare de beție accidentală completă ulterior, în momentul în care victima consumă băutura sau mâncarea respectivă, starea de beție este irelevantă, deoarece nu există o legătură de cauzalitate între faptă și starea de beție, aceasta din urmă fiind posterioară momentului punerii în executare a hotărârii de a săvârși fapta. Dacă făptuitorul a consumat băuturi alcoolice după săvârșirea infracțiunii, în scopul de a induce în eroare organele judiciare – încercând prin aceasta a i se atenua răspunderea –, o atare împrejurare poate constitui un element agravant de care se va ține seama la efectuarea operației de individualizare a pedepsei [10].

B) Starea de beție în care se găsea făptuitorul să fie accidentală, involuntară, fortuită.

Starea de beție trebuie să fie accidentală, deoarece numai în acest caz va constitui o cauză care face ca fapta să nu fie infracțiune; adică, să se producă independent de voința persoanei care a ajuns în această stare, fiind consecința unei întâmplări, accidentalități sau a faptului că persoana este silită să consume băutura alcoolică sau altă substanță. În acest sens, în practica judiciară s-a decis că starea de beție patologică, susceptibilă să înlăture caracterul penal al faptei, trebuie să fie rezultatul unui consum involuntar de alcool. Dacă consumul de alcool este voluntar, atunci va subzista răspunderea penală a inculpatului [11].

În cazul beției prevăzute în art. 29 Cod Pen Român este necesar ca starea de beție să se producă independent de orice amestec al voinței făptuitorului în producerea acesteia. Făptuitorul nu numai că nu a voit să se îmbete, dar nici măcar nu a putut bănui că ar fi posibil să ajungă într-o asemenea stare. Accidentalitatea beției se raportează întotdeauna la voința persoanei care a ajuns în această stare, mai precis la neintervenția acestei voințe în producerea acelei stări. În această situație se află, de exemplu, bolnavul care ajunge în stare de ebrietate ca urmare a administrării unui medicament care conține un ebriant, sau un muncitor care lucrează într-o fabrică de spirt și care inhalează aburii de alcool devenind în stare de ebrietate accidentală completă.

Prin această condiție – care este din cele mai importante sub aspectul evidențierii lipsei de vinovăție a făptuitorului – se înțelege starea de beție cauzată în împrejurări independente de voința sa. Potrivit acestei condiții se cere ca făptuitorul să nu fi voit să ajungă în stare de beție, neprevăzând posibilitatea survenirii ei, dar să fi ajuns în această stare datorită intervenției unei împrejurări accidentale, fortuite și care să fi acționat peste voința sa. Este, așa cum am mai arătat, cazul tipic al persoanelor care se îmbată datorită acțiunii fortuite a unor substanțe ebriante (ca de pildă, îmbătarea cu vapori de alcool emanați accidental într-o distilerie) sau constrângerii irezistibile venite de la alte persoane (îmbătarea cuiva prin constrângere).

Condiția unei beții accidentale nu se va realiza dacă făptuitorul a prevăzut dinainte posibilitatea îmbătării sale și a acceptat-o în mod conștient ori a sperat în mod ușuratic că ea nu se va produce și nici atunci când a avut posibilitatea evitării intoxicației cu alcool sau alte substanțe și nu a luat toate măsurile pentru a preîntâmpina sau anihila influența acestora [2]. Dimpotrivă, în aceste cazuri făptuitorul va răspunde pentru fapta săvârșită în formă de vinovăție a culpei (nesocotință, neglijență sau ușurință) dacă legea sancționează fapta respectivă atunci când este comisă din culpă (cele mai multe infracțiuni prevăzute de legea penală săvârșindu-se cu intenție și numai unele din culpă).

C) Starea de beție să fi fost completă. Beția completă se manifestă printr-o paralizare a energiei musculare și întunecarea tuturor funcțiilor intelectuale. Într-o asemenea stare consideră legiuitorul că trebuie să se comită fapta prevăzută de legea penală pentru ca subiectul să fie apărât de răspundere penală, prin înlăturarea caracterului penal al faptei. Dacă beția accidentală este incompletă, adică facultățile psihice și fizice ale făptuitorului nu sunt total anulate, fapta săvârșită de acesta are caracter penal, deoarece el este stăpân pe acțiunile sau inacțiunile sale, fiind presupus că are discernământul necesar pentru a distinge ceea ce este licit de ceea ce nu este îngăduit [12].

Beția completă nu trebuie confundată cu beția comatoasă (letargică), care presupune o absență totală psihică a făptuitorului. Subiectul păstrează un anumit control asupra faptelor sale, altfel nu se explică cum ar putea comite o faptă prevăzută de legea penală pentru a beneficia de prevederile art. 49 alin. 1 din Codul penal. În practica judiciară s-a decis că starea de beție este completă numai dacă este atât de avansată încât inculpatul nu-și dă seama pe deplin de actele pe care le comite. Astfel, de exemplu, dacă inculpatul a purtat discuții coerente cu victima, după care i-a aplicat mai multe lovituri de cuțit și s-a închis în locuință, aceste împrejurări relevă faptul că inculpatul nu se afla în stare de beție completă.

Beția completă se situează înainte de faza letargică, adică înainte de abolirea deplină a capacității psihice a persoanei, aceasta din urmă, așa cum am arătat, fiind caracteristică iresponsabilității, chiar dacă incapacitatea psihică este cauzată de alcool sau alte substanțe toxice. În literatura juridică [3] s-a arătat că beția completă nu înseamnă o absență totală a proceselor psihice ale făptuitorului (nu este o beție comatoasă, letargică), ci subiectul păstrează un anumit control asupra faptelor sale. În alt mod ar fi greu de înțeles cum ar putea să comită o infracțiune în această stare și să beneficieze de art. 29 Cod Pen Român.

În stabilirea caracterului complet al beției accidentale trebuie să se țină seama de modul în care au fost săvârșite faptele, de coerența acțiunii și comportării agentului, precum și de alte împrejurări obiective ori care țin de persoana făptuitorului. Astfel, în practica judiciară s-a decis că nu se află în stare de beție completă făptuitorul care este stăpân pe acțiunile sale, acesta fiind presupus a avea discernământul actelor săvârșite.

Ceea ce justifică existența cauzei de înlăturare a caracterului penal al faptei este tocmai îmbinarea dintre proveniența pur accidentală și forma completă a beției. Dacă accidentalitatea exclude manifestarea liberă de voință a făptuitorului, în schimb, forma completă a stării de beție exclude posibilitatea psihică pentru făptuitor de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale [4]. Având de soluționat o cauză penală, instanța supremă a decis că în beția accidentală completă, voința făptuitorului nu a fost cu nimic implicată; el a ajuns în stare totală de afectare a discernământului și de totală lipsă de control asupra actelor sale, datorită unor împrejurări ce nu se plasează în câmpul voinței lui. În aceeași cauză s-a învederat

că beția accidentală completă, de natură să abolească discernământul, nu constituie o cauză de înlăturare a caracterului penal al faptei, decât în situația în care s-a ajuns la această stare de beție, în mod involuntar, în condițiile art. 49 alin. 1 Cod Penal. În cazul când lipsa discernământului a fost provocată conștient, în cadrul unei beții voluntare, făptuitorul răspunde pentru infracțiunea comisă [10].

S-ar putea obiecta că înlăturarea caracterului penal al faptei în caz de beție completă este pur teoretică, fiindcă practic, un om în stare de beție completă nu mai are fizic posibilitatea de a săvârși vreo faptă. Desigur, un om în stare de beție completă are o foarte redusă posibilitate de a se manifesta fizic, de a se comporta activ; redus nu înseamnă însă exclus. Un om într-o astfel de stare de beție poate săvârși fapte prin rostire de cuvinte (injurii, cuvinte obscene, divulgări de secrete etc.), prin gesturi indecente sau prin lipsa de pudoare în ținuta sa (atingeri aduse bunelor moravuri, huliganism etc.). Un om în stare de beție completă poate fi implicat într-o acțiune săvârșită de o altă persoană, care îl pune însă în situație de a fi socotit infractor (de exemplu, cineva în stare de beție completă este fraudulos trecut peste graniță, așa că atunci când își va reveni din starea de beție, se va afla în mod ilicit pe teritoriul altei țări și va fi socotit că în mod ilicit și-a părăsit țara; pentru a înlătura aceste învinuiri el va fi nevoit să invoce starea de beție completă și accidentală). Un om în stare de beție completă poate însă săvârși orice faptă de inacțiune prin neîndeplinirea obligațiilor pe care ar fi trebuit să le îndeplinească în timpul când s-a aflat în stare de beție completă. Așadar, cauza de înlăturare a caracterului penal al faptei bazată pe starea de beție accidentală și completă își poate găsi frecvente aplicații.

D) **Fapta comisă în această stare de beție accidentală și completă să fie prevăzută de legea penală**, pentru că numai astfel își găsesc incidența dispozițiile art. 29 Cod Pen Român. Fapta săvârșită în stare de beție accidentală și completă trebuie să fie o faptă prevăzută de legea penală, fiindcă numai în cazul unei astfel de fapte se poate vorbi de o înlăturare a caracterului penal al faptei. Când fapta nu este prevăzută de legea penală, lipsind una din trăsăturile esențiale ale infracțiunii, examinarea stării de beție devine inutilă.

Dacă fapta săvârșită în stare de beție accidentală și completă nu este prevăzută de legea penală, o asemenea beție nu are nici o semnificație întrucât nu poate fi înlăturat caracterul penal al unei fapte căreia îi lipsește una din trăsăturile esențiale ale infracțiunii, respectiv, însăși prevederea sa în legea penală (nu se poate înlătura ceea ce nu există). Nu are importanță dacă fapta s-a consumat sau a rămas în fază de tentativă pedepsibilă ori dacă făptuitorul este autor, instigator sau complice [8]. Esențial este ca ea să fie prevăzută de legea penală, deoarece în caz contrar ar lipsi una din trăsăturile esențiale ale infracțiunii cerutele art. 15 alin. 1 Cod Pen Român.

Concluzie:

Referindu-ne la **efectele înlăturării caracterului penal al faptei**, așa cum s-a arătat, nu produc **efecte** decât dacă sunt anume prevăzute și în condițiile prevăzute de lege [5]. Deoarece noțiunea de infracțiune este definită prin lege, aceasta stabilind trăsăturile esențiale ale oricărei infracțiuni, sarcina determinării acelor stări, situații sau împrejurări în care o faptă, deși pare a constitui o infracțiune, nu are, totuși, caracter penal, datorită lipsei uneia dintre trăsăturile esențiale ale infracțiunii, îi revine tot legii [2]; numai aceasta poate să stabilească, care sunt acele date ale realității care pot avea ca efect nerealizarea uneia din aceste trăsături, cu corolarul său ineluctabil: înlăturarea caracterului penal al faptei săvârșite.

În principiu aceste cauze produc efecte din momentul în care s-au ivit, dar pentru ca efectele să opereze practic este necesar ca existența în fapt a stărilor, situațiilor etc. care constituie astfel de cauze, să fie oficial constatată de organele judiciare competente. Aceste organe sunt date să verifice îndeplinirea condițiilor cerute de lege pentru existența diferitelor cauze.

Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei produc efecte din momentul existenței lor; faptul că este necesară și constatarea lor de către organul judiciar, nu are implicații asupra momentului în care acestea încep să aibă relevanță juridică penală. Astfel spus, constatarea ulterioară a acestor stări, situații sau împrejurări nu înseamnă că își vor produce efectele din momentul în care s-a dovedit existența lor, ci chiar din momentul în care au existat în condițiile cerute de normele dreptului penal. Deși din punct de vedere procesual, soluționarea cauzei nu poate fi decât ulterioară momentului săvârșirii faptei prevăzute de legea penală în condițiile stării, situației sau împrejurării respective, soluția procesuală – indiferent dacă este vorba de scoaterea de sub urmărire penală sau de achitare – se consideră a produce efecte din momentul acțiunii sau inacțiunii respective.

Așadar, cauzele care înlătură caracterul penal al faptei devin operante numai din momentul în care au fost judiciar constatate, însă efectele se produc din momentul ivirii lor (*ex tunc*), iar nu din momentul constatării (*ex nunc*) [4].

Dimpotrivă, constatarea organului judiciar că fapta nu este prevăzută de legea penală sau că ea nu întrunește elementele esențiale ale unei infracțiuni atrage, *de plano*, scoaterea de sub urmărire penală la organele de urmărire sau achitarea la instanța de judecată (C.Proc.Pen.).

Constatarea că fapta concretă este prevăzută de legea penală nu înseamnă că acea faptă este o infracțiune (o faptă penală, un ilicit penal), ci o faptă care ar putea fi infracțiune dacă se va constata că sunt realizate și celelalte două trăsături esențiale fără de care nu poate exista infracțiune, adică pericolul social și vinovăția. Arătam mai sus că din moment ce o faptă este prevăzută de legea penală înseamnă că legiuitorul, când a prevăzut acea faptă, a considerat că ea prezintă un grad de pericol social care justifică recurgerea la constrângerea juridică penală, bineînțeles, în cazul când acea faptă va fi săvârșită cu vinovăție. Această evaluare, generic făcută de legiuitor, poate, în anumite situații speciale explicit arătate în lege sau rezultând implicit din anumite reglementări legale, să devină inoperantă, iar fapta concretă săvârșită în astfel de situații să fie socotită, excepțional, ca lipsită de pericol social (de exemplu, loviturile și violențele ocazionate de întrecerile sportive, privarea de libertate efectuată pe baza legii) [5].

Starea de beție accidentală (fortuită) completă, legal constatată, are ca efect excluderea vinovăției persoanei pentru fapta prevăzută de legea penală pe care a săvârșit-o în această stare, excluzând totodată caracterul penal al faptei și răspunderea penală. Temeiul acestei excluderi îl constituie imposibilitatea în care s-a aflat făptuitorul, din cauze

independente de voința sa, de a-și da seama de fapta săvârșită și de a fi stăpân pe ea.

În cazul intoxicației cronice cu alcool producându-se o tulburare patologică a capacității psihice caracterizată prin alterarea profundă și ireversibilă a personalității subiectului până la completa paralizare a facultăților sale psihice, subiectul este lipsit de capacitatea de a înțelege și a voi (de exemplu, în cazul beției psihopatie și a beției epileptiforme). Aceste forme de intoxicație alcoolică aparțin psihopatologiei constituind adevărate stări de alienație mintală. În aceste cazuri sunt incidente nu prevederile din legea penală referitoare la beție (29 Cod Pen Român), ci cele care se referă la starea de iresponsabilitate (art.28 Cod Pen Român,) caracterul penal al faptei fiind înlăturat din acest motiv.

Așa cum rezultă din dispozițiile art. 29 Cod Pen Român, dacă starea de beție, existentă în momentul săvârșirii faptei, a fost completă și s-a datorat unor împrejurări independente de voința subiectului, indiferent dacă această stare a fost o urmare a consumului de alcool ori a consumului altor ebrianți, starea de beție constituie o cauză care înlătură caracterul penal al faptei, ca urmare a lipsei de vinovăție. Făptuitorul, în momentul săvârșirii faptei, s-a aflat, din cauze independente de voința sa, în imposibilitatea de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale și de a fi stăpân pe ele, săvârșind fapta fără vinovăție.

Dacă vreuna dintre condițiile prevăzute de lege nu este îndeplinită, starea de beție nu exclude vinovăția și infrațiunea. Dacă starea de beție involuntară (accidentală) este incompletă capacitatea psihică a subiectului este numai diminuată, împrejurare care va fi avută în vedere de instanța de judecată la individualizarea pedepsei [3].

Răspunderea civilă operează în toate cazurile de beție reglementate de lege, fie pentru persoana ce se găsea în această stare, fie față de persoanele care o aveau în pază și supraveghere [8]. Desigur va trebui să se stabilească existența culpei pentru a putea opera răspunderea civilă. Dacă starea de beție accidentală și completă a fost provocată prin acțiunea altei persoane care a urmărit anume să ajungă la săvârșirea faptei, acea persoană va răspunde penal pentru participare improprie; dacă provocarea stării de beție se datorează numai culpei unei alte persoane, această persoană va răspunde penal numai dacă fapta săvârșită este incriminată și în caz de culpă, în caz contrar va răspunde numai civil de paguba cauzată.

Beția accidentală completă – când este stabilită de organele judiciare – face ca fapta să nu constituie infracțiune și pe cale de consecință să nu se pună problema răspunderii penale a făptuitorului. Fapta săvârșită în stare de beție fiind prevăzută de legea penală, pornirea procesului penal are loc, indiferent dacă existența stării de beție a făptuitorului este sau nu cunoscută în momentul în care a început urmărirea penală. În cazul beției accidentale completă, în temeiul articolului corespunzător din Codul procedură penală, organul de urmărire penală sau instanța de judecată, după caz, va dispune scoaterea de sub urmărirea penală sau va pronunța achitarea deoarece există una din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei.

Starea de beție poate fi dovedită, în cursul procesului penal, cu oricare dintre mijloacele de probă prevăzute de lege. Starea de intoxicare cu alcool sau stupefiante și gradul acesteia se stabilesc prin *expertiză medicală* [12].

Starea de beție (ebrietatea) nu trebuie să fie confundată cu alcoolemia ilicită, adică cu îmbibația alcoolică în sânge peste limita stabilită de lege. Unele persoane se pot afla în stare de ebrietate deși nu au depășit limita legală și invers, alte persoane deși au în sânge o îmbibație alcoolică superioară limitei nu sunt totuși în stare de ebrietate.

În procesul penal, în special în cazul infracțiunilor de culpă, în care adeseori intră în concurs culpa făptuitorului și culpa victimei, vor exista cazuri în care starea de beție va fi cercetată și stabilită în raport cu persoana victimei, pentru a se constata că făptuitorul nu are nici o vină, fapta fiind datorată exclusiv comportării nesocotite a victimei care se afla în stare de ebrietate sau că vina făptuitorului este ușurată de împrejurarea că victima care se găsea în stare de ebrietate în momentul săvârșirii faptei își are și ea partea ei de vină.

Astfel, s-a decis că fapta unei persoane care conducând un autovehicul în stare de ebrietate, nu a observat din această cauză, o persoană în stare de ebrietate culcată în mijlocul șoselei, decât la o distanță de 10 m și, datorită vitezei total neadekvate față de starea vremii nu a putut opri la timp, accidentând-o mortal, constituie infracțiunea de ucidere din culpă. În cazul din speță, accidentul s-a produs ca urmare a culpei comune a învinutului și a victimei.

O situație în care starea de beție se stabilește în raport de persoana victimei, constatându-se că făptuitorul nu are culpă în producerea accidentului se regăsește în următoarea situație din practica judiciară. Deci, nu există infracțiune de ucidere din culpă dacă inculpatul, în stare de ebrietate, conducând autoturismul propriu cu viteză legală și trecând pe lângă un refugiu de pietoni, a accidentat mortal victima – aflată în stare de ebrietate – care i-a apărut pe neașteptate în față. Soluția este discutabilă sub aspectul existenței culpei conducătorului auto. S-ar putea susține că inculpatul trecând pe lângă un refugiu de pietoni, avea obligația legală să conducă încet, cu maximă prudență, pentru a evita situația când un pieton neatent se dezechilibrează și apare pe neașteptate în fața mașinii [2].

Starea de beție accidentală poate veni în concurs cu alte cauze care înlătură caracterul penal al faptei, cum ar fi eroarea de fapt (de exemplu, făptuitorul nu a cunoscut că substanța pe care o consumă îi poate provoca starea de ebrietate), sau constrângerea (de exemplu, persoana a fost constrânsă să consume băutura care i-a provocat starea de ebrietate) etc. Aceste cauze *confirmă caracterul accidental (fortuit)* al stării de beție și înlătură orice îndoeli cu privire la efectele pe care aceasta trebuie să le producă potrivit legii [5].

Referințe bibliografice:

1. George Antoniu, *Vinovăția penală*, Ed. Academiei, București, 2002., pag. 197.
2. Tiberiu Duțu, *Cauzele care înlătură caracterul penal al faptei și cauzele justificative*, Ed. Europolis, Constanța, 2007, pag. 9.
3. Mihai Apetrei, Ilie Pascu, Cleopatra Drimer, *Cauze care înlătură caracterul penal al faptei*, Ed. Ecologică, București, 2001, pag. 12.
4. Vintilă Dongoroz (coord.), *Explicații teoretice ale Codului Penal român. Partea generală*, Ed. Academiei,

București, 1969, vol. I, pag. 332.

5. Constantin Bulai, "Manual de drept penal. Partea generală", Edit. All, 1997, pag. 237.
6. George Antoniu, *Sistemul cauzelor care înlătură vinovăția*, în R.D.P. nr. 2/1994, pag. 204-208.
7. Stela Botnaru, Alina Șarga, Vladimir Grosu, Mariana Grama, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Cartier Juridic, Chișinău, 2005., pag. 187-188.
8. Gheorghe Nistoreanu, Alexandru Boroî, *Drept penal. Curs selectiv pentru examenul de licență*, Ed. All Beck, București, 2002, pag. 138.
9. Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2004, pag. 158-159.
10. Gheorghe Nistoreanu, Alexandru Boroî, *Drept penal. Curs selectiv pentru examenul de licență*, Ed. All Beck, București, 2002, pag. 140.
11. Ștefan Daneș, *Considerații în legătură cu circumstanțele agravante legale și judiciare*, în R.R.D. 11/1984 , în R.R.D. nr. 2/1982, pag. 279.
12. Mirișan V. Considerații privind unele cauze care înlătură caracterul penal al faptei, Zalău: GIL, 1996, pag. 153.
13. Traian Dima, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Lumina Lex, București, 2004., pag. 519.

CZU [341.645:341.231.14]:343.5/6
<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.02>

ANALIZA PRACTICII NAȚIONALE ȘI A CTEDO PE CAUZELE PRIVIND VIOLENȚA ÎN FAMILIE ȘI MĂSURI, STRATEGII NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE DE PREVENIRE A VICTIMIZĂRII MINORILOR

CORSEI Andreia,
doctorand,

Universitatea de Studii Europene din Moldova,
<https://orcid.org/0000-0001-5688-3701>
office.corsei@yahoo.co.uk

BĂLOI Cristina,
doctorand,

Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „C. STERE”,
<https://orcid.org/0000-0002-4247-1607>
cristinabaloi@yahoo.com

Recenzent

CUȘNIR Valeriu,

Doctor habilitat în drept, profesor universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
<https://orcid.org/0000-0001-8222-5585>

REZUMAT

În exercițiul atribuțiilor procesuale organului de urmărire penală urmează să asigure aplicarea corectă a normei penale, corespunderea acțiunilor de urmărire penală prevederilor Codului de procedură penală, spiritului actelor internaționale și jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, să asigure eficiența, complexitatea și temeinicia investigațiilor, în vederea cercetării sub toate aspectele, completă și obiectivă a circumstanțelor cauzei.

Însă, violența în familie nu este o problemă privată, determinată de divergențele dintre membrii familiei sau o modalitate de educare a copiilor, ci constituie o încălcare a drepturilor omului, fiind recunoscută drept una dintre cele mai actuale probleme ale societății noastre, și este indiscutabil unul din cele mai periculoase fenomene antisociale, caracterizat prin distrugere excesivă și consecințe ireversibile, a căror diversitate și amploare este dificil de măsurat și de evaluat.

Familia reprezintă contextul fizic și social care asigură copilului resursele necesare pentru a crește, a se dezvolta, a se maturiza și în final familia reprezintă un model pentru copil de a-și urma în continuare viața, prin care învață modul comportamental în viitor cu proprii copii.

Definirea acestui tip de infracțiuni se pare a fi o problemă fiind asociată cu complexitatea și multiplicitatea manifestărilor violenței, cu prezența unui număr mare de interpretări doctrinare, care definesc „violența în familie” – „violența domestică”, „violența fizică și psihică”, „violența economică”, „violența religioasă”, etc.

Cuvinte-cheie : abuzul asupra copilului, violența în familie, victimizare, siguranță publică, victimă, profilaxia victimală.

ANALYSIS OF NATIONAL PRACTICE AND ACTION ON CASES OF DOMESTIC VIOLENCE AND NATIONAL AND INTERNATIONAL MEASURES TO PREVENT MINOR VICTIMS

CORSEI Andreia,

PhD student,
University of European Studies in Moldova,
<https://orcid.org/0000-0001-5688-3701>
office.corsei@yahoo.co.uk

BĂLOI Cristina,

PhD student,
University of European Political and Economic Studies „C. STERE”,
<https://orcid.org/0000-0002-4247-1607>
cristinabaloi@yahoo.com

Reviewer

CUȘNIR Valeriu,

Doctor habilitate of Laws, University Professor,
Institute of Legal, Political and Sociological Research
<https://orcid.org/0000-0001-8222-5585>

SUMMARY

In the exercise of its procedural responsibilities, the criminal investigation body shall ensure the correct application of the criminal law, the compliance of criminal prosecution actions with the provisions of the Code of Criminal Procedure, the spirit of international acts and the jurisprudence of the European Court of Human Rights. research in all aspects, complete and objective of the circumstances of the case.

However, domestic violence is not a private matter, caused by differences between family members or a way of educating children, but is a violation of human rights, being recognized as one of the most current problems of our society, and is unquestionably one of the most dangerous antisocial phenomena, characterized by excessive destruction and irreversible consequences, the diversity and extent of which is difficult to measure and evaluate.

The family is the physical and social context that provides the child with the necessary resources to grow, develop, mature and finally the family is a model for the child to continue his life, through which he learns behavior in the future with his own children. .

Defining this type of crime seems to be a problem associated with the complexity and multiplicity of manifestations of violence, with the presence of a large number of doctrinal interpretations, which define "domestic violence" - "domestic violence", "physical and mental violence", " economic violence", "religious violence", etc.

Key words: child abuse, domestic violence, victimization, public safety, victim, victim prophylaxis.

Introducere. În această ordine de idei este relevantă hotărârea recentă a Curții în cauza *Munteanu v. Republica Moldova din 26.05.2020* [1], prin care a constatat că, în pofida numeroaselor plângeri și a ordonanțelor de protecție emise, autoritățile nu au întreprins măsuri suficiente pentru a proteja în mod eficient reclamantii de violența constantă din partea lui I.M., din moment ce nici amenda aplicată pentru încălcarea uneia din ordonanțele de protecție, nici discuțiile ofițerului de poliție cu I.M. în mod clar nu au avut vreun efect palpabil asupra comportamentului acestuia. În cele din urmă, Curtea a stabilit că autoritățile nu și-au îndeplinit în mod corespunzător obligația pozitivă de a preveni amenințarea reală și imediată a violenței domestice împotriva reclamantilor. Mai mult decât atât, în opinia Curții, circumstanțele cauzei denotă în mod clar faptul că acțiunile autorităților nu au fost un simplu eșec sau o reacție întârziată în curmarea violenței împotriva reclamantei, ci au constituit, mai degrabă, reflectând o atitudine discriminatorie față de aceasta ca femeie. Prin urmare, Curtea a constatat că a avut loc o încălcare a Articolului 14 coroborat cu Articolul 3 din Convenție în raport cu reclamanta.

Concluziile Curții s-au confirmat și prin constatările Procuraturii Generale efectuate în cadrul studiului selectiv a cauzelor și proceselor penale pe fapte de violență în familie: poliția nu reacționează prompt, sesizările fiind înregistrate în Registrul nr.1 de evidență a sesizărilor cu privire la infracțiuni tardiv și contrar prevederilor art. 273 alin. (3) Cod procedură penală și pct. 19 din Ordinul interdepartamental nr.121/254/286-O/95 din 18.07.2008 privind evidența unică a infracțiunilor, a cauzelor penale și a persoanelor care au săvârșit infracțiuni. Din cauza intervenției întârziate, fragmentare sau ineficientă a poliției, agresorii reușesc să se împace cu victimele, să le determine să nege violența și să solicite înțetarea examinării cazurilor, astfel nefiindu-i asigurat acces real la asistență și protecție.

Neimplementarea eficientă a legislației privind prevenirea și combaterea violenței în familie constituie discriminare pe criteriu de gen în realizarea dreptului la protecție egală din partea legii.

Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității, prin Decizia din 29.07.2019, cauza nr. 100/19 [2], a conchis că petiționara M.G nu a beneficiat de o protecție efectivă în procedura de examinare a plângerii sale cu privire la actele de violență, din cauza atitudinii stereotipice și discriminatorii a reclamantei (*procuror*). Consiliul a reținut tratamentul mai puțin favorabil, manifestat prin preferința de a accepta declarațiile unei părți (bărbat) în detrimentul celor declarate de cealaltă parte (femeie) în procedura de examinare a cazului de violență în familie, precum și prin faptul că procurorul a motivat în ordonanță că însăși partea vătămată a provocat conflictul, iar învinutul a reacționat

la acțiunile acesteia în scop de auto apărare. Consiliul, analizând alegațiile petiționarei prin raportare la acțiunile întreprinse și aprecierea acestora de către reclamantă (*procuror*), a stabilit lipsa plenitudinii investigațiilor desfășurate de către organul de urmărire penală și ***a decis că faptele constatate reprezintă discriminare pe criteriu de sex în realizarea dreptului la protecție egală din partea legii.***

Metodele de cercetare. Pentru atingerea scopului și îndeplinirea obiectivelor propuse am recurs la metoda analizei și sintezei informației la temă selectate din literatura de specialitate și deasemenea au fost folosite și metodele: metoda istorică și sistematică, metoda juridică comparativă. Analiza practicii judiciare reprezintă de asemenea o sursă importantă în desfășurarea cercetării științifice a violenței domestice și impactul ei asupra minorilor.

În procesul de studiere au fost utilizate lucrările științifice ale savanților din România, Federația Rusă, Republica Moldova. Importanță la elaborarea acestei lucrări a avut baza normativă ce cuprinde actele legislative naționale: Constituția Republicii Moldova, Codul Familiei al Republicii În perioada anului 2019 procurorii au deferit justiției 669 cauze penale privind violența în familie (749 în anul 2018). Instanțele de judecată au pronunțat 618 sentințe de condamnare pe fapte de violență în familie (631 în anul 2018), 9 sentințe de încetare și 4 sentințe de achitare (4 în anul 2018).

În baza prevederilor art. 2011 alin. (1) lit. b) Cod penal (violență psihologică), au fost pronunțate 38 de sentințe de condamnare, comparativ cu 20 sentințe în anul 2018.

Studiul materialelor proceselor/cauzelor penale atestă că se menține practica eronată de calificare a faptelor de izolare, intimidare în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei prin prisma prevederilor art. 69, 78, 781, 104, 354 ale Codului contravențional și nu ale art. 2011 alin. (1) lit. b) Cod penal.

Acțiunile de lovire, bătăi, însoțite de ofense, injurii, insultări, amenințări verbale, distrugerea bunurilor, aruncarea în direcția victimei a unor obiecte periculoase provoacă suferințe fizice și psihice, stări de tensiune ce intimidează și înfricoșează victima, sunt acțiuni caracteristice infracțiunii privind violența în familie (psihologică), prevăzută de art. 2011 alin. (1) lit. b) Cod penal.

Rezultate obținute și discuții:

Atragem atenție, că examinarea superficială a cauzelor cu privire la violența în familie, nefiind analizată gravitatea, numărul agresiunilor la care a fost supusă victima și pericolul violenței domestice, precum și faptul că autoritățile au cunoscut despre pericolul violenței domestice, dar nu au luat măsuri eficiente în privința agresorului, inclusiv urmărirea penală, ca fiind o măsură de a-l împiedica să comită acte de violență, constituie încălcarea a articolelor 3 și 8 din Convenția Europeană pentru apărarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

În acest sens, este relevantă hotărârea CtEDO din 16 iulie 2013 în *cauza B. vs Republica Moldova* (cererea nr. 61382/09), care este definitivă din 16 octombrie 2013.

Curtea a constatat lipsa unor acțiuni decisive din partea autorităților, care cunoșteau despre comportamentul violent a lui V.B și pericolul pe care acesta îl prezintă pentru reclamantă și deși nu au rămas total pasive față de acțiunile violente și împotriva lui V.B. au pornit proceduri contravenționale, fiind pronunțate 6 decizii, în urma cărora au fost aplicate amenzi, niciuna dintre aceste măsuri nu au fost suficiente de a-l împiedica pe V.B. să comită ulterior acte de violență. În particular, Curtea a notat că amenzi aplicate lui V.B. au fost mici și nu au avut vreun efect intimidant.

Urmare omisiunilor autorităților naționale de a acționa prompt și eficient în scopul protecției victimelor violenței în familie, Republica Moldova a fost condamnată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului în cauzele *Mudric vs Republica Moldova*, *Eremia vs Republica Moldova*, *T.M. și C.M. vs Republica Moldova* și *B. vs Republica Moldova*.

În acest context cauzele relevante în care statul Republica Moldova a fost condamnat în repetate rânduri de Curtea Europeană Drepturile Omului ce țin de violența în familie sunt: ***Eremia și alții v. Republica Moldova din 28.05.2013***, ***Mudric v. Republica Moldova din 16.07.2013***, ***B. v. Republica Moldova din 16.07.2013*** și ***T.M. și C.M. v. Republica Moldova din 28.01.2014*** cu obligarea statului de asigurare a unui mecanism eficient de remediere a încălcării drepturilor garantate de Convenția Europeană a Drepturilor Omului și întru asigurarea efectului preventiv al constatărilor Curții.

La 22.09.2016 Curtea a făcut publică decizia pe cauza **Scodina c. Moldovei**. Reclamanta s-a plâns, în temeiul articolului 3 din Convenție, că autoritățile nu și-au onorat obligațiile pozitive de a-i oferi protecție împotriva violenței în familie, precum și că au aplicat sancțiuni prea blânde agresorului.

Curtea a primit declarații de reglementare amiabilă semnate de părți în temeiul cărora reclamanta a renunțat la pretenții împotriva Republicii Moldova, Guvernul angajându-se să-i achite ultimei 12.000 Euro cu titlu de prejudiciu moral și 1000 Euro pentru acoperirea costurilor și cheltuielilor. Conform prevederilor art. 39 din Convenție Curtea a decis radierea cererii de pe rol.

Cu toate acestea, în mod semnificativ și inovator pentru acest segment de jurisprudență, este cauza recentă **Volodina c. Rusiei din 2019** [3]. Curtea a inclus discursul privind **umilirea demnității** ca fiind un prag suficient pentru a atinge nivelul de suferință în sensul Articolului 3, după care urmează: „***Chiar și în lipsa vătămării corporale reale sau a suferinței fizice sau psihice intense, tratamentul care umilește sau înjosește o persoană, manifestând lipsa de respect față de demnitatea sa umană sau diminuarea acesteia, sau care trezește sentimente de teamă, angoasă sau inferioritate, capabile să înfrângă rezistența morală și fizică a unei persoane, poate fi caracterizat ca tratament degradant și de asemenea se încadrează în interdicția prevăzută la Articolul 3. De asemenea, trebuie subliniat faptul că este suficient ca victima să fie umilită în ochii proprii, chiar dacă nu și în ochii celorlalți (a se vedea cauza Bouyid c. Belgiei).***

În speță, Curtea a atras atenția și asupra lezării continue a demnității victimei de către făptuitor, care, după o serie de bătăi și urmăriri, a publicat, din răzbunare, fotografiile private ale victimei, fapt care a fost apreciat de Curte ca un act care ”submina în continuare demnitatea sa, transmițând un mesaj de umilință și lipsă de respect”. Astfel, în timp ce discursul cu privire la demnitate a fost practic absent în motivele invocate de Curte în întregul grup de cauze privind

violența în familie, cauza *Volodina c. Rusiei* ar putea fi considerată drept o abordare nouă și o confirmare a unui progres vizibil în opinia Curții cu privire la violența în familie. Din acest punct de vedere, cauza vizată din anul 2019 poate fi considerată drept **o cauză de referință, ce afirmă demnitatea** drept aspect fundamental, declanșând discursul privind maltratarea și aplicarea Articolului 3 în cazul tuturor formelor de violență în familie.

Au fost identificate cazuri de tragere la răspundere contravențională pentru fapte de violență în familie a aceluiași agresor familial în repetate rânduri. Acest fapt denotă că sancțiunile aplicate nu au fost suficiente și descurajante, încât să împiedice agresorul să comită ulterior acte de violență. Prin urmare, în asemenea situații este evidentă lipsa unor acțiuni decisive din partea autorităților care cunoșteau despre comportament violent și pericolul pe care acesta îl prezintă pentru victimă (*cauza B v. Republica Moldova*) [4].

Comiterea repetată a contravențiilor de violență în familie indică asupra caracterului sistematic, caracteristic conduitei violente a agresorului, exprimată prin violență fizică și psihologică și care urmează a fi examinată prin prisma prevederilor art. 2011 alin. (1) lit. b) Cod penal, iar agresorul tras la răspundere penală.

Așadar, vorbind în continuare despre **măsuri, strategii naționale și internaționale de prevenire a victimizării minorilor** atestăm că prevenirea și combaterea violenței în familie fac parte din politica națională de ocrotire și sprijinire a familiei și reprezintă o importantă problemă de sănătate publică și de realizare a dreptului la viață fără violență.

Violența, exercitată în orice formă, amenință sau atinge integritatea fizică, psihică, morală a persoanei, constituind o încălcare a dreptului la viață, la sănătate, la siguranță și libertate individuală, a dreptului de a fi tratat la egal și cu demnitate.

La 11 mai 2011 Consiliul Europei a adoptat Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice (Convenția de la Istanbul), semnată de Republica Moldova la 06 februarie 2017, care prescrie statelor membre ai Consiliului Europei să exercite diligența cuvenită pentru prevenirea, investigarea violenței împotriva femeilor și a violenței în familie, pedepsirea agresorilor și despăgubirea victimelor actelor de violență.

În vederea armonizării legislației naționale la prevederile Convenției de la Istanbul, prin Legea nr.196 din 28.07.2016, în vigoare din 16.09.2016, au fost operate mai multe modificări și completări la Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, Codul penal, Codul contravențional.

În context, a fost completată definiția „*agresor*”, reglementată de art.2 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie cu mențiunea că - *în cazul plângerilor din partea mai multor membri de familie, cu învinuiri reciproce de comitere a actelor de violență, agresorul va fi identificat, luându-se în considerare următoarele circumstanțe: care dintre subiecții implicați a acționat în apărarea sa ori a altei persoane; probabilitatea survenirii unor situații critice pentru fiecare persoană; modul de acționare în cadrul scenei de violență și gravitatea leziunilor provocate de fiecare persoană; plângerile anterioare de violență în familie, alte împrejurări care indică la inițiatorul actelor de violență* (agresor primar).

A fost instituită măsura provizorie de protecție a victimei violenței în familie -ordinul de restricție de urgență, aplicată de poliție, prin care are loc implicarea și înlăturarea imediată a agresorului din locuința familiei și stabilirea unor interdicții prevăzute de lege, pe termen de 10 zile, în vederea prevenirii repetării/comiterii acțiunilor violente, asigurând astfel victimei și altor membri ai familiei siguranță în locuința lor. Ordinul de restricție este cu drept de contestare în ordinea contenciosului administrativ.

Completările prevăzute la art.1331 Cod penal au extins lista subiecților -membri de familie și asupra persoanelor în divorț sau care s-au aflat în relații de concubinaj, dar care locuiesc separat, precum și asupra rudelor și afinilor lor. Înțelesul termenilor „rudenie” și „afinitate” este redat de art. 134 Cod penal.

Pentru asigurarea protecției victimei violenței în familie, prevederile art.2151 Cod de procedură penală obligă procurorul sau organul de urmărire penală de a interveni neîntârziat pentru a asigura obținerea măsurilor de protecție a victimei, dacă în cadrul procesului penal se constată că se află în pericol de a fi supusă violenței sau altor acțiuni ilegale, inclusiv de distrugere a bunurilor sale.

Infrațiunea de violență în familie, în redacția Legii nr.196 din 28.07.2016, în vigoare din 16.09.2016, înserează trei modalități faptice de realizare: violența fizică – art.2011 alin.(1) lit.a) Cod penal; violența psihologică - art.2011 alin.(1) lit.(b) Cod penal și violența economică - art.2011 alin.(1) lit.c) Cod penal, cu agravantele, prevăzute de alin. (2), (3) și (4). Potrivit art.2 din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, prin mijloace de existență primară se subînțelege hrană, medicamente, obiecte de primă necesitate.

Dispoziția art.2011 alin.(1) lit.b) Cod penal inițial descria infrațiunea de violență psihologică în familie, comisă prin izolare, intimidare în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei. Această componentă fiind considerată ca una formală, deoarece nu indica la survenirea unor anumite consecințe, făcând referință doar la scopul urmărit de agresor, ulterior a fost modificat fiind exclusă noțiunea de ”violență psihologică”, fapt cu care nu suntem de acord, deoarece ”intimidarea” victimei are un impact psihologic.

Scopul de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei este caracteristic faptei de violență în familie. Violența în familie reprezintă întotdeauna o manifestare a abuzului de putere și control, în scop de impunere a voinței sau controlului asupra membrilor familiei, care au mai puțină putere sau dețin mai puține resurse.

Izolarea este o modalitate de exercitare a violenței psihologice, care constă în acțiuni de izolare de familie, de comunitate, de prieteni, interzicerea realizării profesionale, interzicerea frecventării instituției de învățământ, privare de acces la informație ș.a.

Intimidarea are semnificația unei acțiuni/inacțiuni, ce atentează la integritatea psihologică a victimei. Modalitățile intimidării, menționate în definiția violenței psihologice din Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în

familie, implică amenințări verbale, înjurare, insultare, distrugerea demonstrativă a obiectelor, afișarea ostentativă a armei, lovirea animalelor domestice.

Impactul acțiunilor de intimidare poate fi probat prin expertize sau rapoarte de evaluare psihologică care constată și apreciază gravitatea consecințelor și suferințelor victimei, măsuri necesare de reabilitare (consiliere psihologică).

Lipsa urmărilor prejudiciabile, exprimate prin vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, nu exclude prezența elementelor infrațiunii de violență în familie, prevăzută de art. 2011 Cp alin.(1) lit. b) Cod penal și exprimată prin intimidarea membrului de familie, prin diverse forme, în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei (ex. acțiunile de lovire, bătăi, însoțite de ofense, înjurii, insultări, amenințări verbale, distrugerea obiectelor, aruncarea în direcția victimei a unor obiecte (cuțit, topor) provoacă suferințe fizice și psihice, stări de tensiune ce intimidează și înfricoșează victima, fapt ce o impune să-și schimbe comportamentul, iar agresorul acționează în asemenea mod în scopul impunerii voinței și controlului personal asupra victimei).

Astfel, în cazul constatării comportamentului violent al agresorului, exprimat prin o serie de acțiuni de tip bătăi, lovituri, amenințări cu aplicarea violenței, caracteristice violenței în familie, în scop de impunere a voinței sau a controlului personal asupra victimei, aceste fapte urmează a fi examinate prin prisma violenței psihologice.

Potrivit prevederilor pct.169 al Instrucțiunii metodice privind intervenția poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie, adoptate prin Ordinul șefului Inspectoratului General de Poliție nr. 134 din 15.03.2017, pe fiecare infrațiune de violență în familie mai puțin gravă, gravă și deosebit de gravă, conducătorii subdiviziunilor teritoriale de poliție, în decurs de 3 zile din momentul înregistrării cauzei penale, sunt obligați să dispună desfășurarea anchetei de serviciu de către șefii secțiilor securitate publică sau adjuncții lor, cu elucidarea cauzelor și condițiilor x care au generat săvârșirea acestora, rolul serviciului intervenție comunitară în activitatea de prevenire individuală a violenței în familie.

În cazurile privind violența în familie față de copii, organele de urmărire penală urmează să sesizeze neîntârziat autoritatea tutelară, în vederea asigurării executării prevederilor Legii privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor rămași separați de părinți și aplicării măsurilor de protecție a copiilor ce se impun.

Prin Legea nr.196 din 28.07.2016 a fost completat Codul contravențional cu art.781 - violența în familie, care prevede răspundere contravențională în cazul provocării vătămării neînsemnate a integrității corporale.

La 06 februarie 2017 la Strasbourg, Republica Moldova a semnat Convenția privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, (Convenția de la Istanbul) angajându-se să întreprindă multiple acțiuni ce țin de diminuarea acestui fenomen.

În conformitate cu prevederile Legii cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, responsabili de identificarea și prevenirea fenomenului violenței domestice sunt – poliția, secțiile/direcțiile de asistență socială și de protecție a familiei, direcțiile de învățământ, tineret și sport, autorități tutelare, instituții medicale.

Astfel, în scopul realizării atribuțiilor legale în procesul prevenirii fenomenului violenței în familie, identificării și contracarării faptelor de violență în familie, asigurării protecției și asistenței victimelor, responsabilizării și resocializării agresorilor familiali, șeful Inspectoratului General al Poliției a aprobat prin Ordinul nr. 360 din 08.08.2018, *Instrucțiuni metodice privind intervenția Poliției în prevenirea și combaterea cazurilor de violență în familie*.

Instrucțiunile indicate descriu mecanismul de eliberare, supraveghere a ordinului de restricție de urgență în cazurile de violență în familie, de asigurare evidenței nominale a agresorilor familiali, de asistare a victimelor în obținerea ordonanței de protecție, modalitatea acționării angajaților sectorului de poliție în cazul încălcării ordonanțelor de protecție, obligațiile și răspunderea disciplinară a angajaților poliției, etc. Anexele 1-18 a Instrucțiunilor vizate, conțin modelele/blancurile chestionarului (de constatare și evaluare a riscurilor în cazurile de violență în familie), actelor, registrelor întocmite de poliție la documentarea cazurilor violenței în familie, cererilor, demersurilor întocmite de victimă.

Cu părere de rău însă nu toți polițiștii reacționează potrivit legislației în domeniu și evaluează corect riscurile în cazurile de violență în familie.

Prin Ordinul Procurorului General nr. 31/28 din 30.07.2018 a fost aprobat Planul operațional al Procuraturii în vederea executării Planului de acțiuni pentru anii 2018-2020 privind implementarea Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței față de femei și a violenței în familie pentru anii 2018-2023, care are drept scop consolidarea mecanismului de protecție și asistență pentru victimele violenței față de femei și violenței în familie.

În temeiul Planului menționat, în anul 2019 Procuratura Generală a realizat cu concursul Institutului Național al Justiției și Consiliul Superior al Magistraturii obiectivul – *elaborarea și semnarea Ghidului (manualului) orientativ privind procedurile de instrumentare a cazurilor de violență în familie pentru utilizarea în procesul instruirii polițiștilor, procurorilor și judecătorilor*.

La 06 martie 2019 în incinta Institutului Național al Justiției manualul menționat a fost lansat public și pus în aplicare.

Ratificarea Convenției de la Istanbul reprezintă un imperativ pentru Republica Moldova, fiind inclus în mai multe documente de politici la nivel național și anume: Planul național de acțiuni în domeniul drepturilor omului pentru anii 2018-2022, Strategia națională de prevenire și combatere a violenței față de femei și violenței în familie pe anii 2018-2023 și Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere, care prevede angajamentul asumat de Republica Moldova de a ratifica Convenția de la Istanbul în trimestrul IV al anului 2019.

La 27.12.2019 Guvernul Republicii Moldova a aprobat proiectul de lege cu privire la ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, dar cu anumite rezerve pentru articolul 30 (2) (*Compensație*) și articolul 59 (*Statutul reședinței*).

Proiectul a fost prezentat Parlamentului spre adoptare. Îndată ce Convenția va fi ratificată și va intra în vigoare, prevederile acesteia vor fi obligatorii.

Amintim că în scopul eradicării fenomenului violenței domestice, la 01.03.2007 s-a adoptat Legea nr.45-XVI cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie (în continuare Legea nr.45), iar prin Legea nr.167 din 09 iulie 2010 s-a perfecționat mecanismul de implementare al ei și s-a introdus în Cod penal prevederile Articolului 201¹ – Violența în familie.

Până în prezent, prevederile Legii nr. 45 și a articolului 201¹ Cod penal, au suferit multiple modificări/completări. Printre cea mai importantă o putem considera Legea nr. 196 din 28 iulie 2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative, care a armonizat cadrul legal național în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie la standardele internaționale și prevederile Convenției Consiliului Europei, fiind operate modificări la 11 acte legislative.

În decembrie 2019, Procuratura Generală a întocmit un aviz la *proiectul hotărârii privind aprobarea proiectului de lege pentru modificarea unor acte legislative*.

Proiectul de lege menționat urmează să ajusteze legislația Republicii Moldova la Convenția de la Istanbul și prevede modificarea a 18 acte legislative (*Legea cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, Codul familiei, Codul penal, Codul contravențional, Codul civil, Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă, Codul de executare, Legea nr. 8/2008 cu privire la probațiune, Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie și Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați, Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, Legea privind azilul în Republica Moldova, Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova, Legea privind integrarea străinilor în Republica Moldova, Legea privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți, Legea cu privire la reabilitarea victimelor infracțiunilor și Legea cu privire la sistemul administrației penitenciare*).

În același timp, în Republica Moldova până în prezent au fost deschise mai multe Servicii/Centre de asistență și protecție pentru victimele violenței în familie, care sunt specializate în asistența de criză, oferă condiții decente de cazare și igienă personală, hrană, asistență juridică, socială, psihologică și medicală de urgență, pază și protecție, precum și asistență pentru contactarea rudelor [5].

Concluzie.

Așadar, studiind vârsta, sexul făptuitorilor și victimelor pe cauzele penale înregistrate în perioada anilor 2016 – 2019 privind violență în familie soldate cu deces și vătămarea gravă a integrității corporale, s-a constatat că 270 victime au fost femei, dintre care 10 minore și 89 victime au fost bărbați dintre care 19 minori.

Concomitent 262 (70 %) agresori ai violenței în familie soldate cu deces și vătămarea gravă a integrității corporale a victimelor au fost bărbați, iar 78 (30%) erau femei.

În perioada anilor 2016 – 2019 Procuratura a defărit justiției 259 cauze pe cazuri de violență în familie soldate cu deces și vătămarea gravă a integrității corporale a victimei, 17 cauze penale au fost expediate în instanță de judecată pentru aplicarea măsurilor cu caracter medical; a suspendat urmărirea penală în temeiul art. 287¹ Cod de procedură penală în 6 cauze penale; a încetat urmărirea penală pe varii motive în 23 cauze (*9 pe motive nereabilitare (deces, amnistie), 14 pe motive de reabilitare (275 pct. 1 și pct. 3 Cod procedură penală)*) și 33 cauze sunt în stadiu de exercitare a urmării penale.

Indicatorii statistici prezentați mai sus, în special numărul mare a cauzelor penale expediate în judecată, relevă o prestație bună, activitate eficace a Procuraturii în documentarea și combaterea cazurilor de violență în familie, soldate cu deces și vătămarea gravă a integrității corporale a victimei.

În perioada menționată instanțele de judecată au pronunțat în privința făptuitorilor circa 240 sentințe de condamnare și 17 sentințe absolvire/eliberare a pedepsei și aplicare a unor măsuri de constrângere cu caracter medical.

Rezultatele generalizării indică asupra numărului mare a cauzelor penale pornite pe țară, care indică asupra lucrului insuficient/ineficient a organelor de drept la capitolul prevenirii și profilaxiei fenomenului violenței în familie, precum și lipsa monitorizării eficace a agresorilor familiari. La investigarea cauzelor penale, unii procurori nu evaluează, verifică regimul juridic, statutul social al copilului victimă/agresor, părinților, precum și destinul copiilor de mai departe. Nu sunt verificate măsurile/acțiunile întreprinse de către autoritățile tutelare până la și după comiterea infracțiunilor de către minorii delicvenți/agresori.

S-a constatat intervenția fragmentară și lipsită de promptitudine a poliției în cazurile de violență în familie, precum și lipsa unui mecanism transparent de analiză a cazurilor grave de violență în familie.

Analizând cauzele penale pe fapte de violență în familie reținem anumite încălcări cum sunt: lipsa informațiilor despre personalitatea agresorilor (dacă se află la evidența poliției ca agresor familiar, cazierul contravențional, caracteristica, copia proceselor verbale ale contravențiilor, dovada executării sancțiunilor, etc.) în scopul aprecierii juste a circumstanțelor și calificării corecte a faptei de violență în familie. Audierile victimelor/martorilor sunt superficiale și incomplete (nu se constată care a fost comportamentul agresorilor până la fapta, dacă poartă un caracter sistematic, timpul, locul și împrejurările concrete a comiterii tuturor cazurilor de violență), iar în unele cazuri victimele nici nu sunt audiate. Aceste inacțiuni aduc atingere prevederilor art. 19, 55 și 254 Cod de procedură penală.

În cadrul generalizării stării de fapt în domeniu, s-au identificat și alte încălcări: atragerea în calitate de reprezentanți legali ai minorilor a altor persoane (bunici, mătuși, alte rude), decât cele prevăzute în art. 77 Cod de procedură penală; în unele cazuri în procese penale organul de urmărire penală în genere nu au recunoscut reprezentanți legali ai minorilor; minorii sunt audiați în cadrul procesului penal de către colaboratorii de poliție în lipsa pedagogului/psihologului, uneori fără reprezentant legal, contrar prevederilor art. 478 – 481 CPP, fapte tolerate, lăsate fără atenție și intervenție necesară din partea procurorilor. Totodată, în procese penale nu sunt anexate materiale și informații despre personalitatea membrilor de familie, agresorilor (dacă se află la evidența la poliție ca agresor familiar, cazierul contravențional, copia proceselor verbale ale contravențiilor, ordonanțelor de pornire și hotărârea luată, dovada executării sancțiunii, etc.) în

scopul aprecierii juste a circumstanțelor și calificării faptei de violență în familie. Audierile victimelor/martorilor sunt superficiale și incomplete (nu se constată care a fost comportamentul agresorilor până la faptă, dacă poartă un caracter sistematic, timpul, locul și împrejurările concrete a comiterii tuturor cazurilor de violență), iar în unele cazuri persoanele nici nu sunt audiate. Aceste inacțiuni aduc atingere prevederilor art. 19, 55 și 254 Cod de procedură penală.

Uneori procurorii și organele de urmărire penală, trec cu vederea solicitările victimelor în cadrul proceselor/cauzelor penale privind aplicarea măsurilor de protecție, cum a fost descris în speța de mai sus înregistrată în raionul Fălești.

În multe cauze penale victimele sunt supuse audierilor în repetate rânduri; sunt efectuate confruntări dintre victime și agresori; acțiuni care merită a fi excluse din activitatea organelor de drept în scopul neadmiterii revictimizării și afectării integrității psiho-emoționale a victimelor.

Deși s-au făcut pași importanți în domeniul legislativ pentru eradicarea acestui fenomen, totuși, necesitatea perfecționării și ajustării legislației reprezintă un proces continuu având în vedere unele deficiențe și lacune atestate în partea privind implementarea unor prevederi legale, precum și ținând cont de contextul evoluțiilor proceselor sociale atât la nivel național, cât și internațional.

Prin urmare, având în vedere amploarea și impactul negativ al fenomenului violenței în familie, se impune necesitatea adoptării și implementării unor măsuri sistematice, racordate la standardele internaționale din domeniu (în particular la Convenția de la Istanbul), inclusiv conform recomandărilor Comitetului ONU pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor.

Inter alia aducem aminte că Republica Moldova (*prin Hotărârea Parlamentului nr. 87-XIII din 28.04.1994*) este parte la Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei, adoptată la 18 decembrie 1979 în New York (Convenția CEDAW), care este un standard universal pentru protecția drepturilor femeilor din lume. Comitetul pentru Eliminarea Discriminării împotriva Femeilor (CEDAW) este o instituție specializată a ONU abilitată să monitorizeze gradul de implementare a prevederilor Convenției CEDAW de către statele care au ratificat-o.

Urmare a celei de a 75-a Sesiuni a Comitetului ONU pentru eliminarea tuturor formelor de discriminare împotriva femeilor, la 02.03.2020 au fost publicate observațiile finale ale acestuia, înglobând concluziile și recomandările pentru Republica Moldova pe diferite domenii.

În domeniul Violență în bază de gen împotriva femeilor, Comitetul a recomandat Republicii Moldova: (a) să elimine barierele și stigma care descurajează femeile să raporteze cazuri de violență în bază de gen către autoritățile competente, inclusiv prin campanii de sensibilizare și instruire pentru lucrătorii din domeniul justiției și Poliției; (b) să aloce resurse suficiente pentru acordarea unei compensații financiare victimelor violenței domestice în temeiul Legii nr. 196/2016 și victimelor altor infracțiuni de violență în bază de gen, în temeiul Legii nr. 137/2016 privind reabilitarea victimelor infracțiunilor; (c) să aloce resurse umane, tehnice și financiare adecvate pentru implementarea eficientă a Strategiei naționale de prevenire și combatere a violenței împotriva femeilor și violenței în familie (2018-2023) și a planului de acțiune aferent, pentru a asigura victimelor acces adecvat la adăposturi și servicii de sprijin accesibile, inclusiv tratament medical, consiliere psihosocială și asistență juridică pe întreg teritoriul țării; (d) să ofere finanțare adecvată organizațiilor societății civile din regiunea transnistreană, care oferă sprijin și asistență accesibilă și inclusivă femeilor victime ale violenței în bază de gen; să continue eforturile de sporire a gradului de înțelegere a necesității asigurării disponibilității acestor servicii de către autoritățile de facto din regiunea transnistreană; (e) să îmbunătățească procedura de colectare a datelor privind toate formele de violență în bază de gen, inclusiv violența economică și psihologică, dezagregate în funcție de sex, vârstă, etnie, locație geografică, dizabilitate și relația dintre victimă și infractor, pentru a permite funcționarilor publici relevanți monitorizarea eficienței legislației, politicilor și practicilor relevante în prevenirea și reducerea violenței în bază de gen; (f) ratificarea Convenției de la Istanbul.

Recomandările formulate urmează a fi implementate de către Guvern și autoritățile responsabile.

În altă ordine de idei relevăm, că unul dintre principalii actori ai mecanismului de aplicare a legii care trebuie să fie activ implicat în intervenție, este poliția. Anume poliția este cea care se așteaptă că va merge să salveze victima în toiul nopții din mâinile unui membru de familie violent și va juca un rol semnificativ în alte măsuri preventive sau punitive.

În vederea calificării corecte a acțiunilor contravenientului și excluderii impunității agresorilor familiari, situație ce favorizează și încurajează comiterea în continuare a actelor de violență, procurorii vor ține cont și se vor ghida de Regulamentul de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale din 27.06.2003, aprobat prin ordinul Ministrului sănătății nr.99 din 27 iunie 2003.

Partea V a Regulamentului nominalizat indică leziunile corporale ce intră în categoria vătămărilor neînsemnate, inclusiv cele prevăzute de pct. 75 – bătăile. Bătăile sunt caracteristice violenței în familie și conform pct. 76 din Regulament, se caracterizează prin aplicarea loviturilor multiple și repetate, constituind un gen specific de acțiune asupra organismului.

În cazurile când în urma bătăilor n-au fost depistate vătămări corporale și ale sănătății, medicul legist în raportul de expertiză medico-legală (raportul de examinare medico-legală) notează acuzele persoanei examinate, iar în concluzii indică că semne obiective de vătămări corporale și ale sănătății n-au fost depistate.

În conformitate cu pct. 79 din Regulament, constatarea acțiunilor de tipul bătăilor sunt de competența organelor de urmărire penală și instanței de judecată.

Referințe bibliografice:

1. Hotărârea CtEDO în cauza Munteanu Irina c. Moldovei din 13 martie 2018, [online]. [vizitat la 24.11.2021]. Disponibil:

2. Decizia Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității, prin Decizia din 29 iulie 2019, cauza nr. 100/19, [online]. [vizitat la 21.12.2021]. Disponibil: <http://egalitate.md/decisions-opinions/decizie-din-29-iulie-2019-cauza-nr-100-19/>

3. Hotărârea CtEDO în cauza Volodina c. Rusiei din 09 iulie 2019, [online]. [vizitat la 11.11.2021]. Disponibil: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-194321%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-194321%22]})

4. Hotărârea CtEDO în cauza B. v. Moldovei, din 16 iulie 2013, [online]. [vizitat la 07.12.2021]. Disponibil:

5. Lista și datele de contact ale Centrelor/Serviciilor menționate poate fi vizualizată pe linkul: <https://www.cidr.md/ro/drepturi-sexuale-si-reproductive/servicii-centre-de-asistenta-si-protectie-pentru-victimele-violentei-familie/>.

CZU 343.6

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.03>

OMORUL ASUPRA SOȚULUI, SOȚIEI SAU UNEI RUDE APROPIATE SAU ASUPRA UNUI MEMBRU DE FAMILIE

MIZDRAN Mihai,

doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
România,
<https://orcid.org/000000021754603X>
mmizdranmihaita@gmail.com

Recenzent

MARIȚ Alexandru,

Doctor în drept, profesor universitar,
Șef Catedră Drept Public, USPEE „C. STERE”
<https://orcid.org/0000-0002-3198-8398>
alexmarit@mail.ru

REZUMAT

În această lucrare am încercat să analizăm infracțiunea de omor, și în special cea săvârșită în mediul familial: **“Omorul săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate” sau asupra unui membru de familie, art. 145 alin 2, e1) C.P. al RM.** În ceea ce privește spațiul de cercetare ales – considerăm că majoritatea cauzelor și condițiilor pentru infracțiunile săvârșite în Republica Moldova pot fi explicate și analizate în raport cu aceeași categorie de infracțiuni săvârșite în țara vecină – România.

Astfel s-a stabilit că, există familii, climatul căreia crează premise pentru formarea personalității infracționale cum ar fi: familiile conflictuale, familiile hiperautoritare și familiile hiperpermissive etc. Deci, mediul familial poate fi apreciat sub aspectul structurii, al condițiilor economico-sociale și a deficitului educativ. Mediul familial poate prezenta carente foarte diverse de ordin juridic, social, moral, pedagogic, legate de situații ca: infidelitate, părăsire, divorț, concubinaj, deces, narcomanii, vicii sexuale etc., fără a mai aminti de însăși absența mediului familial, ca în cazul copiilor orfani, abandonati, aflați în seama asistenței publice.

Cuvinte-cheie: familiile conflictuale, familiile hiperautoritare și familiile hiperpermissive, delincvență, devianță, criminalitate, personalitate.

MURDER ABOUT HUSBAND, WIFE OR RELATIVE CLOSE OR FAMILY MEMBER

MIZDRAN Mihai,

PhD student,
Free International University of Moldova,
Romania,
<https://orcid.org/000000021754603X>
mmizdranmihaita@gmail.com

SUMMARY

In this work, In this paper I have tried to analyze the crime of murder, and especially that committed in the family environment: "Murder committed against a husband, wife or a close relative" or on a family member, art. 145 para 2, e1) C.P. to RM. Regarding the chosen research space - we consider that most of the causes and conditions for crimes committed in the Republic of Moldova can be explained and analyzed in relation to the same category of crimes committed in the neighboring country - Romania.

Thus, it was established that there are families, whose climate creates premises for the formation of criminal personality such as: conflicting families, hyper-authoritarian families and hyper-permissive families, etc. So, the family environment can be appreciated in terms of structure, economic and social conditions and educational deficit. The family environment can have very different legal, social, moral, pedagogical deficiencies, related to situations such as: infidelity, abandonment, divorce, cohabitation, death, drug addiction, sexual vices, etc., without mentioning the very absence of the family environment, as in the case of orphaned, abandoned children in public care.

Key words: conflicting families, hyper-authoritarian families and hyper-permissive families, delinquency, deviance, crime, personality.

Introducere. Viața este un fenomen complex, ca formă superioară de mișcare, ea are la bază procese biologice și psihologice care își subordonează procese inferioare de natură fizică, chimică sau mecanică. Ea este o valoare primară, indispensabilă manifestării în sine și ceea ce este mai important, condiție a continuității biologice a grupului social. Viața este socotită nu numai în sens biologic, ci privită și din punct de vedere sociologic, ca o condiție indispensabilă pentru existența însăși a societății omenești. În raport cu individul, infracțiunea de omor aduce atingere aceluși atribut fundamental al persoanei fără de care nu poate exista persoana și fără de care celelalte atribute ale acesteia pierd orice relevanță umană și socială [1].

Legat de viața omului, momentul final al vieții a constituit o problemă mult controversată atât în literatura juridică, cât și în practica medico-legală. Viața și moartea reprezintă stări diferite de existență a materiei, în decursul istoriei omenirii fiind formulate diverse definiții ale acestora, conținutul lor variind în raport cu pozițiile pe care s-au situat diverșii autori în plan filozofic, religios etc. Din punct de vedere fiziologic, *viața* este caracterizată prin metabolism, iritabilitate și autoreproducere, în aceasta din urmă incluzându-se și ereditatea. La rândul său, *moartea* este definită ca un fenomen natural, necesar și universal, fiind înscrisă în programul genetic al ființei umane. Ea este un proces, și nu un moment, în care încetarea, în timp, a activității centrilor vitali este urmată de încetarea activității tisulare. Moartea este deci un fenomen biologic general. Materia vie organizată, pe orice treaptă a vizibilității noastre s-ar afla, este supusă fenomenelor tanatologice. Viața își are limitele ei firești în funcție de organizarea biologică a ființelor [2].

Moartea este un proces complex, caracterizat prin mai multe etape: agonie, moarte clinică, moarte biologică, ultima fiind considerată ca moarte ireversibilă, spre deosebire de primele două, în care procesul tanatologic poate fi întrerupt, fără consecințe morfo-funcționale. Moartea reală este caracterizată prin oprirea metabolismului și apariția semnelor morții reale. Un timp mai persistă reacțiile postvitale, care reprezintă viața reziduală a unor celule, țesuturi, organe sau părți mari ale organismului, după încetarea vieții din organismul întreg. Aceste reacții constau în: contracții musculare la stimuli electrici, dilatarea pupilei la atropină, mișcări ale spermatozoizilor etc. Așadar, moartea definitivă se instalează în momentul încetării activității creierului și a trunchiului cerebral, refacerea celulelor nervoase fiind practic imposibilă, cel puțin în stadiul actual de dezvoltare a științelor medicale.

Stabilirea criteriilor ce pot servi la determinarea morții unei persoane are incidență asupra rezolvării unor probleme cu adânci implicații de ordin socio-juridic. Astfel, alături de soluționarea aspectelor ce vizează latura penală propriu-zisă, lămurirea celorlalte probleme are multiple implicații sociale și etice [3].

Metodele de cercetare. Pentru atingerea scopului și îndeplinirea obiectivelor propuse am recurs la metoda analizei și sintezei informației la temă selectate din literatura de specialitate și deasemenea au fost folosite și metodele: metoda istorică și sistematică, metoda juridică comparativă. Analiza practicii judiciare reprezintă de asemenea o sursă importantă în desfășurarea cercetării științifice a omorului intenționat - *asupra soțului, soției sau unei rude apropiate ” sau asupra unui membru de familie.*

În procesul de studiere au fost utilizate lucrările științifice ale savanților din România, Federația Rusă, Republica Moldova. Importanță la elaborarea acestei lucrări a avut baza normativă ce cuprinde actele legislative naționale: Constituția Republicii Moldova, Codul Familiei al Republicii Moldova.

Rezultate obținute și discuții:

În orice societate, încă din cele mai vechi timpuri, violența împotriva persoanei, și în particular omuciderea, au fost rezultatul conflictelor sociale. Tendința de a comite o crimă, în opinia specialiștilor criminologi, se intensifică în perioada adolescenței, atingând "apogeul" spre sfârșitul acesteia, și descrește în timpul perioadei de adult devenind tot mai scăzută către nivelul vârstei a treia[4]. O altă categorie de criminologi, Newman și Berger, au avansat, pe de altă parte, perspectiva

modernizării durkhemiene care subliniază faptul că există o “relație directă între dezvoltarea economică a unei societăți și rata crimei” din țara respectivă. După cum menționează Ortega, Cozine, Burnett și Poyer, există cercetări care confirmă această perspectivă, dar și unele care au avut în prim plan omuciderea și, care, nu au susținut teoria lui Newman și Berger. Ortega precizează că ar fi “prematură” respingerea acestei teorii deoarece studiul, desfășurat pe 51 de țări și în care s-a luat în calcul analiza privind structura vârstei precum și “locația” țărilor cercetate, demonstrează faptul că modernizarea “are un impact pozitiv și consistent asupra ratelor crimelor împotriva persoanei și proprietății” [5].

Condiții preexistente:

Obiectul juridic: în afară de obiectul juridic *generic*, care este comun tuturor infracțiunilor contra persoanei, infracțiunile de omor asupra soțului, soției sau unei rude apropiate are ca obiect juridic *special* ocrotirea relațiilor sociale a căror formare, desfășurare și dezvoltare normală implică respectul acelei valori sociale, care este viața soțului, soției sau a unei rude apropiate. În acest caz autorul încalcă nu numai îndatorirea de a respecta viața celorlalte persoane, dar și pe aceea de a respecta viața membrilor familiei.

Omul este o valoare socială fundamentală, fiindcă prin om și în jurul său se formează și dezvoltă imensa majoritate a relațiilor sociale; ocrotind aceste valori, implicit sunt apărute toate relațiile la care ne-am referit [1].

Obiectul material al acestei infracțiuni, obiect de altfel comun nu numai acestor infracțiuni, ci și altor infracțiuni contra persoanei (loviri și vătămări corporale, avort și altele), este corpul soțului, soției sau al unei rude apropiate, corpul unui om în viață, fiindcă acțiunea de ucidere, de ridicare a vieții operează asupra corpului celui ucis.

Viața este un fenomen complex ca formă de mișcare, ea are la bază procese biologice și psihice care subordonează procesele inferioare. Dacă încetează viața în sens biologic, încetează și viața ca valoare socială, ca relație socială, implicit relațiile legate de ea. De aceea, ne interesează nu numai aspectul social al vieții, dar și cel biologic.

Subiect activ nemijlocit (autor) al acestor infracțiuni nu poate fi orice persoană, deoarece existența infracțiunii este condiționată de calitatea specială a subiectului. În consecință, infracțiunea poate fi săvârșită doar de soțul, soția sau o rudă apropiată a victimei.

Calitatea de soț (soție) sau de rudă apropiată a făptuitorului în raport cu victima este o circumstanță personală, de aceea în caz de săvârșire a omorului cu participare, ea nu se răsfrânge asupra participanților. De exemplu, inculpatul care își ucide soția, în timp ce alt inculpat, prieten al primului inculpat, ținea victima pentru a nu se putea apăra, răspunde pentru omor deosebit de grav **art. 145 alin 2, e1) C.P. al RM**, iar participantul, în lipsa altor agravante, - pentru omor săvârșit de două sau mai multe persoane (art. 145 alin. 3 lit f).

De asemenea, și **subiectul pasiv** al acestei infracțiuni este calificat. Sfera subiecților pasivi este precis limitată de lege pentru a opera agravanta pe care o analizăm.

Calitatea de soț (soție) trebuie să existe în momentul săvârșirii faptei. Calitatea de soț (soție) rezultă numai dintr-o căsătorie legal încheiată. Nu se cere ca la data săvârșirii omorului soții să fi conviețuit în fapt [6]. Calitatea de soț rezultă numai dintr-o căsătorie legal încheiată. Astfel, concubinii, chiar dacă au conviețuit în acest mod multă vreme, având și copii recunoscuți, nu sunt asimilați cu soții. Căsătoria durează până la desfacerea ei, potrivit legii, deci până când pronunțarea unei hotărâri de divorț ce a rămas irevocabilă. Despărțirea în fapt a soților nu are relevanță.

În conformitate cu prevederile art. 187 Codul penal român, rude apropiate sunt:

- ascendenții și descendenții, respectiv persoanele care coboară unele din altele, unite printr-o legătură de sânge;
- frații și surorile;
- unchii, mătușile, nepoții sau nepoatele – rude în linie colaterală de gradul III, precum și verii primari, rude de gradul IV;

- persoane devenite prin înfiere astfel de rude, indiferent dacă înfierea este cu efecte depline sau cu efecte restrânse.

Rude apropiate sunt considerate persoanele care cad sub incidența prevederii art. 134 Codul penal al Republicii Moldova [6], acestea sunt:

- ascendenții și descendenții;
- frații și surorile, copiii acestora, precum și verii primari;
- sunt recunoscute ca rude apropiate și persoanele devenite prin înfiere, potrivit legii, astfel de rude.

Conținutul constitutiv

a) Latura obiectivă: **Elementul material** a acestei infracțiuni se realizează în majoritatea cazurilor printr-o acțiune (descărcarea unei arme, aplicarea unei lovituri, otrăvire etc.), dar poate fi realizată și printr-o inacțiune (lipsirea unei persoane bolnave de îngrijirea necesară și datorată).

Acțiunea ucigătoare poate fi săvârșită în mod direct sau nemijlocit asupra victimei, sau în mod indirect, mijlocit: prin folosirea sau antrenarea unor forțe sau energii neanimate sau animate (de exemplu: asmuțirea unui câine, folosirea unui animal sălbatic, etc.), sau chiar prin folosirea energiei fizice a victimei, constrânse fizic sau moral la aceasta (să se împuște, să se înjunghie, să se arunce de la înălțime etc.).

Urmarea imediată. Se știe că descrierea faptei incriminate mai poate cuprinde pe lângă descrierea acțiunii (inacțiunii) incriminate și arătarea rezultatului acolo unde legiuitorul condiționează existența faptei incriminate de producerea unui rezultat material, conceput ca o entitate exterioară conduitei, diferită, cronologic și logic, de acțiunea cauzată de aceasta.

În acest caz, rezultatul face parte din descrierea acțiunii și constituie consecința, urmarea acesteia; rezultatul face parte împreună cu acțiunea (inacțiunea) din descrierea faptei incriminate și se înfățișează în cazul infracțiunii omor asupra soțului, soției sau unei rude apropiate, sub forma unei modificări a substanței obiectului material, de exemplu, uciderea unei persoane.

Legătura de cauzalitate. Între activitatea desfășurată de făptuitor și moartea victimei trebuie să existe un raport de cauzalitate. În descrierea faptei de omor asupra soțului, soției sau unei rude apropiate nu apare o expresie anume care să sugereze legătura cauzală, însă aceasta rezultă, implicit, din descrierea acțiunii.

b) Latura subiectivă: Omorul asupra soțului, soției sau unei rude apropiate se săvârșește cu intenția de a suprima viața soțului, soției sau unei rude apropiate, adică, fie cu intenție directă, atunci când făptuitorul a prevăzut rezultatul acțiunii sale (moartea victimei) și a urmărit producerea acestuia, fie cu intenție indirectă, când făptuitorul a prevăzut rezultatul acțiunii sale și fără a-l umări, a acceptat totuși posibilitatea suvernității acestuia.

Forme și modalități. Omorul asupra soțului, soției sau unei rude apropiate fiind o infracțiune comisivă (chiar atunci când e săvârșită prin omisiune), este susceptibilă de forme de activitate infracțională imperfectă (acte de pregătire și tentativă). De asemenea, datorită caracterului comisiv, aceasta are numeroase modalități normative și de fapt.

Ambele coduri, atât cel din Republica Moldova, cât și cel român, reglementează infracțiunea de omor asupra soțului sau unei rude apropiate, dar între cele două reglementări există o deosebire esențială. Codul penal român prevede această infracțiune alături de infracțiunile de omor calificat, pe când Codul penal al Republicii Moldova acordă acestei infracțiuni un grad de pericol social mult mai ridicat, încadrând-o în categoria infracțiunii de omor deosebit de grav. Consider că legiuitorul român ar trebui ca, de lege ferenda, să reglementeze această infracțiune așa cum este reglementată de Codul penal al Republicii Moldova, deoarece o asemenea faptă relevă un pericol extrem, fiindcă victima, mizând pe afecțiunea presupusă a făptuitorului, nu este avizată despre intențiile acestuia și nu ia măsuri de apărare, ceea ce poate să înlesnească comiterea infracțiunii. În acest caz se încalcă nu numai îndatorirea de a respecta viața oricărei persoane, dar și aceea de a respecta viața membrilor familiei.

Omorul săvârșit asupra soțului sau unei rude apropiate constituie o împrejurare agravantă, deci un element circumstanțial în conținutul omorului calificat **art. 145 alin 2, e1) C.P. al RM**. Omorul săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate este o împrejurare agravantă ce constă în calitatea pe care o au – reciproc – subiecții infracțiunii. În raport cu calitatea de soț sau rudă apropiată acest omor mai poartă denumirile de “paricid”, “fratricid” sau “uxoricid”. Agravanta în discuție este pe deplin justificată, având în vedere că făptuitorul încalcă nu numai obligația generală de a respecta viața semenilor săi, ci și obligația specială de a respecta și apăra viața membrilor familiei sale [3]. Când privește calitatea de soț, – pentru reținerea acestei agravante – este necesar ca aceasta să existe în momentul săvârșirii faptei. Soții sunt persoanele care dobândesc această calitate prin căsătorie. Prin urmare, pentru a putea fi aplicată această agravantă se cere ca raportul matrimonial să fie valabil în momentul săvârșirii infracțiunii. Practica judiciară a statuat că agravanta este aplicabilă chiar în situația în care soții erau despărțiți în fapt ori se pronunțase o hotărâre de divorț care nu era definitivă sau, deși definitivă, hotărârea de desfacere a căsătoriei nu fusese transcrisă și deci nu producea efecte.

➤ Această legătură dintre autorul infracțiunii și subiectul pasiv al acesteia formează în esență conținutul agravantei de la lit. c a art. 187 C. Pen Roman. Sfera persoanelor a cărorucidere constituie această agravantă e precis limitată de dispozițiile explicative din C. Pen Roman.

Din moment ce nu se contestă că inculpatul este fiul victimei, rezultat din relațiile de concubinaj ale acestuia cu mama lui, tentativa de omor comisă de inculpat asupra tatălui său trebuie încadrată în art. 20 raportat la art. 187 C. Pen Român – omor săvârșit asupra unei rude apropiate –, chiar dacă filiația nu a fost legal stabilită [7]. Sub aspectul sus-menționat, în procesul penal, filiația poate fi dovedită prin orice mijloc de probă [8].

Circumstanța agravantă prevăzută în art. 187 C. Pen Român – săvârșirea omorului asupra unei rude apropiate – nu poate fi reținută în situația în care inculpatul, deși recunoscuse pe victimă ca fiind copilul său, astfel cum rezultă din certificatul de naștere al victimei, a introdus ulterior o acțiune prin care a solicitat să se constate că nu este tatăl copilului, iar acțiunea a fost admisă, constatându-se că inculpatul nu este tatăl victimei. În această situație, infirmarea paternității inculpatului, cu privire la copilul pe care l-a ucis, are efect retroactiv de la data nașterii copilului [9].

Pentru ca omorul săvârșit asupra soțului, soției sau unei rude apropiate să constituie omor calificat conform art. 187 C. Pen Roman, calitatea de soț a subiectului activ și pasiv trebuie să existe în momentul săvârșirii faptei. Dacă această calitate a încetat, desigur, ca urmare a divorțului, fapta constituie omor simplu. De asemenea, nu există omor calificat în cazul în care căsătoria făptuitorului cu victima a fost anulată sau dacă făptuitorul și victima erau legați printr-o căsătorie nulă, datorită bigamiei.

În caz de divorț, instanța trebuie să verifice cu atenție dacă hotărârea a rămas sau nu definitivă, deci, dacă a încetat sau nu calitatea de soț înainte de săvârșirea infracțiunii. Dacă, împotriva hotărârii de admitere a divorțului s-a declarat apel de una din părți, va trebui să se verifice dacă nu a expirat termenul de apel sau dacă apelul are în vedere desfacerea căsătoriei ori numai soluționarea unor cereri accesorii, cum ar fi atribuirea beneficiului locuinței [10].

Tot omor calificat constituie uciderea unei rude apropiate. Dispozițiile din legea penală privitoare la rude apropiate, în limitele arătate mai sus, se aplică în caz de înfiere cu efecte depline, persoanei înfiate, cât și descendenților acesteia și în raport cu rudele firești, iar, în caz de înfiere cu efecte restrânse, înfiatului, cât și descendenților acestuia și în raport cu rudele înfietorului.

În linie ascendentă sau descendentă nu există limită până la care se întinde gradul de rudenie. În linie colaterală, rudenii apropiată se întinde doar până la gradul IV (concubinii nu intră în această categorie și nici afinii).

Omorul este simplu și nu calificat s-a decis în practică - în cazul uciderei unui afin în linie dreaptă; dacă victima era soțul surorii tatălui inculpatului; când unul din inculpați și-a ucis tatăl în timp ce un alt inculpat, cumnat, ținea victima pentru a nu se putea apăra, cel dintâi răspunde pentru omor calificat, iar cel de-al doilea (cumnatul) pentru omor simplu.

În cazul când făptuitorul nu a cunoscut raportul său cu victima, precum și în caz de *error in persona* sau de *aberratio ictus*, răspunderea sa penală se stabilește pentru omor simplu. În cazul când făptuitorul luase hotărârea de a săvârși omorul contra soțului sau unei rude apropiate, dar din eroare asupra persoanei sau din devierea acțiunii a ucis o altă persoană, de

asemenea nu se va aplica agravanta din art. 187 C.Pen Roman, deoarece legea nu ia în considerare decât agravantele efectiv realizate [1]. Calitatea de soț sau de rudă apropiată a autorului, fiind o circumstanță personală, nu se răsfrânge asupra participanților.

Concluzie. În conformitate cu art. 77 alin. 2 C.Pen Roman, nu constituie circumstanță agravantă împrejurarea pe care făptuitorul nu a cunoscut-o în momentul săvârșirii infracțiunii. Ca atare, fapta inculpatului care și-a ucis soția cu o lovitură care era destinată altei persoane, aceasta din urmă scăpând datorită faptului că s-a ferit, nu poate fi încadrată în prevederile art. 187 C.Pen Român (omor asupra soțului), ci în prevederile art. 186 C.Pen Roman (omor simplu). În speță, inculpatul încercând să lovească cu o țepușă în cap pe adversarul său, iar acesta ferindu-se, țepușa a căzut în capul soției inculpatului care participa și ea la conflict [11].

Fapta inculpatului care, prin amenințare, și-a constrâns soția să se arunce de la etajul IX, cu consecința morții acesteia, constituie infracțiunea de omor calificat, prevăzută în art. 175 lit. c C.Pen, iar nu infracțiunea de determinare la sinucidere, prevăzută în art. 187 C.Pen Roman, deoarece – datorită violențelor la care a fost supusă – victimei i s-a anihilat posibilitatea de a decide, în mod liber, asupra acțiunilor sale. Ori, pentru existența infracțiunii prevăzute în art. 187 C.Pen Român, este necesar ca victima să nu fie constrânsă la îndeplinirea acțiunii prin care își curmă viața, ci să aibă posibilitatea de a hotărî în mod liber dacă să se sinucidă sau nu [12].

Pe de altă parte, soții nu sunt rude între ei și nici afini [13]. De asemenea, concubinajul nu generează nici rudenie, nici afinitate.

Într-un sens mai larg, *rudenia* poate fi definită, într-o formă simplă, ca o apropiere biologică sau spirituală, socialmente recunoscută, între două sau mai multe persoane [14]. Caracterul socialmente recunoscut al relațiilor de rudenie se vedește în faptul că trăsătura lor esențială este mai curând convențională decât biologică, reflectând adesea viziunea despre lume a unui grup uman. Deși relația de reproducere este prin excelență biologică, în unele societăți copilul folosește apelativul de “tată” pentru un întreg grup de vârstă. Tot astfel, în unele societăți rudele sunt recunoscute ca atare numai pe linie masculină, iar în altele numai pe linie feminină. Dacă numele urmează linia tatălui, ne aflăm într-o societate patrilineală, capul ei având o locuință proprie, patrilocală, iar dacă locuiește la soție, comunitatea este matrimonială. În cazul în care filiația se stabilește pe linie feminină, rudenia este matrilineală, putând fi deopotrivă matrilocală sau patrilocală; în această situație, de multe ori adevăratul cap al familiei nu este soțul, ci unchiul matern (avunculat), adică fratele soției [15].

Așadar, când examinăm relațiile de rudenie în formele elementare nu trebuie să uităm faptul că la acestea ei, părinții, nu sunt priviți numai din punctul de vedere al familiei propriu-zise. Nu se face deosebire prea mare între tatăl și mama lor de o parte și bărbății și femeile, care aparțin aceluiași grup și care ar fi putut să fie părinții lor. Sistemul de rudenie, caracterizat prin familia tip “clasificator”, care se întâlnește în acest stadiu într-o formă sau alta și îndeosebi la australieni, are în vedere nu individul, ci grupul. Rudenia este socotită de la un grup la altul. Astfel, remarcă același sociolog, “individul face parte dintr-un anumit grup, nu fiindcă are anumite legături de rudenie, ci el are asemenea legături fiindcă face parte dintr-un anumit grup. Într-un cuvânt, în familia clasificatoare, rudenia e mai mult socială decât familială”.

În gruparea lineală, toți membrii clanului matern sunt clasificați în generația mamei sau, în cazul membrilor de sex masculin, în aceea a fratelui matern. Astfel, toți membrii clanului unei soții și generația ei stau în aceeași relație ca frații și surorile ei, pe când aceia ai generației anterioare aparțin părinților ei. Etnologul A.L. Kroeber a încercat să stabilească o anumită ordine în diferitele denumiri de rudenie, deosebindu-le după următoarele criterii:

- a) deosebirea între persoane din aceeași sau dintr-o generație diferită;
- b) deosebirea între rudenia colaterală și lineală;
- c) deosebirea de vârstă în cuprinsul aceleiași generații;
- d) sexul rudelor;
- e) sexul aceluia, la care se referă rudenia;
- f) deosebirea între rudenia de sânge și de alianță;
- g) condițiile de viață ale persoanei, prin care există rudenia (moarte, despărțire, căsătorie nelegitimă, urmași).

Din punct de vedere juridic, în România, Codul Familiei definește în art. 95 alin. 1 rudenia ca fiind “legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun”. Pe această bază s-au formulat și alte definiții doctrinare. Astfel, *rudenia naturală*, este considerată a fi “legătura de sânge existentă între persoane care descind unele din altele sau între persoane care, fără a descinde una din alta, au un ascendent comun” [16]. Sau, într-o altă definiție, *rudenia firească* este “legătura de sânge și, prin reglementarea legală, legătura dintre două sau mai multe persoane care coboară unele din altele, cum sunt, de exemplu, tatăl, fiul, nepotul de fiu sau care, fără a descinde unele din altele, au un autor comun, cum sunt de exemplu, frații între ei, verii primari între ei” [17].

Însă, pe tărâmul legii penale, conform art. 149 din Codul Penal al României, în vigoare până la 1 septembrie 2009, este utilizată doar noțiunea de *rude apropiate*, și anume:

- ascendenții și descendenții, respectiv persoanele care coboară unele din altele, unite printr-o legătură de sânge;
- frații și surorile;
- unchii, mătușile, nepoții sau nepoatele – rude în linie colaterală de gradul III, precum și verii primari, rude de gradul IV;
- persoane devenite prin adopție astfel de rude, indiferent dacă înfierea a fost efectuată cu efecte depline sau cu efecte restrânse (conform primei variante a Codului Familiei din România).

De asemenea, rudenia este explicată și în art. 134 din Codul Penal al Republicii Moldova, astfel: “Prin rudenie se înțelege legătura bazată pe descendență unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au

un ascendent comun. În primul caz, rudenția este în linie dreaptă, iar în al doilea caz – în linie colaterală. Gradul de rudenție se stabilește prin numărul de nașteri”.

Legătura de sânge care există între două persoane generează relații sociale deosebit de complexe. Din punct de vedere moral și religios, în timp, s-a consolidat o anumită tradiție, bazată pe anumite obiceiuri, perpetuate, aproape în același mod, mii de ani. Acestea se referă la ducerea în comun a vieții de zi cu zi, la relațiile de înțajutorare dintre rude și, în special, la creșterea și ocrotirea copiilor de către părinți. Legătura de sânge dintre două persoane generează rudenția între aceste persoane. La origine, rudele trăiau în aceeași familie, însă pe măsura dezvoltării societății și apropierii de vremurile moderne, familia s-a restrâns tot mai mult, ajungând să cuprindă, ca regulă, numai părinții și copiii lor [18].

Rudenția are un puternic substrat moral, care rămâne în sfera raporturilor de fapt dintre persoane, producând efecte numai în acest plan. De exemplu, normele morale ale societății contemporane interzic căsătoriile între rude, în linie directă, indiferent de grad, și cu unele excepții, între rudele în linie colaterală, până la un anumit grad. De asemenea, morala societății a apreciat întotdeauna necesară înțajutorarea dintre rude, deci ca pe un fapt pozitiv, pe care l-a încurajat în mod constant.

Referințe bibliografice:

1. DONGOROZ Vintilă (coord.) – “Explicații teoretice ale Codului Penal român. Partea specială”, Ed. Academiei, București, 1971, vol. III, pag. 179.
2. KERNBACH Mihai – “Medicina judiciară”, Ed. Medicală, București, 1958, pag. 66.
3. BERCHEȘAN Vasile – “Metodologia investigării criminalistice a omorului”, Ed. Paralela 45, Pitești, 2000, pag. 100.
4. Criminologii Kanazawa și Stil explică curba “vârstă-crimă” elaborată de Hirschi și Gottfredson (1983) menționând faptul că aceasta reliefează relația dintre vârstă și criminalitate. În concepția acestora, “crima este o funcție a criminalității (înclinația de a comite crime) și a factorilor externi (oportunități și constrângeri)” (KANAZAWA Satoshi, STILL Mary C. – “Why men commit crimes (and why they desist)” in *Sociological Theory* nr. 18/3, 2000, pag. 436 apud RUJOIU Octavian – “Omuciderea, formă a criminalității și implicațiile sale sociale” în R.C.C.P. nr. 2/2004).
5. ORTEGA Suzanne T., COIRZINE Jay, BURNETT Cathleen, POYER Tracey – “Modernization, ade structure and regional context: a cross-nation study of crime” in *“Sociological Spectrum”* nr. 12/1992, pag. 257-277 apud RUJOIU Octavian, loc. cit.
6. BARBĂNEAGRĂ Alexei – “Codul penal al Republicii Moldova”, Edit. Centrul de Drept al Avocațiilor Chișinău 2003, pag. 304.
7. T. S., s. pen., dec. nr. 1416/1982, în R.R.D. nr. 8/1983, pag. 49.
8. SIMA Constantin – “Codul Penal adnotat”, Ed. Atlas Lex, București, 1996, pag. 288.
9. C.S.J., s. pen., dec. nr. 1345/1977, în R.R.D. nr. 5/1978, pag. 56.
10. C.S.J., s. pen., dec. nr. 869/1991 în Dreptul nr. 3/1992, pag.74.
11. T. S., s. pen., dec. nr. 471/1988, în R.R.D. nr. 11/1988, pag. 78.
12. T. S., s. pen., dec. nr. 310/1979, în R.R.D. nr. 9/1979, pag. 66.
13. Legile din România și din Republica Moldova nu definesc afinitatea, deși întrebuințează, în anumite materii, noțiunea. Afinitatea a fost definită, în literatura de specialitate (POPESCU T.R. – “Căsătoria, rudenția și dreptul”, Ed. Științifică, București, 1963, pag. 20) ca fiind legătura dintre un soț și rudele celuiilalt soț. Afinitatea există, astfel, între ginere și socri, între cumnați. Ea nu există între rudele unui soț și rudele celuiilalt soț, de exemplu, între verii primari ai unui soț și verii primari ai celuiilalt soț. Afinitatea este, mai întâi, ca și rudenția, o legătură de ordin moral. Legea dă afinității semnificații juridice în anumite materii.
14. PRICOPI Adrian – “Rudenția în dreptul român”, Ed. Lumina Lex, București, 2000, pag. 5.
15. LEVI-STRAUSS Claude – “Antropologia structurală”, Ed. Politica, București, 1978 apud PRICOPI Adrian, op. cit., pag. 5.
16. RĂDESCU Dumitru – “Dicționar de drept privat”, Ed. Mondan, București, 1997, pag. 1080.
17. FILIPESCU Ion P., FILIPESCU Andrei I. – “Tratat de dreptul familiei”, Ed. All Beck, București, 2002, pag. 304.
18. ROMOȘAN Ioan Dorel – “Dreptul familiei. Căsătoria”, Imprimeria de Vest, Oradea, 2002, pag. 9.

CZU 343.95:341.231.14

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.04>

**MECANISME NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE DE PROTECȚIE A DREPTURILOR OMULUI ÎN
CONTEXTUL VALORILOR EUROPENE ALE PERSOANELOR CU COMPORTAMENT DUPLICITAR**

OSTROVARI Petru,

doctor în medicină, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6469-2523>

REZUMAT

Comportamentul duplicitar reprezintă manifestarea comportamentală care constă în încercarea de a provoca, imita sau exagera unele devieri comportamentale pentru a se sustrage de la anumite obligații sociale. Acest tip de comportament diferă de răspunsul dezirabil social la anumite provocări societale. Riscul comportamentului duplicitar constă în rata înaltă de replicabilitate, în special în rândul adolescenților. În contextul valorilor europene (respectarea demnității umane, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept, respectarea drepturilor persoanelor care aparțin minorităților) este important a identifica tipurile de comportament duplicitar, simptomatice comportamentului duplicitar specifice persoanelor fizice și juridice și, respectiv, a mecanismelor de protecție a drepturilor omului față de persoanele cu astfel de comportament.

Cuvinte-cheie: comportament uman, conduită duplicitară, simulant, răspuns dezirabil social.

NATIONAL AND INTERNATIONAL MECHANISMS FOR THE PROTECTION OF HUMAN RIGHTS IN THE CONTEXT OF EUROPEAN VALUES OF PEOPLE WITH DUPLICATE BEHAVIOR

OSTROVARI Petru,

PhD in medicine, associate professor,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6469-2523>

SUMMARY

Duplicate behavior is the behavioral manifestation of trying to provoke, imitate, or exaggerate some behavioral deviations in order to evade certain social obligations. This type of behavior differs from the desirable social response to certain societal challenges. The risk of duplicate behavior lies in the high rate of replicability, especially among adolescents. In the context of European values (respect for human dignity, freedom, democracy, equality, the rule of law, respect for the rights of persons belonging to minorities) it is important to identify the types of duplicate behavior, the symptoms of duplicate behavior specific to individual's protection of human rights against persons with such conduct.

Key words: human behavior, duplicitous behavior, simulating, desirable social response.

Introducere

Comportamentul reprezintă suma activităților observabile/neobservabile a individului uman ce ghidează adaptarea subiectului în relațiile ambientale și în asigură continuitatea existenței sale. În psihologia behavioristă comportamentul este definit ca ansamblul reacțiilor de răspuns (denumite și reacții comportamentale) la stimulul(-ii) din mediu. În cazul în care reacțiile comportamentale nu sunt adecvate celor acceptate de comunitate/societate, se abat de la normele sociale și/sau intră sub incidența legii (sub formă de faptă) deseori individul ascunde sau/și să trece într-un con de umbră adevăratele sale intenții sau motivații de săvârșire a faptei, pentru a induce în eroare judecata creând o imagine falsă a personalității sale comparativ cea pe care o are în realitate. În astfel de situații se conturează conduita duplicitară în care persoana afișează o paletă multicoloră și multidimensională de manifestări psiho-emoționale (emoții, gânduri, sentimente, gesturi etc.), jucând intenționat cele puțin două roluri și transformându-se în jertfă.

Persoana are comportament duplicitar dacă pretinde că are sentimente pe care acțiunile săvârșite contrazic acest fapt. Iftenie [3] observă că comportamentul duplicitar este o manifestare comportamentală ce constă în încercarea conștientă și premeditată de a provoca, imita sau exagera unele tulburări morbide, boli psihice somatice, sau de a le ascunde, atunci când ele există, în scopul de a obține diferite avantaje materiale sau morale, ori pentru a se sustrage de la anumite obligații sociale sau de la executarea pedepsei.

Termenul „*duplicitate*” provine din latină și semnifică falsitate, ipocrizie, fățarnicie. Comportamentul duplicitar constituie o modalitate de a acționa diferit în diferit împrejurări cu scopul de a obține anumite avantaje sau beneficii materiale. De exemplu, persoana cu conduită duplicitară se comportată de parcă are comportamentul a doi oameni diferiți care au un singur corp, spun același lucru, dar acționează foarte diferit, posibil contradictoriu. Persoana care simulează un al comportament decât cel obișnuit este denumită *simulant*. Astfel, simulantul – fără a fi bolnav psihic – își modifică intenționat comportamentul și fără remușcări de conștiință este considerat bolnav de către colectivitate și denumit jertfă.

În cultura românească persoana cu comportament duplicitar este denumită necinstită, vicleană, șmecheră, subtilă, înșelătoare, cu două fețe, hâtră, etc. În medicina legală persoanele cu comportament duplicitar se caracterizează în raport cu momentul în care este realizată simularea comportamentului față de fapta antisocială comisă. Există două astfel de situații: *simularea prefaptică sau inițială* sau *simularea postfaptică sau tardivă*. Astfel,

- simularea prefaptică sau inițială se referă la situația în care persoana adoptă un comportament menit să sugereze o anumită boală psihică cu mai mult timp înainte de comiterea faptei pentru care știe că ar putea fi pedepsit;
- simularea postfaptică sau tardivă se referă la situația în care persoana manifestă comportament duplicitar care se manifestă după comiterea faptei și poate fi caracterizat în două modalități, respectiv
 - *simulare postfaptică solitară* - subiectul își modifică comportamentul fără a fi influențat de colectivitate, ci doar pe baza resurselor proprii;
 - *simulare postfaptică asociativă* (denumită și simulare contaminativă) –comportamentul simulant constituie o

rezultantă atât a resurselor proprii cât și a influențelor din partea mediului.

Persoanele cu astfel de comportamente prezintă un risc major pentru alte persoane, în special pentru adolescenți și tineri care au capacitatea de a observa, a copia și a replica conduita duplicitară în alte situații mai mult sau mai puțin similare, contribuind la constituirea unui climat nesănătos în societatea umană. Diferența dintre comportamentul real și comportament duplicitar induce spre problema cercetării: Care sunt valorile persoanelor cu comportament duplicitar? Există oare anumite mecanisme naționale sau internaționale de protecție a drepturilor omului în contextul valorilor europene a persoanelor cu comportament duplicitar?

Scopul acestui articol este a descrie mecanismele naționale și internaționale de protecție a drepturilor omului în contextul valorilor europene a persoanelor cu comportament duplicitar. Scopul a fost realizat în baza următoarelor obiective:

- descrierea succintă a valorilor europene și identificarea problematicii comportamentului duplicitar;
- descrierea răspunsului dezirabil social versus comportamentul duplicitar;
- descrierea simptomologiei comportamentului duplicitar;
- identificarea și descrierea mecanismelor de protecție a drepturilor omului în cazul comportamentului duplicitar.

În lucrare este accentuat faptul că comportamentului duplicitar constituie o reacție la diferențele de valori naționale, europene și internaționale.

Valorile europene ale societății umane și problematica comportamentului duplicitar

În Tratatul privind Uniunea Europeană [10] se menționează șase valori fundamentale: respectarea demnității umane, libertatea, democrația, egalitatea, statul de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților. Aceste valori sunt comune statelor membre într-o societate caracterizată prin pluralism, nediscriminare, toleranță, justiție, solidaritate și egalitate între femei și bărbați.

În Raportul Parlamentului European [7] se afirmă că bugetul Uniunii a fost în ultimii ani o victimă colaterală a *comportamentului duplicitar al statelor membre*, care le-a făcut pe acestea să considere contribuția lor la bugetul UE ca pe o povară și să o trateze ca pe o variabilă de ajustare. În același timp bugetul UE, fiind un buget de investiții, poate contribui cu o valoare adăugată deosebit de ridicată prin stimularea creșterii economice, a competitivității și a creării de locuri de muncă în statele membre. În Raport se menționează, de asemenea, despre necesitatea ca contribuțiile statelor membre la bugetul UE să nu fie tratate ca o variabilă de ajustare supusă condițiilor macroeconomice și, în același timp, se reiterează valoarea adăugată a bugetului Uniunii din punctul de vedere al sinergiilor și al economiilor de scară, ținând cont de situația specială a regiunilor izolate și periferice.

Reiese, că comportamentul duplicitar nu constituie doar o caracteristică situațională a persoanelor fizice care încearcă să "identifice" oportunități alternative pentru soluționarea unor probleme materiale. Comportamentul duplicitar este răspunsul la stimul (-iii) contradictorii și diferența dintre valorile naționale, europene și internaționale. După cum afirmă Sandu și Bradu [9]: se face apariția așa numitului *homo duplex*, cel mai adesea cu o alcătuire de hibrid și comportament duplicitar, reiterând până la degraude și caricatură tragică, exercițiul diplomatic bizantin, constitutiv de altfel unui imperiu cu frontierele mereu amenințate. Prin urmare, *homo duplex* este mult mai mult o adaptare de circumstanță la o realitate socială "*în care iești mereu vinovat în ochii cuiva*". În contextul valorilor europene comportamentul duplicitar nu este similar cu comportamentul atitudinal și decizional și nu reprezintă reacția adecvată la provocările sau/și schimbările societale.

Răspunsul dezirabil social versus comportamentul duplicitar

Normalitatea mintală este un amestec complex a unei mulțimi de parametri specifici vieții organice și sociale. Sănătatea mintală reflectă starea de echilibru biologică și psihologică a individului uman pentru încadrarea optimă în normele vieții sociale. Termenul "*răspuns social dezirabil*" a fost descris de Paulhus [8] ca orice tendință sistematică de a răspunde la itemii din chestionar pe o anumită bază care interferează cu auto-rapoartele precise. Exemplele propuse se referă la tendințele de a alege răspunsul dorit, cel mai moderat sau a fi de acord cu afirmații independente de conținutul lor.

Stilurile de răspuns ale individului uman la stimulii externi poate fi de mai multe tipuri, de exemplu: stilul părtinirilor, stilul chestionar, etc. Astfel, stilul părtinirilor se referă la stilul individului uman consecvent de-a lungul timpului. Stilul chestionar descrie distorsiunile de scurtă durată atribuite unor distrageri ambientale sau unor motivații temporare. După cum afirmă Kovacic [4], răspunsul social dezirabil poate fi caracterizat ca auto-întărirea inconștientă și managementul conștient al impresiilor. Aceste două deziderate apar în două domenii de conținut (egoist și moralist).

În același timp, răspunsul dezirabil social reprezintă și tendința de a oferi descrieri de sine prea pozitive, dar cerute de societate. Criteriile de diferențiere ale comportamentului normal față de cel deviant diferă de la o cultură la alta, de la o epocă la alta. Spre exemplu, în literatura de specialitate, vizavi de termenul de "tulburare de comportament" (adoptat de Comisia de Nomenclatură a Congresului Mondial de Psihiatrie Infantilă în 1950), sunt folosiți și alți termeni, precum „copil rău”, „copil turbulent”, „copil revoltat”, „inadaptare juvenilă”, „sindrom comportamental” etc. Toate aceste clarificări indică spre ideea că comportamentul duplicitar nu reprezintă o simplă adaptare a comportamentului individual sau social la anumite provocări, dar un fenomen caracteristic persoanelor fizice și juridice la schimbările societale în cazul în care aceste persoane au diferite valori și atitudini față de un eveniment sau altul.

Simptomologia comportamentului duplicitar

Derapajele comportamentale sunt foarte diferite. În dependență de situația de manifestare deosebim a) derapaje care nu conduc la acte de predelinvență, b) derapajele care reprezintă acte paradelincvente condiționate socio-afectiv și c) derapajele care reprezintă acte de delinvență propriu-zisă, antisociale. Astfel, de la „derapajele” comportamentale care

nu au tendința cronicizării și stabilizării (de exemplu, minciuna, insulta, acte impulsive), trecând prin acte paradelinvente condiționate socio-afectiv, în special din cauza lipsei unui climat afectiv adecvat și mai ales pe fondul lipsei de discernământ (precum sunt actele comportamentale specifice epilepticilor, debililor mintali și schizofrenicilor) și ajungându-și la acte de delincvență propriu-zisă, antisociale (specifice, dar întâlnite și la persoanele normale, de exemplu, omuciderea, violul etc.), tulburările de comportament au o simptomologie distinsă.

Simptomatologia tulburărilor de comportament cuprinde o gamă largă de manifestări care pleacă de la o simplă minciună cu efect anodin și poate ajunge la acte de mare gravitate, de exemplu, omuciderea. Între aceste extreme se interpun simptomele de iritabilitate, instabilitate, impulsivitate, irascibilitate, eșecul și abandonul școlar, fuga, vagabondajul, furtul, cerșetoria, diferitele acte de cruzime, piromania, alcoolismul, tulburările sexuale, prostituția, tentativele de suicid și omuciderea.

Comportamentul duplicitar este și în situațiile în care companiile pentru a vinde un produs declară una, dar, în același timp, investește în reclama acestui produs (de exemplu, în cazul alcoolului, țigărilor, ciocolatei etc.).

Mecanisme de protecție a drepturilor omului în cazul comportamentului duplicitar

În literatura de specialitate sunt descrise mai multe mecanisme de protecție a drepturilor omului în cazul comportamentului duplicitar. Spre exemplu, Nierenberg [6] descrierea situația de protecție a drepturilor consumatorilor de produse alimentare în cazul comportamentului duplicitar al companiilor care produc alimente nesănătoase fără a ține cont de impactul și de efectele destabilizatoare a comportamentului duplicitar asupra vieții și sănătății oamenilor.

Problematica mecanismelor europene de protecție a drepturilor oamenilor este descrisă de Antonio Marcacci [2].

Mecanismele naționale de protecție a drepturilor consumatorului sunt [1]:

- înființarea *Agenției pentru protecția consumatorilor și supravegherea pieței*, inclusiv linia verde, telefonul consumatorului;

- *Legea privind protecția consumatorului* care stabilește cerințele generale de protecție a consumatorilor, de asigurare a cadrului necesar accesului neîngrădit la produse și servicii, informării complete asupra caracteristicilor principale ale acestora, apărării și asigurării drepturilor și intereselor legitime ale consumatorilor în cazul unor practici comerciale incorecte, participării acestora la fundamentarea și luarea de decizii ce îi interesează în calitate de consumatori.

Multe alte mecanisme de acest gen așteaptă rândul pentru a fi implementate cu scopul de a soluționa multiplele probleme determinate de comportamentul duplicitar (ca, de exemplu, fraudele de pe piața mobilă, condițiile de întocmire a testamentelor de moștenire, piața jocurilor de noroc sportive, piața de pariuri sportive, vânzarea alcoolului și altor substanțe care pot duce la devieri comportamentale etc.). Aceste probleme nu sunt noi, dar destul de fragile pentru a fi implementate în mecanisme naționale de protecție a drepturilor omului.

Specificul acestor probleme este că persoanele implicate nu demonstrează direct probe de înșelăciune sau fraudă, însă anumite înșelătorii și fraudele săvârșite într-un mod care poate fi greu de demonstrat permit derularea evenimentelor descrise mai sus. În plus, fraudă creează prezumția de prețuri distorsionate, iar banii pariati prin pariuri sportive și sporturi fantastice zilnice ar spori integritatea sportului, așa cum reglementările privind valorile mobiliare oferă protecția pieței.

Concluzii. Comportamentul duplicitar constituie un răspuns al persoanelor fizice și juridice la provocările societale. Pentru a proteja membri societății de manifestările persoanelor cu comportament duplicitar sunt create legi și agenții de protecție a drepturilor consumatorului, investitorului etc. Problema este că comportamentul duplicitar individual și social, este specific persoanelor fizice și juridice, există în multe forme și paterne și este dificil de demonstrat din punct de vedere legal.

Referințe bibliografice:

1. Agenția pentru protecția consumatorilor și supravegherea pieței <https://consumator.gov.md/rom>
2. MARCACCİ, A (2018). *Regulating Investor Protection under EU Law*. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-319-90297-5> (Vizitat 23.01.2022).
3. IFTENIE, V. (2021) *Medicină legală*. Ed. Științelor medicale. În *Comportamentul duplicitar*. <https://www.rasfoiesc.com/educatie/psihologie/Comportamentul-duplicitar88.php> (Vizitat 13.01.2022).
4. KOVACIC, M. P. (2021). Usefulness of item response latencies in separating self-enhancement from impression management. *Current Psychology*, pp. 1-14.
5. *Legea Nr. 105 din 13-03-2003 privind protecția consumatorilor*, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110237&lang=ro (Vizitat 04.02.2022).
6. NIERENBERG, D. (2018). *Food for Health*. In *Nourished Planet* (pp. 115-158). Island Press, Washington, DC.
7. Parlamentul European (2018). *Comunicări și informări*. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:050:FULL&from=EN> (Vizitat 27.01.2022).
8. PAULHUS, D. L. (2002). Socially desirable responding: The evolution of a construct. In H. I. Brown, D. N. Jackson, & D. E. Wiley (Eds.), *The role of constructs in psychological and educational measurement* (pp. 49–69). Erlbaum.
9. SANDU, A., BRADU, O. (2009). *Mentalitatea românească de la homo balcanicus la homo european*. Revista Românească pentru educație multidimensională. 1, Iași: Lumen, 2009.
10. *Tratatul privind Uniunea Europeană* (versiune consolidată). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:12012M002> (Vizitat 24.01.2022).

DREPTURILE GENERAȚIILOR ÎN CREȘTERE LA UN STIL DE VIAȚĂ SĂNĂTOS ÎN CONTEXTUL PANDEMIEI COVID-19

OSTROVARI Petru,

doctor în medicină, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6469-2523>

REZUMAT

Generațiile în creștere se referă la personale care s-au născut după 1997. În studiile sociologice și de psihologie socială aceste personale sunt încadrate în categoriile Generația Z și Generația A. Specificul acestor persoane este atitudinea comportamentală, capacitatea decizională și a modului în care aceștia acceptă și prețuiesc valorile socio-umane, inclusiv tradițiile culinare naționale. În contextul pandemiei COVID-19 stilul sănătos de viață este o problemă pentru generația în creștere datorată schimbărilor rapide care se produc la toate nivele și în toate sistemele. Drepturile la educația de calitate, mediu sănătos și sigur, cea mai bună sănătate fizică și mintală și altele sunt dificil de a fi respectate în condițiile de maximă incertitudine, stres, distanțare fizică, părăsirea locului de muncă de către femei și necesitatea de a combina activitățile profesionale cu preocupările casnice. Totuși, tinerii din generația în creștere au o atitudine pozitivă față de administrarea vaccinului anti-COVID19. În concluzie, este important de a cunoaște și a respecta drepturile generațiilor în creștere la un stil sănătos de viață.

Cuvinte-cheie: teoria cohortelor generaționale, generație în creștere, stil de viață sănătos, drept, sociologie, psihologie socială.

THE RIGHTS OF GROWING GENERATIONS TO A HEALTHY LIFESTYLE IN THE CONTEXT OF THE COVID-19 PANDEMIC

OSTROVARI Petru,

PhD in medicine, associate professor,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6469-2523>

SUMMARY

Growing generations refer to people who were born after 1997. In sociological and social psychology studies, these people fall into the categories of Generation Z and Generation A. Their specifics are behavioral attitude, decision-making ability and how they accept socio-human values, including national culinary traditions. In the context of the COVID-19 pandemic, a healthy lifestyle is a problem for the growing generation due to the rapid changes that are taking place at all levels and in all systems. The rights to quality education, a healthy and safe environment, the best physical and mental health and others are difficult to respect in conditions of maximum uncertainty, stress, physical distancing, women leaving work and the need to combine activities professional with domestic concerns. However, young people of the growing generation have a positive attitude towards the administration of the anti-COVID vaccine19. In conclusion, it is important to know and respect the rights of growing generations to a healthy lifestyle.

Key words: generational cohort theory, growing generation, healthy lifestyle, law, sociology, social psychology

Introducere

Teoria cohortelor generaționale postulează că este foarte dificil să se facă diferențe între efectele de vârstă și efectele de generație, respectiv între modalitățile de percepție ale realității de către generațiile născute în diferite perioade. Totuși, după cum observă Popesco (2015) cu referință la comunicarea lui Dragoș Iliescu la Conferința “*Romanian Youth Focus 2015*” societatea este compusă din mai multe generații. Astfel, generația *Millennials* se referă la cei născuți în jurul anilor 80 și până la mijlocul anilor 2000.

Fiecare generație se identifică prin identitate și experiențe comune. Conform unor sociologi persoanele născute între 1997 și 2012 se încadrează în generația Z, iar generația A (denumită și Generația *alpha*) este constituită din persoanele născute după 2012. Persoanele care se încadrează în generația Z și A la începutul pandemiei COVID19 aveau cel mult, 23 (etapa finală a adolescenței) și 8 ani (etapa finală a copilăriei). Unii savanți nu evidențiază generația A, considerând că toți cei născuți după 2012 se încadrează în generația Z. Prin urmare, generațiile Z și/sau A pot fi denumite *generații în creștere*.

Începând cu 2000 se discută tot mai mult despre specificul comportamental și decizional al tinerei generații, precum și a modului de gândire, capacităților decizionale și a modului în care aceștia acceptă și prețuiesc valorile socio-umane, inclusiv tradițiile culinare. Cercetătorii specifică importanța stabilirii unor direcții noi de investigații scop orientată spre identificarea diferențelor generaționale și a stereotipurile urbane [1]. Realizarea acestui deziderat poate fi obținută prin

investigații în psihologia socială, însă aceste studii trebuie realizate din perspectivă interdisciplinară și transdisciplinară.

Analiza cohortelor generaționale necesită ca cercetătorii din științele socio-umane să identifice metode noi pentru a înțelege schimbările atitudinale și valorice ale generațiilor care se produc de-a lungul timpului. Aceste metode ar trebui să se axeze și pe experiențele formative ale generațiilor în creștere cauzate de evenimente globale, cum ar fi schimbările ecologice, tehnologice, economice, educaționale și în medicină. În timp ce opiniile tinerilor și a celor mai în vârstă ar putea fi diferite, analiza evenimentelor din perspectiva percepției evenimentelor specifice cohortele generaționale ar permite să se identifice normele de sustenabilitate ale sistemelor economice, educaționale, medicale etc.

Sunt generațiile în creștere diferite de persoanele mai în vârstă? La această întrebare Kurz, Li și Vine (2019) răspund prin compararea variabilelor socio-economice și demografice ale milenialilor cu cele ale generațiilor anterioare. Concluzia este că generațiile în creștere (denumiți *mileniali*) sunt mai educate și mai statornici în căsătorie. În același timp, milenialii sunt mai puțin înstăriți comparativ cu membri generațiilor anterioare, au mai multe datorii, dar nu par să aibă preferințe de consum care să difere semnificativ de cele ale generațiilor anterioare [2]. Remarcăm că odată cu crizele cauzate de pandemia COVID-19, generațiile în creștere sunt în situația de a adopta stilul sănătos de viață în condiții de incertitudine cauzate de dificultatea de adaptare la schimbările rapide care se produc în mediul de habitat și în societatea umană.

Scopul acestui articol este de a examina drepturile generațiilor în creștere la un stil de viață sănătos în contextul pandemiei COVID-19. Pentru realizarea scopului au fost stabilite următoarele obiective:

- descrierea succintă a drepturilor cetățenilor în Republica Moldova;
- identificarea specificului respectării drepturilor în situația pandemică COVID – 19;
- analiza datelor statistice în raport cu drepturile generațiilor în creștere în Moldova.

În lucrare este accentuat faptul că generațiile în creștere au dreptul la stilul sănătos de viață, dar aceste drept este provocat de transformările sistemice și incertitudinile decizionale care se produc în mediul de habitat și în societate.

Drepturile generațiilor în creștere în Republica Moldova

Tinerilor din Republica Moldova li se garantează dreptul la educație de calitate, învățare pe parcursul întregii vieții, mediu sănătos și sigur, precum și dreptul la cea mai bună sănătate fizică și mintală. Drepturile fundamentale ale generațiilor în creștere sunt garantate de Constituția Republicii Moldova. Astfel, conform articolului 16 al Constituției toți cetățenii sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau de origine socială. Articolul 24 stabilește dreptul la viață și la integritate fizică și fizică. Conform articolului 27 toți cetățenii au dreptul la libera circulație în orice localitate din țară, dar și a ieși, a emigra și a reveni în țară [3].

Constituția Republicii Moldova prevede și alte drepturi, precum dreptul persoanei de a avea acces la orice informație de interes public; dreptul la învățatură care este asigurat prin diverse forme de instruire și perfecționare la nivel de învățământ general obligatoriu, liceal, profesional, superior etc.; dreptul la ocrotirea sănătății și la minimul asigurării medicale. Conform articolului 37 al Constituției Republicii Moldova fiecare cetățean are dreptul la un mediu înconjurător sănătos nepriemnic din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate, la produse alimentare și obiecte de uz casnic inofensive, iar conform articolului 38 fiecare cetățean din Republica Moldova baza puterii de stat este constituită din voința poporului.

Articolul 43 al Constituției Republicii Moldova garantează dreptul la muncă, la condiții echitabile și satisfăcătoare de muncă, precum și la protecția împotriva șomajului. Articolul 47 stabilește dreptul la asistență și protecție socială astfel încât fiecare om și familia sa să aibă un trai decent, iar în caz de șomaj, boală, invaliditate, văduvie și în alte cazuri de pierdere a mijloacelor de subsistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor să beneficieze de asigurare de stat.

Specificul respectării drepturilor în situația pandemică COVID – 19

Pandemia coronavirus 2019 (COVID-19) a fost declarată la 31 ianuarie 2020 de Organizația Mondială a Sănătății. În Republica Moldova primul caz de coronavirus a fost confirmat pe 7 martie, apoi a fost declarată starea de urgență în sănătatea publică. În toate documentele de politici s-a menționat că pandemia COVID-19 este mai mult decât o criză a sistemului medical care a afectat aproape toate aspectele vieții sociale și economice. Organizația Națiunilor Unite în Moldova și Guvernul Republicii Moldova au elaborat un plan de acțiuni pentru răspuns și redresare socioeconomică. Orizontul planului de acțiuni este de 18 luni (până în decembrie 2021) [4]. Acțiunea respectivă este adresată respectării dreptului la sănătate și reducerea inegalităților.

Planul de acțiuni aplică o abordare strategică axată pe drepturile omului. În acest caz sunt prioritizate ființele umane și nevoile, alegerile și preferințele lor. Diferența dintre abordarea centrată pe ființa umană și alte abordări (cum ar fi cele bazate pe nevoi) constă în faptul că planul de acțiuni nu se bazează pe caritatea sau bunăvoința anumitor actori, dar le împuternicește și acordă un rol activ celor afectați de anumite probleme. Astfel, „fiecare drept al omului implică obligații imediate specifice (obligația de a nu discrimina în realizarea dreptului) și uneori și progresiv (când realizarea deplină a unui drept se realizează progresiv din cauza constrângerilor de resurse)” [5].

În fiecare lună este publicat buletinul COVID-19. Spre exemplu, în versiunea publicată în octombrie 2021 se indică despre instituirea stării de urgență pe tot teritoriul Republicii Moldova, organizarea evenimentelor private în limita a 50 – 100 persoane cu respectarea distanței sociale de 2 metri, prelungirea vacanței pentru toți studenții în toate unitățile teritoriale cu nivel de alertă Cod Roșu, precum și admiterea tuturilor vizitatorilor și beneficiarilor în instituțiile sociale și medicale numai în urma unui test negativ, PCR sau antigen, indiferent de starea de vaccinare și posibilitatea administrării vaccinului Pfizer copiilor după 12 ani [6].

Dintre alte studii realizate în perioada pandemică se remarcă [7]. Conform acestui document, Republica Moldova a făcut angajamente internaționale și naționale să promoveze egalitatea de gen și să faciliteze împuternicirea femeilor. Însă, în perioada pandemiei, numărul de ore dedicate activităților școlare cu copiii și a activităților din gospodărie a fost mai mare. În al doilea trimestru al anului 2020, 30,9% dintre femei au fost afectate într-o anumită formă de pandemie la locul de muncă, față de doar 18,5% dintre bărbați. În același timp, mai multe femei sunt expuse riscului de a se confrunta cu perspective dificile pe piața muncii. Femeile angajate se confruntă cu diferențe salariale de 14,1% și tot femeile reprezintă marea majoritate a populației ocupate în domenii mai slab remunerate (în învățământ 82,2%, în sectorul sănătate și asistență socială - 80,2%).

Pandemia de COVID-19 a arătat că modul în care sunt organizate și operate serviciile de educație timpurie și primară nu este potrivit pentru crize. A durat mai mult de 7 luni pentru a lansa discuții privind adaptarea acestor servicii la noile condiții. De-a lungul acestei perioade, povara îngrijirii copiilor mici, precum și a asistării celor cu vârste cuprinse între 7 și 10 ani în procesul de învățare a fost în mare măsură pusă pe umerii femeilor, care au fost nevoite să își ajusteze programele de lucru prin reducerea volumului de muncă sau renunțarea la locul de muncă.

O altă problemă acutizată în perioada pandemică este stereotipul de gen. Percepțiile referitor la rolurile tradiționale a femeii și bărbaților sunt puternic înrădăcinate în mentalitatea majorității cetățenilor din Republica Moldova. Cercetările privind impactul COVID-19 asupra rolurilor de gen în Moldova au concluzionat că responsabilitățile de îngrijire au izolat și vor izola și mai mult femeile în timpul crizei pandemice. Pe lângă responsabilitățile de îngrijire, tinerele femei se confruntă cu provocări psihologice și probleme de sănătate mintală în legătură cu necesitatea de a respecta regimul de izolare/starea de urgență. Datele sondajelor evidențiază faptul că „bărbații au ieșit mai des din casă și au interacționat cu mai multe persoane din afara familiei sau gospodăriei lor, în timp ce femeile au petrecut mai mult timp izolate acasă” [7].

În plus, închiderea instituțiilor de învățământ a suprasolicitat efortul părinții, în special a tinerilor femei. Această măsură a relevat că zilele de lucru, în special ale părinților care lucrează de la distanță, nu sunt compatibile cu îngrijirea copiilor și adulților care au nevoie de îngrijire. Dacă includem și supravegherea activităților școlare ale copiilor la distanță, atunci volumul muncii de îngrijire la domiciliu crește exponențial. Peste 51,2% dintre femei au raportat că numărul de ore dedicate activității școlare a crescut, iar 54% au menționat că sunt mult mai implicate în curățenie, îngrijirea membrilor familiei etc. [8].

Nu mai puțin importantă este violența fizică, psihică și verbală. În Moldova pre-pandemică, conform constatărilor unui studiu național, 63% dintre femei au suferit cel puțin o formă de violență de la un soț/partener în timpul vieții. La începutul perioadei pandemice violența domestică a devenit un motiv de îngrijorare pentru aproximativ jumătate din populație, iar odată cu răspândirea virusului COVID-19 riscul de violență domestică a crescut. În timpul pandemiei, a devenit clar că serviciile de asistență socială nu sunt pregătite pentru situații de urgență și crize. Instituțiile care furnizează servicii de asistență socială nu au fost dotate cu camere pentru izolarea persoanelor potențial infectate și nu au fost alocate resurse financiare suplimentare pentru necesitățile legate de pandemie sau crizele în familie. Mai mult, nu a fost elaborată o strategie de răspuns pentru astfel de situații de către autoritățile publice centrale sau locale (mai ales în condițiile în care numărul persoanelor infectate este în creștere, concomitent cu numărul cazurilor de violență domestică).

Una din întrebările la care cercetătorii caută răspuns este dacă comportamentul stilului sănătos de viață a generațiilor în creștere afectează atitudinea referitor la importanța vaccinării împotriva COVID-19. Studiul transversal descriptiv realizat în Turcia în baza chestionarelor web a inclus 510 participanți (348 femei, 162 bărbați, vârsta 15-24). Datele au fost colectate prin utilizarea Formularului de informații cu caracter personal și a Scalei de comportamente a stilului de viață în sănătate-II (HLBS-II). În rezultatul cercetării s-a stabilit că 89,4% dintre participanții de sex feminin și 85,8% dintre participanții de sex masculin au vaccinul COVID-19; 84,2% dintre femei și 76,3% au două doze de vaccin. În mediul cei care li s-a administrat vaccinul COVID-19 consideră că vaccinurile COVID-19 sunt sigure diferența dintre grupurile feminin și masculin este semnificativă statistic ($p < 0,05$). Concluzia acestei cercetări este că nivelurile comportamentului sănătos al stilului de viață al generației Z au un rol eficient asupra atitudinilor privind vaccinul COVID-19 împotriva pandemiei COVID-19 [9].

Datele statistice și drepturile generațiilor în creștere în Republica Moldova

Pandemia de COVID-19 a lovit economia Moldovei într-un moment în care aceasta era deja în decelerare. Pandemia de COVID-19 a adâncit inegalitățile de gen și a generat noi provocări economice, sociale și psihologice pentru generațiile în creștere, părinții și educatorii acestora. În această perioadă, lipsurile politicilor și a mecanismelor existente de respectare a drepturilor generațiilor în creștere au devenit și mai vizibile. De exemplu, mai mulți părinți au fost forțați să își schimbe programul de lucru sau să părăsească locul de muncă, deoarece serviciile de îngrijire a copiilor au fost închise și nu existau alte alternative.

Situația COVID-19 nu putea să nu lase amprenta asupra dreptului generațiilor în creștere la educație de calitate. Datele extrase din chestionarul Google Form indică că generația în creștere nu este educată de specialiști cu studii superioare. Astfel, “cele 21,5% de cadre didactice fără studii universitare sunt responsabile pentru formarea competențelor a 15% de elevi care studiază la treapta liceală.” [10]. În același timp, procentul de femei și bărbați care nu urmează studii, angajare sau formare este semnificativ. În Chișinău, de exemplu, aproximativ o treime dintre femeile cu vârsta între 15-29 de ani nu lucrează, nu învață și nu primesc nicio pregătire. În sud și nord regiuni ale Moldovei, ponderea NEET în rândul femeilor este și mai mare - aproximativ 33%.

Conform datelor biroului național de statistică de la începutul perioadei COVID-19, femeile au început să se retragă de pe piața muncii. Primul pas al acestui lucru exodul în masă de pe piața muncii a fost momentul în care multe femei au început să lucreze de la distanță. În primul trimestru 33% dintre femei lucrau în astfel de condiții, iar în al doilea trimestru al anului 2020 acest număr a crescut cu aproape 7% [11]. Aceste discrepanțe rezultă parțial din decizia de a închide

grădinițele și școlile, inclusiv alte servicii sociale, unde majoritatea forței de muncă este formată din femei.

Concluzii. Acțiunile de reducere a impactului COVID-19 asupra generațiilor în creștere trebuie să fie mai eficiente și necesită abordări noi care să se concentreze pe proiectarea și dezvoltarea de soluții alternative în timpul și după pandemia COVID-19. Acest lucru poate fi realizat doar prin implicarea tuturor părților interesate în înțelegerea necesităților care să le răspundă nevoilor generațiilor în creștere în cel mai eficient mod.

Referințe bibliografice

11. POPESCO, Ana (2015). Generația Y și teoria cohortelor generaționale. <http://www.ddresearch.ro/generatia-y-si-teoria-cohortelor-generationale/> (vizualizat la 26.12.2021)

12. DEAL, J. J., ALTMAN, D. G., & ROGELBERG, S. G. (2010). Millennials at work: What we know and what we need to do (if anything). *Journal of Business and Psychology*, 25(2), 191-199.

13. KURZ, C. J., LI, G., & VINE, D. J. (2019). Are millennials different?. In *Handbook of US consumer economics*. Academic Press, 193-232.

14. Constituția Republicii Moldova. (vizualizat la 26.12.2021) <https://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx>

15. UDNP (2020). COVID-19. Planul de acțiuni pentru răspuns și redresare socioeconomică. https://www.md.undp.org/content/dam/moldova/docs/Moldova%20Covid-19%20RO%20OCT_FINAL.pdf

16. UDNP (2020). Social and Economic Impact Assessment of COVID-19 in the Republic of Moldova: A Human Rights Based Approach <https://moldova.un.org/en/89448-social-and-economic-impact-assessment-covid-19-republic-moldova-human-rights-based-approach>

17. UN Moldova COVID-19 Monthly Bulletin - October 2021. <https://moldova.un.org/en/156448-un-moldova-covid-19-monthly-bulletin-october-2021>

18. PALIHOVICI, L. (2021). Childcare, Women's employment and the impact of COVID-19: The case of Moldova. <https://moldova.un.org/en/153268-childcare-womens-employment-and-impact-covid-19-case-moldova>

19. BARUT, S., BARANSEL, E. S., & AKARSU, A. C. (2022). Do healthy lifestyle behaviors affect COVID-19 vaccination attitudes in Generation Z? *Medicine*, 11(1), 53-8.

20. RAILEAN, Elena (2021). Impactul schimbărilor societale asupra comportamentului individual și social. In: *Moldoscopie*. 2021, nr. 1(92), pp. 112-118. ISSN 1812-2566. 10.52388/1812-2566.2021.1(92).10.

21. Statistica educației (2021). Biroul național de statistică. <https://statistica.gov.md/public/files/Metadata/Educatia.pdf> (vizualizat la 22.12.2021)

CZU 347.95(478)

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.06>

EXECUTAREA IMEDIATĂ A HOTĂRÎRILOR JUDECĂTOREȘTI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

PRISAC Alexandru,

doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

REZUMAT

În acest articol am analizat temeiurile de executare imediată a hotărârilor judecătorești și asigurarea ei. Am evidențiat cele mai esențiale aspecte care pot apărea în practica judiciară la punerea în executare imediată a hotărârilor judecătorești.

Dat fiind faptul că scopul executării imediate a hotărârii judecătorești este de a fi evitat riscul vulnerabilității patrimoniale al creditorului, am analizat și anumite aspecte ce țin de asigurarea executării hotărârii judecătorești.

Cuvinte-cheie: hotărâre, judiciar, executare, asigurare, imediat.

IMMEDIATE ENFORCEMENT OF JUDGMENTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

PRISAC Alexandru,

PhD in Law, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-0954-7670>

SUMMARY

In this article, we have analyzed the grounds for the immediate execution of court decisions and their assurance. We have highlighted the most essential aspects that can appear in the judicial practice of the immediate execution of court

decisions.

Given the fact that the purpose of the immediate execution of the judgment is to avoid the risk of patrimonial vulnerability of the creditor, we also analyzed certain aspects related to ensuring the execution of the judgment.

Key words: decision, judicial, execution, insurance, immediately.

Introducere. Potrivit art. 256 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, hotărârea judecătorească se execută, în modul stabilit de lege, după ce rămâne definitivă, cu excepția cazurilor de executare imediată după pronunțare.

Prezentul articol conține o normă generală privind executarea hotărârii judecătorești care stipulează efectul executorialității hotărârii rămase definitive. Hotărârea judecătorească se execută silit după ce rămâne definitivă, cu excepția cazurilor de executare imediată, care se execută până a rămâne definitivă, adică din momentul pronunțării ei (art. 256 CPC). Mecanismul executării silite se aplică dacă debitorul nu execută benevol hotărârea judecătorească. Codul de executare din 24.12.2004 constituie principalul act legislativ ce reglementează procedura de executare a hotărârilor judecătorești, cât și a altor documente executorii.

Metode aplicate și materiale utilizate. Rezultatele lucrării au fost obținute în urma utilizării următoarelor metode de cunoaștere: sinteza, analiza, și comparația. Cea din urmă a contribuit la evidențierea particularităților executării imediate a hotărârii judecătorești.

Rezultatele obținute și discuții. Pentru a fi pusă în executare hotărârea, instanța de judecată la cererea creditorului urmează să elibereze titlu executoriu. Ca noțiune, titlul executoriu reprezintă acel act judecătorec, care conține dreptul de creanță statuat prin hotărârea judecătorească definitivă și face posibilă punerea ei în executare pe cale silită.

Titlul executoriu este eliberat de către prima instanță. Dacă, de regulă, titlul executoriu se eliberează doar după rămânerea definitivă a hotărârii, în cazurile de executare imediată, titlul executoriu se eliberează imediat odată cu pronunțarea hotărârii, în lipsa cererii creditorului (art. 12 CE). Dacă instanța ierarhic superioară în ordine de apel sau de recurs modifică hotărârea sau emite o nouă hotărâre, în orice caz, titlul executoriu se eliberează de prima instanță.

Nu toate hotărârile judecătorești sunt susceptibile de executare silită, în privința lor nici nu se eliberează titlu executoriu. Sunt executate hotărârile în legătură cu care poate fi aplicată forța coercitivă pentru realizarea dreptului de creanță al creditorului. Cu alte cuvinte, pot fi executate silit hotărârile prin care a fost admisă acțiunea în realizare. Reclamantul prin intermediul acțiunii în realizare urmărește aplicarea forței coercitive pentru realizarea dreptului său, de exemplu, încasarea datoriei, revendicarea bunului, evacuarea din spațiul locativ, încasarea pensiei de întreținere, obligarea pârâtului de a îndeplini anumite acțiuni etc.

Instanța de judecată nu va elibera titluri executorii privitor la hotărârile prin care au fost admise acțiunile civile în constatare și cele în transformare. Acțiunea în constatare reprezintă acțiunea prin care se urmărește recunoașterea existenței sau inexistenței unui drept sau a unei obligații, de exemplu, recunoașterea dreptului de proprietate asupra bunului imobil, recunoașterea valabilității contractului, constatarea paternității, contestarea paternității, declararea nulității unui contract, declararea nulității adopției, declararea nulității căsătoriei. Acțiunile civile de transformare (constituire) urmăresc scopul apariției, modificării sau stingerii unor raporturi material-juridice. De exemplu, rezilierea contractului, decăderea din drepturile părintești, desfacerea căsătoriei, modificarea contractului. În aceste cazuri, realizarea drepturilor reclamantului statuate prin hotărâre are loc prin simpla înregistrare a hotărârii la organul competent (Agenția Servicii Publice) sau pe altă cale, dar nu prin executarea silită.

Dacă hotărârea este susceptibilă de executare silită, aceasta se prezintă spre executare, de creditor, iar în cazurile prevăzute în art. 15 alin. (2) din CE, instanța de judecată prezintă din oficiu titlul executoriu spre executare, de exemplu, în cazul urmării sumelor ce urmează a fi făcute venit la stat, urmării pensiei de întreținere, reparării prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești etc.

Drepturile de creanță ale reclamantului confirmate prin titlu executoriu sunt prescriptibile. Potrivit art. 16 alin. (1) din CE, titlul executoriu poate fi prezentat spre executare în decursul a 3 ani de la rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești în al cărei temei a fost emis, dacă legea nu prevede altfel. Hotărârile judecătorești în contencios administrativ se prezintă spre executare în decursul a 30 de zile de la data expirării termenului de executare benevolă stabilit de lege sau de instanța de judecată.

Este de remarcat că prin punerea în aplicare a Legii nr. 155 din 05.07.2012 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova au devenit caduce mai multe norme din Legea contenciosului administrativ. În scopul aplicării corecte în practica judiciară a normelor privind punerea în executare a hotărârilor date în contenciosul administrativ prin Recomandarea CSJ nr. 82 din 21.10.2015, cu privire la momentul punerii în executare a hotărârilor date de instanțele de judecată în cauzele de contencios administrativ, s-a menționat: „reieșind din principiul *Lex posterior derogat legi priori*, conform căruia, legea mai recentă primează față de legea mai veche, la executarea silită a hotărârilor de contencios vor fi aplicabile dispozițiile Codului de procedură civilă în redacția Legii nr. 155 din 05.07.2012 și Codului de executare, republicat la 05.11.2010, potrivit cărora, hotărârea este executorie din momentul în care a devenit definitivă”.

Recomandările respective au fost date din considerentul că art. 30 alin. (1) al Legii contenciosului administrativ stipulează că „hotărârea instanței de contencios administrativ asupra acțiunii judecate în fond poate fi atacată cu recurs, în termen de 15 zile...” Norma dată nu va fi aplicată, deoarece a fost abrogată tacit.

Potrivit art. 256 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, urmează a fi executate imediat ordonanța sau hotărârea judecătorească prin care pârâtul este obligat la plata:

- a) pensiei de întreținere;
- b) salariului și a altor drepturi ce decurg din raporturi de muncă, precum și a indemnizațiilor prevăzute de statutul

șomerilor, în mărimea unui salariu mediu;

c) reparației prejudiciilor cauzate prin vătămare a integrității corporale sau prin o altă vătămare a sănătății ori prin deces, dacă reparația s-a efectuat sub formă de prestații bănești periodice;

d) unui salariu mediu pentru absență forțată de la lucru, în cazul reintegrării în serviciu.

(2) Hotărârea judecătorească privind reintegrarea în serviciu a salariatului concediat sau transferat nelegitim urmează a fi executată imediat.

Executarea imediată a hotărârii reprezintă executarea hotărârii nedefinitive. Sunt executate imediat hotărârile judecătorești numai în cazurile expres prevăzute de lege. Hotărârile judecătorești care se execută imediat produc aceleași efecte ca și hotărârea judecătorească definitivă din momentul pronunțării ei. Adică va avea calitatea de hotărâre obligatorie și executorie.

De fiecare dată executarea imediată a hotărârii este obligatorie. Cu alte cuvinte, executarea imediată nu se dispune de instanța de judecată la cererea creditorului. Această caracteristică a hotărârii există de drept prin efectul legii. Instanța de judecată în cazurile prevăzute în art. 256 CPC doar va consemna în dispozitivul hotărârii că aceasta urmează a fi executată imediat. Totuși dacă instanța a omis acest lucru, în virtutea legii, hotărârea va putea fi executată imediat. În privința hotărârilor judecătorești, care se execută imediat, titlurile executorii se eliberează imediat de instanța de judecată din oficiu, odată cu pronunțarea hotărârii. De asemenea, instanța de judecată prezintă din oficiu titlul executoriu spre executare (art. 15 alin. (2) CE) conform regulilor de competență materială și teritorială prevăzute în art. 30 CE.

Executarea imediată facultativă, adică care poate fi dispusă de instanța de judecată în orice cauză civilă, la cererea creditorului, a fost exclusă odată cu abrogarea art. 257 CPC prin Legea nr. 5 din 15.01.2012 pentru modificarea unor acte legislative [3]. Toate acestea în vederea excluderii arbitrariului din partea judecătorilor, precum și a factorilor de coruptibilitate legislativă [4].

Din analiza cazurilor prevăzute în art. 256 CPC privind executarea imediată, observăm că legiuitorul a stipulat pretențiile a căror admitere prin hotărâre judecătorească sunt justificate de a fi puse în executare în mod operativ. În mare parte, subiecții raporturilor materiale juridice sunt persoane mai vulnerabile (părți mai slabe) în raport cu debitorul.

Potrivit alin. (1) al art. 256 din CPC, urmează a fi executate imediat ordonanța sau hotărârea judecătorească prin care pârâtul este obligat la plata:

a) *pensiei de întreținere*. Hotărârea judecătorească prin care pârâtul este obligat la plata pensiei de întreținere se execută imediat independent de forma acestei pensii (pensia de întreținere pentru copilul minor (art. 75 CF), pensia de întreținere de la soț și fostul soț (art. 84 din CF), pensia de întreținere pentru alți membri ai familiei (art. 91 CF)).

La prezentarea titlului executoriu din oficiul instanței vor fi aplicate prevederile art. 30 alin. (3) din CE, ce stipulează că documentele executorii privind încasarea plăților periodice și documentele indicate la art. 15 alin. (2) Cod de executare, cu excepția celor de la lit. c), se prezintă spre executare executorului judecătorească în a cărui competență teritorială, stabilită de camera teritorială a executorilor judecătorești, se află domiciliul sau sediul debitorului ori instituția penitenciară în care își ispășește pedeapsa debitorul.

b) *salariului și a altor drepturi ce decurg din raporturi de muncă, precum și a indemnizațiilor prevăzute de statutul șomerilor, în mărimea unui salariu mediu*. Normele privind stabilirea cuantumului salariului mediu sunt prevăzute în Hotărârea Guvernului nr. 426 din 26.04.2004 privind aprobarea Modulului de calculare a salariului mediu [1]. La determinarea salariului mediu se ia în considerare normative concrete de timp prevăzute în pct. 7 a Hotărârii Guvernului nr. 426. Salariul mediu pe o zi, în cazul perioadei de decontare de 12 luni, se determină prin împărțirea sumei salariului anual, care include toate formele de câștig și compensații, indemnizația pentru perioada concediului de odihnă precedent, salariul păstrat pe durata deplasărilor, îndeplinirii obligațiilor de stat și obștești, la 12 luni și la numărul mediu de zile calendaristice (29,4) sau zile lucrătoare pe lună (25,4; 21,1 sau 16,9 zile – în funcție de tipul săptămânii de lucru stabilit).

Indemnizațiile prevăzute de statutul șomerilor le privim ca fiind un ajutor de șomaj în sensul art. 31 al Legii privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă [2]. Cuantumul lor este stabilit potrivit art. 32 din Legea nominalizată *supra*.

c) *reparația prejudiciilor cauzate prin vătămare a integrității corporale sau prin o altă vătămare a sănătății ori prin deces, dacă reparația s-a efectuat sub forma de prestații bănești periodice*. De regulă, plata despăgubirilor pentru prejudiciul cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces se efectuează în rate lunare (art. 1420 alin. (1) Cod civil). Însă potrivit art. 1420 alin. (3) Cod civil, la cererea persoanei îndreptățite de a primi despăgubiri pentru prejudiciul cauzat prin vătămare a integrității corporale sau prin altă vătămare a sănătății ori prin deces, instanța de judecată poate stabili, dacă există motive întemeiate, ținând cont de posibilitățile persoanei responsabile, achitarea despăgubirilor în formă de plată unică pentru o perioadă de cel mult 3 ani. Numai în cazul când instanța de judecată a dispus efectuarea reparației sub formă de prestații bănești periodice, hotărârea judecătorească va fi executată imediat.

d) *unui salariu mediu pentru absență forțată de la lucru, în cazul reintegrării în serviciu*. Absența forțată de la lucru are loc prin concedierea ilegală a salariatului (art. 86 din CM). Dacă instanța de judecată a dispus anularea actului de concediere cu reintegrarea în serviciu a salariatului și încasarea salariului, instanța de judecată va menționa în dispozitivul hotărârii și în titlul executoriu că hotărârea se va executa imediat în partea unui salariu mediu. Hotărârea în partea încasării celeilalte părți a salariului va putea fi executată din momentul rămânerii ei definitive (art. 254 alin. (2) CPC).

2. De asemenea, această hotărâre se execută imediat în partea reintegrării în serviciu a salariatului concediat sau transferat nelegitim.

Numărul cazurilor de executare imediată a hotărârilor judecătorești stipulate în art. 256 CPC nu poartă un caracter exhaustiv. În alte acte legislative găsim alte cazuri de executare imediată a hotărârii. De exemplu, potrivit art. 63 alin. (5)

Cod de executare „sistarea executării încheierilor de aplicare a măsurilor de asigurare a executării, în cazul anulării acestora de către instanță, se admite doar în temeiul hotărârii judecătorești definitive și se execută imediat de executorul judecătoresc care are în procedura sa documentul executoriu în baza căruia s-a dispus aplicarea măsurilor de asigurare a executării”. Prin urmare, și în dispozitivul acestei hotărâri instanța va menționa că se execută imediat.

Potrivit art. 258 din Codul de procedură civilă, concomitent cu pronunțarea unei hotărâri privind adjudecarea unor sume de bani, a unor bunuri sau a contravalorii lor, instanța, la cererea părții interesate, depuse cel târziu în timpul pledoariilor, este în drept să dispună în dispozitivul hotărârii aplicarea măsurilor de asigurare, potrivit prevederilor Capitolului XIII’.

Din analiza legislației procesuale civile a Republicii Moldova, constatăm că există trei instituții juridice ale asigurării: 1) instituția asigurării acțiunii în legătură cu executarea hotărârii judecătorești care va fi pronunțată pe viitor (cap. XIII CPC); 2) instituția asigurării executării hotărârii judecătorești concomitent cu pronunțarea ei (art. 258 CPC); 3) instituția asigurării executării documentelor executorii (titlului executoriu) (art. 63 Cod de executare).

Aceste instituții juridice sunt autonome, dar au același scop prevăzut în art. 174 CPC. Însă diferența dintre ele constă în momentul aplicării măsurilor de asigurare și subiectul împuternicit de a dispune aplicarea lor. Asigurarea acțiunii este dispusă până la pronunțarea hotărârii judecătorești, iar asigurarea executării hotărârii judecătorești odată cu pronunțarea ei. În ambele cazuri, măsurile de asigurare sunt dispuse de a fi aplicate de instanța de judecată. Asigurarea executării documentelor executorii are loc după intentarea procedurii de executare și este aplicată de executorul judecătoresc.

Asigurarea executării hotărârii nu poate fi dispusă în fiecare fel de procedură civilă. Prin esența procedurilor speciale instanța de judecată nu poate dispune aplicarea unei măsuri de asigurare a executării hotărârii, întrucât nici asigurarea acțiunii civile nu se aplică în procedurile speciale. Condițiile și scopul asigurării acțiunii civile și implicit a asigurării executării nu permit de a fi aplicate în procedura specială. Mai mult, hotărârile pronunțate în cauzele cu procedură specială nu sunt susceptibile de executare silită.

În procedura contenciosului administrativ, instanța de judecată poate dispune asigurarea executării hotărârii, întrucât art. 174 CPC și art. 21, 32 din Legea contenciosului administrativ admit aplicarea acestor măsuri în procedura dată. La fel, hotărârile pronunțate în procedura contenciosului administrativ sunt susceptibile de executare silită.

Privitor la asigurarea executării ordonanței judecătorești, legislația procesuală civilă nu prevede expres că ar putea fi dispusă de instanța de judecată. În viziunea noastră, asigurarea executării ordonanței judecătorești concomitent cu eliberarea ei, conform legislației procesuale civile în vigoare nu este posibilă, fiindcă, din analiza prevederilor art. 258 CPC rezultă că cererea de asigurare a executării hotărârii poate fi depusă doar în cadrul unei proceduri contencioase (procedura în acțiunea civilă și procedura contenciosului administrativ). Însă o astfel de omisiune a legiuitorului considerăm că poate duce la afectarea intereselor creditorului, întrucât debitorul ar putea îndeplini acte de înstrăinare (ascundere) a patrimoniului său până a fi pusă în executare ordonanța judecătorească. Prin urmare, este oportun ca legiuitorul să completeze Codul de procedură civilă cu prevederi legislative prin care să fie reglementată asigurarea executării ordonanței judecătorești din momentul eliberării ei.

Concluzii. Asigurarea executării hotărârii are loc prin aplicarea măsurilor prevăzute în art. 175 CPC precum și a altor măsuri care să corespundă scopurilor specificate la art. 174 CPC. Instanța de judecată nu poate dispune asigurarea executării hotărârii din oficiu, ci numai la cererea participanților la proces până la etapa pledoariilor, pentru că la etapa dată nu mai pot fi înaintate cereri și demersuri.

Cererea privind asigurarea executării hotărârii este examinată în ședința de judecată în care este înaintată, însă instanța de judecată se va expune în privința ei concomitent cu pronunțarea hotărârii. Astfel, măsurile de asigurare a executării hotărârii vor fi menționate în dispozitivul hotărârii.

Referințe bibliografice

1. Legea nr. 5 din 15.01.2012 pentru modificarea unor acte legislative. Publicat: 07.03.2012 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 46-47/ 138.
2. Ordinul directorului Centrului pentru Combaterea Crimelor Economice și a Corupție nr.47 din 03.05.2007 privind metodologia factorului expertiză.
3. Hotărârea Guvernului nr. 426 din 26.04.2004 privind aprobarea Modulului de calculare a salariului mediu. Publicat: 07.05.2004 în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 73-76/570.
4. Legea nr. 102-XV din 13.03.2003 privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă. Pub. 15.04. 2003 în Monitorul Oficial nr. 70-72/312.
5. Prisac A. Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova. Chișinău: Ed. Cartea, 2019, 1316 p.

CONȚINUTUL MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII DIN DOMENIUL REȚELOR DE COMUNICAȚII ELECTRONICE. PARTEA I

SOROCEANU Igor,

doctorand,

Academiei „Ștefan cel Mare” a Ministerului Afacerilor Interne

al Republicii Moldova,

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

soroceanu94igor@gmail.com

REZUMAT

Comunicarea online, pe platformele neguvernamentale sau prin intermediul diverselor rețele electronice, a devenit din ce în ce mai răspândită în etapa contemporană. Astfel, mijloacele de interacțiuni a comunității umane, cunosc o perioadă majoră de ascensiune și dezvoltare.

Așadar, în condițiile ascensiunii pozitive a domeniului respectiv al comunicării, acesta a devenit ținta unor noi ilegalități săvârșite în realitatea obiectivă. Prin urmare, pentru contracararea acestor presupuse fapte ilicite și pretinse atentate asupra ordinii de drept, sunt întreprinse o serie vastă de acțiuni de urmărire penală și măsuri speciale de investigații.

Astfel, cercetarea respectivă este destinată în exclusivitate analizei conținutului acestor măsuri speciale de investigații orientate în vederea prevenirii și combaterii faptelor ilegale din domeniul rețelilor de comunicații electronice.

Cuvinte-cheie: platforme de comunicare, măsuri speciale de investigații, subiect de drept, rețele electronice, răspunderea juridică.

CONTENT OF SPECIAL INVESTIGATION MEASURES IN THE FIELD OF ELECTRONIC COMMUNICATIONS NETWORKS. PART I

SOROCEANU Igor,

PhD student,

Academy „Ștefan cel Mare” of the Ministry of Internal Affairs

of the Republic of Moldova

soroceanu94igor@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8719-0454>

SUMMARY

Online communication, on non-governmental platforms or through various electronic networks, has become more and more widespread in the contemporary era. Thus, the means of interaction of the human community, know a major period of ascension and development.

Therefore, in the conditions of positive ascent of the respective field of communication, it has become the target of new illegalities committed in the objective reality. Therefore, in order to counteract these alleged illegal acts and alleged attacks on the rule of law, a wide range of criminal prosecutions and special investigative measures are being taken.

Thus, that research is intended exclusively for the analysis of the content of these special measures of targeted investigations in order to prevent and combat illegal acts in the field of electronic communications networks.

Keywords: communication platforms, special investigative measures, subject of law, electronic networks, and legal liability.

Introducere. Respectarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor – reprezintă o celulă de bază a unui stat de drept, unitar și independent.

Această verigă esențială a fost inserată și în Constituția Republicii Moldova.

Prin urmare, în corespundere cu articolul 4 din Legea Supremă a statului cu denumirea marginală *Drepturile și libertățile omului*, observăm că, „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. Dacă există neconcordanțe între pactele și tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte și legile ei interne, prioritate au reglementările internaționale” [1, art.4].

Unica autoritate independentă (autoritate de jurisdicție constituțională) a statului care are menirea de-a garanta supremația Constituției, la 15 decembrie 1998 prin Hotărârea nr.38, Curtea Constituțională a constatat că, „din dispozițiile constituționale ale art.4 rezultă că acordurile și convențiile internaționale asupra drepturilor omului, încheiate și ratificate în conformitate cu Constituția, primează asupra reglementărilor legislative interne, iar Declarația Universală a Drepturilor

Omului, pactele și tratatele privind drepturile și libertățile omului au un statut constituțional în ordinea juridică internă” [5].

Gradul de investigare a problemei la momentul actual, scopul cercetării. Aspectul esențial pentru care a fost supus actualmente analizei și studieri tematiciei din prezentul demers științific constă în necesitatea de a evidenția, remarca și plasa pe prim-plan în viziunea cititorilor a modalităților de realizare a măsurilor speciale de investigații din domeniul rețelelor de comunicații electronice. Unul din scopurile de primă-valoare a respectivului articol științific îl reprezintă informarea și prezentarea în fața publicului larg atât a cititorilor, cât și a cercetătorilor științifici a procesului de inițiere și rezultatul obținut ca urmare a desfășurării măsurilor speciale de investigații în domeniul rețelelor de comunicații electronice.

Materiale utilizate și metode aplicate. În procesul elaborării articolului științific ne-am ghidat de mai multe și diverse metode de cercetare științifică care au făcut posibilă investigarea corespunzătoare a subiectului titlului, dintre care putem enumera: metoda analizei, metoda sintezei, metoda deducției, metoda sistemică, metoda istorică, precum și metoda comparativă.

Baza teoretico-juridică a demersului științific cuprinde legislația primordială de rigoare și literatura de specialitate atât autohtonă cât și străină – care direct sau indirect, abordează esența și conținutul generic al tematicii supuse analizei.

Conținutul de bază. Curtea Constituțională a Republicii Moldova a relevat într-o altă hotărârea de-a sa „că drepturile, libertățile fundamentale ale omului și garanțiile statuate de Constituția Republicii Moldova nu sunt concepute ca o enumerare finită. Ea poate fi completată prin dispozițiile pactelor și tratatelor privind drepturile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte. Aderând la o convenție internațională ce guvernează libertățile și drepturile omului, Republica Moldova va aplica dispozițiile acestei convenții, chiar dacă legislația internă în domeniul dat vine în contradicție cu dispozițiile ei” [5].

Astfel, într-o nouă Hotărâre, Curtea statuează că „... practica jurisdicțională internațională, este obligatorie pentru Republica Moldova, ca stat care a aderat la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale [6, pct.2].

Pornind de la această premisă, este meritoriu de enunțat faptul că, în corespundere cu prevederile articolului 8 din Convenția europeană a drepturilor omului cu denumirea generică *Dreptul la respectarea vieții private și de familie*, observăm că „orice persoană are dreptul la respectarea vieții sale private și de familie, a domiciliului său și a corespondenței sale. Nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acesta este prevăzut de lege și constituie, într-o societate democratică, o măsură necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protecția sănătății, a moralei, a drepturilor și a libertăților altora” [2, art.8] și [8].

Consecvent cu cele menționate mai sus, Curtea Constituțională a Republicii Moldova reține că „jurisprudența Curții Europene are aceeași valoare juridică precum dispozițiile convenționale, ea constituind interpretarea Convenției” [7, pct.16].

Prin urmare, în condițiile date, specificăm că, potrivit articolului 30 din Constituția Republicii Moldova, „statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare” [1, art.30 alin.(1)].

La această etapă a analizei, este important de specificat că, „secretul corespondenței este un drept fundamental aflat în strânsă corelație cu dreptul la viață intimă și privată a persoanei. Viața privată și intimitatea unei persoane nu pot fi respectate fără o protecție a corespondenței private a acesteia. Secretul corespondenței vizează nu numai conținutul comunicărilor interumane, indiferent de modul prin care acestea se realizează – scrisori, telegrame, alte trimiteri poștale, convorbiri telefonice ș.a., dar și integritatea unora dintre aceste mijloace” [10], după cum ar fi în cazul nostru – integritatea rețelelor de comunicații electronice.

Notabil este faptul că, prin terminologia de *comunicare* în sensul prevederilor legislației autohtone, se înțelege orice informație trimisă sau transmisă între un număr finit de părți prin intermediul unui serviciu de comunicații electronice accesibil publicului. Această categorie nu include informațiile transmise, prin intermediul unei rețele de comunicații electronice, în cadrul unui serviciu de programe audiovizuale destinate publicului în măsura în care aceste informații nu pot fi relaționate cu un abonat sau cu un utilizator identificabil care primește informația. Iar comunicațiile electronice „activează” prin prisma *echipamentului de comunicații electronice*, care înseamnă orice produs fabricat în mod industrial, destinat utilizării în rețele și/sau servicii de comunicații electronice. Aceste echipamente, sunt gestionate de către *furnizorii de rețele de comunicații electronice* – prin intermediul căreia se subînțelege persoana fizică sau juridică, înregistrată în Republica Moldova, a cărei activitate constă, în totalitate sau în parte, în furnizarea unei rețele de comunicații electronice, iar *furnizorii de servicii de comunicații electronice* sunt persoanele fizice sau juridice, înregistrate în Republica Moldova, a cărei activitate constă, în totalitate sau în parte, în furnizarea serviciilor de comunicații electronice. Totodată, în cadrul studiului supus analizei, apar și *rețelele de comunicații electronice*, care sunt sisteme de transmisie și, după caz, echipamente de comutare sau rutare, precum și alte resurse care permit transmiterea semnalelor prin suport fizic, electromagnetic sau prin orice alte mijloace, incluzând rețele de comunicații prin satelit, rețele fixe (cu comutare de circuite sau comutare de pachete, inclusiv Internet) și rețele mobile terestre, rețele de transport al energiei electrice, în cazul în care acestea sunt utilizate și pentru transmiterea semnalelor, rețele utilizate pentru difuzarea programelor audiovizuale, rețele de televiziune prin cablu, indiferent de tipul informației transmise, iar *serviciu de comunicații electronice*, îl reprezintă serviciu furnizat, de regulă, contra plată, care constă în întregime sau în principal în transportul semnalelor prin rețelele de comunicații electronice, inclusiv serviciile de telecomunicații și serviciile de transmisie prin rețelele utilizate pentru difuzarea de programe audiovizuale, dar fără a include serviciile prin care se

furnizează conținutul informației transmise prin intermediul rețelelor sau serviciilor de comunicații electronice sau prin care se exercită controlul editorial asupra acestui conținut; de asemenea, nu se includ serviciile societății informaționale (în particular, serviciile de comerț electronic) care nu constau, în întregime sau în principal, în transportul semnalelor prin intermediul rețelelor de comunicații electronice [3, art.2].

Totodată, conceptul de *rețea de comunicații electronice* a fost abordat și la nivel internațional.

Astfel, prin definirea terminologiei respective, se înțelege „sisteme de transmisie și, după caz, echipamente de comutare sau de rutare și alte resurse, inclusiv elemente de rețea care nu sunt active, care permit transmiterea semnalelor prin cablu, unde radio, prin mijloace optice sau prin alte mijloace electromagnetice, inclusiv rețele de satelit, rețele terestre fixe (cu comutare de circuite sau de pachete, inclusiv internet) și mobile, sisteme care utilizează rețeaua electrică, atât timp cât servesc la transmiterea semnalelor, rețelele utilizate pentru difuzarea programelor de radio și televiziune și rețelele de televiziune prin cablu, indiferent de tipul de informație transmisă” [9, art.1 alin.(1)].

Un factor cheie pentru dezvoltarea societății informaționale constituie accesul la rețele și/sau servicii publice de comunicații electronice. Anume nivelul de dezvoltare și prezență a acestor rețele determină posibilitățile populației de a fi parte și a beneficia de toate avantajele societății informaționale.

La nivel global Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor promovează principiul necesității asigurării accesului „pentru toți și oriunde” (*for everyone, everywhere*). Acest principiu este inclus și în Pilonul I al Strategiei Naționale de dezvoltare a societății informaționale „Moldova Digitală 2020”, și anume: „Extinderea accesului și conectivității – o infrastructură TIC omniprezentă optimizată cu acces ușor, uniform și nediscriminatoriu pentru toți”, iar obiectivul general al pilonului fiind: „Dezvoltarea infrastructurii infocomunicaționale și îmbunătățirea accesului pentru toți” [11].

Activitatea în domeniul rețelelor de comunicații electronice este una strict determinată care se realizează doar în limitele cadrului legal, iar autoritatea publică centrală care reglementează activitatea în sectoarele comunicațiilor electronice este – Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI).

Pe lângă această atribuție esențială, ANRCETI orânduiește și activitatea tehnologiilor informaționale și comunicațiilor poștale, asigură implementarea strategiilor de dezvoltare a sectoarelor nominalizate și supraveghează respectarea legislației în domeniu de către furnizorii de pe piețele de comunicații electronice și de servicii poștale [12].

Totodată, Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației protejează interesele legitime și drepturile utilizatorilor finali de comunicații electronice și servicii poștale, prin promovarea concurenței pe aceste piețe, asigurarea utilizării eficiente a resurselor limitate, încurajarea investițiilor eficiente în infrastructură și a inovațiilor [16, art.6].

La fel, ANRCETI este autoritatea care reglementează interconectarea rețelelor publice de comunicații electronice și accesul la rețelele și serviciile publice de comunicații electronice și infrastructura asociată [13]. Simultan cu aceasta, este de menționat că, începând cu luna aprilie 2016, Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației a fost abilitată prin Legea privind accesul pe proprietăți și utilizarea partajată a infrastructurii asociate rețelelor publice de comunicații electronice [4], cu funcția de a asigura respectarea prevederilor acestei legi de către titularii dreptului de proprietate și furnizorii de rețele și/sau servicii de comunicații electronice în vederea obținerii și exercitării dreptului de acces pe proprietăți și de utilizare partajată a infrastructurii asociate rețelelor de comunicații electronice [12].

Referitor la aspectele comparative de la acest subiect, care sunt în vigoare în România, este de menționat că, Autoritatea Națională pentru Administrare și Reglementare în Comunicații (ANCOM) este în statul român instituția care promovează interesele utilizatorilor de servicii prin promovarea concurenței și inovației pe piețele comunicațiilor electronice și serviciilor poștale, administrarea pro-competitivă a resurselor limitate (spectru radio, resurse de numerotație și resurse tehnice asociate), încurajarea investițiilor eficiente în rețele și infrastructuri și promovarea conectivității ultra-rapide. ANCOM s-a format prin reunirea a două instituții cu experiență și expertiză în domeniul administrării și reglementării acestui sector: Inspectoratul General pentru Comunicații și Tehnologia Informației (IGCTI) și Autoritatea Națională de Reglementare în Comunicații și Tehnologia Informației (ANRCTI) [14].

Cea mai importantă activitate a Autorității Naționale pentru Administrare și Reglementare în Comunicații, în calitate de autoritate de reglementare în sectorul comunicațiilor electronice, o reprezintă elaborarea legislației secundare în domeniu. Astfel, ANCOM:

- elaborează și actualizează regimul autorizației generale, regim în condițiile căruia furnizorii de rețele și servicii de comunicații electronice dobândesc dreptul de a intra și activa pe piață;

- desemnează furnizorii de rețele și de servicii de comunicații electronice cu putere semnificativă pe piața și impune acestora obligații menite să se asigure că nu vor abuza de poziția lor privilegiată, pentru a preveni astfel afectarea concurenței prin abuzul de poziție dominantă;

- adoptă Planul național de numerotație și emite reglementări privind modul de utilizare a resurselor de numerotație;

- reglementează regimul interconectării între rețelele de comunicații electronice;

- asigură implementarea mecanismelor serviciului universal prin emiterea reglementărilor în domeniu.

De asemenea, pentru a asigura respectarea cadrului legislativ, atât primar cât și secundar, ANCOM are la dispoziție următoarele instrumente:

- ✓ monitorizarea și controlul respectării obligațiilor impuse furnizorilor de rețele și de servicii de comunicații electronice prin autorizațiile generale;

- ✓ gestionarea la nivel național a resurselor de numerotație și acordarea licențelor de utilizare a resurselor de numerotație;

- ✓ elaborarea metodologiei pentru efectuarea analizelor de piață și identificarea piețelor relevante în sectorul comunicațiilor electronice;
- ✓ efectuarea analizelor de piață în vederea stabilirii piețelor relevante și, ulterior, pentru desemnarea companiilor cu putere semnificativă și impunerea obligațiilor specifice;
- ✓ gestionarea mecanismelor de finanțare a obligațiilor legate de asigurarea serviciului universal, prevăzute de legislația specială;
- ✓ controlul îndeplinirii obligațiilor impuse furnizorilor de serviciu universal în temeiul prevederilor legislației speciale [15].

Concluzie. Necăutând la faptul că, întreaga activitate din domeniul rețelelor de comunicații electronice atât în Republica Moldova cât și în România este reglementată de cadrul legal, uneori din diverse motive, scopuri și interese – sunt admise careva fărădelegi în acest domeniu.

Astfel, pentru cercetarea acestor fapte ilicite și socialmente periculoase sunt întreprinse o serie întreagă de măsuri procesual penale și speciale de investigații.

Prin urmare, în procesul prevenirii, descoperii și combaterii faptelor ilegale din domeniul rețelelor de comunicații electronice, sunt efectuate următoarele măsuri speciale de investigații:

- 1) interceptarea și înregistrarea comunicărilor și imaginilor;
- 2) monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telegrafice și electronice;
- 3) colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice;
- 4) identificarea abonatului, proprietarului sau utilizatorului unui sistem de comunicații electronice ori al unui punct de acces la un sistem informatic.

Însă, până la efectuarea analizei conținutului acestor măsuri speciale de investigații din domeniul rețelelor de comunicații electronice, este necesar de a vedea care este rolul și locul în general al activității speciale de investigații în prevenirea, descoperirea și combaterea infracțiunilor.

Referințe bibliografice:

1) Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 și a intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. În vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997. Poate fi accesată la următorul link: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf, vizualizată la 20.08.2021;

2) Constituția Republicii Moldova nr.1 din 29.07.1994 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 12.08.1994. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro#, vizualizată la 20.08.2021;

3) Legea comunicațiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.51-54 din 14.03.2008, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 25.06.2021. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125279&lang=ro, vizualizată la 21.08.2021;

4) Legea nr.28 din 10.03.2016 privind accesul pe proprietăți și utilizarea partajată a infrastructurii asociate rețelelor publice de comunicații electronice // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.100-105 din 15.04.2016, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 15.06.2018. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=106023&lang=ro, vizualizată la 22.08.2021;

5) Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.38 din 15.12.1998 *despre controlul constituționalității Legii nr.101-XIV din 22 iulie 1998 „Pentru rectificarea bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 1998”* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.1 din 07.01.1999. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=14263&lang=ro, vizualizată la 20.08.2021;

6) Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.10 din 16.04.2010 *pentru revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr.16 din 28.05.1998 „Cu privire la interpretarea art.20 din Constituția Republicii Moldova” în redacția Hotărârii nr.39 din 09.07.2001* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.58-60/9 din 23.04.2010. Poate fi accesată la următorul link: https://constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte_2010/h_10.pdf, vizualizată la 20.08.2021;

7) Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr.31 din 11.12.2014 *privind revizuirea Hotărârii Curții Constituționale nr.9 din 26 mai 2009 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Legea nr.273-XVI din 7 decembrie 2007 „Pentru modificarea și completarea unor acte legislative” și din Legea nr.76-XVI din 10 aprilie 2008 „Pentru modificarea și completarea Codului electoral nr.1381-XIII din 21 noiembrie 1997” (interdicția ocupării unor funcții publice de către persoane cu multiplă cetățenie)* // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.128-133 din 13.05.2016. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=92572&lang=ro, vizualizată la 20.08.2021, pct.16.

8) Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1298 din 24.07.1997 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.54-55 din 21.08.1997. Poate fi accesată la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=7462&lang=ro, vizualizată la 20.08.2021;

9) Rezoluția legislativă a Parlamentului European din 6 mai 2009 referitoare la poziția comună a Consiliului în vederea adoptării directivei Parlamentului European și a Consiliului de modificare a Directivelor 2002/21/CE privind un cadru de reglementare comun pentru rețelele și serviciile de comunicații electronice, 2002/19/CE privind accesul la rețelele de comunicații electronice și la infrastructura asociată, precum și interconectarea acestora și 2002/20/CE privind autorizarea rețelelor și serviciilor de comunicații electronice (16496/1/2008 – C6-0066/2009 – 2007/0247(COD)) din 06.05.2009. Rețele și servicii de comunicații electronice // Jurnalul Oficial al Uniunii Europene nr.C212E/262 din

05.08.2010. Poate fi accesată la următorul link: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:212E:0262:0308:RO:PDF>, vizualizată la 21.08.2021;

10) Enachescu Alexandra, Secretul corespondenței, România, 2017. Poate fi accesată la următorul link: <https://www.avocato.ro/blog/secretul-corespondentei/>, vizualizată la 21.08.2021;

11) Ministerul Economiei și Infrastructurii. Infrastructură de comunicații și acces. Poate fi accesat la următorul link: <https://mei.gov.md/ro/content/infrastructura-de-comunicatii-si-acces>, vizualizat la 22.08.2021;

12) Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației. Despre Agenție. Poate fi accesată la următorul link: https://www.anrceti.md/informatie_sumara, vizualizată la 22.08.2021;

13) Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației. Acces și interconectare. Poate fi accesată la următorul link: <https://www.anrceti.md/node/31>, vizualizată la 22.08.2021;

14) Autoritatea Națională pentru Administrare și Reglementare în Comunicații. ANCOM. Poate fi accesată la următorul link: https://www.ancom.ro/ancom_106, vizualizată la 22.08.2021;

15) Autoritatea Națională pentru Administrare și Reglementare în Comunicații. Comunicații electronice. Poate fi accesată la următorul link: https://www.ancom.ro/comunicatii-electronice_108, vizualizată la 22.08.2021;

16) Regulamentul cu privire la organizarea și funcționarea Agenției Naționale pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.643 din 17.12.2019 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.388-392 din 27.12.2019, în vigoare potrivit ultimelor modificări și completări din 01.01.2021. Poate fi accesat la următorul link: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=125209&lang=ro, vizualizat la 22.08.2021.

CZU 32+17

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.08>

HUMAN SECURITY AND ETHICS IN SUPPORT FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

SPRINCEAN Serghei,

Doctor habilitate in political science,
Institute of Legal, Political and Sociological Research,
<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>,
sprinceans@yahoo.com

PÎRȚAC Grigore,

PhD in political science, associate professor,
University of European Studies of Moldova,
<https://orcid.org/0000-0003-3281-371>
grigorepirtac@yahoo.com

SYCHEV Andrey,

Doctor habilitat in philosophy, full professor,
N. P. Ogarev's Mordovia State University, Saransk,
Republic of Mordovia, Russian Federation,
<https://orcid.org/0000-0003-3757-4457>,
sychevaa@mail.ru

SUMMARY

Ethics and bioethics, on the one hand, and human security, on the other, defend social equity, human rights and advocate for the elimination of human risks in the context of global change. Social, economic, political, military, cultural or environmental processes, phenomena and events are interdependent, inter-influencing each other. Given the magnification of the adverse effects of the contemporary global crisis, which is characterized by complexity and multi-dimensioning, there are a number of new risks and threats to national, regional or global security.

Ethical and bioethical as well as security issues converge on a similar methodology, as well as on a common set of approaches to this issue. The imperative need to address contemporary global threats to the protection of the human person can be met by reconceptualizing on a local, regional and global scale, methodologically and ethically and morally, the prospects for strengthening human security for a more sustainable and qualitative standard of living on the world map.

Key words: sustainable development, human development, global crisis, human security, ethics, bioethics, global threats, national security, human protection.

SECURITATEA UMANĂ ȘI ETICA ÎN SPRIJINUL DEZVOLTĂRII DURABILE

SPRINCEAN Serghei,

doctor habilitat în științe politice,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
<https://orcid.org/0000-0002-7411-9958>
sprinceans@yahoo.com

PÎRȚAC Grigore,

doctor în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-3281-3711>
grigorepirtac@yahoo.com

SYCHEV Andrey,

doctor habilitat în filozofie, profesor universitar,
Universitatea de Stat Mordovia „N. P. Ogarev”, Saransk,
Republica Mordovia, Federația Rusă
<https://orcid.org/0000-0003-3757-4457>,
sychevaa@mail.ru

REZUMAT

Domeniile eticii și bioticii, pe de o parte, și cel legat de securitatea umană, pe de altă parte, apără echitatea socială, drepturile omului și pledează pentru eliminarea riscurilor umane în contextul schimbărilor globale. Procesele, fenomenele și evenimentele sociale, economice, politice, militare, culturale sau de mediu, sunt interdependente, inter-influențându-se reciproc. În condițiile amplificării efectelor nefaste ale crizei globale contemporane ce se caracterizează prin complexitate și multi-dimensionare, se atestă apariția unui șir de noi riscuri și amenințări la adresa securității naționale, regionale sau globale.

Aspectele etice și bioetice, ca și cele securitare converg către o metodologie similară, ca și către un set comun de abordări a acestei problematice. Necesitatea imperativă a contractării amenințărilor globale contemporane la nivelul protecției persoanei umane poate fi îndeplinită prin reconceptualizarea la scară locală, regională și globală, pe căi metodologice și etico-morale, a perspectivelor de consolidare a securității umane pentru un nivel de trai mai sustenabil și mai calitativ.

Cuvinte-cheie: dezvoltare durabilă, dezvoltare umană, criză globală, securitate umană, etică, bioetică, amenințări globale, securitate națională, protecția persoanei.

The ethical, bioethical and human security problematics are defending social equity, human rights and pleading for eliminations of human risks in the context of global changes. The social, economic, political, military, cultural or environmental processes, phenomena and events, are inter-dependent, inter-influencing each other [1, p. 62].

Towards the end of the century twentieth century, a series of events took place that determined the global affirmation of the concept of human security, in the perspective of generating a moral and spiritual recovery of contemporary world civilization and a security of the human person against any dangers in the context of finding viable solutions to the global crisis, which has steadily worsened to the present, for a better and more secure life for future generations [2, p. 103]. As prerequisites for the emergence and launch of this security concept, of this socio-political and academic movement at the same time, we will notice the continuous and unprecedented degradation of the state of the environment, climate change and global warming due to anthropogenic and natural causes, exacerbation, for the majority of the world's population, the problem of access to drinking water, the increase in the number of new diseases due to technogenic and environmental causes, the rejuvenation of many diseases, such as oncological, cardiac or related to metabolic disorders [3, p. 102].

The notion of security at the conceptual level, after the end of the Cold War, expanded its meaning simultaneously, horizontally and vertically. This extension refers to the inclusion of 7 basic non-military aspects, such as: environmental, economic, food, health, personnel, community security and political security [4, p. 7]. This combination of non-military security dimensions has generated the new concept of human security as a new stage in the conceptualization of the security phenomenon. The notion of human security mentioned by the UN in the 1994 United Nations Human Development Report has since evolved into a number of new definitions, concepts and theoretical approaches to human security [1, p. 28].

The concept of human security is inherently linked to the concept of human development, as well as of sustainable development and it is very well theoretically grounded, being modern and attractive one [5, p. 82]. However, it is difficult to fully implement its theoretical scope in condition of unpredictability of contemporary world. The concept of human security complements the notion of national and international security, focusing more on the human component and not on critical infrastructure, institutions or territory [6, p. 151]. At present, human security has become a key element of national, regional, international and even global security concepts and policies. The concept of human security has also become a logical motivation that determines to some extent the way in which public policies are formed and implemented [7, p. 8].

The development of the concept of human security was deeply influenced by the political and security context after the end of the Cold War [8, p. 12]. Several factors have created a cognitive space that was necessary for the development of such a concept, such as reducing the threat of the international community to the outbreak of a global nuclear war, the predominance of non-traditional and non-military threats, democratization, strengthening human rights and freedoms, the evolution of national and international policies, raising the awareness of the population, but also of the elites and the political class on the importance of human life and well-being, the consequences of globalization, increasing poverty and the differences between developed and developing states and societies, increasing the number of local and regional armed and violent conflicts, liberalizing the gun regime in many parts of the world [9, p. 66].

Because the above-mentioned phenomena are characteristic of society as a whole, they create a new context for conceptualizing human security as a foundation for promoting the national interest of states that develops in accordance with the paradigm of democratization [10, p. 480]. Some regions of the world face many conflicts in a social, cultural, economic and geostrategic context, being in a different situation from other safer regions. These are other reasons why many academic and politico-applied (similar but slightly different) definitions of the phenomenon of human security have been developed [11, p. 30].

The various cultural, religious, ethical, mental, socio-political or technological-economic differences, as a standard of living and quality standards, characteristic of an enormous number of human communities that populate the planet Earth contribute, on the one hand, to strengthening the potential of humanity, dealing with the most violent and destructive effects and outcomes of the global multidimensional crisis, through the diversity it creates, but on the other hand, is an impediment in finding common socio-civilizational elements between different communities, in order to achieve a better coordination of humanity as a whole, given the need for a coordinated and prompt response by the highest level of decision-makers to the challenges of the global crisis affecting various areas of social life [12, p. 326].

Ethics and bioethics in the political space in connection with the issue of human security manifest differently, depending on the basic characteristics of these spaces, based on the set of social expectations and specific security needs in conditions of global crisis, and depending on the purposes and the concrete tasks set before the scientific community that coordinates the launch of bioethics as a theoretical-methodological discipline, based on general ethics and stringent security needs of humanity, but also as a practical field for the implementation of ethical and bioethical values and principles [13, p. 150].

Identifying the ethical and moral and civilizational elements and characteristics common to all human communities, the methods and technologies of social leadership and societal management becomes the most important task of bioethics as a science of survival, as conceived by its founder - Van Rensselaer Potter, deeply rooted in the contemporary socio-civilizational context and with a full involvement in the political space, in the field of human security and of strategic decisions at global level [14, p. 56]. The development of bioethics by the above-mentioned American biologist, as a conception of the survival and global security of social progress, security and overcoming global crises, can be achieved only in the conditions of bioethics of politics and social life by promoting such principles as that of biocentrism, coevolution, responsibility, cooperation both between states and other international institutions, responsible for implementing the strategy of sustainable development, and between society and nature [15, p. 72].

The non-military dimension of security has gained ground over the military, especially in recent decades [16, p. 196]. The main reason is simple and all too often mentioned in security studies: the awareness that, with the end of the Cold War, the large-scale military threat has diminished, being replaced by new risks, dangers and threats of a political, economic, social, ecological nature and so on [17, p. 275]. However, there are constant determinants for the post-Cold War period: the need for democratization and development not only of former communist countries, but also of other underdeveloped states around the world [18, p. 188]. Human security, as a new constructivist conception in security studies that has led to the emergence of new dimensions in security research, has been generated by criticism of neorealism and means ensuring security focused on the interests and needs of the human individual and the security interests of the community and the state are secondary and inferior in priority to the security of the person [19, p. 48].

As a result of highlighting the role of the individual in the security process, the issue of security acquires new values, in addition to the military, such as economic, environmental, societal, political, even linguistic and discursive (Jaap de Wilde) or ethical meanings by involving the system of principles, morals and personal values of the individual. In the latter context, security becomes an ethical issue as security stands out as a key component of the common good [20, p. 54].

The concept of human security places special emphasis on the importance of ensuring the interests of the human individual as a fundamental component of the society of the future, while also being the most vulnerable, least protected and most easily destructible part of society [21, p. 99]. However, the concept and practice of human security faces some serious challenges that need to be identified, analyzed and explained to relevant public authorities and policy makers if a deep analysis of critical situations and a more sustainable implementation of human security models is to be achieved. The key challenges in conceptualizing the notion of human security stem from the lack of coherence and theoretical systematization, the lack of interdisciplinary approaches and cooperation between scientists in various fields but which are coagulated by a single final goal of their research work, the lack of a common methodology in the study and evaluation, from the misperception that the content of the concept of human security is a completely new approach in finding an appropriate balance between the field of ensuring security in society and other human rights and freedoms [22, p. 399].

Issues and situations that contain significant threats and potential risks to the security of human subjects induce public opinion, decision makers, a new attitude and approach to a completely different degree of vigilance and concern for the priority of public interests over individual ones [23, p. 209]. This dilemma cannot be fully and unequivocally addressed

by reference only to the attitude of contemporary bioethics towards bio-technological or research processes [24, p. 94]. The discrepancy can be reduced by constantly reporting the importance of pursuing the prospects of generalizing and disseminating knowledge gained from the advancement of science, because prioritizing the public interest over the individual, with negative consequences for human security, can fundamentally undermine confidence in equidistance, as well as the correctness of the decision-maker as a lever to protect the person against abuses of the social and normative system [25, p. 181]. Thus, in the context of balancing the socio-political importance of collective and personal interests, a new paradigm of political decision-making will be promoted as a tool to ensure the realization and protection of the individual interest against abuses motivated by the collective or state interest [26, p. 43].

As a result, as a result of the efforts of the academic community, the UN has also extended the formalized definition of security threats and risks to international peace and stability, including conflicts between states and human security crises [27, p. 30]. Domestic armed conflicts, political persecution or the use of violence against human beings, other extreme human rights violations at the local level, can be treated from the perspective of the UN qualification methodology as threats to international peace and security [28, p. 93]. Many UN documents reflect the fact that international peace and security are increasingly emphasizing the importance and priority of ensuring human security as an increasingly relevant issue, especially if it addresses the danger of terrorism in relation to living conditions and bio-social status [29, p.201].

As a result of technical and scientific progress, mankind has gained access to a range of biomedical technologies capable of fundamentally changing the socio-civilizational, bio-social and spiritual-moral foundations of contemporary human society. Man, by his natural condition as a catalyst of material and spiritual values, has consequently become not only a measure of the successful implementation of new policies of social transformation in accordance with eugenicist and biological theories, but also an important object of revival efforts, promoted by ethical and bioethical theories.

Contemporary global crisis is characterized by complexity and multi-dimensioning, determining the appearance of a row of risks and menaces to national, regional or even global security [30, p.55]. The imperative necessity of contracting contemporary global threats at the level of protection of human person can be fulfilled through reconceptualization at local, regional and global scales, in methodological and bioethical ways, of the perspectives of strengthening human security.

Human security, by defining its three basic plans: freedom from necessity, freedom from fear, and the right to live with dignity, draws, in fact, the political goals of bioethics to achieve these goals. Freedom of necessity is presented as an objective to be achieved, as a state in which the specific needs of man (physiological, spiritual and socio-political) will no longer be an impediment to his personal progress or a source of insecurity. Freedom from fear, however, stands out as a psycho-emotional state in which the human individual is freed from the worry and fear of the future through sustainable and rational, equitable and participatory policies. Moreover, the right to live with dignity crowns security efforts by giving ethical value to the end product - increasing the quality of human life. In addition, in terms of application, both bioethics through its methodological-conceptual elaborations and human security contribute to solving a problem of major global importance: defining the perspectives of the international system and human civilization as a whole, to counteract the negative effects of the global crisis.

Bibliographic references:

1. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Monografie. Chișinău: Tipogr. Centrală. 2017, 304 p.
2. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее. Киев: Видавец В. Карпенко, 2002. 216 p.
3. Спринчан С., Сычѐв А. Экологическая этика как форма интеграции естественнонаучного и гуманитарного знания. В: Интеграция образования / Integration of Education. ФГБОУ ВПО «Мордовский государственный университет им. Н.П.Огарѐва», г. Саранск, Республика Мордовия, РФ. Том 19, № 3. 2015 (июль - сентябрь), с. 100-107.
4. Sprincean S. Unele stringențe și imperative în studiile contemporane de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea a III. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne și externe la adresa securității naționale / ICJPS. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019. Cap. 1, p. 5-20.
5. Sprincean S. Conceptual, methodological and bioethical perspectives of strengthening human security in Republic of Moldova. În: Cross Border Journal for International Studies / Universitatea „Dunărea de Jos” Galați. Vol. 2, nr. 4, 2017, p. 81-94.
6. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Human security and personal safety approaches to the contemporary East-European security challenges. In: Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи: матеріали Міжнародної XI науково-практичної конференції, Чернівці, 27 травня 2021 року. Чернівці: Технодрук, 2021. с. 149-156.
7. Sprincean S. The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova. In: Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности: материалы Всерос. науч-практ. конф. с Междунар. участием (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.
8. Урсул А. Д. Природа безопасности. În: Безопасность Евразии. № 1. 2008, p. 7-36.
9. Спринчан С. Л. Биоэтика и публичные политики в контексте постдемократии. În: Материалы Четвертого Национального Конгресса по биоэтике с международным участием. 20-23 сентября 2010 года, Киев Украина. / ред. Ю.И. Кундиева [et al.]. Киев, 2010, p. 66-67.

10. Sprincean S. Politica securității umane în Republica Moldova în contextul provocărilor și oportunităților mediului regional de securitate. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. / red. șt. Valeriu Cușnir. Chișinău: Tipografia Centrală, 2019. Subcap. 5.2., p. 477-497.
11. Buzan B. Popoarele, statele și teama. O agendă pentru studii de securitate internațională de după războiul rece. Chișinău: Cartier. 2000. 386 p.
12. Sprincean S., Mitrofanov Gh. Modernizare prin securizare globală. În: Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală: Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională organizată cu ocazia Zilei Internaționale a Drepturilor Omului „Statul, securitatea și drepturile omului în era digitală”, 10-11 decembrie 2020. USM. / coord. R. Ciobanu. Chișinău: Artpoligraf. 2021, p. 325-332.
13. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Incursiuni educaționale în cercetarea problematicii securității umane și siguranței persoanei. În: Tradiție și perspective în didactica modernă. Vol. 5 / ed.: Camelia Augusta Roșu, Monica Iuliana Anca. Culegere de articole la Conferința internațională „Didactica: tradiție, actualitate, perspective”, ediția a VII-a, **21-22 mai 2021, Alba-Iulia**. Alba Iulia: Aeternitas, 2021, p. 149-153.
14. Цырдя Т.Н. Становление биоцентрической методологии – императив этики эпохи высоких глобальных технологий. În: Человек в пространстве болезни: гуманитарные методы исследования медицины. Саратов: Издательский центр «Наука», 2009, p. 55-63.
15. Барбур И. Этика в век технологии. Москва: ББИ им. св. апостола Андрея, 2001, 382 p.
16. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Filosofia securității umane în contextul provocărilor contemporane. În: Filosofia și perspectiva umană: sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie. Materialele conferinței științifice consacrate Zilei Mondiale a Filosofiei, 19 noiembrie 2020. Institutul de Istorie. / Coord. A. Pascaru. Chișinău: Tipogr. "Lexon Prim". 2020, p. 194-205.
17. Sprincean S. Filosofia supraviețuirii: repere și perspective. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice. 2019, nr. 3(181), p. 274-277.
18. Sprincean S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. În: Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”. Nr. 1(1), 2020, p. 185-200.
19. Mische P., Mische G. Toward a Human World Order: Beyond the National Security Straitjacket. New York: Paulist Press, 1977. 399 p.
20. Sprincean S., Sohoțchi T.-S., Mitrofanov Gh. Criza morală și identitară în contextul cercetării fenomenelor securitare și bioetice. În: Sănătatea, medicina și bioetica în societatea contemporană: studii inter și pluridisciplinare. Materialele Conferinței Științifice Internaționale, Ediția a 4-a, 29-30 octombrie 2021 / colegiul de redacție: Vitalie Ojovanu (redactor responsabil). Chișinău: Print-Caro, 2021, p. 53-59.
21. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Importanța componentei educaționale în procesul de asigurare a securității umane. În: Performanța în educație: factor-cheie în asigurarea securității umane. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 9-10 octombrie 2020. Academia de Administrare Publică. / Coord. Ludmila Roșca. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”. 2020, p. 97-104.
22. Sprincean, Serghei, Sohoțchi Tudorița-Sanda, Crețu Ivan. Asigurarea siguranței persoanei și securității umane prin democratizare sociopolitică. În: Știință, educație, cultură. Vol.1, 11 februarie 2022, Comrat. Comrat, Republica Moldova: Universitatea de Stat din Comrat, 2022, pp. 395-400.
23. Fukuyama Fr. Viitorul nostru postuman: consecințele revoluției biotehnologice. București: Editura Humanitas. 2004. 304 p.
24. Фуко М. Безопасность, территория, население. Курс лекций, прочитанный в Коллеж де Франс в 1977–1978 учебном году. / Пер. с фр. В. Ю. Быстрова, Н. В. Сулова, А. В. Шестакова. СПб.: Наука. 2011. 544 p.
25. Sprincean S. Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice. În: Top 10 probleme politice a societății în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. șt. V. Juc. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 2.5. 2022. p. 179-218.
26. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / Пер. с нем. В. Седельника и Н. Федоровой; Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 p.
27. Sprincean S. Imperativele securitare ale societății contemporane. În: Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Vol. VI, Partea 1, 6 iunie 2019, Cahul, Republica Moldova: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu”, 2019, p. 29-33.
28. Sprincean S., Becciu S. Perspectiva postmodernă asupra problematicii siguranței omului în contextul provocărilor contemporane. În: Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu”) [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
29. Bajpai K. P. The Idea of Human Security. In: International Studies, vol. 40, August. 2003, p. 195-228.
30. Sprincean S., Mitrofanov Gh. Impactul asigurării securității globale asupra modernizării sociopolitice a Republicii Moldova. În: Moldoscopie. Publicație periodică științifico-practică. [Chișinău]. Anul 25 (2021), nr. 1 (92), p. 54-59.

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ В УКРАИНЕ И МОЛДОВЕ: КОМПАРАТИВИСТСКИЙ ПОДХОД

ПАНЬКЕВИЧ Василий,

кандидат юридических наук, доцент,
Винницкий торгово-экономический институт КНТЭУ,
Украина
<https://orcid.org/0000-0003-0298-0033>,
vasiliy2112@ukr.net

АННОТАЦИЯ

В статье проводится сравнительный анализ уголовного законодательства Украины и Молдовы в сфере уголовно-правового противодействия домашнему насилию. Определены составы уголовных правонарушений, которые предусматривают ответственность за посягательство на семейные правоотношения в части запрета применения каких-либо форм насилия. Выявлены прогрессивные аспекты и отдельные недостатки законодательных конструкций указанных составов уголовных правонарушений, которые необходимо учесть в процессе усовершенствования уголовного законодательства обеих стран.

Ключевые слова: преступление, уголовная ответственность, состав преступления, домашнее насилие, наказание.

CRIMINAL RESPONSIBILITY FOR DOMESTIC VIOLENCE IN UKRAINE AND MOLDOVA: COMPARATIVIST APPROACH

PANKEVYCH Vasyl,

PhD in Science of Law, Associate Professor,
Vinnitsa Institute of Trade and Economics of KNUTE,
Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-0298-0033>,
vasiliy2112@ukr.net

SUMMARY

The article provides a comparative analysis of the criminal legislation of Ukraine and Moldova in the field of criminal law countering domestic violence. The compositions of criminal offenses have been determined, which provide for liability for encroachment on family legal relations in terms of prohibiting the use of any forms of violence. The progressive aspects and individual shortcomings of the legislative structures of the indicated compositions of criminal offenses are revealed, which must be taken into account in the process of improving the criminal legislation of both countries.

Key words: crime, criminal responsibility, corpus delicti, domestic violence, punishment.

Постановка проблемы в общем виде. Одним из фундаментальных неимущественных прав человека в современных правовых системах развитых государств мира является право на семью, которое предусматривает наличие домашних общественных отношений и быта. При этом, следует отметить тот факт, что исторические традиции развития института семьи в Молдове и Украине обуславливают регулирования до нынешнего времени большей части семейных отношений такими социальными нормами как мораль, религия, обычаи, традиции, этика и т.п. Вместе с тем, такие нормы не в силах обеспечить необходимый уровень социального порядка, о чем свидетельствуют соответствующие статистические данные в обеих странах. Так, в Украине почти 70% женщин испытывают различные формы семейного насилия, 35% несовершеннолетних систематически страдают от жестких форм родительского воспитания. Более 1/3 умышленных убийств и тяжких телесных повреждений совершаются именно в среде семьи [1, с. 192]. Не менее тревожные данные и Молдове, а именно, по информации отдела по связи с общественностью Национального инспектората общественной безопасности с начала пандемии коронавируса в Молдове увеличилось количество жалоб и сообщений в полицию о случаях домашнего насилия, так в 2020 году из 811 преступлений этой сферы 23 закончились трагическим исходом для потерпевшего [2]. Эти факты свидетельствуют об исключительной актуальности проведения научных исследований в сфере уголовно-правового противодействия домашнего насилия в обеих государствах.

Анализ последних исследований и публикаций. Значительный вклад в теоретическую разработку проблемы уголовной ответственности за домашнее насилие осуществили такие ученые в области уголовного права как П. Биленко, О. Биловол, О. Бондаренко, А. Вознюк, Н. Гнатюк, В. Голина, А. Грынькив, Н. Довгань-Бочкова, А. Дудоров, З. Загиней-Заболотенко, О. Зинсу, В. Ивашенко, О. Книженко, Н. Лесяк, Я. Лизогуб, К. Минакова, Т. Минка, Н. Панов, К. Плутыцька, Н. Хавронюк, Е. Харитонова, С. Якимова и другие. Однако,

растущая эмпирическая база, состоящая из зарегистрированных уголовных производств и рассмотренных судами дел в этой сфере, обуславливают необходимость дальнейшего научного исследования этой проблемы.

Целью статьи является проведение научного сравнения уголовной ответственности за домашнее насилие в Украине и Молдове.

Изложение основного материала. В соответствии со п.3) ст. 1 Конституции Молдовы: Республика Молдова - демократическое правовое государство, в котором достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм являются высшими ценностями и гарантируются [3]. В свою очередь Конституция Украины в ст. 3 закрепляет положение о том, что человек, его жизнь и здоровье, честь и достоинство, неприкосновенность и безопасность признаются в Украине наивысшей социальной ценностью, а утверждение и обеспечение прав и свобод человека является главной обязанностью государства [4].

С целью выполнения этих норм, а также взятых на себя международных обязательств относительно надежной охраны прав человека, в том числе, на личную неприкосновенность, а также защитой от всех форм насилия законодатели обоих государств установили уголовную ответственность за домашнее насилие (насилие в семье). В Уголовном кодексе Украины ст. 126-1 помещена в Раздел II Особенной части «Уголовные правонарушения против жизни и здоровья личности», а в Уголовном кодексе Республики Молдова уголовная ответственность за насилие в семье предусмотрена в ст.201-1 Главы VII «Преступления против семьи и несовершеннолетних» [5, 6].

Проводя сравнительный анализ объектов вышеупомянутых составов уголовных преступлений следует отметить, что в ст.201-1 УК Республики Молдова под уголовно-правовую защиту поставлено исключительно общественные отношения, которые существуют в семье, а также отдельные отношения, связанные с защитой несовершеннолетних лиц. Таким образом, название уголовно-правовой статьи и содержание ее диспозиции полностью совпадают, что соответствует требованиям к логико-семантическому конструированию правовых норм.

Вместе с тем, как было указано выше, ст. 126-1 помещена в Раздел II Особенной части УК Украины «Уголовные правонарушения против жизни и здоровья личности». Такая позиция законодателя стала источником справедливых научных дискуссий относительно объекта этого уголовного правонарушения. Так, О. Биловол приходит к выводу, что объектом домашнего насилия выступает: 1) потерпевший, то есть супруги или бывшие супруги или другое лицо, с которым виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях, его неотъемлемое благо – здоровье; 2) права человека (потерпевшего) на жизнь и здравоохранение, чести, свободе и достоинстве, на образование, неприкосновенность жилья, хозяйственную деятельность, достаточный жизненный уровень для себя и своей семьи, право собственности, трудовые права; 3) социальные связи между членами общества по поводу реализации указанных прав в форме правоотношений [7, с.233]. В. Иващенко указывает, что непосредственным объектом домашнего насилия является здоровье человека [8, с.201].

А. Вознюк определяет объектом этого правонарушения общественные отношения относительно уголовно-правовой охраны физического и психологического здоровья одного из супругов или бывших супругов, или другого лица, с которым виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях. Дополнительным факультативным объектом этого преступления, по его мнению, могут быть право собственности, воля, честь и достоинство личности, семейные и близкие отношения. В то же время, как справедливо отмечает ученый, анализ диспозиции статьи, в частности, предусмотренных в ней общественно опасных деяний, свидетельствует о том, что основной непосредственный объект этого преступления не ограничивается только здоровьем личности. Это дает основания для дискуссии о месте преступления, предусмотренного ст.126-1 УК Украины, в системе Особой части УК Украины [9, с. 8].

Криминалист О. Бондаренко определяет основным непосредственным объектом исследуемого преступления здоровье. Дополнительным факультативным объектом могут быть честь, достоинство личности, ее психическая неприкосновенность, семейные отношения и т.д. При этом, она справедливо замечает, что ввиду изложенного возникает закономерный вопрос, почему же экономическое домашнее насилие как форма домашнего насилия является преступлением против жизни и здоровья личности? Ведь по своей сути и выражению не направлено на непосредственный объект физического или психологического насилия [10, с.104].

Т. Минка определяет родовым объектом домашнего насилия общественные отношения по охране жизни и здоровью потерпевшего лица. При этом, ученый считает, что основной непосредственный объект этого уголовного правонарушения является альтернативным и зависит от характера насильственных действий и последствий. В случае физического насилия непосредственным объектом этого уголовного правонарушения являются отношения, обеспечивающие телесную неприкосновенность, неприкосновенность жизни и здоровья человека. В случае совершения психологического насилия непосредственным объектом этого уголовного правонарушения является нормальное психоэмоциональное состояние потерпевшего. Если происходит экономическое насилие, то нарушаются отношения собственности, право на достойный жизненный уровень, право на труд, запрет на принудительный труд, право на образование и т.д. [11, с. 99].

По нашему мнению, учитывая название раздела II Особенной части УК Украины, следует сделать вывод о том, что предметом общественных отношений, обеспечивающих жизнь, физическую неприкосновенность и здоровье личности, является группа «естественных» прав человека на жизнь, физическую неприкосновенность и здоровье. Сделанный вывод демонстрирует несоответствие названия раздела II Особенной части УК Украины «Уголовные правонарушения против жизни и здоровья личности» группе общественных отношений, которые поставлены в нем под уголовно-правовую охрану, в части закрепления уголовной ответственности за домашнее

насилие. Ведь основным непосредственным объектом указанного уголовного правонарушения являются семейные отношения, в которых исключается любая форма насилия, дополнительными объектами могут быть отношения права на собственность, на достаточный жизненный уровень, на труд, на образование. Поэтому, на наш взгляд, более логичным выглядело бы размещение уголовно-правовой нормы, предусматривающей ответственность за домашнее насилие, в отдельном дополнительно созданном разделе Особенной части УК Украины, куда следовало бы поместить другие уголовные правонарушения, посягающие на семейные правоотношения, в частности, ст.ст. 150-1, 151-2, 164-169 УК Украины. Такая идея частично реализована авторами Проекта Уголовного кодекса Украины, подготовленного рабочей группой по вопросам развития уголовного права в составе Комиссии по правовой реформе, действующей в соответствии с Указом Президента Украины № 584/2019 от 7 августа 2019 г. В указанном Проекте уголовно-правовой охране семейных отношений посвящается отдельный раздел 4.6. «Преступления и проступки против семьи, детей и других уязвимых лиц» [12].

Содержание ч. (1) ст.201-1 УК Республики Молдова позволяет сделать вывод, что в данной норме содержится несколько альтернативных составов уголовных правонарушений, которые по своему характеру являются как формальными, так и материальными. В частности, действие или бездействие, намеренно совершенное одним членом семьи по отношению к другому члену семьи, выразившееся в нанесении побоев, совершении иных насильственных действий, сопряженных с легкими телесными повреждениями или иным незначительным вредом здоровью, является преступлением с материальным составом. Вместе с тем, такое деяние, выразившееся в изоляции, запугивании в целях навязывания воли или личного контроля над жертвой либо лишения экономических средств, в том числе средств к существованию, пренебрежении, является преступлением с формальным составом.

Уголовное преступление, ответственность за которое предусмотрена ст.126-1 УК Украины, сконструировано с материальным составом, то есть считается завершенным в момент наступления таких последствий как физические или психологические страдания, расстройства здоровья, потеря трудоспособности, эмоциональная зависимость или ухудшения качества жизни потерпевшего лица.

Домашнее насилие в украинском законодательстве отнесено к категории нетяжелых преступлений и за его совершение предусмотрены такие основные альтернативные наказания, как общественные работы на срок от ста пятидесяти до двухсот сорока часов либо арест на срок до шести месяцев, либо ограничение свободы на срок до пяти лет, либо лишение свободы на срок до двух лет. Рассматриваемое нами уголовное преступление законодатель Республики Молдова отнес к категории преступлений средней тяжести и предусмотрел наказание практически схожие виды наказаний: бесплатная работа на пользу общества от 150 до 180 часов или лишения свободы на срок до трех лет.

Квалифицированный и особо квалифицированные составы насилия в семье предусмотрел только законодатель Республики Молдова. Так, часть (2) ст.201-1 УК Республики Молдова предусматривает следующие квалифицирующие признаки: совершение в отношении двух или более членов семьи; в связи с запросом или применением мер защиты; повлекшие причинение телесного повреждения средней тяжести или иного средней тяжести вреда здоровью, а также предусматривает наказания в виде бесплатной работа на пользу общества от 180 до 240 часов или лишения свободы на срок до шести лет. Часть (3) ст.201-1 УК Республики Молдова предусматривает следующие особо квалифицирующие признаки: причинение тяжкого телесного повреждения или иного тяжкого вреда здоровью; самоубийство или попытка самоубийства, что наказывается лишением свободы на срок от 6 до 12 лет.

Учитывая виды и размеры наказаний, предусмотренные в ст.126-1 УК Украины, следует отметить, что по совокупности уголовных правонарушений следует квалифицировать домашнее насилие, сопряженное с пытками (ст.127 УК Украины), квалифицированным видом нанесения побоев или издевательства (ч.2 ст.126 УК Украины), квалифицированным видом угрозы убийством (ч.2 ст.129 УК Украины), умышленным причинением средней тяжести и тяжких телесных повреждений, доведением до самоубийства (ст.ст.120-122 УК Украины) и умышленным убийством (ст.115 УК Украины). При этом, причинение при домашнем насилии умышленных легких телесных повреждений (ст.125 УК Украины), а также основной состав побоев или издевательства (ч.1 ст.126 УК Украины) и основной состав угрозы убийством (ч.1 ст.129 УК Украины) квалификации по совокупности не требует.

Проводя аналогичный анализ видов и размеров наказаний, предусмотренных в ст.201-1 УК Республики Молдова, следует отметить, что умышленное причинение при насилии в семье смерти (ч.(1) ст.145 УК Республики Молдова), доведения до самоубийства или содействия совершению самоубийства (кроме ч.(3) ст.150 УК Республики Молдова), все составы умышленного причинения тяжкого телесного повреждения или иного тяжкого вреда здоровью (ст.151 УК Республики Молдова) и основной состав умышленного причинения телесного повреждения средней тяжести или иного средней тяжести вреда здоровью (ч.(1) ст.152 УК Республики Молдова) квалификации по совокупности при совершении в рамках насилия в семье не требует. Вместе с тем, совершение домашнего насилия, сопряженного с квалифицированным умышленным убийством (ч.(2) ст.145 УК Республики Молдова, кроме п.е-1), особо квалифицированным составом доведения до самоубийства или содействия совершению самоубийства (ч.(3) ст.150 УК Республики Молдова), квалифицированным составом умышленного причинения телесного повреждения средней тяжести или иного средней тяжести вреда здоровью (ч.(2) ст.152 УК Республики Молдова) следует квалифицировать по совокупности уголовных правонарушений.

Также следует отметить, что, в случаи, совершения насилия в семье путем умышленного убийства одного из

членов семьи, совершенное, по нашему мнению, следует квалифицировать только за п е-1) ч.(2) ст.145 УК Республики Молдова как специальной нормой по отношению к преступлению, предусмотренному ч. (4) ст.201-1 УК Республики Молдова. В противном случае, при квалификации по совокупности, будет нарушен принцип уголовного права относительно запрещения двойного учета одного и того же квалифицирующего признака.

Обращает на себя внимание и импонирует нам то, что законодатель Республики Молдова более четко описал объективную сторону насилия в семье, а именно, что это действие или бездействие, совершенное одним членом семьи по отношению к другому члену семьи, выразившееся в нанесении побоев, совершении иных насильственных действий, изоляции, запугивании, лишении жертвы экономических средств, в том числе средств к существованию, пренебрежении, причинении жертве телесных повреждений разной степени, в том числе, смертельных, или самоубийство либо его попытку совершения такового.

Уголовно-правовое законодательство Украины под домашним насилием понимает систематическое совершение физического, психологического или экономического насилия в отношении супругов или бывших супругов, или другого лица, с которым виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях, что приводит к физическим или психологическим страданиям, расстройствам здоровья, потере трудоспособности, эмоциональной зависимости или ухудшению качества жизни потерпевшего. Одними из недостатков такой дефиниции, по нашему мнению, является то, что в составе уголовного правонарушения присутствует такой признак как систематичность, толкование которого оставлено на откуп правоприменительной практики, что не исключает случаев субъективизма и отсутствия единства применения. Кроме того, законодателем не раскрываются конкретные способы видов домашнего насилия, а сам состав правонарушения, будучи материальным, содержит последствия, сущность которых установить очень сложно, тем более доказать их процессуально. К недостаткам законодательной конструкции ст.126-1 УК Украины, следует, по нашему мнению, отнести отсутствие квалифицированных и особо квалифицированных признаков домашнего насилия, что не позволяет эффективно дифференцировать применение уголовно-правовых средств, реализуя право судейской дискреции.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Учитывая изложенное, следует отметить, что уголовное законодательство Украины и Молдовы содержит норму, которая обеспечивает уголовно-правовую охрану общественным отношениям в сфере соблюдения личной неприкосновенности в семейных отношениях и запрет на применение любых форм насилия. Вместе с тем, место размещения уголовно-правовой нормы, которая предусматривает ответственность за домашнее насилие в Уголовном кодексе Украины, подлежит пересмотру путем создания отдельного дополнительного раздела Особенной части УК Украины, куда, кроме этой нормы, следует поместить другие уголовные правонарушения, посягающие на семейные правоотношения, в частности, ст.ст. 150-1, 151-2, 164-169 УК Украины. Также нуждается в усовершенствовании, и сама конструкция ст.126-1 УК Украины с целью повышения эффективности ее правоприменения, что должно проводиться на основании тщательно проведенного научного исследования.

Библиографические сноски:

1. Якимова С. Лесяк Н. Домашнее насилие как вид уголовного правонарушения по законодательству Украины. *Сравнительно-аналитическое право*. 2019. № 3. С. 192–194.
2. Тревожная статистика в Молдове: домашнее насилие во время пандемии <http://ru.sputnik.md>
3. Конституция Республики Молдова от 29.03.2016, Monitorul Oficial Nr. 78 статья №: 140. URL: <https://www.presedinte.md/rus/constitution>. (посещение сайта 19.01.2022).
4. Конституция Украины: Закон Украины №254к/96-ВР от 28 июня 1996 года. *Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
5. Уголовный кодекс Украины Закон Украины № 2341-III от 5 апреля 2001 года. *Ведомости Верховной Рады Украины (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст.131.
6. Уголовный кодекс Республики Молдова от 18 апреля 2002 года № 985-XV (с [изменениями и дополнениями](#) по состоянию на 23.04.2021 г.). URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923. (посещение сайта 15.02.2022).
7. Билвол О. Проблемные аспекты определения основного непосредственного объекта состава преступления, предусмотренного ст. 126-1 УК Украины. *Предпринимательство, хозяйствование и право*. 2020. № 5. С.227–234.
8. Иващенко В. Домашнее насилие: анализ состава преступления. Материалы межвузов. науч.-практ. круглого стола: «Криминологическая теория и практика: опыт, проблемы настоящего и пути их решения». 22 марта 2019г. [редкол.: В. Черней, С. Гусарев, С. Чернявский и др.]. Киев : Нац. акад. внутр. дел, 2019. С.200-203.
9. Вознюк А. Уголовная ответственность за домашнее насилие: актуальные вопросы теории и практики. *Форум Права*. 2019. №55(2). С. 6–14.
10. Бондаренко О. Уголовная ответственность за домашнее насилие в Украине. *Правовые горизонты*. 2019. С.102-107.
11. Минка Т. Разделение административной и уголовной ответственности за совершение домашнего насилия. *Национальный юридический журнал: теория и практика*. Кишинёв. 2019. №1. С.98-101.
12. Проект Уголовного кодекса Украины, подготовленного Рабочей группой по вопросам развития уголовного права по состоянию на 25.07.2021г. 129с. <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> (посещение сайта 12.01.2022).

**STRATEGII DE MARKETING APLICATE ÎN REPUBLICA MOLDOVA DE CĂTRE
ÎNTRINDERILE AGROINSUSTRIALE**

BURBULEA Rodica,

doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Universitatea Agrară de Stat din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1411-8769>

CHISILI Serghei,

doctor în științe economice, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-8941-9622>

REZUMAT

Strategia de marketing - componentă a politicii de marketing - include mijloacele pe care firma urmează să le utilizeze în vederea realizării obiectivelor de piață pe care și le-a propus, în concordanță cu coordonatele generale ale politicii de marketing. Strategia de marketing poate fi elaborată în diverse momente și cu diverse ocazii: în cazul lansării pe piață a unui nou produs, odată cu fundamentarea programelor, planurilor sau bugetelor firmei etc. Specialiștii recomandă elaborarea, la nivelul întreprinderii, a unui set de strategii de marketing, set care să includă și strategii „de rezerva”, pe care firma să le poată aplica în situațiile de criză, în situațiile neprevăzute. În funcție de segmentul cărui i se adresează, strategia de marketing poate îmbrăca forme concrete: strategie de piață, strategie de produs, strategie promoțională.

Cuvinte-cheie: strategii de marketing, întreprinderi agroindustriale, mixul de marketing.

**MARKETING STRATEGIES APPLIED IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA BY AGROINSUSTRIAL
ENTERPRISES**

BURBULEA Rodica,

PhD of economics, associate professor,
State Agrarian University of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-1411-8769>

CHISILI Serghei,

PhD of economics, associate professor,
University of European Studies in Moldova
<https://orcid.org/0000-0001-8941-9622>

SUMMARY

The marketing strategy - a component of marketing policy - includes the means the company will use to achieve the market objectives it has proposed, in line with the overall coordinates of marketing policy. The marketing strategy can be developed at various times and on various occasions: in the case of launching a new product on the market, with the foundation of the company's programs, plans or budgets, etc. Specialists recommend that a set of marketing strategies be set up at the enterprise level, including "backup" strategies that the company can apply in crisis situations in unforeseen circumstances. Depending on the segment to which it is addressed, the marketing strategy can take on concrete forms: market strategy, product strategy, promotional strategy.

Key words: marketing strategies, agro-industrial enterprises, marketing mix.

Introducere

Pentru ca întreprinderea să-și desfășoare activitatea pe piață în condiții optime, trebuie pe de o parte să analizeze piața pe care acționează, iar pe de altă parte să-și adapteze activitatea, astfel încât să poată evita eventualele dificultăți. Capacitatea unei entități depinde de cerințele de adaptare a mediului material, uman, financiar și informațional.

Strategiile de succes sunt cele prin care se determină oportunitățile de piață și avantajul competitiv, având la bază rezultatele controlului de marketing ce pun în evidență: riscurile, situațiile favorabile, punctele tari și slabe ale

organizației. Prin aplicarea lor în practică trebuie să se creeze un asemenea sistem de raporturi între întreprindere și mediul ambiant încât să se asigure plasarea ei într-o poziție cât mai bună în confruntarea cu ceilalți concurenți.

Studierea strategiilor de marketing pentru un specialist, este foarte importantă, deoarece datorită cunoștințelor și abilităților sale, întreprinderea va crește atât pe plan național, cât și pe cel internațional. Aplicarea corectă a strategiilor de marketing presupune monitorizarea continuă a mediului, pieții, concurenței și a propriilor performanțe, precum și elaborarea unui plan strategic prin care se stabilește și contribuția fiecărui membru al organizației.

Prin conceptul de strategie înțelegem acel proces de planificare, organizare și conducere indiferent de domeniu de cercetare.

Rezultate și discuții. Conceptul de strategie vine din limba greacă (stratos = arme și argos = conduc), cunoscuta publicație Larousse definind strategia ca fiind "arta de a coordona forțele militare, politice, economice și morale implicate în conducerea unui conflict sau în pregătirea apărării unei națiuni sau unei comunități de națiuni" [1, p.54].

Strategia de marketing constituie linia generală, orientarea pentru acțiune pe piață, pe care întreprinderile își propune să o urmeze în domeniul marketingului, pe baza resurselor de care dispune în scopul atingerii obiectivelor pe termen lung. [2].

Strategia de marketing, desemnează liniile ce caracterizează atitudini și conduitei întreprinderii în vederea atingerii anumitor obiective. [3, p. 275]. Ea este reprezentată de ansamblul obiectivelor concrete care trebuie îndeplinite într – o perioadă de timp, a mijloacelor și metodelor prin care acestea se transpun în practică, exprimând tendințele și exigențele ce se impun pentru atingerea performanțelor stabilite, a căror nivel se măsoară cu ajutorul unor indicatori economici.

Marketingul reprezintă "știința și arta de a convinge clienții să cumpere" Philip Kotler definea marketingul ca "un proces social și managerial prin care indivizi sau grupuri de indivizi obțin ceea ce le este necesar și doresc prin crearea, oferirea și schimbul de produse și servicii având o anumită valoare". Simplist, marketingul reprezintă "arta și știința de a vinde". [4].

Michael Porter, autorul celebrei cărți „Avantajul Competitiv”, subliniază faptul că strategia definește și comunică poziția unică a companiei. De asemenea, mai spune că strategia determină modul în care resursele, abilitățile și competențele companiei sunt combinate pentru a crea avantajul competitiv.

O alta definiție a strategiei este formulată de Corneliu Russu (1999), astfel: "Strategia reprezintă un produs al procesului managementului strategic ce constă într-un plan cuprinzător, unitar și integrator de acțiune managerială stabilită în vederea îndeplinirii obiectivelor fixate, care precizează cum va fi condusă firma și cum va acționa, precum și ce acțiuni vor fi desfășurate pentru a asigura firmei îndeplinirea misiunii asumate" [5, p.75].

Termenul strategie este de origine grecească și își au izvorul în activitatea militară, fiind preluate în activitatea de marketing. Astfel, strategie înseamnă activitatea guvernanților de a găsi o șmecherie pentru câștigarea bătăliei. Activitatea de marketing presupune un război continuu cu concurenții, pe care-l câștigă cel ce are o strategie bine potrivită și care implementează permanent programe adecvate pentru atingerea scopurilor pe termen lung.

În decursul istoriei conceptul de strategie a avut un impact major asupra tuturor realizărilor și schimbărilor importante în lume. Sun Tzu afirmă că șansa reală de a ieși dintr-o bătălie victorios nu este a celui care are cea mai bună pregătire pe teren ci a celui a cărui strategie bate strategia inamică. [6, p.39].

Prin strategia de marketing se precizează:

- poziția pe care organizația își propune să și-o asigure pe piață;
- scopurile urmărite ;
- intențiile prin care acestea se vor atinge într-o anumită perioadă de timp.

Strategia de marketing are ca scop activitatea întreprinderii într-o perioadă optimă și *reflectă*:

- ✓ sfera de activitate;
- ✓ orientarea pe termen lung;
- ✓ reacțiile la solicitările pieții;
- ✓ atitudinea față de mediul ambiant și comportamentul său în raport cu componentele lui;
- ✓ maniera adaptării la dinamica mediului ambiant
- ✓ corelația activității sale cu resursele disponibile;
- ✓ opțiunea pentru o anumită cale de urmat, aleasă dintre mai multe alternative posibile.

O strategie de succes marchează o perioadă definitivă în viața întreprinderii, în care s-au adoptat cele mai bune decizii cu privire la consumatorul – beneficiar și la căile prin care sunt satisfăcute necesitățile lui.

În literatura de specialitate se regăsesc un număr mare de strategii, care sânt utilizate în diferite perioade de dezvoltare a entității. Aceste strategii permit o dezvoltare mai înaltă dar și previne procesele de insolvabilitate a întreprinderii. O întreprindere nu poate să se dezvolte fără strategii de marketing, politica de preț și sistem informațional.

Strategiile de marketing sunt concentrate pe elementele mixului de marketing, un ansamblu coerent de instrumente și variabile utilizate de către întreprindere pentru atingerea obiectivelor sale pe piețele țintă.

“Strategia de marketing reflectă cea mai bună modalitate a întreprinderii de a folosi în cel mai profitabil mod resursele și cunoștințele tehnice de piață.” Aceasta reprezintă acțiuni practice prin care întreprinderea își atinge obiectivele strategice, își pune în valoare potențialul material, financiar și uman, adaptându-se totodată condițiilor pieței [7, p.617].

În cadrul agromarketingului strategia formează o legătură de decizii prin care se urmărește elaborarea acelor direcții generale a politicii de marketing agroindustrial. Pentru obținerea scopurilor strategice din cadrul întreprinderii, este necesar să se urmărească mai multe elemente precum : direcția de creștere ce indică orientarea spre care se dezvoltă; aria

de produse și de piețe spre care tinde să se dezvolte; un element important al pieții sau a produsului este avantajul competitiv care îi va garanta o puternică poziție concurențială.

În așa mod agromarketingul formează alternative, care redă componentele strategiei prin care se caracterizează rolul și locul întreprinderii în cadrul mediului ambient al pieței agroindustriale.

Formularea unor strategii de marketing performante se bazează pe o serie de analize coerente. Acestea vin ca răspuns la în ce mod întreprinderea trebuie să-și folosească forțele și mijloacele pentru îndeplinirea obiectivelor de marketing propuse. Astfel reprezintă principalele direcții pentru redarea instrumentelor de acțiune ale întreprinderii, ținând cont de ciclul de viață al propriilor produse și a particularităților programelor de dezvoltare.

Strategia de marketing este rezultatul final ce confruntă schimbările viitoare a întreprinderii și rezultatul mediului ei ambient, în stabilirea obiectivelor de marketingului. Strategia indică cu ce fel de masuri de marketing trebuie atinse obiectivele de marketing ale firmei. Eficiența marketingului strategic concentrează toate mijloacele posibile asupra orientării spre un scop performant al strategiei de marketing. Orice strategie constituie avantaje și dezavantaje care se cunosc în momentul alegerii uneia dintre acestea pentru formularea unei strategii proprii. Aceste avantaje sau dezavantaje sunt sporite de anumiți factori interni și externi.

O importanță deosebită pentru întreprinderea prelucrătoare de fructe și legume S.A „Alfa-Nistru” reprezintă analiza strategiilor în cadrul pieței agroindustriale care formează un ansamblu de priorități ce determină atingerea unui număr de obiective. În cadrul pieței agroindustriale strategia indică linii directe pe care întreprinderea le va urma.

Importanța elaborării și implementării unor strategii agroindustriale crește în această perioadă, deoarece procesul elaborării strategiilor este foarte complex, iar pentru ca entitatea să se dezvolte bine este necesar de parcurs următoarele etape :

- cercetare;
- segmentare;
- obiective;
- poziționare;
- mixul de marketing;
- implementare;
- control.

În așa mod observăm care sunt strategiile în domeniul agroindustrial a întreprinderii „Alfa-Nistru” și care cuprind următoarele elemente:

- gama sortimentală;
- calitatea;
- designul;
- caracteristicile;
- ambalajul;
- poziționarea produsului.

Prin strategii se face referire la calitatea serviciilor de vânzare, durabilitatea produsului, compoziția produselor să nu conțină conservanți etc. O entitatea trebuie să i-a în considerație potențialele segmente a pieții și care este cantitatea de produse agroalimentare ce poate fi absorbită pe acest segment de piață.

S.A. „Alfa-Nistru” utilizează strategia de dezvoltare a pieței, care presupune identificarea unor noi posibilități de utilizare a produselor, unele avantaje atractive așa ca: în urma prelucrării producției agroalimentare, se obține produse finite, adică în urma prelucrării se obține conserve din fructe, legume și sucuri, care este comercializat atât pe piața internă cât și externă.

Cheltuielile reprezintă un consum de mijloace de producție, de forță de muncă sau de mijloace bănești, pentru satisfacerea unor nevoi de producție sau individuale [8, p.55]. Ele trebuie să ocupe un loc central în managementul intern întrucât de utilizarea și consumul lor depind în mare măsură performanțele economico-financiare ale oricărei entități economice.

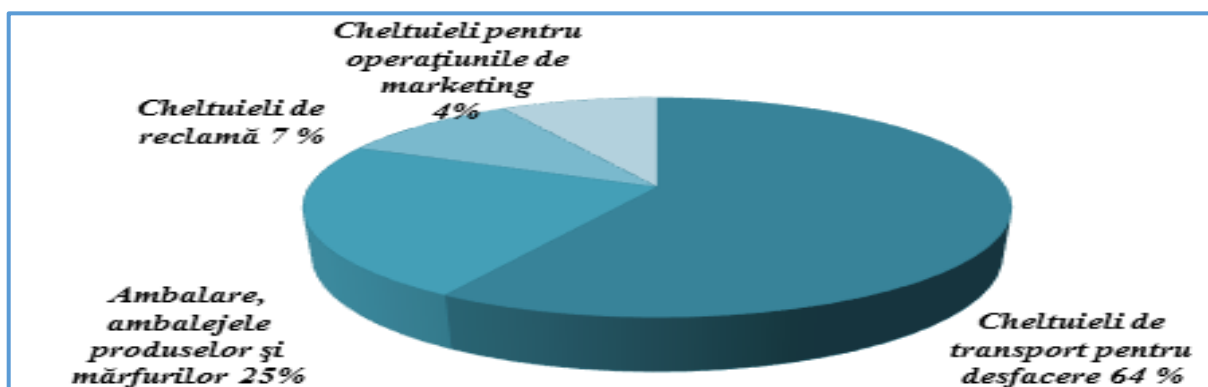

Figura 1. Analiza cheltuielilor comerciale în cadrul S.A. „Alfa – Nistru” anul 2021

Sursa: Realizat de autor în baza situațiilor financiare pentru anul 2021.

În figura de mai sus am reprezentat grafic cheltuielile ce rezultă din activitatea de marketing. Cheltuielile date sunt legate de operațiuni de marketing care constituie 4%, cheltuieli de reclamă 7 %. Resursele financiare utilizate pentru ambalarea produselor și mărfurilor constituie 25 % și cele mai considerabile cheltuieli se observă în domeniul transportului și desfacerii producției. Aceste rezultate se datorează extinderii întreprinderii atât pe piața locală, cât și pe cea internațională.

Strategiile de marketing agroindustrial sun implimentate pe satisfacerea necesarului alimentar al consumatorilor, ce se manifestă ca necesități primare pentru toți indivizii.

Scopul prioritar al S.A. „Alfa-Nistru” este să se mențină afacerea la nivel fără pierderi și să vândă produsele agroalimentare celui care va oferi un preț mai mare. Produse obținute din cadrul întreprinderii va concura legal cu producția de pe piața UE și nu va fi vândut la prețuri mai mici pe piața moldovenească. Desigur, sunt clienți permanenți în țară, pe care nu trebuie lăsați fără produse agroalimentare de calitate, produs legal „made in Moldova”.

Strategiile pe care le va aplica întreprinderea prelucrătoare de fructe și legume rezultă din nevoile consumatorilor. Dacă consumatorul nu regăsește produsul dorit el îl va căuta la concurent.

Cunoscutul savant Maslow, elaborând piramida nevoilor, a clasificat nevoile umane pe diferite trepte. Este important pentru întreprindere să cunoască nevoile consumatorilor pentru a putea implementa acele strategii necesare pentru preț, promovare, piață și distribuție.

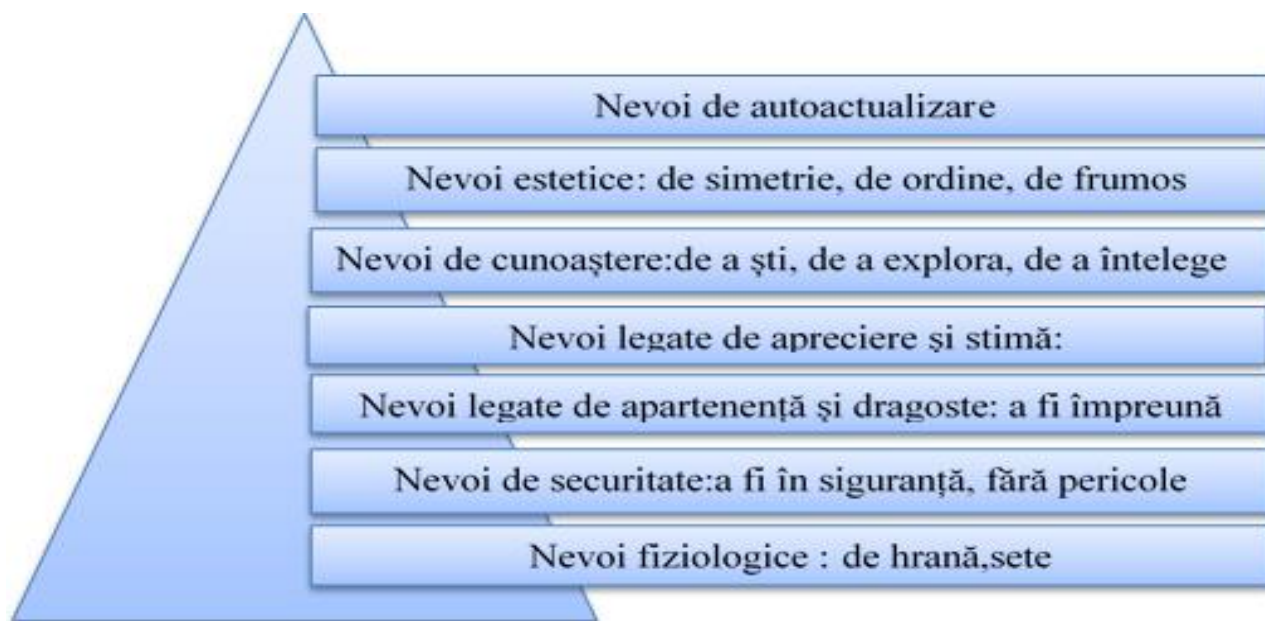

Figura 2. Piramida lui Maslow

Sursa: Costică D, Petcu V „Ghid de negocieri ” Timișoara 2013 p. 14.[9, p.14].

În toate activitățile de marketing accentul este pus pe identificarea și satisfacerea nevoilor clientului. Pentru a determina nevoile clienților și pentru a pune în aplicare strategiile de marketing, manageri au nevoie de informații despre clienți, concurenți și alte forțe de pe piață.

Analizând fiecare strategie în parte întreprinderea S.A. „Alfa-Nistru” își implimenteză stragiile sale și formează planul de marketing.

Planul de marketing utilizând informațiile celorlalte compartimente, se orientează după obiectivele specifice ale firmei și misiunea ei, și cuprinde următoarele secțiuni: rezumatul, zona de activitate și descrierea pieței, auditul de marketing, concurența, analiza SWOT, obiectivele de marketing, strategiile de marketing, programul de marketing, bugetul de marketing, implementarea planului de marketing

Analiza SWOT are o importanță deosebită deoarece pe baza rezultatelor se pot lua cele mai bune decizii în funcție de avantajele și dezavantajele afaceri în industria în care își desfășoară activitatea.

Ca obiectiv analiza SWOT are strategiile care asigură cea mai bună aliniere între mediul intern și extern. Alegerea strategiei corecte poate fi în avantajul întreprinderii a întreprinderii SA „Alfa Nistru”.

Analiza SWOT a S.A. „ALFA - NISTRU” (după metoda lui Ph. Kotler)

<p>Puncte forte</p> <ul style="list-style-type: none"> - sortiment de produse - proprie rețea de distribuție - oferirea promoțiilor, reduceri de preț și alte avantaje promoționale pentru clienți - calitate bună a proucelor pentru export 	<p>Slăbiciuni</p> <ul style="list-style-type: none"> - diferențierea regulamentului intern între departamente - rețea de magazine proprii slab dezvoltata - lipsa publicității la televiziune și reviste - nivelul mic de înțelegere între nivelurile de management -lipsa obiectivelor comune în interiorul companiei
---	--

<ul style="list-style-type: none"> - investiții permanente și substanțiale în echipamente și tehnologii de ultima generație - mijloace proprii de transport - depozite proprii 	
<p>Oportunități</p> <ul style="list-style-type: none"> - trendul crescător al cererii - extinderea pe piețele internaționale - imagine bună - managementul eficient - participarea la târguri și expoziții de profil - creșterea consumului de produse agroalimentare din țară 	<p>Amenințări</p> <ul style="list-style-type: none"> - creșterea continuă a concurenței, ce poate veni din mai multe direcții - concurenți direcți - acțiunea factorilor demografici - tehnologiile noi pe piața externă - dependența de clienții industriali - piață locală mică

Analiza SWOT este o tehnică ce poate fi utilizată pentru evaluarea unor produse, servicii sau organizații astfel încât să fie posibilă luarea unei decizii corecte privind ce mai bună strategie de dezvoltare. Această analiză reprezintă o modalitate foarte bună de evaluare a stării generale a întreprinderii SA „Alfa – Nistru” ce elaborează un plan de dezvoltare în care să se țină cont de punctele tari și să se elimine punctele slabe.

Punctele tari și punctele slabe sunt elemente din interiorul întreprinderii SA „Alfa – Nistru” asupra cărora este un control direct, în timp ce oportunitățile și amenințările vin din mediul exterior și influențează pozitiv sau negativ, în funcție în cât de dinamică este întreprinderea și de cât de prevăzător este atunci când se iau decizii.

Acest instrument ajută la construirea imaginii de ansamblu a afacerii astfel încât să fie valorificate punctele tari și oportunitățile pe de o parte și pe de alta parte să se reducă sau chiar să se îndepărteze punctele slabe și amenințările [7].

În calitate de aceasta întreprinderea agroindustrială SA „Alfa – Nistru” utilizează următoarele strategii de produs:

- *strategia stabilității sortimentale*, prin care întreprinderea urmărește să-și mențină poziția câștigată pe piață, păstrarea prestigiului în rândul clienților. Această strategie se utilizează în cadrul entităților care au o gama sortimentală nu prea largă, în care ciclul de viață înregistrează slabe variații : utilaje industriale de înaltă tehnologie care se utilizează pe un singur segment. Aceste produse nu suportă lărgimea sortimentală deoarece ar putea determina o micșorare a performanțelor:

- *strategia diversificării sortimentale*, urmărește satisfacerea nevoilor clienților, iar produsul să răspundă la cerințele consumatorilor, astfel se va mări numărul de consumatori și volumul vânzărilor. O asemenea strategie este recomandată de a fi utilizată în faza de creștere a ciclului de viață, atunci când produsele au o favorabilă poziție în vânzare. Prețurile pentru astfel de produse se includ în seria de prețuri deja existente pentru aceste produse.

Pe lângă aplicarea acestor două strategii de diversificare și stabilității sortimentale, este binevenit ca întreprinderea prelucrătoare de fructe și legume SA „Alfa – Nistru” să aplice strategiei de restrângere sortimentală. Deoarece *strategia de restrângere sortimentală*, este utilizată atunci când entitatea dorește să obțină un loc mai bun pe piață și în așa mod ea lărgeste gama sortimentală. Având un număr mare de produse, întreprinderea va fi nevoită să reducă produse care se află în faza de declin a ciclului de viață și cu un grad ridicat de uzură. Această strategie are efecte pozitive deoarece reduce cheltuielile de producție și ridicarea calităților produselor.

În baza acestor strategii, entitatea SA „Alfa – Nistru ”utilizează strategia de lărgire și înnoire a produselor agroindustriale. Acest lucru îi asigură diferite ritmuri pe piața de desfacere. Odată ce întreprinderea vine cu un produs nou pe piață deja este un factor binevenit, iar dacă consumatorilor le va fi pe plac atunci va ajunge la un profit mai înalt.

Apresiasi gradului de diversitate și înnoire a ofertei se face cu ajutorul a doi indicatori:

Ritmul anual de lărgire sortimentală = nr. Sortimente noi- nr. Sortimente retrase/gama sortimentală inițială*100%

Ritmul anual de înnoire sortimentală = nr. Sortimente noi/gama sortimentală la sfârșit de an*100%

*Ritmul anual de lărgire sortimentală pentru Conserve din fructe = 1-0/9*100%=11%*

*Ritmul anual de înnoire sortimentală Conserve din fructe = 1/9*100%=11%*

*Ritmul anual de lărgire sortimentală pentru Conserve din legume = 9-0/40*100%=22,5%*

*Ritmul anual de înnoire sortimentală Conserve din legume = 9/40*100%=22,5%*

*Ritmul anual de lărgire sortimentală pentru Sucuri = 3-0/10*100%=30%*

*Ritmul anual de înnoire sortimentală Sucuri = 3/10*100%=30%*

Datorită ritmului anual de lărgire și înnoire, observăm că întreprinderea “Alfa – Nistru” în anul 2021 vine să înnoiască asortimentul cu un produs de conserve din fructe, 9 conserve din legume și 3 sucuri. Iar în structura de lărgire la fel se identifică schimbări cu un produs din conserve din fructe 9 conserve din legume și 3 sucuri.

Un factor important pentru produs este designul sau marca care au o influență mare asupra produsului, astfel strategia de marcă include mai multe aspecte precum : imaginea, unicitatea, valoarea sa economică. În ultimii ani se observă schimbări pe piața de desfacere, unde ambalajul și etichetarea înseamnă un rol extrem de important.

Din punct de vedere al managementului calității și a marketingului, întreprinderea SA „Alfa – Nistru” însușește mai multe strategii de produse:

- Poziționarea pe piață a produsului;

- Lărgirea gamei sortimentale a produselor în atingerea scopurilor propuse;
- Vânzarea produselor scumpe și a celor ieftine.

Formularea strategiei constituie o parte importantă a procesului de marketing, strategiile nu au efectul dorit, dacă nu sunt corect aplicate. Implementarea strategiei conține toate activitățile necesare pentru urmărirea progreselor, și în final, atingerea obiectivelor propuse.

Deosebit de importantă este corelația dintre strategie și tactici. O strategie corect aleasă, trebuie să fie implementată la fel de corect. Tacticele trebuie să fie eficiente, numai prin așa mod este posibilă atingerea unei poziții competitive.

Pentru întreprinderea agroindustrială SA "Alfa – Nistru", este importantă tactica de agromarketing care are ca scop urmărirea problemelor mai restrânse și care se modifică în funcție de condițiile pieței.

Prin tactica de marketing se detaliază strategia de marketing de către managerii din acest compartiment, pe termen scurt, stabilindu-se fapte concrete, operative, urmărindu-se obținerea scopurilor imediate a întreprinderii pe fiecare piață și pentru fiecare produs.

În cadrul întreprinderii agroindustriale SA "Alfa – Nistru", tactica este caracterizată prin :

- Determinarea mărimilor comenzilor pe perioade de distribuție;
- Implementarea planurilor anuale de agromarketing, ce conține previziuni pentru produs, preț, promovare și distribuție;
- Mișcarea stocurilor de produse agroalimentare;
- Emiterea programului de marketing, implementat pe termen scurt și cuprinde modalitățile de implementare a agromarketingului.

Strategia de marketing permite întreprinderii SA "Alfa – Nistru", să treacă de la o poziție actuală la o viitoare poziție competitivă. Totul depinde de abilitatea cu care aceasta va fi aleasă și implementată.

Întreprinderea agroindustrială SA "Alfa – Nistru" utilizează principalele tipuri de canale de distribuție în cadrul pieței interne, care sunt următoarele:

- **Producător-consumator.** Canalul direct include magazinul întreprinderii și adesea este un canal preferat de consumatori datorită gamei mai largi de produse și prețurilor relativ mai mici comparativ cu canalele indirecte.
- **Producător- intermediar- consumator.** Acest tip de canal cu un singur intermediar este numit canal scurt. În cadrul acestui canal cu un singur intermediar poate fi întâlnită și care trece prin două unități, depozit și magazin, aparținând unui intermediar.

Pe lângă cele două canale de distribuție, propun ca întreprinderea SA "Alfa – Nistru" să utilizeze și tipul **producator- intermediar- intermediar- consumator**. Acest tip de canal este considerat un canal lung care este alcătuit din două verigi intermediare. *Exemplu* : SA "Alfa – Nistru" - Moldovanu Carolina ÎI – Alimentara Adialex-consumatorului final.

La fel întreprinderea agroindustrială SA "Alfa – Nistru" utilizează tipuri de canale de distribuție în cadrul pieței externe :

Distribuția internațională. Structurile specifice a sistemului de distribuție cu amănuntul și ridicata pe această piață determină un grad înalt de multitudini a deciziilor în alegerea canalelor de distribuție internațională, în comparație cu distribuția produselor pe piața internă.

În funcție de numărul nivelurilor intermediare, canalul de distribuție pentru mărfuri pe piața externă a întreprinderii agroindustrială SA "Alfa – Nistru" este utilizat canalul fără intermediari. Acest tipul de canal este format din producător - consumator.

Autorul propune ca în cadrul întreprinderii prelucrătoare de fructe și legume SA "Alfa – Nistru" să fie aplicat și canalul scurt. Care este caracterizat de prezența unui singur intermediar între producător și consumator. Astfel intermediarul este un exportator sau importator. În acest mod, în poziția de importator poate funcționa o firmă specializată în operațiuni de comerț exterior sau interior, ce aprovizionează direct furnizorul din străinătate.

O altă strategie aplicată de întreprinderea agroindustrială SA "Alfa – Nistru" este strategia de preț. Entitatea utilizează următoarele strategii importante pentru produse :

- strategia "prețului lider" – acesta strategie este adoptat doar atunci când întreprinderea are o putere pe piață pentru fixarea un preț ce va fi urmat de celelalte întreprinderi cu același tip de producere;
- strategia "prețului urmărit" – este utilizată de întreprindere atunci când are destulă putere pe piață. Utilizarea acestei strategii este că, urmărește prețul liderului, întreprinderea care stabilește un astfel de preț, obține profituri înalte dacă vinde mai multe produse;
- strategia de "luare a caimacului" care este în fixarea unui preț cât mai ridicat la emiterea produsului. Este o strategie des utilizată pentru bunurile industriale și pentru întreprinderile ce utilizează tehnologiile de calitate superioară.

Este important ca pe lângă aceste strategii să fie utilizate și alte strategii, care la fel o să fie de folos întreprinderii SA "Alfa – Nistru".

- strategiei prețurilor reduse presupune scăderea prețurilor destul de mult pentru a atrage clienți de la concurenți;
- reducerea prețului în anumite perioade de timp;
- strategia prețului de penetrare – constă în cucerirea rapidă a unei părți de piață prin aplicarea unui preț scăzut.

Ultima strategie de marketing implementată de întreprinderea prelucrătoare de fructe și legume SA "Alfa – Nistru" este strategia de promovare. Entitatea acordă buget dar și timp pentru procesul de promovare a produselor. La momentul de față întreprinderea utilizează promovarea prin pliante, cataloage, broșuri și participarea la diferite târguri și expoziții

unde își expune producția. Întreprinderea agroindustrială SA “Alfa – Nistru”, elaborează promovarea în baza Legii Republicii Moldova cu privire la publicitate nr. 1227. Monitorul Oficial nr.67-68 din 16.10.1997. Completată LP124 din 29.05.15, MO185-189/17.07.15. [10].

Procesul de promovare este foarte important pentru dezvoltarea întreprinderii, de aceea aplicarea următoarelor strategii sunt binevenite pentru ca întreprinderea agroindustrială SA “Alfa – Nistru” să aplice nemijlocit.

Campaniile de emailing: sunt o metoda ieftina, dar foarte eficientă de vânzare și promovare, deoarece această campanie are o putere mare de convingere. Trimiterea email-urilor de vânzare se face doar clienților care și-au dat acceptul să primească asemenea mesaje de promovare.

Publicitate: este orice formă de prezentare nepersonală și de promovare a ideilor, contra cost, aplicarea publicității la radio și la televiziune;

Designul dacă se aplică corect și care indică ca produsul este natural, nu conține adausuri și conservați, este un produs foarte apreciat la nivelul consumatorilor, care tind spre o alimentație corectă și sănătoasă.

Formularea strategiei de marketing se face prin procesul planificării strategice de marketing.

Trebuie precizat încă de la început că procesul de formulare a strategiei de marketing este un proces laborios care necesita parcurgerea unor etape sistematice care implica o anumita planificare. De aceea, acest proces legat de formularea strategiei de marketing poarta numele de planificare strategica de marketing. Prin intermediul planificării strategice, întreprinderea SA “Alfa – Nistru” va putea să-ți atingă obiectivele stabilite, reușind pe baza unor strategii de marketing viabile să se plaseze într-o poziție mai avantajoasă față de concurenții săi.

În calitate de element al mixului de marketing, prețul se corelează cu celelalte trei elemente ale acestuia: cu produsul - prețul unui produs se stabilește în baza caracteristicilor și a nivelului de calitate al produsului; cu distribuția - se afla într-o relație strânsă cu modul de distribuire a produselor; cu promovarea - având numeroase interacțiuni între preț și activitatea promoțională.

În așa mod observăm care sunt costurile și cheltuielile întreprinderii agroalimentare pentru comercializarea produselor. Prețul are un rol hotărâtor în realizarea obiectivelor întreprinderii, însă în alte scopuri are o contribuție mai puțin importantă. Concurența de pe piața moldovenească a producției agroalimentare determină formarea prețului. Se constată, în ultimul timp, o creștere a rolului prețului în politica de marketing a întreprinderii agroalimentare.

Concluzie. Oricât de precise și realiste nu ar fi obiectivele stabilite într-o întreprindere, dacă nu se aleg mijloace bine venite pentru realizare, adică nu se adoptă o strategie corespunzătoare, scopurile propuse nu se pot atinge. De aceea, este foarte important ca activitatea de marketing în elaborarea strategiilor să asigure obținerea performanțelor vizate. Elaborarea și analiza strategiei de marketing este un proces amplu de informare, analiza și decizie, un proces epuizant în căutarea soluțiilor optime pentru rezolvarea unor probleme bine definite.

Acest articol a reflectat importanța aplicării strategiilor de marketing pentru întreprinderea prelucrătoare de fructe și legume SA “Alfa – Nistru”. Orice strategie are o însemnătate foarte mare. Dacă se aplică corect și bine formulate, atunci întreprinderea va avea un profit mai înalt, o dezvoltare mai bună pe piața internă și externă.

Pentru a elabora eficient strategiile de marketing, întreprinderea SA “Alfa – Nistru” trebuie să afle cât mai multe informații despre concurenții lor. Managerii trebuie să compare permanent propriile produse, prețuri, canale de distribuție și promovare cu cele ale concurenților. În acest fel, întreprinderea SA “Alfa – Nistru” poate descoperi zone de avantaj și dezavantaj concurențial. Ea se poate lansa în campanii de marketing eficiente împotriva concurenților proprii și poate pregăti acțiuni defensive puternice pentru contracararea acestora acțiunilor.

Referințe bibliografice:

1. Larousse. Dictionnaire encyclopédique, 1988, Editura GDEL, p 54.
2. http://file.ucdc.ro/cursuri/F_1_N15_Marketig_Zaharia_Valentina.pdf (vizitat 03.03.2022).
3. Florescu Constantin (coord.) - Marketing. Editura :: Marketer , București 1992, p.275.
4. <http://www.stiucum.com/marketing/marketing-general/Planificarea-de-marketing-si-p35421.php> (vizitat 11.02.2022).
5. Russu Corneliu, "Management strategic", Editura ALL Beck, Bucuresti, 1999, p.75.
6. Sun Tzu, Arta războiului, Editura Nicol, București, 2012, p.39.
7. Kotler Ph., - Managementul Marketingului, Editura Teodora, 1997, p.65, 275, 617.
8. Căescu Ștefan Claudiu „Comportamentul de cumpărare organizațional”, Editura Bucuresti 2010, p.55.
9. Costică D, Petcu V „Ghid de negocieri Editura Timișoara 2013 p. 14
10. Legea cu privire la certificare, nr.652- XIV din 25 octombrie 1999. Monitorul Oficial nr.12-13/62 din 03.02.2000, p. 3-8.

INGINERIA BANCARĂ - PROCES DE CREARE A INOVAȚIILOR BANCARE

DASCALIUC Daniela,

doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6056-4743>
e-mail: danieladascaliuc@gmail.com

CÎRLAN Ana,

doctor în economie, conferențiar universitar,
Academia de Studii Economice din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-9223-7755>
e-mail: anaberd0670@gmail.com

REZUMAT

Articolul definește esența ingineriei financiare și bancare, dezvăluie relația, factorii și cauzele acestora. Astfel, ingineria bancară este procesul de adaptare a produselor de servicii bancare existente, de creare a inovațiilor bancare, de tranzacționare și de gestionare a riscurilor și de asigurare a lichidității investițiilor. Acesta este procesul de proiectare, dezvoltare, implementare a produselor inovatoare competitive. Astfel, ingineria bancară este un instrument de dezvoltare a inovațiilor bancare.

Cuvinte-cheie: inginerie, inginerie financiară, inginerie bancară, inovație bancară, risc-management.

BANKING ENGINEERING - THE PROCESS OF CREATING BANKING INNOVATIONS

DASCALIUC Daniela,

PhD of economics, associate professor,
University of European Studies in Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-6056-4743>
e-mail: danieladascaliuc@gmail.com

CÎRLAN Ana,

PhD of economics, associate professor,
The Academy of Economic Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-9223-7755>
e-mail: anaberd0670@gmail.com

SUMMARY

In the article identify essence of financial and banking engineering, disclose their correlation, factors and reasons of beginnings. Banking engineering - is the process of adapting existing bank-products-bank services, creating a bank of innovation, trade and risk management, liquidity of investments. This process is processing, developing, implementing competitive innovative products. Thus, the bank is an engineering tool for the development of banking innovation.

Key words: engineering, financial engineering, banking engineering, banking innovation, risk management.

Introducere. Tranziția Republicii Moldova către o cale inovatoare de dezvoltare implică utilizarea de metode și tehnologii inovatoare în toate sferele economiei naționale, inclusiv în domeniul bancar. Realizarea unor transformări în vederea îmbunătățirii eficienței activității economice necesită un tip specific de produs bazat pe rezultatele cercetării științifice, și anume, ingineria. Aceasta din urmă se bazează pe aplicarea cunoștințelor predominante în diverse domenii și trebuie să rezolve probleme specifice, urmărindu-se să dezvolte nu cea mai bună, ci soluția optimă, care, ținând cont de toate constrângerile și cerințele existente, este cea mai bună.

Ingineria este considerată ca o formă, ca un sistem de metode și tehnici, ca un proces, și nu numai. Astfel, putem menționa, fără echivoc, că aceasta este o activitate, al cărei scop este transformarea produsului existent în unul mai bun.

Opinii privind ingineria bancară. Varietatea tipurilor de activitate determină varietatea tipurilor de inginerie, care pot fi clasificate după o serie de caracteristici: scop, modalitate de operare, apartenență la diverse ramuri, tipurile de persoane juridice care aplică ingineria, potrivit formelor, în funcție de modalitatea de conducere etc. Într-un fel sau altul, multe tipuri de inginerie sunt unite printr-o singură abordare - una sistemică.

Alături de aceasta este menționată și ingineria bancară, dar, care nu este suficient studiată. În opinia noastră, poate fi considerată ca o formă independentă, nu numai din punct de vedere ramural, ci și ca o parte componentă a ingineriei

financiare, adică, un subsector al acesteia utilizat în bănci. Vorbind despre inginerie bancară, vom pleca de la ipoteza că conceptele de inginerie financiară în bănci și de inginerie bancară sunt identice.

Deoarece ingineria bancară este o subramură a ingineriei financiare și este utilizată în bănci, este necesar să se definească esența acesteia. Mulți autori, și-au adus aportul la formularea conceptului de „inginerie financiară”, totuși, în literatura economică modernă este greu de găsit o interpretare fără ambiguitate a acestuia. Definițiile comune ale ingineriei financiare sunt următoarele:

1) dezvoltarea de noi instrumente financiare și scheme de operare adecvate pentru realizarea tranzacțiilor financiare și de credit;

2) crearea de noi produse financiare prin divizarea și combinarea instrumentelor financiare existente.

În ultimele două decenii, au fost publicate un număr semnificativ de studii (R. Kolb, J. Finnerty, J. F. Marshall, V. K. Bansal, Z. A. Vorobieva, Yu. I. Kapelinsky, A. A. Suetin, L. Galit și alții) dedicate ingineriei financiare, însă, nu s-a dezvoltat o singură poziție a autorilor în raport cu aparatul conceptual, sau este de natură aplicativă. Majoritatea cercetătorilor occidentali se concentrează, mai degrabă, pe prezentarea de exemple de rezolvare a unor anumite probleme.

În general, întregul set de definiții poate fi combinat conform principiului apartenenței la conceptele existente de inginerie financiară. Actualmente, s-au format două concepte. Într-un sens general, diferențele de abordări sunt legate de lărgimea domeniului de aplicare al ingineriei financiare. Primul concept îi aparține lui Michel Kiepert [1, p. 56-59] și interpretează conținutul ingineriei financiare ca fiind proiectarea instrumentelor și tehnologiilor financiare pentru gestionarea unui portofoliu de valori mobiliare. Conform celui de-al doilea concept (Paul Coudre) [9, p. 159], conținutul ingineriei financiare este crearea, gestionarea și utilizarea instrumentelor derivate. Prin dezvăluirea conținutului se poate judeca prezența unui proces, nu a unui fenomen. Vom folosi această poziție ca de bază.

Conceptele de mai sus sunt redată de reprezentanți ai unui grup de interpretări strict practice ale ingineriei financiare. Principalele prevederi ale acestor două concepte se rezumă la limitarea activităților unui inginer financiar la sfera valorilor mobiliare, poziționarea modelării matematice ca principal set de instrumente utilizat și gestionarea profitabilității și a riscurilor ca obiective principale. În același timp, conceptul lui P. Kudre se limitează doar la derivate. Aceste concepte, din punct de vedere al valorii lor economice și teoretice, nu pot pretinde că sunt complete.

În opinia noastră, ingineria financiară este procesul de producere a inovațiilor financiare. Sistemul de inginerie financiară este un set de produse financiare produse în cadrul ingineriei financiare, precum și un set de tehnologii care asigură proiectarea, lansarea și implementarea acestor produse. Astfel, prin această abordare, sistemul de inginerie financiară este format din două blocuri: produse și tehnologii. În consecință, ingineria bancară este un proces de producere a inovațiilor bancare. Sistemul de inginerie bancară include, de asemenea, un set de produse (servicii) bancare produse în cadrul ingineriei bancare și un set de tehnologii care asigură proiectarea, lansarea și implementarea acestor produse (servicii). Astfel, sistemul de inginerie bancară este format și din două blocuri: produse și tehnologii.

Ținând cont cele spuse mai sus, propunem următoarea definiție. Ingineria financiară este un proces care adaptează instrumentele și procesele financiare existente și creează altele noi pentru a permite entităților de pe piața financiară să se adapteze cel mai eficient la un mediu în schimbare.

Ingineria financiară este un concept privat comparativ cu ingineria. La rândul său, ingineria bancară este un derivat al ingineriei financiare. Toate procedurile de inginerie sunt direct legate de inovare. Ingineria financiară este procesul de producere a inovației financiare. Ingineria bancară este un proces de producere a inovațiilor bancare, adaptarea produselor existente de servicii bancare, crearea de inovații bancare efective pentru redistribuirea riscurilor financiare, riscurilor de lichiditate, profitabilitate și informare în concordanță cu propriile interese, nevoile contrapartidelor în situații de schimbare macro și micromediu; procesul de proiectare, dezvoltare, implementare a inovațiilor bancare competitive în vederea rezolvării problemelor practicii bancare, inclusiv crearea, implementarea, promovarea și difuzarea inovațiilor.

Subiecții ingineriei bancare sunt inginerii financiari sau echipele acestora, ca creatori, și entități economice, ca consumatori finali, ai inovațiilor bancare, obiecte - instrumente și procese financiare inovatoare, noile tehnologii financiare [8]. Echipa de inginerie financiară este capabilă să ofere soluții de proiectare pentru o gamă largă de sarcini ale clienților. Nu există un set separat de instrumente matematice, metode de calcul sau teorie financiară unificată care să descrie ingineria financiară inerentă doar acestui tip de activitate. Mai degrabă, este o sinteză a tuturor elementelor, diverse și multivariate în mulțimea și combinația acestor elemente.

Etapele în care are loc transformarea instrumentelor de care dispun inginerii sunt proiectarea, dezvoltarea și implementarea rezultatelor pentru atingerea unui obiectiv specific stabilit în fiecare caz. Scopul global al ingineriei financiare și bancare este „rezolvarea problemelor financiare”. Sistemul de subscopuri și funcții simultane poate fi formulat astfel [5, p. 4-12]:

- a) crearea unui nivel optim de risc;
- b) restructurarea fluxurilor de numerar pentru un management financiar mai bun;
- c) speculația și arbitrajul;
- d) realizarea de profit pe baza utilizării imperfecțiunilor pieței și a segmentelor de piață neocupată.

Ingineria bancară, ca domeniu aplicativ, ca parte specială a ingineriei financiare, își stabilește scopul principal, de a genera profit suplimentar pe baza utilizării cu pricepere a segmentelor libere și a imperfecțiunilor pieței prin realizarea în produsele bancare inovatoare a unui echilibru optim între caracteristicile concurente (risc, profitabilitate și lichiditate). Obiectivele secundare ale ingineriei bancare includ:

- a) crearea unui flux financiar și asigurarea mișcării acestuia;
- b) obținerea unei rate suplimentare de rentabilitate pe baza utilizării imperfecțiunilor legislative, a unei „nișe” libere în infrastructura pieței și subdezvoltarea acesteia;

c) diversificarea riscurilor bancare (pe de o parte, „deturnarea” riscurilor către terți investitori și, pe de altă parte, obținerea unei toleranțe crescute la risc pentru reducerea costurilor);

d) realizarea de profit fără risc (înființarea unui mecanism de operațiuni speculative pentru profit suplimentar fără risc, de exemplu, diverse strategii pe opțiuni).

Pe baza obiectivelor identificate ale ingineriei bancare, domeniile de responsabilitate funcțională ale acestora sunt segmentele bancare asociate cu managementul riscului, dezvoltarea și implementarea strategiilor speculative la tranzacționarea valorilor mobiliare, instrumentelor financiare derivate și, cel mai important, a produselor bancare inovatoare.

Important pentru definirea procesului este scopul acestuia, iar principalul lucru pentru înțelegerea esenței acestui proces sunt factorii care îl determină. Cercetând factorii care au determinat dezvoltarea ingineriei financiare și bancare, putem menționa prezența a două grupe [2, p. 21-40]:

1) *factori de mediu* (volatilitatea prețurilor, cursurile de schimb, ratele dobânzilor, riscuri în creștere, globalizarea piețelor, asimetrii fiscale, progrese tehnologice, realizarea teoriei finanțelor, modificări ale legislației și creșterea concurenței, costul informației, și costurile de tranzacție), aceștia mai fiind numiți externi, obiectivi, exogeni;

2) *factori la nivel micro sau factori endogeni*, de piață, care, la rândul lor, sunt împărțiți în două subgrupe:

a) factori de aprovizionare (riscuri, taxe, restricții de reglementare, restricții care decurg din contracte și reguli ale organizațiilor de autoreglementare);

b) factori de cerere (riscuri, segmentarea pieței, costuri de tranzacție, costuri de monitorizare).

Dintre factorii de piață, factorii dominanți sunt factorii de risc (credit, dobândă, piață, lichiditate) și, în consecință, necesitatea asigurării acestora. Acest grup de factori a contribuit la apariția de inovații financiar-bancare.

Este dificil să fim de acord că factorii de mai sus determină direct procesul de inginerie; mai degrabă, ei afectează formarea interesului economic al consumatorilor în rezultatele ingineriei financiare și bancare.

Piețele financiare în contextul globalizării au suferit schimbări tehnologice profunde ca urmare a utilizării transferului electronic de instrumente financiare, a dezvoltării instrumentelor derivate și a metodelor de inginerie financiară.

Astăzi, cele mai frecvente procese principale de activități în bănci sunt comune pe piața moldovenească:

- procese de promovare a produselor (serviciilor) legate de principalele activități ale unei instituții financiare, de segmentare a pieței și de servicii către utilizatorii finali ai produselor (serviciilor) financiare;

- procese de asigurare a poziționării pe piață a unei anumite instituții financiare, care vizează planificarea activităților acesteia din poziția satisfacerii nevoilor potențialilor consumatori, creșterea cotei de piață prin introducerea de noi produse și servicii;

- cercetarea de piață (marketingul), planificarea strategică a activităților, dezvoltarea capitalului organizațional și informațional;

- procese de modelare a infrastructurii financiare, axate pe menținerea resurselor informaționale, organizaționale, financiare în stare competitivă (dezvoltarea rețelei de sucursale, formarea resurselor informaționale, recalificarea personalului).

Domeniile aplicative ale ingineriei bancare includ investiții bancare, managementul riscului de credit, managementul portofoliului de valori mobiliare, evaluarea titlurilor clasice și derivate, dezvoltarea produselor financiare, planificarea strategică generală și multe altele.

Baza ingineriei financiare în bănci este „tranzacționarea riscului” și, în consecință, asigurarea lichidității investițiilor. Băncile, pe lângă serviciile tradiționale, îndeplinesc următoarele funcții: redistribuirea resurselor financiare, riscuri, lichiditatea investițiilor între diverși investitori, informare. Redistribuirea riscurilor apare din redistribuirea resurselor financiare. Băncile sunt, de fapt, instituții care redistribuie riscuri pe care alți participanți la procesul economic nu le pot asuma, iar dobânda acționează ca o plată pentru risc.

Toate produsele bancare conțin riscuri într-o măsură sau alta, dar amploarea acestora diferă semnificativ în funcție de tipul produselor financiare. Ingineria bancară reflectă, pe de o parte, procesul de proiectare, dezvoltare și implementare practică a instrumentelor, produselor și proceselor de activități competitive inovatoare, iar pe de altă parte, stăpânirea metodei unei abordări sistematice a proceselor economice în context de căutare creativă și soluționare a problemelor urgente ale practicii bancare. Cu ajutorul ingineriei bancare sunt proiectați astfel de parametri ai unui produs bancar în care, pe de o parte, structura produsului bancar și fluxurile de numerar generate de acesta sunt cel mai mult în concordanță cu interesele principale ale emitentului, iar pe de o parte, este garantată atractivitatea investițională maximă posibilă a produsului, care este asigurată datorită raportului dintre risc, rentabilitate și lichiditate al produsului creat.

Inovația bancară își justifică designul dacă satisface interesele și nevoile cel puțin uneia dintre părți - a cumpărătorului sau a vânzătorului. Poate fi un randament mai mare pentru investitor, sau un cost mai mic al capitalului pentru emitent, o scădere a bazei de impozitare, eludarea cerințelor de reglementare, acoperirea riscurilor - toate acele aspecte care se referă la activitățile intrabancare. În acest caz, beneficiul inovației trebuie să depășească costurile creării și promovării acesteia, sau cel puțin să fie egal cu acestea.

Elementele, și în același timp, produsele ingineriei bancare sunt:

- instrumente financiare inovatoare, inclusiv instrumente de tip consumator (consumer-type) și titluri corporative (corporate securities). La primele se referă creditele ipotecare cu rată variabilă, conturile de brokeraj privind gestionarea numerarului; al doilea tip unește valorile mobiliare, în cel mai larg sens al cuvântului (inclusiv derivate);

- procese financiare inovatoare care apar cel mai adesea ca urmare a modificărilor legislației sau a dezvoltării tehnologice (de exemplu, plăți electronice);

- soluții inovatoare și strategii financiare (de exemplu, strategii de apelare a obligațiunilor sau structurarea emisiunii

cu efect de levier). Toate elementele sunt în legătură. Astfel, soluțiile noi conduc la crearea de noi instrumente financiare, care, la rândul lor, necesită dezvoltarea unui nou proces financiar. Pe de altă parte, apariția de noi instrumente financiare permite dezvoltarea de strategii financiare inovatoare; apariția unui nou proces (cum ar fi dezvoltarea tehnologiei) se încheie cu apariția unor strategii și instrumente mai complexe.

Concluzii. Astfel, ingineriei bancare i se stabilesc sarcini-țintă pentru proiectarea unor astfel de parametri ai unui produs bancar în care, pe de o parte, structura produsului bancar și fluxurile de numerar generate de acesta corespund în cea mai mare măsură intereselor principale ale emitentului, iar pe de altă parte, este garantată atractivitatea investițională maximă posibilă a produsului, care este asigurată de cel mai bun raport de risc, rentabilitate și lichiditate a produsului creat.

Ingineria bancară poate fi prezentată ca un complex de lucrări și servicii pentru realizarea unui proiect inovator și, în acest sens, în ea se pot distinge următoarele elemente:

- efectuarea de cercetări preliminare de piață și alegerea unui segment de piață promițător pentru inovații;
- stabilirea obiectivului modificărilor financiare de pe piață și definirea provocărilor cu care se confruntă inovarea;
- un studiu de fezabilitate al unui proiect inovator;
- elaborarea de recomandări pentru crearea unui nou produs sau operațiune;
- determinarea volumului costurilor tuturor tipurilor de resurse și a numărului de angajați necesari pentru realizarea unui proiect, precum și a calendarului de lucru la proiect și a eficienței economice a proiectului de inovare în ansamblu;
- înregistrarea proiectului sub formă de document;
- consultări ale angajaților-executori de activități pe acest proiect.

Ingineria bancară își pune sarcina de a obține cel mai bun efect economic din investiția într-un produs nou și de a identifica viitoarele domenii promițătoare de inovare. Are propriile caracteristici specifice, cum ar fi:

- se manifestă nu în forma materială a produsului, ci în efectul său util. Acest efect util poate avea un mediu material sub formă de documentație, planuri etc., sau să nu aibă un astfel de mediu, de exemplu, pregătirea personalului, consultații etc.;
- este obiect de vânzare-cumpărare, prin urmare, trebuie să aibă nu doar o formă materializată (de exemplu, sub formă de proprietate sau drepturi de proprietate), ci și o caracteristică comercială;
- spre deosebire de franciză și know-how, se ocupa de servicii reproductibile, adică de cele a căror valoare este determinată de timpul socialmente necesar pentru producerea acestora și, prin urmare, având mulți vânzători pentru implementarea lor.

Un punct important este instituționalizarea activităților. Apare atunci când se evidențiază modalitatea propriu-zisă de activitate, descrisă într-un text normativ care poate fi difuzat, și se creează un sistem recunoscut de pregătire și certificare a specialiștilor. În multe țări, inclusiv și în Moldova, astfel de activități pot fi oficializate prin licențiere. Utilizarea tehnologiei de inginerie bancară este recomandabilă în cazurile în care un proiect sau o afacere curentă poate eșua sau când efectul introducerii unui nou instrument va depăși costurile creării acestuia, inclusiv prin utilizarea repetată. În ultimii treizeci de ani, piața bancară internațională s-a schimbat semnificativ. Proiectarea de noi produse bancare care să răspundă cerințelor sporite ale băncilor și ale contrapărților acestora în ceea ce privește profitabilitatea, lichiditatea și managementul riscului pare să fie direcția dominantă în dezvoltarea sistemului bancar la etapa actuală.

Referințe bibliografice:

1. Finnerty, J.D. Financial engineering in corporate finance. An overview. *Financial management*. 1988. Vol. 17, № 4. P. 56–59.
2. Hoda, A.I. Mechanisms of financial engineering as new alternatives. *International Refereed Research J.* 2013. Vol. IV, is. 3. P. 21–40.
3. Koom H.K. New Trends in Financial Engineering. *Works under the Auspices of the World Class University Program of Ajou University*. October 2011. URL: <http://www.iospress.nl/book/new-trends-in-financialengineering/>(accesat: 22.09.2021).
4. Kopcke, R.W., Jagtiani, J. Financial Innovation and Standards for the Capital of Life Insurance Companies. *New England Economic Review, Federal Reserve Bank of Boston*. 1995. January/February. P. 29–57.
5. Miller, M.H. Financial Innovation: Achievements and Prospects. *J. of Applied Corporate Finance*. 1992. Vol.4. P. 4–12.
6. Ковалев, А. Банковский инжиниринг - новый мир финансов [online]. *Финансовый Директор*. 2007. №2. <http://www.gaap.ru/biblio/gaap-ias/msfo/074.asp/>(accesat: 02.10.2021)
7. Маршалл, Дж.Ф. *Финансовая инженерия: Полное руководство по финансовым нововведениям: Учеб. для студ. вузов, обуч. по экон. спец.* М.: ИНФРА-М, 1998. 782 с.
8. Рапопорт, Б.М. *Инжиниринг и моделирование бизнеса*. М.: Экмос, 2001. 239 с.
9. Фельдман, А.Б. *Производные финансовые и товарные инструменты: Учебник для студ. Вузов*. М.: Финансы и статистика, 2003. 301 с.

MARKETING SUSTENABIL PRIN FIDELIZAREA CLIENȚILOR

ȘARGU Lilia,

Doctor în economie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-7495-0656>

lsargu@mail.ru

REZUMAT

Marketingul pentru entitate reprezintă veriga de legătură cu clienții, iar perspectivele de dezvoltare sunt axate pe sustenabilitate. Activitatea de responsabilitate a entității se fundamentează pe elementul social, ecologic, necesitățile consumatorilor, sistemele de management al calității. Evoluția entității depinde de comportamentul consumatorului, fapt pentru care monitorizarea permanentă a acestora reprezintă unul din obiectivele cercetărilor de marketing, studiile de piață și a preferințelor consumatorului. Prezenta lucrare abordează subiectul sustenabilității prin prisma cercetării comportamentului consumatorului abordând subiectul fidelizării consumatorului. Articolul reprezintă un studiu teoretico-practic privind cercetarea modalității de planificare strategică definită de studiul fidelizării clienților.

Cuvinte-cheie: marketing, fidelizare, sustenabilitate, studiu, comportament al consumatorului.

SUSTAINABLE MARKETING THROUGH CUSTOMER LOYALTY

ȘARGU Lilia,

PhD of economics, Associate Professor,
University of European Studies of Moldova

<https://orcid.org/0000-0001-7495-0656>

lsargu@mail.ru

SUMMARY

Marketing for the entity is the link with customers, and development prospects are focused on sustainability. The activity of responsibility of the entity is based on the social, ecological element, the needs of the consumers, the quality management systems. The evolution of the entity depends on the consumer's behavior, which is why their permanent monitoring is one of the objectives of marketing research, market research and consumer preferences. This paper addresses the topic of sustainability in terms of researching consumer behavior by addressing the topic of consumer loyalty. The article is a theoretical and practical study on researching the strategic planning method defined by the customer loyalty study.

Key words: marketing, loyalty, sustainability, study, consumer behavior.

Introducere

În contextul economiei actuale caracterizată prin creșterea tot mai accentuată a concurenței, competitivitatea devine o condiție necesară pentru dezvoltarea companiilor pe piața de desfacere iar imaginea pe care și-o creează aceste companii joacă un rol din ce în ce mai important. Calitatea este elementul definitoriu al companiilor prin care consumatorul face diferență [1]. De aceea numeroase instituții economice încearcă să pună accent pe clienți în scopul obținerii rezultatelor dorite. O imagine bună și rezistența pe piață este susținută de calitate, cel mai decisiv factor.

Orientarea spre client este legată direct de bunurile și/sau serviciile unei întreprinderi, cât și interacțiunea dintre ofertant și client [3]. O întreprindere este orientată spre clienți în condițiile întrunirii următoarelor trăsături caracteristice ale activității:

- calitate ridicată a produselor și/sau serviciilor;
- management activ al reclamațiilor și sesizărilor;
- reacție rapidă și necomplicată la cererile deosebite ale clienților;
- motivare puternică a angajaților.

Deci, orientarea spre client este o strategie care, cu ajutorul îmbunătățirii calității contactelor cu clienți, se realizează atașarea acestora față de întreprindere, în scopul asigurării succesului întreprinderii pe o perioadă cât mai lungă de timp.

Orientarea spre client înseamnă identificarea și analiza continuă și cuprinzătoare a așteptărilor clienților, transpunerea acestora în realizarea produselor și serviciilor [2], în modul de desfășurare a interacțiunii cu clienții, cu scopul dezvoltării și întreținerii unor relații pe termen lung și economic avantajoase cu clienții.

Cadrul de referință pentru planificarea și operaționalizarea orientării spre client cuprinde 4 faze:

1. faza de analiza
2. faza de planificare a orientării spre client
3. faza de implementare
4. faza de control a orientării spre client

În faza de analiză se obțin informații care ajută la o mai bună înțelegere a nevoilor și așteptărilor clienților față de oferta întreprinderii și comunicarea cu aceasta. La această fază se operează cu diverse elemente, unul dintre care este analiza satisfacției clienților. Cunoașterea judicioasă a clienților oferă unei întreprinderi posibilități mult mai eficiente de a utiliza canalele de distribuție, oportunitățile de piață, factorii de producție, precum și a activelor.

Scopul și obiectivele cercetării. Fiecare companie pentru a adopta o anumită strategie de dezvoltare pentru viitor trebuie să analizeze piața de desfacere, mediul de management și marketing al companiei, comportamentul cumpărătorului și imaginea companiei care ne vorbește despre calitatea acesteia. Aceste aspecte ajută compania să se orienteze asupra punctelor slabe ale acesteia, asupra preferințelor consumatorilor și asupra dezvoltării tehnicilor și mijloacelor de promovare pentru a se menține la un anumit nivel pe piața de desfacere.

Cunoașterea elementelor identificate de consumatori în comportamentul lor privind identificarea ofertei de piață reprezintă unul din factorii importanți la formarea strategiei de orientare a companiei către client. Studiul propus pentru cercetare va oferi posibilitatea celor implicați în asigurarea ofertei de carne de proaspătă să ofere mărfuri ce vor asigura profitabilitatea entității. Orientarea către client reprezintă tendința contemporană a companiilor în goana după consumatori fideli, iar cunoașterea opiniei consumatorului față de elementele ce caracterizează marfa sunt importante la orice etapă de realizare a acesteia. Disponibilitatea și orientarea clientului pe un segment sigur va permite producătorului fidelizarea acestora.

În acest context, dar și din considerentul imaginii, găsim oportun studiul orientat pe identificarea elementelor principale de dirijare către consum a clienților – consumatori de carne. Deoarece carnea reprezintă unul dintre produsele vitale, cu un conținut bogat de vitamine, proteine, minerale, grăsimi, ne-am orientat vizorul asupra identificării condițiilor optime de consum, ce pot fi create de orice producător pentru atingerea obiectivelor.

Metoda utilizată. Pentru a arăta eficiența analizei satisfacției clienților ca element al fazei de analiză planificarea și operaționalizarea orientării spre client am decis să punem în aplicare un chestionar prin care să explicăm punerea în aplicare a elementelor și să demonstrăm cum pot fi argumentate elementele planificării.

Segmentul respondenților are următoarele caracteristici: 100 de respondenți cu vârste cuprinse între 18 și 60 de ani, dintre care 78% femei și 22% bărbați. 58% dintre aceștia au un venit lunar net între 2900-5200 de lei, 20% între 5200-7594 de lei, și 22% au venituri foarte mici între 0-2900 de lei.

Obiectul de studiu a constituit calitatea cărnii comercializate de unul din cei mai mari producători de carne de pasăre din Republica Moldova, care deține o cotă de piață de 30% și care reprezintă un subiect al cercetării reprezentativ pentru argumentarea, fundamentarea și conținutul proceselor de planificare a orientării către client al pieței entității.

Rezultate și discuții. O dată ce s-au stabilit motivele de consum și tipul de carne consumată este necesar de a stabili frecvența achiziționării produselor din carne. Astfel în rezultatul analizei răspunsurilor s-a constatat că segmentul de respondenți reprezintă un eșantion orientat pe consumul săptămânal al cărnii de pasăre.

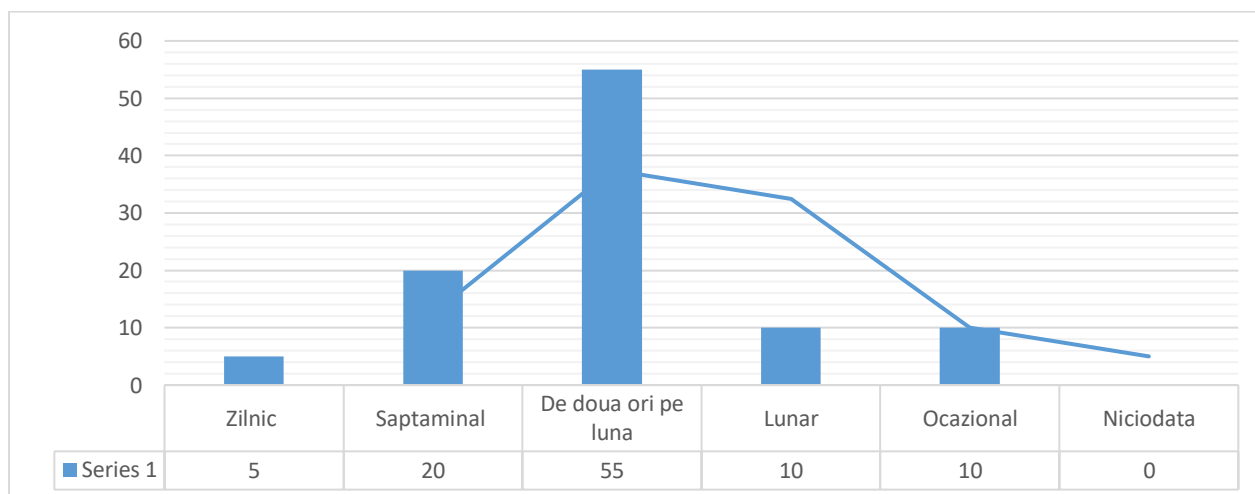

Fig. 1. Frecvența cumpărării produselor din carne de pasăre

Sursa: Elaborat de autor

Din datele obținute în urma cercetării se observă că cei mai mulți respondenți 54%, achiziționează produsele din carne de pasăre *de două ori pe lună*, aceasta este urmată de achiziționarea *săptămânală* de 20% dintre respondenți. Cei mai puțini dintre ei, 6% sunt cumpărători *zilnici* ai produselor din carne de pasăre.

Acest clasament este în strânsă legătură cu venitul fiecărui respondent, de aceea trebuie să se stabilească și cât este dispus consumatorul să cheltuiască pentru achiziționarea produselor din carne.

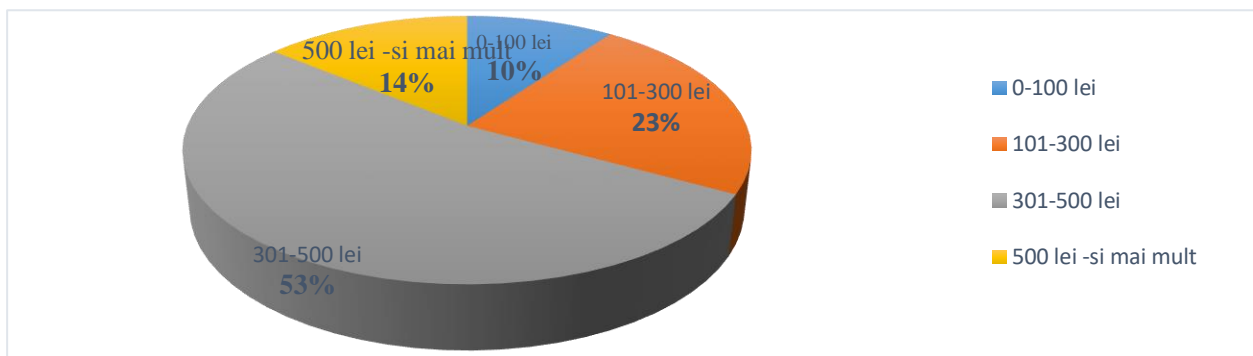

Fig.2. Suma medie cheltuită pe lună pentru achiziționarea produselor din carne de pasăre

Sursa: Elaborat de autor

La studierea sumei medii pe care este dispus consumatorul să cheltuiască pentru produsele din carne, lunar se observă că cel mai mare număr din respondenți, 53% alocă între 301-500 de lei. Cei mai puțini dintre aceștia, 10% cheltuiesc mai puțin de 100 de lei. Decizia de cumpărare pentru fiecare consumator este influențată de diferite aspecte. În cercetarea dată s-au specificat următoarele aspecte: numele producătorului, modalitatea de ambalare, termenul de garanție, aspectul produsului și țara de proveniență. Analizând rezultatele acestei întrebări, compania va putea să-și orienteze strategiile de promovare în direcția corectă.

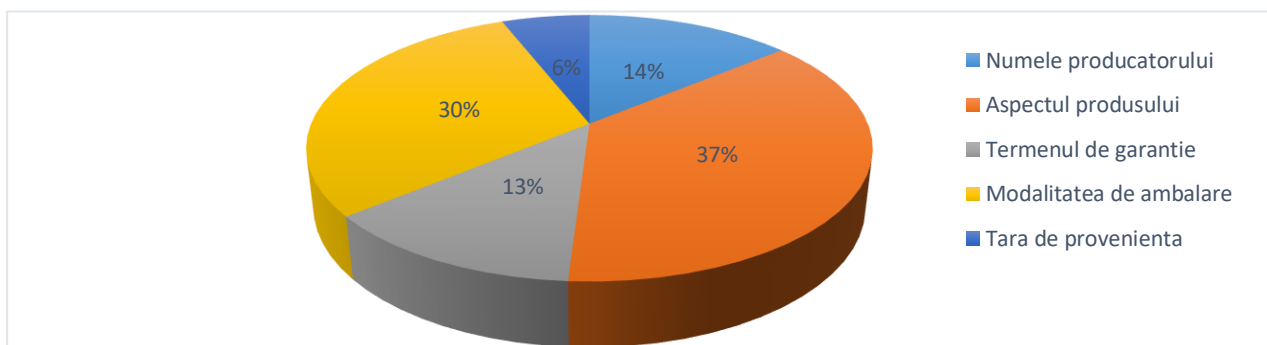

Fig. 3. Factorii vizați de consumator în procesul deciziei de cumpărare

Sursa: Elaborat de autor

Descoperind aspectul cel mai important pentru consumator în achiziționarea produselor din carne de pasăre, compania va putea adopta o strategie corespunzătoare de promovare punând accentul pe aspectul cel mai important pentru consumator.

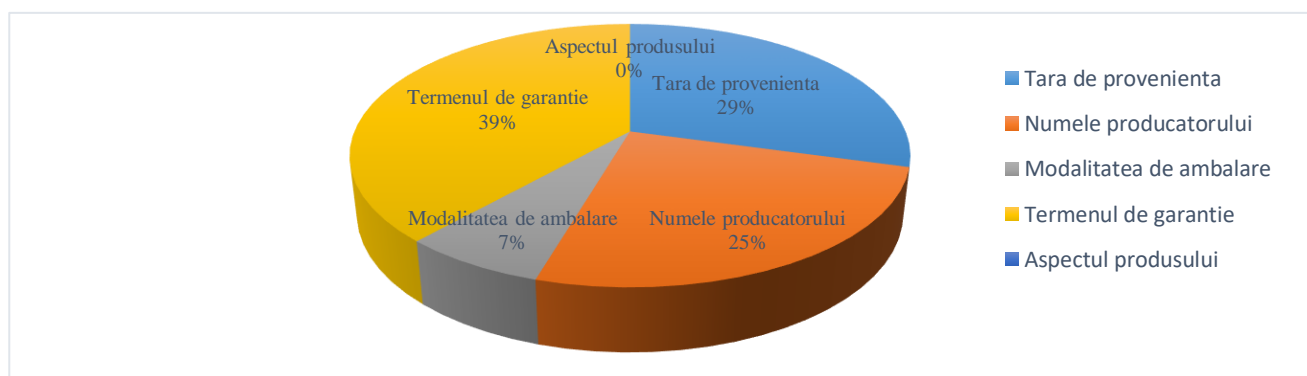

Fig.4. Aspectele care nu influențează decizia de cumpărare

Sursa: Elaborat de autor

În urma analizei datelor obținute se observă că cel mai important aspect pentru respondenți îl prezintă aspectul produsului aceasta fiind confirmată de 37 la sută din respondenți, deloc importantă pentru achiziționarea produselor din

carne de pasăre, au considerat-o 39 % din consumatori – termenul de garanție, aceasta poate datorită faptului că produsele din carne, de obicei se procură pentru utilizarea imediată a acestora. De aici rezultă că producătorii de produse din carne de pasăre trebuie să se axeze cel mai mult pe calitatea și respectiv aspectul produselor pe care le oferă pe piața de desfacere, având în vedere că acesta este un factor competitiv între producătorii de carne de pasăre.

Așa cum prețul are un rol decisiv în luarea deciziei de cumpărare, în continuare s-a propus spre apreciere, prețul drept criteriu de alegere a diferitelor produse din carne de pasăre indicând valoarea corespunzătoare. Aprecierea prețului drept criteriu de alegere a produselor din carne de pasăre de către consumator, îl poate orienta pe producător asupra stabilirii acestuia și asupra promovării produsului sub aspectul unui preț preferențial.

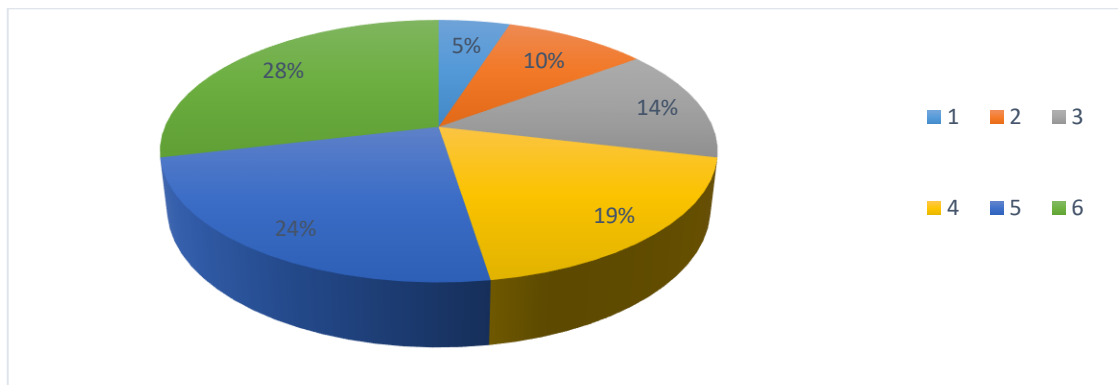

Fig. 5. Importanța prețului drept criteriu de alegere a produselor din carne

Sursa: Elaborat de autor

Analizând datele obținute se poate afirma că pentru 29% dintre respondenți pe o scală de la 1 la 6 nivelul unul fiind ca – foarte important, aceștia au atribuit prețului ca criteriu de alegere a produselor nivelul 2, adică acesta are un rol destul de important în decizia de cumpărare. Felul în care este prezentat produsul spre comercializare la fel influențează asupra imaginii companiei și a comportamentului consumatorului. Astfel cercetând rezultatele obținute, compania analizează preferințele consumatorului ce țin de modul de comercializare a produselor din carne de pasăre. Pentru imaginea companiei este foarte important ca consumatorul să primească ceea ce preferă.

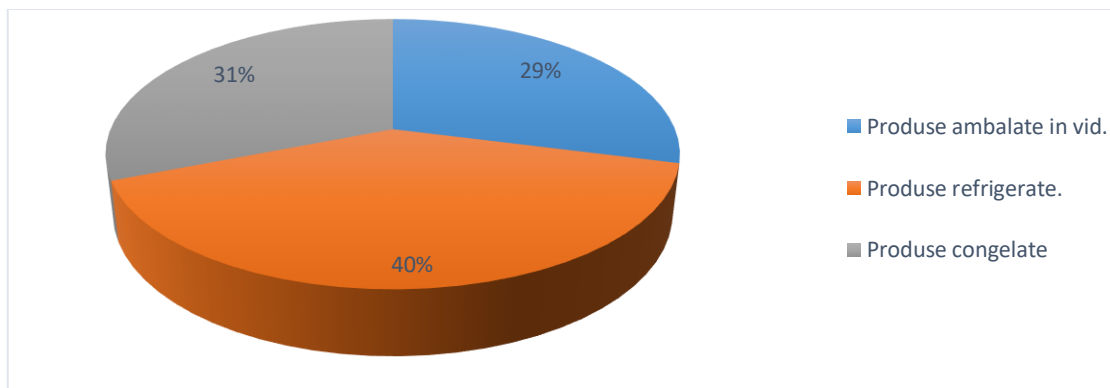

Fig. 6. Modul de comercializare a produselor din carne de pasăre

Sursa: Elaborat de autor.

Se observă că 40% dintre respondenți preferă produsele refrigerate și mai puțini, 29%- produsele congelate. Această constatare ajută compania să se orienteze spre diversificarea gamei de produse refrigerate. Așa în cât majoritatea respondenților preferă produsele din carne de pasăre în stare refrigerată se poate analiza și atitudinea consumatorului ce ține de siguranța produselor autohtone în comparație cu produsele din import, deoarece produsele din import nu pot fi comercializate refrigerate din cauza perioadei îndelungate de transport, produsele din carne fiind ușor alterabile. Respondenții au fost rugați să indice gradul de acord sau dezacord în legătură cu faptul că produsele autohtone din carne de pasăre prezintă o mai mare siguranță decât cea a produselor din import.

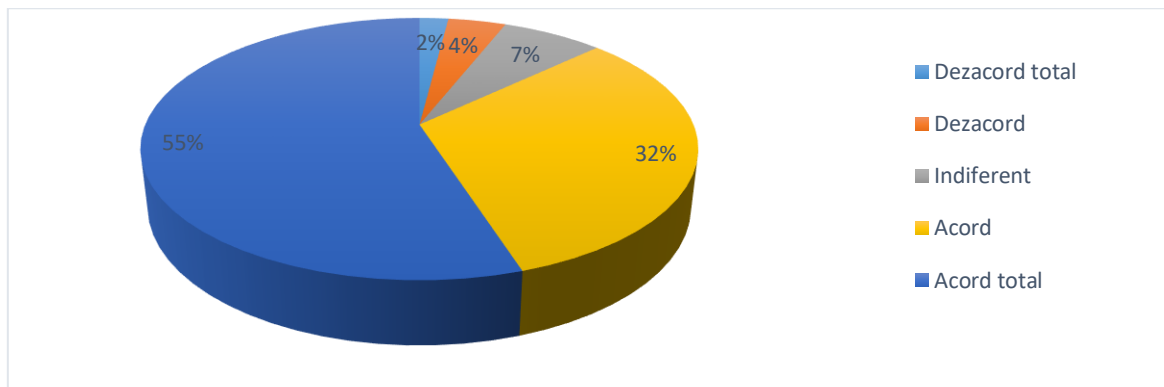

Fig. 7. Acordul privind siguranța produselor autohtone față de produsele din import

Sursa: Elaborat de autor

Deci, 66% dintre respondenți sunt de acord cu faptul că produsele din carne autohtonă prezintă o siguranță mai mare. La afirmația că calitatea dietetică a cărnii de pasăre este superioară celei de vită, porc sau oaie evaluată cu aceeași scală, s-au obținut:

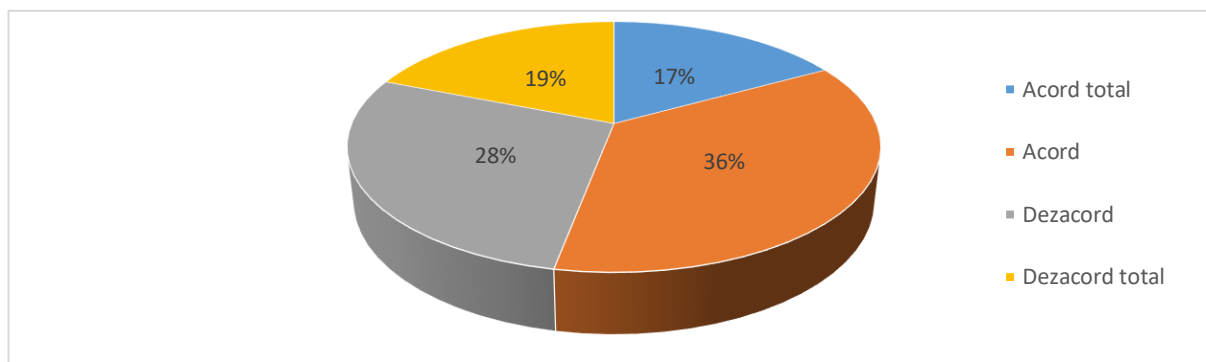

Fig.8. Opinia respondenților față de calitatea dietetică a cărnii de pasăre

Sursa: Elaborat de autor.

36% dintre respondenți nu sunt de acord cu afirmația că calitatea dietetică a cărnii de pasăre este superioară celorlalte, ci doar 17% sunt de acord în totalitate cu această afirmație. Calitatea produselor din carne de pasăre este remarcată de consumatori prin *aspectul plăcut* al produselor și *ambalajul atractiv* aceasta fiind rezultatul a 67 și respectiv 48 de respondenți. Datorită rezultatelor acestei întrebări, departamentul de marketing, la promovarea produselor trebuie să țină seama de ambalajul în care se prezintă produsul, iar compania pentru o bună desfacere a produselor trebuie să aibă grijă de aspectul produselor oferite consumatorilor.

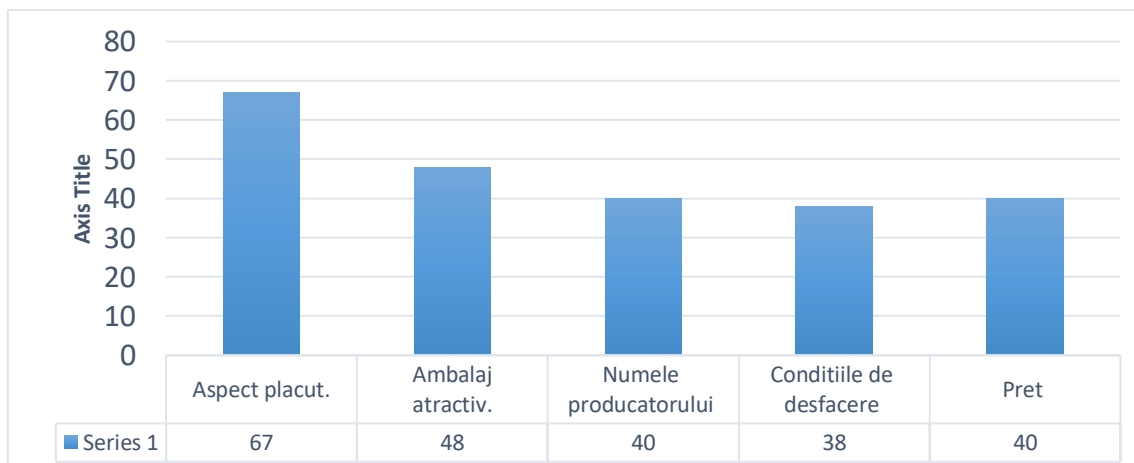

Fig. 9. Aspectele prin care consumatorii remarcă calitatea produselor din carne

Sursa: Elaborat de autor.

Cel mai frecvent, populația obișnuiește să cumpere produsele din carne de pasăre din motivul aprecierii calității prin metoda organoleptică, deci se observă că indicatorii calității se bucură de o popularitate foarte mare în rândul consumatorilor de carne. Mai puțin consumatorii atrag atenția la condițiile de desfacere, numele producătorului și preț, deci compania poate fi considerată un concurent puternic dacă pune accentul pe calitate. Ambalajul la fel este un element marcat de consumator la selectarea produselor, fapt pentru care se recomandă de a atras atenția la particularitățile ambalării produselor, care asigură protecție calității produsului până la consumator.

Orice producător atrage atenția la imaginea companiei, pe de o parte este un factor foarte important, iar pe de altă parte calitatea va asigura formarea clienților fideli. Un element important va fi considerat raportul preț/calitate să corespundă pentru produsele oferite deoarece aceasta și reprezintă orientarea pe client a producătorului. Deci acest lucru trebuie studiat pentru a nu pierde încrederea consumatorilor și pentru a satisface preferințele acestuia ce țin de preț și calitate.

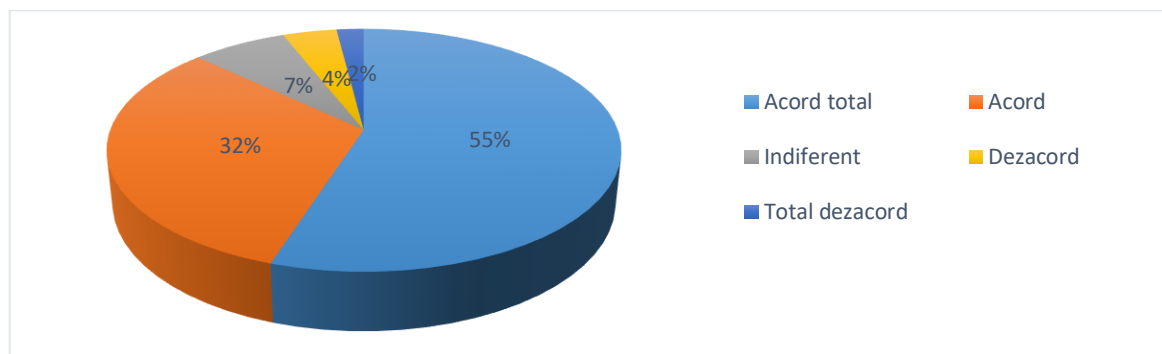

Fig. 10. Aprecierea raportului preț/calitate a produselor din carne de pasare

Sursa: Elaborat de autor

Astfel 55% din respondenți au specificat că sunt de *acord total* cu raportul preț/calitate pentru produsele din carne oferite pe piață de producătorii autohtoni, și 32% sunt *de acord* cu acest raport, deci orice companie poate evalua acest fapt ca unul în favoarea imaginii acestuia și orientarea către client. Pentru consumator acesta este unul dintre principalele motive de cumpărare, ca calitatea să corespundă prețului.

Concluzie. Studiul reprezintă o cercetare empirică cu elemente de noutate ce pot fi utile oricărui producător de carne din țară sau de peste hotare. Imaginea și orientarea către client s-a determinat a fi una prin prisma calității. Calitatea coraportată la preț devine subiectul și indicatorul principal în fidelizarea clientului și orientarea companiei către client. Stabilirea corelației calitate/preț efectiv și eficient coraportată, va permite asigurarea clientelei, totodată va asigura satisfacerea necesităților clientului prin orientarea către el.

Elementul fundamental calitate trasat ca un fir roșu pe tot parcursul rezultatelor studiului devine evident din toate diagramele prezentate anterior și asigură argument în favoarea dezvoltării, menținerii, asigurării sistemice a calității.

Astăzi nu putem să evităm asigurarea calității indiferent de ce raport menținem, dar domeniul siguranței alimentului, prin prisma căruia se identifică asigurarea calității produsului studiat reprezintă un argument bine determinat.

Afirmațiile consumatorului devin fundamentale în asigurarea procesului de orientare către client a producătorilor de carne contemporani și servesc drept argument pentru menținerea corelației dintre preș/calitate în condițiile actuale.

Referințe bibliografice:

1. Rodica BURBULEA, Veronica MOVILEANU, Viorel MELNIC *Analysis and evolution of the advertising market in the Republic of Moldova*, European Journal Of Accounting, Finance & Business Volume X/2019; Issue (XX) / June 2019
2. Movileanu Veronica, Burbulea Rodica *Marketing research in the process of decisions adoption in the economic entity*. Монография: «Формирование современных социально-экономических и организационных механизмов развития субъектов аграрного бизнеса». Collective monograph. ISMA University, Riga, p.17-25, 0,5c.a. 2017
3. Șargu, Lilia, Dascaluc Daniela, *Aplicarea cercetărilor de marketing în studierea situațiilor atipice*, în *Lucrări științifice*, Vol. 50 : Economie : materialele Simpozionului Științific internațional "Perspectivele dezvoltării durabile a spațiului rural în contextul noilor provocări economice", dedicat aniversării a 85 de ani de la fondarea Universității Agrare de Stat din Moldova. – 2018. C 101-104

SPECIFICUL ACTIVITĂȚII DE CONDUCERE MANAGERIALĂ

VRÂNCEANU Vasile,

doctorand,

Institutul de Științe ale Educației,

<https://orcid.org/0000-0002-1510-5935>

REZUMAT

În acest articol, intenționăm să explicăm în ce constă esența activității de conducere managerială. Cunoaștem faptul că cadrul managerial are prerogativa de a ameliora calitatea, de a promova și a anticipa schimbarea, de a asigura eficacitatea educației. În această logică, este oportună preocuparea deosebită pentru formarea/autoformarea continuă a managerilor școlari cu accent pe promovarea unui sistem de valori pro-schimbare, pro-active, pro-dezvoltare. Un bun conducător de instituție școlară și o bună echipă de conducere nu vor aștepta să li se impună schimbarea, ci o vor provoca orientând-o în direcția progresului, în favoarea fiecărui individ și a societății în ansamblu.

Cuvinte-cheie: conducere, cadru managerial, conducere managerială, management educațional, sistem instituțional.

THE SPECIFICITY OF THE MANAGEMENT ACTIVITY

VRÂNCEANU Vasile,

PhD student,

Institute of Educational Sciences,

<https://orcid.org/0000-0002-1510-5935>

SUMMARY

In this article, we intend to explain the essence of managerial leadership. We know that the managerial framework has the prerogative to improve the quality, to promote and anticipate change, to ensure the effectiveness of education. In this logic, it is opportune to pay special attention to the continuous training / self-training of school managers with an emphasis on promoting a system of pro-change, pro-active, pro-development values. A good school leader and a good management team will not wait for change, but will challenge it by directing it in the direction of progress, for the benefit of each individual and society as a whole.

Key words: leadership, managerial framework, managerial leadership, educational management, institutional system.

Introducere. Viața oricărei organizații se manifestă nu doar prin activitățile desfășurate, ci și prin stările subiective pe care le trăiesc membrii săi. Angrenați în realizarea obiectivelor organizației, membrii acesteia interacționează, cooperează sau se află în competiție, fenomene însoțite de trăiri diverse cum ar fi: satisfacție - insatisfacție, bucurie - tristețe, încredere - descurajare etc. O influență aparte este asigurată și de activitățile de conducere managerială, care influențează starea generală și performanțele organizației [2, p.3].

Cerințele etapei contemporane, marcate de dezvoltarea tehnologică și de fluxul informațional, impune o nouă tendință a sistemelor instituționale și sociale. Contextul actual impune în instituții un management eficient, care după părerea noastră presupune, integrarea, motivarea, coordonarea și rezolvarea tuturor problemelor instituției.

Omul reglează și controlează în mod conștient schimbul de „substanțe” dintre el și mediu, pune în mișcare și orientează într-un anumit mod cunoștințele sale, astfel supunându-le anumitor acțiuni, transformându-le potrivit situațiilor și necesităților activității manageriale.

Activitatea managerială este influențată de mediul în care se desfășoară. Petrecându-și viața zi de zi cu și în colectivități, oamenii au simțit necesitatea unei organizări și coordonări unitare a activității lor. Termenul management are o semantică complexă, este un cuvânt specific creat pe teren american. Management înseamnă conducerea cu succes a activității, sau administrarea eficientă a unei societăți. Baza obiectivă a apariției și dezvoltării managementului a constituit-o activitatea comunităților umane [3, p.6-7].

Calitatea serviciilor educaționale este determinată de o multitudine de factori, inclusiv de competența managerială a cadrelor de conducere, ceea ce solicită angajarea în cadrul sistemului managerial a cadrelor de conducere competente, competitive, cu prestație managerială, motivate întrinsic pentru activitate managerială de calitate, pentru formare și dezvoltare continuă, cu atitudine pro-activă față de schimbare.

Activitățile de formare/autoformare în domeniul managementului educațional vor fi direcționate spre formarea unor *personalități integre, competente și competitive*, apte de a face față cerințelor actuale și de perspectivă ale pieței educaționale locale și internaționale. Este important a conștientiza importanța dezvoltării continue a competențelor necesare pentru autorealizare și obținerea succesului în activitatea managerială [1, p.7].

În concepția autorului J. Tezenas „managementul” - termen englez care are semnificația generală: arta de a conduce, de a administra, funcție de conducere cu următoarea accepțiune; știința și arta de a folosi mijloace materiale și de a conduce oamenii ale căror funcții sunt diferite și specializate, dar care cooperează în cadrul aceleiași organizații pentru a atinge un obiectiv comun. În contextul actual, menționează autorul V. G. Cojocaru, conducerea este o artă de mobilizare a oamenilor în vederea atingerii obiectivelor prestabilite ale organizației și realizării aspirațiilor acestora [3, p.7].

Fiind o caracteristică a oricărei activități organizate, procesul de conducere are unele principii și funcții comune, indiferent de domeniul condus. Așa, de exemplu, subordonarea resurselor față de obiective sau unitatea dintre decizie și acțiunea practică sunt principii comune oricărui sistem condus. În schimb, principiul accesului nediscriminatoriu al populației la instrucția școlară este specific sistemului de învățământ. După cum, dacă situăm conducerea la nivelul clasei de elevi, aici își găsesc un câmp larg de aplicare principiile didactice.

Sistemul instituțional al conducerii învățământului cuprinde organisme și instituțiile cu atribuții manageriale pentru școala de toate gradele. Între ele există legături de subordonare și/sau de conlucrare, în raport cu atribuțiile funcționale stabilite prin lege și prin alte acte normative (hotărâri ale guvernului, ordine și instrucțiuni ale ministrului educației și cercetării, regulamente, norme metodologice ș.a.).

Natura acestor relații dintre elementele sistemului instituțional al conducerii învățământului are la bază principiul îmbinării conducerii unitare a învățământului (pe baza politicii educației naționale la un moment dat) cu autonomia locală și instituțională [6, p.36].

Directorii de grădinițe, școli și licee au un rol deosebit de important în descifrarea sensului și semnificației unor acțiuni, în pregătirea condițiilor și motivarea personalului didactic pentru a participa, cu competență și responsabilitate la aplicarea reformei învățământului.

Conducerea la acest nivel își restrânge aria problematică, punând accent, în schimb, pe domeniile și problemele specifice, corespunzătoare ciclului de învățământ, profilului unității și trăsăturilor caracteristice ale activității desfășurate în unitatea respectivă.

Conducerea unităților de învățământ constituie astăzi o activitate tot mai complexă, care vizează toate domeniile și problemele, de la activitatea didactică la cea gospodărească, fiecare cu cortegiul său de caracteristici și particularități care-i obligă pe conducători să se adapteze continuu la cerințele managementului modern [ibidem, p.36].

Complexitatea acestor dimensiuni ale managementului teoretic și practic, în tendința lui de a deveni de calitate, performant, eficient, democratic, uman, se reflectă chiar și în limbajul specific utilizat. Deși termenul are rădăcină latină, sensul său actual vine din limba engleză și caracterizează activitatea ce constă în coordonarea și conducerea unui serviciu, a unei instituții, întreprinderi sau organizații. Managementul corelează cu alți termeni conecși: *administrare* (ansamblu de operații statice pentru evidența/gospodărirea resurselor, bunurilor, lucrurilor), *gestionare* (parte a conducerii - păstrarea, mărirea bunurilor, a resurselor încredințate), *organizare* (parte a managementului, vizând structurarea activității și resurselor, relațiilor), *coordonare*, *îndrumare*, *antrenare* [5, p.12].

Resursele umane reprezintă principalul potențial de creștere și dezvoltare al unei organizații, în noua societate informațională capitalul uman înlocuind capitalul financiar ca resursă strategică. În plus, resursele umane constituie un potențial strategic care trebuie înțeles, motivat și implicat cât mai mult în realizarea obiectivelor organizației. Succesul unei organizații, gradul de competitivitate a acesteia pornesc de la premisa că oamenii sunt bunul cel mai de preț al organizației [ibidem, p.51].

Scopul cercetării constă în elucidarea specificului activității de conducere managerială.

Rezultate și discuții. *Activitatea de conducere managerială* angajează, în mod obiectiv, toate aceste funcții generale care susțin proiectarea și realizarea finalităților educației/instruirii la nivel de sistem și de proces. Dezvoltarea lor presupune intervenția permanentă a unor acțiuni și operații manageriale care pot fi interpretate și în sensul unor funcții specifice. Ele intervin în mod explicit și implicit în interiorul oricărui ciclu managerial, în concordanță cu anumite principii ale conducerii manageriale, cu valoare axiomatică proprie modelului cultural al societății postindustriale/informatizate [4, p.184].

Practica managerială presupune astfel valorificarea experienței de conducere a tuturor cadrelor didactice implicate în proiectarea, realizarea și dezvoltarea unor activități pedagogice specifice, într-o perspectivă *globală, optimă, strategică*. Avem în vedere următoarele *categorii de manageri școlari*, exemplificările, adaptabile în timp, ținând seama de situația sistemului de învățământ din România (cu referințe la învățământul pre-primar, primar și secundar), conform tabelului nr. 1:

Tabelul 1. Categoriile de manageri școlari conform situației sistemului de învățământ din România
[ibidem, p.185-186]

Descrierea categoriilor de manageri școlari	
<i>educatoare, învățător, institutor, profesor de diferite specialități</i>	conducerea activității didactice la nivelul unui colectiv (clasă de elevi, grupă de elevi etc.);
<i>profesor-diriginte</i>	conducerea activității educative la nivelul unui colectiv (clasă de elevi);
<i>profesor-logoped</i>	conducerea procesului de dezvoltare a limbajului copiilor din învățământul preșcolar și primar și de asistență psihopedagogică specifică a cadrelor didactice și părinților, la nivel teritorial (<i>centrele logopedice</i>) și interșcolar (<i>cabinele logopedice</i>);

<i>profesor-consilier</i>	conducerea activității de asistență psihopedagogică a elevilor; cadrelor didactice și părinților la nivel teritorial (<i>centrele de asistență psiho-pedagogică</i>) și interșcolar (<i>cabinetele de asistență psiho-pedagogică</i>);
<i>profesor-metodist</i>	conduce activitatea metodică la nivel teritorial/județean (<i>casele corpului didactic</i>) și la nivel (inter)școlar (<i>comisii, catedre metodice</i>);
<i>profesor-director</i>	conduce activitatea unei unități de învățământ (grădiniță, școală primară, școală generală, școală profesională, școală specială, liceu, grup școlar) la nivel global;
<i>profesor-inspector școlar</i>	conduce activitatea de inspecție școlară de diferite tipuri (inspecție școlară generală/teritorială, inspecție școlară de specialitate, inspecție școlară cu scop de perfecționare și de cercetare pedagogică), proiectată și realizată la nivel național (<i>ministerul învățământului</i>) și teritorial (<i>inspectoratele școlare</i>);
<i>profesor-cercetător</i>	conduce activitatea de cercetare pedagogică - la nivel central (<i>institut național de cercetări pedagogice</i>) și teritorial/județean (în rețeaua „filialelor teritoriale”) - cu scop de reglare-autoreglare a sistemului și a procesului de învățământ;
<i>profesor-demnitar în ministerul învățământului, consiliu național, comisii de specialitate</i>	conducerea globală a sistemului de învățământ conform liniei de politică a educației elaborată și susținută la nivel macro-structural.

Din perspectiva managementului educației, conducerea ministerului învățământului, inspectoratului școlar, școlii, clasei de elevi, solicită o abordare a problemelor la nivel *global* (în ansamblul lor), *optim* (valorificarea la maximum a resurselor și a condițiilor existente), *strategic* (asigurarea liniei de perspectivă pe fondul unei prospectări inovatoare), pe baza unor acțiuni de informare, evaluare (control – apreciere – decizie) și comunicare *pedagogică* a deciziei (rolul *diagnozei-prognozei*; vezi importanța îndrumărilor metodice asigurate de manager în calitatea sa de ministru, inspector școlar, director, profesor, profesor-metodist, profesor-consilier, profesor-cercetător etc.)

Acțiunile manageriale semnificative sunt cele de:

a) informare managerială, care implică funcția specifică de control a stării sistemului de referință, necesară pentru obținerea unor date esențiale care trebuie prelucrate, stocate și operaționalizate în vederea valorificării lor;

b) evaluare managerială, care implică funcția specifică de diagnoză a stării sistemului, realizabilă prin operații de măsurare cantitativă și apreciere calitativă a datelor acumulate anterior (prin acțiunea de informare, prin funcția specifică de control);

c) decizie managerială care implică funcția specifică de prognoză (pronosticare) a direcțiilor de evoluție a sistemului (pe termen lung, mediu, scurt) realizabilă prin operația de comunicare pedagogică a rezultatelor, bazată pe îndrumare pedagogică necesară pentru corectarea, ameliorarea, ajustarea structurală sau restructurarea activității evaluate și reluarea ciclului managerial la un nivel superior de reușită socială [4, p.184].

În ciuda faptului că managementul educațional se încadrează în mare parte în tiparul managementului organizațiilor, totuși, specificul activităților școlare, ca și relația specială ce se stabilește între cadrele didactice și elevi, determină caracteristici particulare ale acestui tip de management.

Transferul noțiunii de management din plan economic în cel educațional continuă să întâmpine numeroase bariere asupra cărora specialiștii români au insistat în ultimii ani (Emil Păun, 1999, Sorin Cristea, 2000, Elena Joița, 2000):

- accentuarea dimensiunii administrative a managementului, și mai puțin aspecte legate de schimbare, inovare, dezvoltare sau optimizare a structurilor clasice din învățământ;

- inexistența unei abordări interdisciplinare a managementului la nivel pedagogic;

- considerarea managementului mai mult ca teorie utilă atingerii obiectivelor educaționale și mai puțin ca artă și strategie;

- persistența sistemului în mare parte centralizat la nivelul învățământului preuniversitar;

- formația profesională a directorilor școlari, tributară încă organizării birocratice [2, p.73-74].

Așadar, importul diferitelor modele de management la nivelul sistemului de învățământ trebuie să se realizeze în mod selectiv, cu adaptări și ajustări la condițiile specifice existente în școală, fără a copia fidel practicile de succes din alte domenii.

Concluzii.

1. Prin specificul său, școala poate fi considerată o organizație în cadrul căreia activitatea managerială constituie, alături de cultură, o variabilă esențială, care influențează calitatea activității și performanțele cadrelor didactice și ale elevilor.

2. Din punct de vedere al existenței unor principii și funcții comune și al altora specifice domeniului condus, conducătorii trebuie să aibă o pregătire managerială comună, fără de care ei nu-și pot îndeplini în mod corespunzător rolul într-un anumit domeniu de activitate, dar și o pregătire specifică domeniului condus care le permite să adapteze în mod adecvat principiile generale și funcțiile comune la domeniul particular în care-și desfășoară activitatea.

3. Managementul își găsește o aplicare specifică în domeniul învățământului sub forma unor expresii care de cele mai multe ori sunt considerate sinonime, precum: management educațional, școlar sau instructiv-educativ.

Referințe bibliografice

1. ANDRIȚCHI V. *Management educațional. Ghid metodologic pentru formarea/autoformarea continuă a managerilor școlari*. Chișinău: CEP USM, 2014, 160 p. ISBN 978-9975-71-544-7
2. BARBU D. *Climatul educațional și managementul școlii*. București: EDP, 2009, 200 p. ISBN 978-973-30-2458-3
3. COJOCARU V., SLUTU L. *Management educațional*. Chișinău: Cartea Moldovei, 2007, 159 p. ISBN 978-9975-60-041-5
4. CRISTEA S. *Fundamentele științelor educației. Teoria generală a educației*. Chișinău: Litera Internațional, 2003, 240 p. ISBN 9975-74-560-1
5. GHERGUȚ A. *Management general și strategic în educație. Ghid practic*. Iași: Polirom, 2007, 229 p. ISBN 978-973-46-0586-6
6. JINGA I. *Managementul învățământului*. București: ASE, 2003, 255 p. ISBN 973-594-288-7

CZU 379.8:004

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.14>

VIRTUAL SUMMER CAMPS FOR CHILDREN AS A COMPLEMENTARY OPTION TO THE CAMPS WITH PHYSICAL PRESENCE

CIOBANU Mihail,

PhD student,

National Institute for Economic Research

<https://orcid.org/0000-0003-1193-6018>

SUMMARY

With the advent of the COVID-19 pandemic, the online format has been applied to continue human activities in better safety, in some cases to replace physical presence, and in other cases to be a complementary option for activities with physical presence. This also applies to summer camps for children. There is no doubt that virtual summer camps for children cannot and should not replace summer camps for children with physical presence, but should be a complementary solution. In this article, we aim to identify the advantages, disadvantages of virtual summer camps for children in relation to those with physical presence. At the same time we identify the functions and forms of organizing activities of virtual summer camps for children and other elements related to them.

Key words: children, virtual summer camps, alternative, complementarity.

TABERELE DE VARĂ VIRTUALE PENTRU COPII CA O OPȚIUNE COMPLEMENTARĂ LA TABERELE CU PREZENȚĂ FIZICĂ

CIOBANU Mihail,

doctorand,

Institutul Național de Cercetări Economice

<https://orcid.org/0000-0003-1193-6018>

REZUMAT

O dată cu apariția pandemiei de COVID-19, formatul online a fost aplicat pentru a continua activitățile umane într-o mai bună siguranță, în unele cazuri pentru a înlocui prezența fizică, iar în alte cazuri pentru a fi o opțiune complementară pentru activitățile cu prezență fizică. Acest lucru este valabil și pentru taberele de vară pentru copii. Fără îndoială că taberele de vară virtuale pentru copii nu pot și nu trebuie să înlocuiască taberele de vară pentru copii cu prezență fizică, ci ar trebui să fie o soluție complementară. În acest articol ne propunem să identificăm avantajele, dezavantajele taberelor de vară virtuale pentru copii în raport cu cele cu prezență fizică, în același timp să identificăm funcțiile și formele de organizare a activităților taberelor de vară virtuale pentru copii și alte elemente legate de acestea.

Cuvinte-cheie: copii, tabere de vară virtuale, alternativă, complementaritate.

Introduction

Rest is a crucial activity for the adequate psychobiological development of children. Not only passive rest which is a reduction of physical and intellectual activities, that undoubtedly is important for the recovery of children's health, but also of great importance is the active rest which is done by practicing an activity to the extent that it does not cause fatigue (like sports). The right of children to participate in rest, in play, in culture and in arts activities is emphasized by the Convention on the Rights of the Child [1], an act signed by every country in the world, thus committing to implement its provisions at national level. One of the modalities of organization of active rest for children are summer camps. Since

summer camps are organized to continue educational process in another way during school vacations after the end of school year they can be considered as extracurricular institutions which, through specific forms and methods of organizing the rest of children and adolescents, ensure the continuity of the instructive-educational process and, in particular, the achievement of state educational standards, as well as the rest and strengthening of children's health. Until the advent of Internet the summer camps with physical presence were the only modality of organization of summer camps. The digital communication means have permitted to organize online or virtual summer camps for children, which are in fact summer camps with activities adapted to online media.

Results and discussions

While it's difficult to trace where was organized first virtual summer camp early virtual summer camps were organized in United States in 2000s about IT topics. With the onset of COVID-19 pandemic virtual summer camps became more like a new norm, a complementary option for children during the periods with restrictive measures and not just fragmentary initiatives like before [2, 3, 4, 5, 6]. This is confirmed by numerous offers to virtual summer camps in various countries and also by the active discussion of virtual summer camps in the scientific literature in the last few years.

When summer camps with physical presence were closed to reduce infections with SARS-CoV-2 virus virtual summer camps were an alternative and became a complementary option for children with the subsequent reopening of summer camps with physical presence (which can be named as traditional summer camps).

Compared to the traditional summer camps the virtual ones present a number of advantages (*Figure 1*). Besides the reduced risk of infection between children, teachers and other people involved the advantages include also: virtually no limit on the size of the class, which in fact, though, it is debatable; lower costs like reduced transportation costs for the participants; a bigger diversity of participants; breadth of available topics; using gadgets usefully; developing new skills (while in traditional summer camps the focus is more on rest); meeting new friends; interesting interactive programs; a large amount of useful material. Online camps offer children platforms for interaction, meeting, learning with other fellow children from the cozy home environment, though requiring a computer/tablet/smartphone with access to an internet connection and audio and video requirements. Only at first sight the virtual summer camps don't have a limit on the size of the class, because of technology restraints in fact is limited, but at a much higher number than for traditional camps and at the cost of a reduced interactivity. Typically they comprise smaller teacher-to-pupil ratios. Besides more time online one-on-one between campers and counselors, usually counselors can keep mentoring pupils even after the camp itself ends.

Advantages	Disadvantages
<ul style="list-style-type: none"> • reduced risk of infection between children, teachers and other people • no limit on the size of the class • lower costs • a higher diversity of participants • available topics breadth • gadget useful use • development of new skills • interesting interactive programs • a large amount of useful material 	<ul style="list-style-type: none"> • behavioral problems (social, emotional, attention issues) • worse academic performance • sleep problems • some high costs

Figure 1. Advantages and disadvantages of the virtual summer camps
Source: Elaborated by the author

The virtual summer camps can be seen as a shadow, a simulacrum of the camp experience with physical presence. From the disadvantages of virtual camps can be mentioned: the extra screen time that can have harmful effects on children (behavioral problems like social, emotional, attention issues; worse academic performance; sleep problems); a high cost for some virtual summer camps, while many offer free programs (this being a disadvantage because of parental income drop due to pandemic-related consequences).

As an example of the experience in using virtual summer camps can be mentioned the Republic of Moldova of which in 2020 the Chisinau City Hall was coming up with a new project for school-age children, in the context in which, in the summer of that year, the summer camps with physical presence were not active. Thus, the General Directorate of Education, Youth and Sports organized, from June 1, summer camps with activities at a distance (online), throughout the June month. Virtual workshops were offered by 11 extracurricular institutions at which more children than in the case of

physical presence camps could participate from different places of the country and even from diaspora.

The virtual camps are designed to create a digital educational environment through the systematic use of ICT and electronic resources for the creative self-realization of adolescents in various types of online and offline activities, united by a holistic game concept of the camp, in accordance with the inclinations and interests of pupils, which will ensure the intellectual and emotional and value development of their personalities during holidays. The relevance of this goal is largely determined by the need to meet the educational, informational, communicative and recreational needs of adolescents in the leisure period with its possible self-isolation, when the remote mode is demanded pedagogically expedient, valueologically oriented, emotionally attractive creative self-realization of children in cognition, work, sports, culture, art, play, communication, etc.

This goal is done through following activities (*Figure 2*): 1) to involve adolescents without geographical restrictions in creative activities, using the possibilities of electronic devices, social networks, video broadcasts, etc., in accordance with their needs and abilities in a safe and comfortable home leisure environment in the holiday period; 2) to expand the multidirectional communication of a teenager in society due to the interactive nature of communication links and cybersocialization; 3) to promote the formation of adolescents' skills in managing their own activities and time (time management) in conditions not regulated by the school schedule, for more complete self-realization and self-development; 4) to initiate the cultivation by a teenager of an individual socio-cultural, career guidance and educational route in accordance with their inclinations, abilities and taking into account modern trends in informatization, computerization and digitalization of reality; 5) to create situations of demand for adolescents to master electronic technologies and resources, general educational skills and general scientific methods of cognition to solve personally significant and socially relevant problems in the development of virtual projects and multimedia research; 6) to overcome computer addiction of adolescents through the creation of an effective system of motivation, involvement in predominantly team forms of work, the organization of permanent psychoprophylactic activities, the development of a culture of preserving and improving one's own health [6, 7].

Functions of the activities of the virtual children's camp during the holidays are (*Figure 3*): 1) formative function that allows to continue uninterrupted education of adolescents in accordance with their needs and abilities in various areas (spiritual, moral, physical culture and health, social, general intellectual, general cultural), including the mastery of electronic technologies and resources by adolescents, general educational skills and general scientific methods of cognition when developing virtual projects and conducting multimedia research; 2) the educational function that is designed to promote the spiritual and moral development of the personality of a teenager through the organization of multidirectional communication through involvement mainly in team forms of interactive activity; 3) the developing function is manifested in the organization of motivated development by adolescents of the ways and techniques of cognition as effective resources for self-realization in the development of multimedia projects and research; methods and techniques of self-management by activity and time in conditions not regulated by the school schedule and rules of conduct; 4) the recreational function that is aimed at involving teenagers without geographical restrictions in creative activities in conditions of safe and comfortable home leisure during the vacation period for a good rest of teenagers, maintaining their physical health, protecting them from the negative influence of the social environment, overcoming computer addiction; 5) the humanistic function that is to recognize the value the personality of a teenager in the interaction of all subjects of the educational process of virtual children's camps: IT specialists, educational psychologists, tutors, teachers of additional education, counselors, methodologists, trainers, coordinators, instructors, moderators, etc.; revealing to a teenager spiritual and social values, the content and specifics of certain types of activities organized in virtual children's camps; 6) regulatory function that provides development, approval observance by the subjects of the educational process of the accepted rules, approved norms, established traditions of the activities of virtual children's camps, taking into account modern trends in informatization, computerization and digitalization of reality; 7) the design function that provides for the development and approval of integrated educational programs for children's associations; volunteer groups, children-adult communities, actions, projects, etc., aimed at maximum self-realization of children in the process of creating own educational products in a virtual children's camp [6, 7].

Figure 2. Aspects of the activities of the virtual summer camps
 Source: Elaborated by the author on the basis of [6, 7]

With regard to the content of the activities of the virtual children's camp in holiday periods in accordance with the purpose, objectives and functions of virtual children's camps, the following main substantive areas of activity are determined: 1) the formative content of the activity that involves mastering by teenagers the starting knowledge and skills in leading areas in the field of IT and programming, for example, programming 3D worlds: the Mark Online interactive environment that will allow teenagers to prepare in a playful way to learn complex programming languages; Minecraft STEM: solving complex engineering problems in a playful way through a block programming language; Unreal Engine 4 through Blueprints technology, teenagers may learn how to create cinematic stories; 3D modeling in Blender with which teenagers will be able to master the basics of modeling games and animation objects; Web-development and Web-programming: teenagers learn to create multi-page sites, use the JavaScript language; Python for data analysis with which teenagers not only master modern programming languages, but also solve interesting problems from the real world; 2) the educational content of the activity that is aimed at the spiritual and moral development of the personality of adolescents by involving adolescents in a pedagogically expedient, valeologically directed, emotionally attractive creative self-realization in knowledge, work, sports, culture, art, play, communication, etc; 3) recreational and health-improving content of activities that provides for the organization of meditation, relaxation training, outdoor games as the main and optional direction of the work of interactive clubs of virtual camps; 4) the scientific and methodological content of the activity which is aimed at developing, testing and adjusting the educational, methodological and managerial support for the activities of the virtual children's camp during the vacation periods; 5) the cultural and educational content of the activity that allows the development of social responsibility and cultural enlightenment of adolescents, develops their patriotic spirit and active social position. Virtual children's camps focus their activities on educating teenagers in accordance with modern trends in informatization, computerization and digitalization of reality. Depending on the priority of one or another content orientation, a virtual children's camp can be predominantly educational and developmental, educational and relaxing, and educational and entertaining.

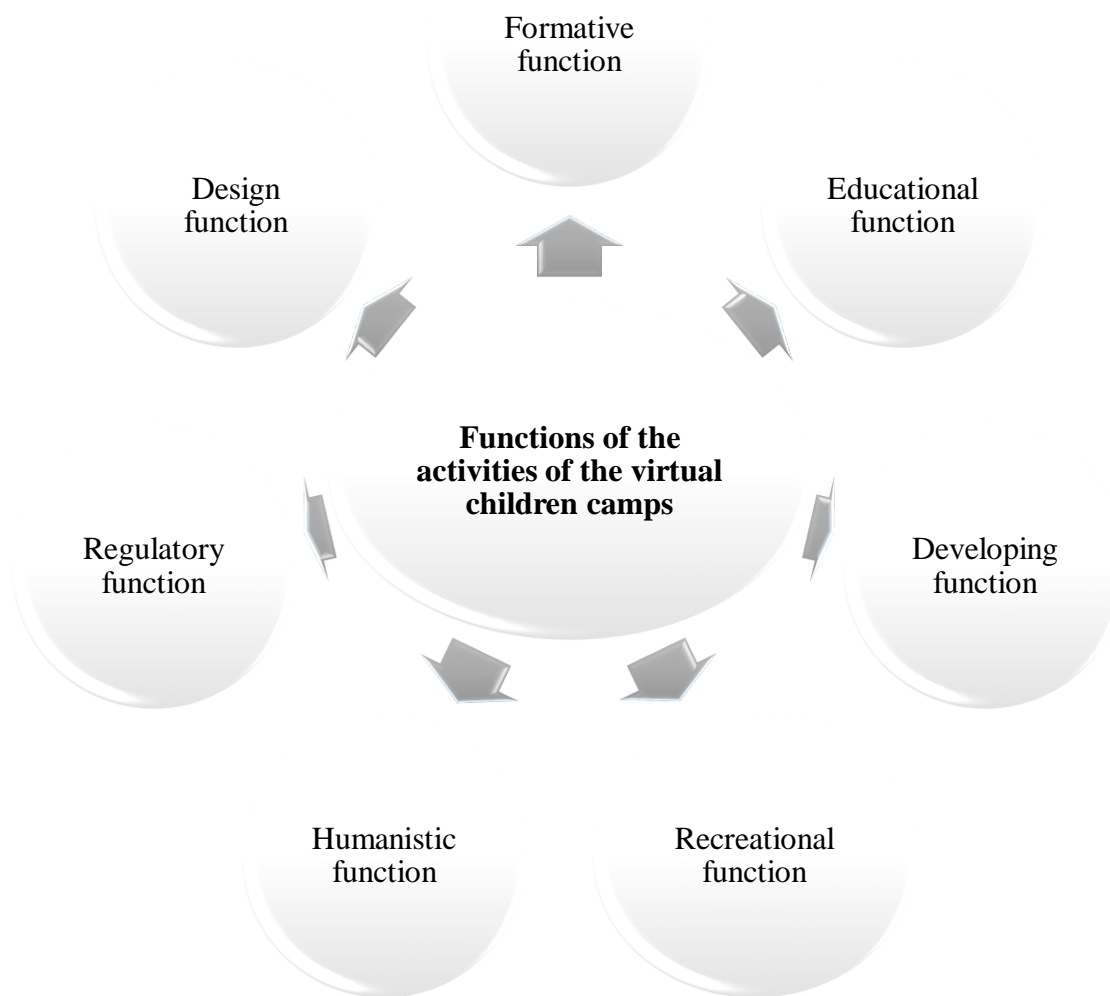

Figure 3. Functions of the activities of the virtual children camps

Source: Elaborated by the author on the basis of [6, 7]

Conclusions.

Virtual summer camps for children are a relatively new form of organization of summer camps the use of which was determined by the digitalization trend and forced to be a complementary option if not an alternative to summer camps with physical presence because of COVID-19 pandemic restrictions. The virtual summer camps have a number of functions: formative, educational, developing, recreational, humanistic, regulatory and design functions. As advantages of virtual summer, camps can be mentioned: reduced risk of infection between children, teachers and other people; no limit on the size of the class; lower costs; a higher diversity of participants; available topics breadth; gadget useful use; development of new skills; interesting interactive programs; a large amount of useful material. All these being said, even after the pandemic ends the experience obtained during it and the digitalization trend will keep the virtual format of summer camps even more relevant.

This paper has been elaborated and funded in the framework of the Scientific Project for the period 2020-2023, registered in the State Register of projects in the field of science and innovation of the Republic of Moldova with the code 20.80009.0807.29 Project State Program "Improving the mechanisms for applying innovative instruments aimed at sustainably increasing the welfare of the population of the Republic of Moldova".

Bibliographic references:

1. *Convention on the rights of the child* Treaty no. 27531. *United Nations Treaty Series*, **1577**, pp. 3-178, Accessed on: February 20, 2022. [Online]. Available: https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/09/19900902%2003-14%20AM/Ch_IV_11p.pdf (1989)
2. K. M. Braswell, J. Johnson, B. A. Brown, J. Payton, *Pivoting during a pandemic: Designing a virtual summer camp to increase confidence of black and latina girls*. In: *Proceedings of the 52nd ACM Technical Symposium on*

Computer Science Education, pp. 686-691 (2021, March)

3. T. J. Cummings, *Camp Quest Leader Perspectives on Virtual Summer Camps Options during Pandemics*, Doctoral dissertation, Walden University (2021)

4. M. E. Foltz, S. Koloutsou-Vakakis, *Can online summer camps work? Evidence from adapting a high school hands-on water quality module for online delivery*. In: 2021 Illinois-Indiana Regional Conference (2021, April)

5. M. Lepore-Stevens, D. Adams, M. Lepore, E. A. Foster, *Camp Abilities: Accessibility and Virtual Summer Camps*. In: JPRA, **39**(4) (2021)

6. Н. И. Ермакова, О. В. Кайгородова, *Онлайн-смена как новый формат организации детского отдыха*. In: Известия БГАРФ: психолого-педагогические науки, **4**, с. 43-46 (2020)

7. С. Г. Воровщиков, О. А. Любченко, А. П. Каитов, *Концептуальные положения деятельности виртуальных детских лагерей*. In: Известия ИППО, **2**, с. 19-27 (2021)

CZU 378.091

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.15>

MANAGEMENT OF EDUCATION SYSTEM UNDER INTERNATIONALISM REFORM

LEVKOVICH Lavan Limor,

PhD student,

Academy of Public Administration of Moldova,

Israel

<https://orcid.org/0000-0003-2188-3140>

limorllavan@gmail.com

SUMMARY

In the structure and volume of the notion of internationalization of education there are two important elements to be highlighted: international education and the internationalization of educational programs, involving the attraction and training of foreign students, exchange programs, multicultural eugenics, etc. The structure characterizes the possibilities of training students and graduates of higher education institutions who would be able to work in the conditions of professional mobility and labor migration. This article will describe the main organization steps for develop the education system for internationalization in the academic environment area.

Key words: Internationalization, Higher Education, National Reform.

MANAGEMENTUL SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUB REFORMA INTERNAȚIONALISMULUI

LEVKOVICH Lavan Limor,

Doctorand,

Academia de Administrare Publică a Moldovei,

Israel

<https://orcid.org/0000-0003-2188-3140>

limorllavan@gmail.com

REZUMAT

În structura și volumul noțiunii de internaționalizare a educației sunt două elemente importante de evidențiat: educația internațională și internaționalizarea programelor educaționale, care implică atragerea și formarea studenților străini, programe de schimb, eugenie multiculturală etc. Structura caracterizează posibilități de formare a studenților și absolvenților instituțiilor de învățământ superior care ar putea lucra în condițiile mobilității profesionale și migrației forței de muncă. Acest articol va descrie principalii pași de organizare pentru dezvoltarea sistemului de învățământ pentru internaționalizare în domeniul mediului academic.

Cuvinte cheie: internaționalizare, învățământ superior, reforma națională.

The structure and volume of the notion of internationalization of education there are two important elements to be highlighted: international education and the internationalization of educational programs, involving the attraction and training of foreign students, exchange programs, multicultural eugenics, etc. The structure characterizes the possibilities of training students and graduates of higher education institutions who would be able to work in the conditions of professional mobility and labor migration. Practice shows that most popular forms of the internationalization of education are: **A.** individual mobility; **B.** internalization of study plans; and **C.** transnational education. The general scheme of the structure and volume of the notion of the internationalization of education includes following categories: international education, attracting international students, international exchanges and training abroad, and internationalization of educational programs (multicultural education, international research and education in the interest of peace) [3].

The **internationalization models** of education can be developed in several variants, which based on the use of the instruments adapted to the concrete conditions of the educational institution, for example [4, 130 p.]:

1. programs to support the international mobility of teachers, researchers and students;
2. ensuring the favorable conditions for the activity of partner-educational institutions, international programs and teachers.

The structure of the model must include the following principles:

A. Preparing for admission at the university - in the framework of contradictions between partner universities, agreements are concluded for the implementation of joint educational programs for children in the school for children with post-graduate admission to university studies.

B. Twin programs - In agreements between partners, agreements are reached for the implementation of joint educational programs, when in both universities' students study the same courses, handbooks and support the same exams.

C. Mutual Recognition of Programs - Students are enrolled in the partner university programs, scores in the evaluations are recognized as valid, they can study at the same stage, receiving notes that are recognized by the partner university, and then the next stage.

D. Franchising - According to the franchising contract, the university abroad offers the university the right to use the educational programs and to issue its diplomas on the basis of mutually coordinated conditions.

The most famous form of internationalization of higher education is mobility of students [6] - an increase in the number of students studying abroad. Of course, sending students to study in other countries is not a new phenomenon, and certain regions have faced this for a long time. Most European countries have a steady influx of students from their former colonies. A significant proportion of young people from Latin American countries are seeking a diploma in universities in the US and Canada. During the Cold War, higher education institutions of the Soviet Union and Eastern Europe attracted students from states with a similar ideology. Over the past 40 years, the rate of increase in these student flows has exceeded the rate of the spread of higher education. According to UNESCO, the level of international mobility of students has increased over the past 25 years by 300%. According to experts, by 2010 the number of students studying abroad will be **2.8 million**, and by 2025 - **4.9 million**.

Mobility of students is stimulated by various state and regional programs. Many countries conclude bilateral and multilateral agreements in this area. The most famous European programs are Erasmus, and then (since 1995) Socrates. The Erasmus program (launched in 1987 to promote the creation of a common market in Europe) and associated mobility schemes, such as Comet, Lingua, etc., aimed to create a European model of higher education. Student exchange is seen as a powerful means of developing a common European market for professionals and skilled workers. Already this year, within the framework of the Erasmus program, a special project "Erasmus Mundus" was created, which involves the inclusion in the process of mobility of students and teachers of the so-called "third", i.e., non-EU countries.

In addition to more or less organized schemes of student mobility, there is also a spontaneous movement of students outside the programs. This spontaneous mobility is the result of a number of factors reflecting the strategies of "pushing" and "pulling". On the one hand, universities strive to increase the supply of their programs, actively promote them in foreign markets. They open their branches and foreign campuses in other countries, conclude agreements on cooperation with local educational institutions, use distance learning technologies, etc., i.e. push their educational services and products through the distribution channel until they reach the target consumer. On the other hand, national differences in access to education, quantitative restrictions in recruiting students for certain specialties make students from these countries look for educational opportunities abroad. Language and cultural considerations attract students to the educational programs of Great Britain, France and the USA. The predominance of English as the main language in modern science and as the most frequently studied second language was conditioned by the fact that along with the United States and Great Britain, Canada and Australia were also included in the list of countries receiving the largest number of foreign students. The demand for educational programs of higher education institutions of these countries that has arisen in a number of countries draws their educational services through the distribution channel: specialized agencies and consulting companies, both national and international, appear as intermediaries and consultants to meet this demand.

International student mobility is not only an intercontinental, but also a regional phenomenon [7, 131 p.]. The process of integration of regional economies stimulates students' mobility, and in this respect, such international agreements as **NAFTA**, **ASEAN** or **APEC** played a big role. The specially created program "**Nordplus**" - the student exchange program between the northern European countries - is based on the attractive principle of financing: "money follows the student".

Gradually, the flows of foreign students began to be perceived by most host countries as trade rather than aid, since in many cases foreign students pay the full cost of training. In many educational institutions that host students, especially in English-speaking countries, the income received from the full payment of tuition by foreign students is a significant addition to the annually declining university budgets. Without such additional income, many higher education institutions simply could not exist.

Thus, the reason for the growth in the number of students studying abroad is increasingly market processes, not government policy or aid issues. The international market of educational services is becoming a rapidly developing sector of the economy, the central elements of which are international marketing of educational institutions and targeted recruitment of foreign students. The example of Australia shows that the policy of active marketing of university programs and direct search and recruitment of foreign students turned out to be productive, at least from the economic point of view.

Although the mobility of the teaching staff is not so much explored as the mobility of students, it can be considered [2, 2 p.] the second most important form of internationalization of higher education. Traditionally, international mobility

of faculty is due to research and scientific work, but in a number of regions and in certain fields of education, such as management and business administration, there are special schemes for regional and international training for young researchers and specialists.

As with the mobility of students, there are strong geographic differences in the flows. At one pole in this process are countries with high levels of scientific immigration as a result of targeted involvement of scientific personnel to expand the system of higher education (for example, as it was in Hong Kong), and on the other - countries with a low level of internationalization of faculty. The latter include, in the main, countries with a high level of national homogeneity, using only their native language in teaching, which is why it is difficult to find specialists who speak foreign languages. The United States and Great Britain are the largest exporters of scientific labor resources, but at the same time, the departments of their universities are very attractive for foreign specialists; this can be seen if we pay attention to the composition of their highly qualified scientific cadres, including many representatives of foreign countries.

Student mobility programs contributed to the emergence of regional mobility programs for teaching staff, such as the Fulbright program.

The programs of student and teacher mobility developed with the aim of stimulating the internationalization of curricula, i.e., implementation of changes in curricula of cooperating universities and faculties. Since even in a united Europe there are huge varieties of national systems of higher education, the desire to denationalize curricula and to bring into them common European elements could be realized only through mobility projects. The Erasmus Mundus program, announced in 2003, mentioned above, sets one of its goals to create the so-called "*Master's programs of the Evromes*".

These changes met the resistance of individual universities. Woodrow Wilson, as president of Princeton University, said that "it's easier to move cemeteries than to change training programs". The strongest incentive for the internationalization of training programs is the increasing influence of international professional associations. The rapid growth of international trade in professional services has prompted representatives of many professions to organize their activities internationally. These professional associations have seriously taken up issues such as quality assurance, minimum standard requirements, criteria for professionalism, accreditation, etc. Architects, psychologists, accountants and many others are trying to develop international standards that could lead to greater coherence of curricula and quality criteria. Often, such professional standards are implemented by international organizations. For example, the European Union is considering the standard minimum requirements for education, in connection with the mobility of the workforce. Free trade agreements, for example, **NAFTA** and **ASEAN**, contain provisions on mutual recognition of licensing and certification procedures for professional services. In this regard, many universities are revising their curricula in accordance with similar directives.

More and more universities located in the centers of the academic world are not satisfied with the number of students coming to them for training. They try to combine a set of foreign students with the expansion of their educational services offer in promising markets, organizing foreign branches and branches fully subordinate to the main educational institution. This trend shows a shift in the process of internationalization from demand to supply. If the country in which the branch is located legally recognizes a foreign diploma, then students can study under the program of a foreign institution from the beginning to the very graduation [1]. In some cases, these branches are considered by local educational institutions as interference in the national higher education system and national policy, because they offer programs developed in a foreign language on materials of another market and designed primarily for wealthy students. This form of internationalization of curricula is especially characteristic for developing countries, but examples of it can be found in Europe.

Many schools enter into cooperation agreements that deal with various aspects of teaching and learning. Very often these agreements are connected with the exchange of students and / or teachers. In some cases, these links grow into consortia and university networks. As a rule, such associations of educational institutions have very limited rights. They are considered more likely as voluntary associations of higher education institutions for carrying out specific educational projects. But the work carried out by participants in consortia and university networks to harmonize requirements and educational standards undoubtedly contributes to the idea of internationalizing higher education.

The re - structure of an internationalized educational model consists of **four elements** [5, 93 p.]:

- **The first element** - disciplines that can be considered competitive and comply with the requirements of international or national standards of partner institutions abroad;
- **The second element** - the disciplines, which require additional implementation costs in foreign-institution institutions;
- **The third element** - disciplines, which require English to study;
- **The fourth element** - the disciplines and skills, which is done by the partner institution and requires the mobility of the students.

for summary, Warner [6] proposed the presence of a liberal model of internationalization of higher education that consolidates aspects from the two competing frameworks of globalization. From the liberal perspective, globalization is seen as improving self-development, human relations, and citizenship. Internationalization of universities is seen as vital in moving demeanors and diminishing cliché points of view. That is, contact with others will diminish ethnocentrism, and build the capacity to function more successfully in a multiethnic and interdependent system of nations. What is left unchallenged, on the other hand, is the ideological incongruence between the neo-liberal and social transformation models. Maybe what is required is a model of internationalization of higher education that is educated by debates about both the neo-liberal and social transformation models of globalization.

Bibliographic references:

1. Mok, K. H. Questing for internationalisation of universities in Asia: Critical reflections. In: Journal of Studies in International Education, vol. 11, 2007, p. 433-454.
2. Rust, V., Dhanatya, C., Furuto, L. H., Kheiltash, O. Student Involvement as Predictive of College Freshmen Plans to Study Abroad. Frontiers: The Interdisciplinary Journal of Study Abroad, vol. 15, 2008, pp. 1-16.
3. Saarikallio-Torp, M., Wiers-Jenssen, J. (eds). Nordic Students Abroad. Student mobility patterns, student support systems and labour market outcomes. The Social Insurance Institution of Finland: Helsinki, 2010.
4. Sánchez, C. M., Fornerino, M., Zhang, M. Motivations and the intent to study abroad among US, French, and Chinese students. Journal of Teaching in International Business, vol. 18, 2006, pp. 27-52.
5. Teichler, U. Internationalization of higher education: European experiences. In: Asia Pacific Education Review, vol. 10, 2009, p. 93-106.
6. Warner, G. Internationalization Models and the Role of the University. International Education Magazine, vol. 8, 1992.
7. Wilkins, S., Shams, F., Huisman, J. The decision-making and changing behavioural dynamics of potential higher education students: the impacts of increasing tuition fees in England. Educational Studies, vol. 39, 2013, pp. 125-141.

CZU 338.48(479.24)

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.16>

DEVELOPMENT OF AGROTOURISM APPLICATION IN GANJA-GAZAKH ECONOMIC CIRCLE

MUSAYEV Jeyhun Iskander

PhD student, MA,

Baku Business University,

Azerbaijan

<https://orcid.org/0000-0001-8047-4430>

SUMMARY

Azerbaijan has its geographical position, nature, history, and material-moral resources dating back hundreds of years. Therefore, there shouldn't be any problem for the development of agro tourism. Local citizens should be properly mobilized in this direction, and regional centers should be established for the development of agrarian tourism in each economic region. At the same time, special stimulating credit conditions should be created in the banking sector to build local small agro businesses in the regions. In this regard, the problem of self-financing of the regions will be eliminated and the dependence of the regions on the state budget can be minimized.

Tourism is one of the most potentially developing sectors of the non-oil sector in the Republic of Azerbaijan in a modern market economy. Since independence, the state has shown great interest in various areas of tourism in any part of the country, and the geographical location and climate zone of Azerbaijan is suitable for any type of tourism. As the youngest and most developed type of tourism in recent years, it is in the interest of the state in the field of agro-tourism. This type of tourism has been used and developed in many foreign countries for over a century.

Ganja-Gazakh economic region, the second largest economic region of Azerbaijan, is suitable for any field of tourism in terms of its economic and geographical location. For this reason, the main purpose of the study is to ensure the application of agritourism in the Ganja-Gazakh economic region and to study the issues of educating the population in this region in the field of tourism.

Key words: development of agro-tourism, regional potential, experience of agro-tourism in the world, financing of regions.

The research methodology. Based on the use of rural areas in the tourism industry, agro-tourism activities are expanding year by year. Agrotourism is now one of the most important areas in the development of tourism in many countries.

Agrotourism plays an important role in the development of villages and agriculture, the creation of socio-cultural services, increasing employment and income.

According to the opinion, I first came across when I was doing internet research on agrotourism: "Agrotourism is a type of tourism that brings a view of the farm from an agricultural point of view. Agrotourism has different meanings in different parts of the world. Agrotourism combines different options of activities - fruit picking, animal feeding, farm snacks, etc.

Agrotourism is a growth industry in many parts of the world, including Australia, Canada, the United States and the Philippines. "

Based on these views, I can say that agritourism arose from the generalization of tourism to agriculture, which is the brightest area of the period, in order to create interest in agriculture and develop agriculture.

The importance of applying the research. The development of agro-tourism accelerates the reduction of unemployment in the regions, the creation and improvement of infrastructure, as well as the development of the region. Agro-tourism revenues play an important role in the development of the regions, the preservation of historical monuments and the improvement of living standards. The development of agro-tourism, especially international tourism, is one of the factors ensuring the inflow of currency into the country.

The result of the study. As a result of research, I can say that the Ganja-Gazakh economic region has great potential for any tourism sector, as well as for agritourism. However, the main problem of the region, of course, is the lack of development of this industry in our country and the lack of a company operating in this field. For this reason, we conduct research mainly with the experience of foreign countries.

The originality and scientific novelty of the study. There are many favorable conditions for the development of agro-tourism in the Ganja-Gazakh economic region. Thus, in many regions of the country (north, south, north-west) there are the necessary geographical and climatic conditions for the comprehensive development of this area. These regions are completely surrounded by high mountains, charming forests, mountain rivers, cool springs and waterfalls. Along with nature, rich cuisine also makes these regions more attractive and important.

In the development of the agro-tourism sector, our state and the population of the region can achieve the following positive results.

- An additional source of income is created by creating new jobs in the villages selected for the development of this sector, which reduces social tensions;
- Decreases in the process of internal and external migration;
- New ideas and approaches lead to additional investment, which stimulates the overall development of agro-industry;
- Revenues to the state budget are increasing;
- Entrepreneurial spirit is strengthened in people;
- The living standards of the population are increasing, etc.

According to the information given by the Ministry of Economy of the Republic of Azerbaijan on 01.08.2020, the general information of Ganja-Gazakh economic region for 2019 is as follows:

Table 1. Ganja-Gazakh economic region for 2020

Administrative districts included in the economic region	<i>Agstafa, Dashkasan, Gadabay, Goranboy, Goygol, Gazakh, Samukh, Shamkir, Tovuz regions, Ganja and Naftalan cities</i>
Territory	12.3 thousand sq. M. Km
Population	1294.1 thousand people
The main sectors of the economy	Agriculture, industry, tourism and folk crafts
Natural resources	Iron ore, alunite, limestone, marble, gypsum, zeolite, cement raw materials, hydropower and natural-recreational resources
Key socio-economic indicators:	<i>944,1</i>
Volume of industrial output (works, services) (mln. Manat)	<i>917,7</i>
Fixed capital investments	<i>212,8</i>
(million manat)	<i>40</i>
Reconstructed and overhauled roads (km)	<i>369</i>
Newly built and renovated social facilities (education, health, culture, youth-sports)	<i>13171</i>
According to the National Fund for Entrepreneurship Support:	
- amount of soft loans issued, mln. In manats	<i>22,3</i>
- number of financed investment projects	<i>199</i>
- number of jobs to be created	<i>718</i>

Source: Official website of the Ministry of State Economy of Azerbaijan

The new jobs created in the economic region have had a positive impact on the level of employment in the region, and most of the opened enterprises are tourism, hotel and catering enterprises. The number of permanent employees of the newly opened enterprises has increased:

Table 2. New jobs in Ganja-Gazakh economic region, which have been operating for years

	2016	2017	2018	2019	2020
Number of new jobs, total	17057	13510	26134	28857	18296
permanent jobs from him	11436	7654	18642	15789	10491

According to the table, it can be noted that the number of new jobs created from 2010 to 2019 has increased, and compared to 2010, the number of new jobs in 2020 increased by 72.6 percent.

As mentioned in the table above, the vast majority of new jobs are in tourism.

Table 3. Trade and catering activities in Ganja-Gazakh economic region for years

	2016	2017	2018	2019	2020
Retail trade turnover, million manat	1886,4	2141,6	2499,9	2891,7	3019,5
physical volume index compared to the previous year, in percent	107,6	107,7	100,9	101,5	102,2
turnover per capita, manat	1472,01	1654,45	1914,1	2196,86	2273,48
The share of total retail trade turnover in the country, in percent	8,57	8,33	8,28	8,20	8,14
Catering turnover, thousand manats	55341,1	58931,5	64862,0	73519,6	76601,5
physical volume index compared to the previous year, in percent	105,5	104,4	100,7	101,7	101,7
catering turnover per capita, manat	43,19	45,53	49,66	55,85	57,67

From the table, we can see that in 2020, compared to 2016, the retail trade turnover increased by 1771.4 million manat, and the catering turnover increased by 42133.6 thousand manat, which means an increase of about 2.5 times in the relevant sectors. In addition, per capita trade turnover in 2018 increased by 2.24 times compared to 2010 and amounted to 2273.48 manat, and catering turnover increased by about 2.1 times and amounted to 57.67 manat. However, the share of retail trade in the region in total retail trade in the country decreased by 1.29% to 8.14%.

The number of people engaged in the development of tourism in the economic region and tourism and hospitality in general has increased to some extent over the past 10 years. Buddha has led to an increase in the number of hotels and hotel-type establishments in the region. In addition, the volume of paid services provided to tourists in the region has increased. The following table contains information on tourism and other paid services in the Ganja-Gazakh economic region for 2016-2020:

Table 4. Tourism and paid services in Ganja-Gazakh economic region for years

	2016	2017	2018	2019	2020
Number of hotels and hotel-type enterprises, unit	43	41	43	41	43
Number of numbers, unit	1341	1453	1475	1425	1589
Disposable capacity, space	2773	3006	2911	2978	3312
Number of placed people, people	46697	89847	41331	43011	56868
Number of nights, man-night	104141	155079	113943	170580	205239
Cost of paid services provided to the population, thousand mantas	592818,2	626204,0	669032,9	742424,1	787153,5
as a percentage of the previous year	105,2	104,4	101,0	101,5	103,2
per capita, manat	462,60	483,77	512,24	564,03	592,66

Domestic service in the total cost of paid services, thousand manat	56206,6	58547,4	62073,9	67282,5	69461,2
as a percentage of the previous year	106,4	104,1	101,8	101,1	101,4
per capita, manat	43,86	45,23	47,53	51,12	52,30

Based on my research, I can say that the number of hotels and hotel-type enterprises located in the Ganja-Gazakh economic region, which has the second largest area in terms of territory, is not economical. Nevertheless, there is already enough potential and opportunities for the implementation of agro-tourism in the region. If the widespread use of agritourism is ensured, the level of applications for tourism purposes in private homes will increase, and in this case, individual family businesses will be formed. According to the table, we can conclude that the paid services provided to tourists in the region are growing at an increasing pace every year. Thus, compared to 2010, the amount of paid services provided in 2018 increased by 116 percent and reached 787,153.5 thousand manat. This is an increase of 3.2 percent compared to 2017. Although this amount has increased over the years, it does not fully reflect the existing potential of the region. Because the amount per capita of income from paid services in 2018 amounted to 592.66 manat. With agro-tourism, which will help to use the existing potential of the region, this amount can be increased by about 2.5 times. Because in this case, not only tourism services, but also agriculture is expected to develop.

Along with agriculture, which plays a key role in the application of agritourism, household services are used in the region, the income from this service in 2018 amounted to 69461.2 thousand manat, an increase of 3.1 percent compared to 2017, 2010 increased by 39.83 percent compared to the previous year. The amount per capita from this service in 2018 was 52.30 manat. These results show that consumer services exist in the region, and the development of this service will be inevitable if combined with agro-tourism.

From the given table it is possible to get some facts and reasonable directions for application of agrotourism. Thus, in the world practice, in the countries where agro-tourism is developed, many agricultural and livestock sectors, which are the main areas of interest for tourists, are widespread in this region. Horticulture and melon growing, which are mainly of interest to tourists, are widespread in the region. The total area of vineyards in the region in 2018, mainly used for winemaking and table in the country, is 4194 hectares. In this case, the productivity of this farm was 147.9 quintals per hectare. This is an important factor in attracting tourists. In addition, the area of cotton in the region in 2018 increased by 5,400 hectares. This area increased by 6.4 percent compared to 2017 and increased by 6 times compared to 2010. However, the productivity of cotton is very low. Thus, the productivity of cotton in 2018 is 18.6 quintals per hectare, which is 1.6 percent less than in 2010 (18.9 quintals / hectare). It has been used in tobacco growing in the region since 2016. In 2016, the area of tobacco fields was 38 hectares. If in 2018 this area increased 3 times to 118 hectares. Productivity has thrown over the years. Thus, while in 2016 the tobacco yield was 6.8 quintals per hectare, in 2018 the productivity more than doubled to 14.0 quintals per hectare.

Along with agriculture, livestock is one of the main economic objects of the region. Thus, in the region, mainly large and small cattle, beekeeping and poultry are the main livestock areas. The number of cattle and buffaloes in the region was 151,515 in 2018, while in 2017 this number was 155,718. This means a decrease of 2.7 percent in 2018 compared to 2017. The number of sheep and goats decreased in 2018 compared to 2017. So, if in 2017 this number was 1699257, in 2020 it was 1633924. This means a decrease of 3.82 percent. However, in contrast, beekeeping is developing in the region. The number of bee families in 2017 was 39,594 units, while in 2020 it was 73,754 units. This means an increase of 186 percent.

These calculations show that the region is attractive for tourists in agritourism, both for agriculture and livestock, and the introduction and development of agritourism will increase the interest and development of the region's economy, as well as economic self-financing in tourism.

As in any field of tourism, infrastructure such as transport and communications are important factors in the application and development of agritourism. In the Ganja-Gazakh economic region, more attention has been paid to domestic transport and communications over the past 10 years, and new roads have been built, outdated roads have been renovated and communications have been built to reach even the most remote mountain villages. -internet lines are laid. The most important trade route in history, more than 200 km of the Silk Road passes through this economic region, the presence of the largest border checkpoint "Red Bridge" in this economic region, the presence of 1 airport in Ganja and the Being the capital city before Baku, Ganja-Gazakh economic region has been an important region since ancient times. In addition, the Baku-Tbilisi Railway, the longest railway line in the country, passes through the Ganja-Gazakh economic region. Detailed information on the transport and communication services of the economic region since 2010 can be found in the table below:

Table 5. Transport and communication services in Ganja-Gazakh economic region by years

	2016	2017	2018	2019	2020
Cargo transportation by road, thousand tons	12871	13373	13778	14164	14358
Freight turnover, mln. ton / km	1539,8	1599,5	1650,2	1696,1	1725,5

Transportation of passengers by road, thousand people	198731	207452	213650	217901	223855
Passenger turnover, mln. passenger km	1479,8	1544,2	1591,6	1623,7	1673,7
Total number of cars, units	130102	137934	144868	150136	156092
including:					
Trucks	15551	16092	16598	17116	17751
Buses	2711	2878	3014	3160	3244
passenger boarding	110775	117859	124110	128639	133727
personal ride	109773	116829	123046	127640	132600
special purpose vehicles	694	695	679	715	803
Number of post offices, unit	279	280	281	282	282
Fixed network phones for every 100 families, number	58	53	54	54	55
in the city	81	72	72	72	72
in the village	39	37	38	39	40
Number of fixed network telephones in apartments, number	151390	139350	141774	143708	145968
Number of automatic telephone exchanges, unit	294	294	297	307	379
Total capacity of automatic telephone exchanges, number	199395	199794	199790	195532	219410
Number of long distance and international telephone calls, thousand calls	9078	7476	6216	5490	4803
Volume of telecommunication services, thousand manats	11269,9	11793,5	12515,8	13416,2	14777,8
Number of mobile phone subscribers, thousand subscribers	1087,7	984,5	978,6	999,2	1019,2

Source: Official website of the State Statistics Committee of Azerbaijan (stat.gov.az)

According to the table, with the expansion of roads and the construction of new roads in the economic zone, the total number of cars in the region has increased by more than 71 percent in 9 years, and the number of freight and passenger buses has increased significantly. The Buddha shows that the level of speed and convenience in the delivery of tourists to the region is high. In addition, although the number of post offices has increased to some extent, with the development of mobile operators and an increase in the number of mobile phone users, there has been a partial decrease in the number of fixed network telephones per 100 people. Thus, compared to 2010, the number of automatic telephone exchanges in 2019 increased by 91.4 percent and the total number of automatic telephone exchanges increased by 27.8 percent. According to the table, the number of mobile phone subscribers has increased by 15.3 percent over the past 9 years. With the increase in the number of mobile phone users, there has been an increase in the number of mobile stations in the region, which means that in many remote villages in the region, users can now easily connect to the mobile network and use the Internet.

Conclusions and Recommendations. Research shows that the interest of Azerbaijani citizens in agritourism is low. The main reason for this is the lack of awareness and information among the population. At the same time, it should be noted that the number of companies engaged in agro-tourism is small. Although this is typical of many former Soviet countries, Belarus and Georgia have been paying close attention in recent years. For example, in Belarus, where economic and financial opportunities are less than in Azerbaijan, this area is new, but it has already achieved some success. In this country, people who want to engage in agritourism are provided with loans, land and the necessary technical support at 7% per annum for 7 years. The cost of one person, including one day's stay and food, in these village houses, which have normal conditions for staying and resting, is about 20-24 manats. All conditions have been created for the normal rest of the tourists. This area of business is considered profitable. Thanks to the development of this sector, new jobs have been created and the flow of labor from the villages has been prevented. Unemployment in rural areas is 1.3%.

From this level of research, it can be concluded that the potential of agritourism in the region is quite high. However, the optimal use of existing potential is not enough. In addition, surveys of people in the region suggest that awareness of agritourism and individual business in general is very low and people are unable to assess opportunities. Buddha is one

of the main problems in the region. We believe that in order to effectively use the potential of agritourism, the economic mechanism must be improved and targeted programs must be adopted.

Bibliographic references:

1. Abadov M.K. Azerbaijan tourism and its development problems. Baku: "East-West" publishing house, 248 p., (2014)
2. Abbasova GF Directions of effective use of investment in tourism: Philosophy of Economics doc. dis. Baku, 150 p., (2013)
3. Agakerimov MM Hotel. Baku: "R.N. Novruz-94", 329 p., (2008)
4. Aslanov E.İ. Tourism sector in Azerbaijan: opportunities, problems and prospects, final report. 75 p. (Baku: 2010)
5. <http://www.e-qanun.az/framework/21958> (visited 11.01.2022)
6. <https://en.wikipedia.org/wiki/Aqroturizm> (visited 14.12.2021)
7. <https://www.economy.gov.az/article/gence-qazax-iqtisadi-rayonu-2018/22682> (visited 22.12.2021)
8. Law of the Republic of Azerbaijan "On Tourism". Baku: July 27, (1999).
9. Strategic Roadmap for the development of the specialized tourism industry in the Republic of Azerbaijan, p. 4
10. www.stat.gov.az (visited 11.01.2022).

CZU 334.7:004

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.17>

СИСТЕМА ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРЕДПРИЯТИЯ

КАЛИНИНА М. В.,

аспирант,

ФГБОУ ВО «Казанский государственный энергетический университет, ЭОП,
Казань, Россия

<https://orcid.org/0000-0002-2186-5789>

ВАЛЕЕВА Ю. С.,

кандидат экономических наук, доцент,

ФГБОУ ВО «Казанский государственный энергетический университет, ЭОП,
Казань, Россия

<https://orcid.org/0000-0002-1356-0360>

АННОТАЦИЯ

Цифровые технологии являются основными в реализации цифровой трансформации и повышения эффективности и гибкости производственных процессов. Таким образом, в данной статье рассмотрена модель оценки экономической эффективности цифровых технологий, предназначенных для малых и средних предприятий. Для оценки эффективности были выделены и систематизированы различные виды затрат на внедрение цифровых технологий. Были выделены выгоды от использования цифровых технологий, предложены правила количественной оценки качественных показателей. Рассмотрены различные предпосылки развития цифровизации в разных областях энергетики.

Ключевые слова: цифровая трансформация, цифровые технологии, модель оценки цифровых технологий, негативный прогноз, базовый прогноз, позитивный прогноз.

EVALUATION SYSTEM OF THE EFFICIENCY OF DIGITAL TECHNOLOGIES OF AN ENTERPRISE

KALININA M. V.,

PhD student,

Kazan State Power Engineering University,
Kazan, Russia

<https://orcid.org/0000-0002-2186-5789>

VALEEVA Yu. S.,

Kazan State Power Engineering University,
Kazan, Russia

<https://orcid.org/0000-0002-1356-0360>

SUMMARY

Digital technologies are fundamental in realizing digital transformation and increasing the efficiency and flexibility of production processes. Thus, this article considers a model for assessing the economic efficiency of digital technologies intended for small and medium-sized enterprises. To evaluate the effectiveness, various types of costs for the introduction of digital technologies were identified and systematized. Benefits from the use of digital technologies were highlighted, rules for quantifying qualitative indicators were proposed. Various prerequisites for the development of digitalization in different areas of the energy industry are considered.

Key words: digital transformation, digital technology, digital technology assessment model, negative outlook, baseline outlook, positive outlook.

Введение

В настоящее время трендом на производствах энергетического сектора становится повышение эффективности производства и снижения производственных затрат с помощью цифровизации. Цифровые технологии являются основным инструментом в достижении целей цифровизации и реализации объединения производственных процессов. Для обеспечения стойкой конкурентоспособности на рынке, малые и средние предприятия (МСП), а также новые начинающие компании внедряют цифровые технологии.

Сейчас при многих трактовках не существует общепринятого определения цифровых технологий. Эдвардом Ли было выдвинуто следующее определение: «Цифровые технологии – это интеграция вычислений с физическими процессами. Встроенные устройства, системы и сети контролируют и управляют физическими процессами, с помощью контуров обратной связи, когда физические процессы влияют на цифровые модели и наоборот» [1-2]. Брой и Гайсбергер понимали цифровые системы как интернет-сервисы, встроенные системы, процессы логистики, координации и управления, которые используют датчики для сбора и реагирования на физические данные и процессы с помощью исполнительных механизмов [3-4].

Но стоит отметить, что решающим фактором успеха в преобразовании энергетической отрасли станет — готовность организаций и их сотрудников к освоению инструментов цифровизации и получению цифровой ценности — преимуществ, которые предлагают новые технологии.

Выделим основные этапы цифровизации предприятий энергосектора и возникаемые эффекты.

Таблица 1. Этапы цифровизации энергетики в России

Период, годы	Содержание цифровизации	Полученный эффект
1950-1960	применения ЭВМ для решения прикладных индустриальных задач	постепенный переход от фрагментарного использования ЭВМ при решении отдельных инженерных задач к системам
1970-1980	Первая волна автоматизации производства	Решены задачи оперативного планирования
1980-1990	Появление персональных компьютеров	Расширение функциональных задач.
1990-2000	Развитие Интернета	Развитие конкурентоспособности, расширение сфер влияния, взаимодействия. Экономический эффект.
2000-2010	Развитие человеко-замещающих технологий. Автоматизация.	актуальные тенденции в развитии программных и аппаратных средств. Снижение количество работы, которое требуется для производства определенных товаров и оказания услуг.
2010-2019	трансформации — растущие успехи в развитии передовых технологических направлений, включая ИИ, робототехнику, блокчейн, технологии виртуальной и дополненной реальности и ряд других.	совершенствование технической базы, воздействие на эффективность использования производственных фондов и мощностей, увеличению доли овеществленного и уменьшению живого труда на единицу продукции.
2019- по настоящее время	Переход на онлайн формат управления и работников энергосектора	Цифровизация бизнес-процессов, позволяющая организовать работу сотрудников энергосектора на удаленке.

Рассмотрев предпосылки цифровизации предприятия энергосектора нами выделено 7 этапов, представленных в таблице 1, которая свидетельствует о том, что цифровизация проникает во все деятельности предприятий.

Оценка эффекта внедрения цифровых технологий.

Далее идентифицируем затраты и выгоды, связанные с разработкой простой и практичной модели оценки прибыльности цифровых технологий для МСП.

Для начала необходимо определить и классифицировать различные виды затрат на внедрение цифровых технологий, согласно универсальной методологии оценки цифровых систем, которая позволит нам использовать результаты в оценке эффективности технологий для выбранных предприятий [5-6]:

- Риски от внедрения проекта.
- Стоимость проекта внедрения
- Прибыль и потенциальные выгоды.
- Потенциал (будущая гибкость).
- Анализ затрат на внедрение.

Здесь можно более детально систематизировать затраты на внедрение цифровых технологий:

- Расходы на оборудование.
- Расходы на инфраструктуру.
- Расходы на ПО.
- Защита данных.
- Расходы по проекту.
- Прочие расходы.

При систематизации затрат стоит выделить элементы, входящие в их состав. Так, например, затраты на оборудование будут включать в себя: затраты на приобретение; компоненты аппаратных средств; стоимость настройки пользовательских интерфейсов; стоимость настройки для аппаратных интерфейсов; датчики; сетевую инфраструктуру. Затраты на программное обеспечение: прикладные программы; системы банков, данных; инструменты администрирования; затраты на настройку программного модуля; разработка ПО; программные обновления приобретение лицензий. Защита данных: контроль доступа; системы авторизации; носители данных; шифрование носителей данных. Затраты на инфраструктуру: новое помещение, при необходимости; ремонт; строительное оборудование; серверные помещения; склад; внутренняя логистика. Затраты по проекту: на персонал; на обучение; на инженерный и управленческий консалтинг; командировочные расходы; расходы на аренду помещения. Прочие расходы: на техническое обслуживание; на энергетические ресурсы; на связь.

Классификация вышеупомянутых затрат является универсальной. Она может быть использована как для малых и средних предприятий, так и для начинающих компаний.

Анализ потенциальных выгод от внедрения цифровых технологий.

Внедрение цифровых технологий зависит от их особенностей. Рассмотрим общие характеристики цифровых технологии (связь в режиме реального времени, прозрачность информации, эффективность процесса, упреждающее обслуживание и т. д.), потенциальные преимущества цифровых технологий можно разделить на следующие пять категорий: сокращение времени обработки, сокращение затрат на ликвидацию ошибок, снижение потребления ресурсов, повышение удовлетворенности клиентов, улучшение сбора и накопления информации.

Первые три типа являются качественными преимуществами, которые возможно прямо оценить. Качественные выгоды сложно/невозможно оценить, поэтому результаты такого анализа могут быть спорными и ценятся меньше.

При сокращении времени обработки компании получают долгосрочную экономию благодаря повышению производительности за счет инвестиций в цифровые технологии. Более высокий уровень автоматизации и сбора информации, обеспечиваемый цифровыми технологиями, гарантирует, что определенные этапы обработки могут быть ускорены или устранены таким образом, что занятость сотрудников снижается, а загрузка оборудования увеличивается. Освободившиеся ресурсы сотрудников и/или оборудования могут быть направлены для выполнения дополнительных операций, приносящих добавленную стоимость, что повышает производительность.

Результаты и дискуссии

Таким образом из выше сказанного можно сделать вывод, что прибыль от сокращения времени обработки зависит от произведения количества дополнительных этапов обработки, сколько их было за год, рабочего времени, затраченного на один этап и почасовой заработной платы сотрудников и/или почасовые эксплуатационных расходов оборудования [7].

При этом важно помнить, что возможность отслеживать в режиме реального времени и в случае необходимости высокоуровневой замены ручной работой при использовании цифровых технологий приведет к снижению количества и частоты ошибок, а соответственно и затрат на ошибки. Использование цифровых технологий уменьшает количество ошибок трех типов:

- Снижение частоты ошибок;
- Минимизация потерь в результате ошибок;
- Сокращение времени устранения неполадок.

Оценка эффекта от сокращения времени устранения неполадок может быть рассчитана как экономия затрат на персонал за счет уменьшения рабочей нагрузки для устранения неполадок.

Применение цифровых технологий также может способствовать сокращению потребления ресурсов (в данном случае речь о материальных активах) и сокращению затрат производства. Сокращение затрат может быть обеспечено за счет: экономии затрат на сырье и расходные материалы для инструментов во время обработки, предотвращение износа, а также за счет значительного снижения стоимости запасов.

Зачастую выгоды от использования цифровых технологий, связанные с увеличением удовлетворённости клиентов бывают упущены и недооценены. Хотя это в равной степени наравне с другими выгодами влияет на увеличение продаж. Например, можно уменьшить стратегические ошибки и улучшить качество продукции, срок поставки может быть сокращен, а товар, при правильно выбранной логистике может быть доставлен быстрее.

Выводы.

Выбрав путь цифровизации малые и средние предприятия, а также начинающие компании смогут сократить путь от начального этапа автоматизации до цифровой трансформации бизнес-модели. Для сокращения сроков выхода на рынок и для сохранения уже имеющихся позиций на рынке, предприятие должно стать гибким, для этого ему необходимо перестроить свое отношение к цифровизации.

Системный подход оценке экономического эффекта цифровых технологий позволяет малым и средним предприятиям выбирать соответствующую технологию для осуществления цифровой трансформации с экономической точки зрения.

Библиографические сноски:

1. Гаврилов Л. П. Электронная коммерция: учебник и практикум для бакалавриата и магистратуры. М.: Издательство Юрайт, 2018. 363 с.

2. Burggräf P., Dannapfel M., Bertling M., Xu T. Return on CPS (RoCPS): An Evaluation Model to Assess the Cost Effectiveness of Cyber-Physical Systems for Small and Medium-Sized Enterprises // Proc. of the 2018 Portland International Conference on Management of Engineering and Technology (PICMET). 19–23 August 2018, Honolulu, Hawaii, USA. Publisher: IEEE, 2018. DOI: 10.23919/PICMET.2018.8481980.

3. Broy M., Cengarle M.V., Geisberger E. Cyber-physical systems: imminent challenges // Calinescu R., Garlan D. (eds.) Large-Scale Complex IT Systems. Development, Operation and Management. 17th Monterey Workshop 2012. 17th Monterey conference on Large-Scale Complex IT Systems: development operation and management. 19–21 March 2012, Oxford, UK. Lecture Notes in Computer Science. Vol. 7539. Berlin, Heidelberg: Springer, 2012. P. 1–28. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-34059-8_1

4. Geisberger E., Broy. M. Living in a networked world: Integrated research agenda Cyber-Physical Systems (agenda CPS). Munich, Germany: acatech – National Academy of Science and Engineering, 2015. 293 p.

5. Akkaya I., Derler P., Emoto S., Lee E.A. Systems engineering for industrial cyber physical systems using aspects // Proceedings of the IEEE. 2016. Vol. 104. No. 5. P. 997–1012.

6. Волкова В.Н., Юрьев В.Н., Широкова С.В., Логинова А.В. Информационные системы в экономике: Учебник. М.: Издательство Юрайт, 2020. 402 с.

7. Волкова В.Н. Моделирование систем и процессов: Учебник для академического бакалавриата / В.Н. Волкова, Г.В. Горелова, В.Н. Козлов [и др.]; под ред. В.Н. Волковой, В.Н. Козлова. М.: Издательство Юрайт, 2019. 450 с

УДК 636.5: 338.43(478)

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.18>

ОСОБЕННОСТИ АНАЛИЗА ПОКАЗАТЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ ПТИЦЕВОДСТВА В ДИНАМИКЕ

ПАРМАКЛИ Д.М.,

доктор habilitation экономических наук, профессор,
Комратский государственный университет
<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>
parmad741@mail.ru

КАРА А.Д.,

докторант,
Комратский государственный университет
<https://orcid.org/0000-0002-7183-469X>
adimkara@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Подчеркивается значение птицеводства как отрасли сельского хозяйства, призванной улучшить снабжение населения продуктами питания и обеспечить продовольственную безопасность страны. Приводятся статистические данные о развитии отрасли за 2016-2020 годы на конкретном предприятии. Представлен анализ развития отрасли с оценкой абсолютных и относительных изменений, как мяса птицы, так и производства яиц. Проведены расчеты потенциальных производственных показателей, выявлены резервы их роста. В работе широко использован графический метод исследования. Проведенное исследование будет полезно не только

студентам вузов, но и практикующим специалистам.

Ключевые слова: птицеводство, мясо птицы, яйца, стабильность производства, среднегодовые изменения, потенциал.

FEATURES OF THE ANALYSIS OF INDICATORS OF THE DEVELOPMENT OF POULTRY INDUSTRY IN DYNAMICS

PARMAKLI Dmitrii,

Doctor habilitate, full professor,

Komrat State University

<https://orcid.org/0000-0003-2002-6104>

parmad741@mail.ru

KARA A.D.,

PhD student,

Comrat State university,

<https://orcid.org/0000-0002-7183-469X>

adimkara@mail.ru

SUMMARY

The importance of poultry farming as a branch of agriculture, designed to improve the supply of food to the population and ensure the food security of the country, is emphasized. Provides statistical data on the development of the industry for 2016-2020 at a specific enterprise. An analysis of the development of the industry is presented with an assessment of absolute and relative changes, both in poultry meat and in egg production. Calculations of potential production indicators have been carried out, reserves for their growth have been identified. The work widely used a graphical research method. The research carried out will be useful not only for university students, but also for practicing specialists.

Key words: poultry farming, poultry meat, eggs, production stability, average annual changes, potential.

Введение. Птицеводство является одной из важнейших отраслей сельского хозяйства Республики Молдова. Изыскание путей дальнейшего повышения темпов его эффективного развития является насущной задачей отрасли. Совершенствование анализа результатов деятельности птицеводческих предприятий позволяет глубже взглянуть на имеющиеся недостатки ведения отрасли и в тоже время способствует выявлению и обоснованию имеющихся резервов повышения эффективности производства и реализации продукции птицеводства. Грамотно проведенный анализ показателей деятельности за ряд лет является важным инструментом корректировки менеджмента на предприятиях.

Материалы и методы. Исследование базируется на статистических данных развития отрасли птицеводства на конкретном птицеводческом предприятии за последние 5 лет. В работе использовались монографический, экономико-статистический и графический методы исследования.

Результаты. Птицеводство в большинстве стран мира занимает ведущую позицию среди других отраслей сельскохозяйственного производства. В связи с необходимостью обеспечения населения продуктами питания диетического назначения, белками животного происхождения, в последнее время наблюдается рост промышленного птицеводства. Интенсивное развитие промышленного птицеводства стало возможным благодаря повышению роли науки в решении проблем разведения, кормления, содержания птицы, усовершенствованию технического оснащения птицефабрик, производства комбикормов.

Развитие птицеводства базируется на техническом прогрессе в отрасли, использовании птицы современных кроссов с высокими продуктивными качествами применительно к условиям как интенсивной технологии содержания.

Птица обладает способностью быстро обеспечить производство диетических продуктов питания – яиц и мяса с низким содержанием холестерина. Спрос на эти продукты питания способствует бурному развитию промышленного птицеводства, как в нашей стране, так и за рубежом.

Рассмотрим особенности анализа показателей развития птицеводства в динамике на примере деятельности птицеводческого предприятия (птицефабрики) SRL «Avitonagro» за последние 5 лет – 2016 -2020 годы. Сложившиеся результаты представлены в таблице 1.

Таблица 1. Показатели развития птицеводства в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы

Год	Мясо птицы, т	Производство яиц, тыс. шт	Поголовье кур-несушек, тыс.гол.
2016	1	7783	142
2017	4	31314	153

2018	5	34032	183
2019	6	40663	212
2020	6	40823	185

Источник: данные бух. учета предприятия

Важно в ходе анализа выявить темпы роста (снижения) показателей за годы исследований. Наиболее наглядным и простым способом является графический метод анализа. Для этого на графике представим анализируемые показатели, на котором покажем тенденции их изменений с указанием уравнений трендов. Коэффициент при показателе «X» указывает на темп роста или снижения. Положительный коэффициент свидетельствует о тенденции роста показателя, а отрицательный – характеризует нисходящий тренд. На рисунке 1 показаны значения производства яиц и поголовья кур-несушек за исследуемые 5 лет.

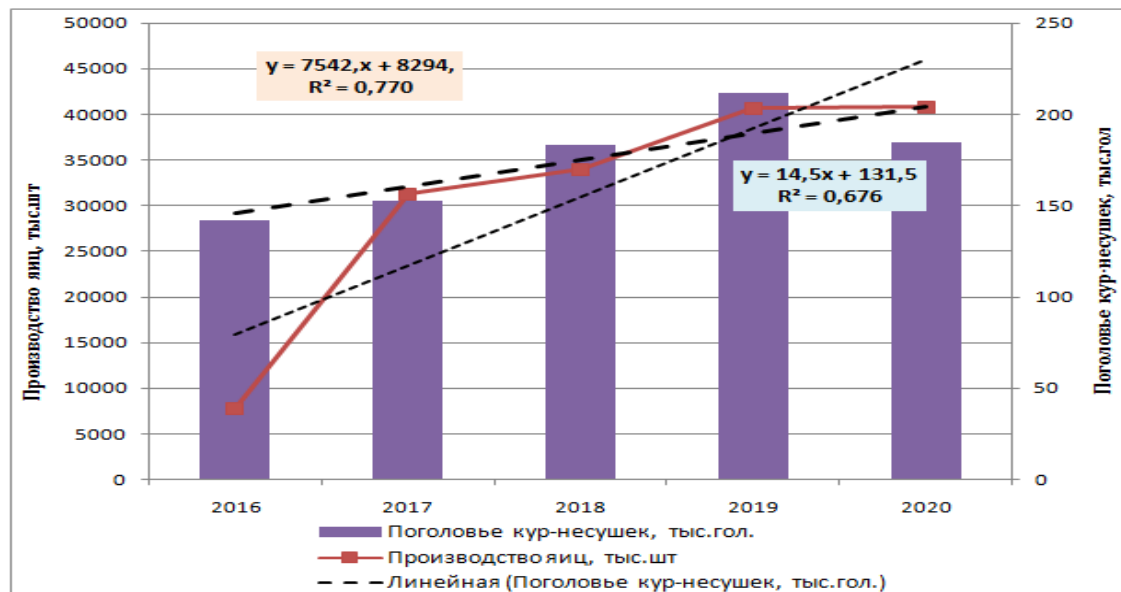

Рис.1. Динамика производства яиц и поголовья кур-несушек в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы (линейные тренды)

Источник: составлено по данным таблицы 1

В соответствии с уравнением тренда ($y = 7542x + 82294$) производств яиц ежегодно увеличивалось на 7542 тыс. штук, а поголовье кур-несушек ($y = 14,5x + 131,5$) – на 14,5 тыс. голов.

Важно также выяснить какие изменения сопровождали восходящий тренд. Для этого строим график и на нем покажем полиномиальные уравнения трендов показателей (рис.2). Из графика четко прослеживается тенденция роста производства яиц на предприятии в первые четыре года, а далее наступил спад. Рост производства яиц за первый период значительно превысил показатель снижения за 2020 год, что обеспечило восходящий тренд в среднем за 5 лет. Аналогичная тенденция наметилась и при анализе динамики поголовья кур-несушек с той лишь разницей, что в 2020 году рост поголовья прекратился. Однако в среднем за 5 лет отмечается устойчивый восходящий рост показателя.

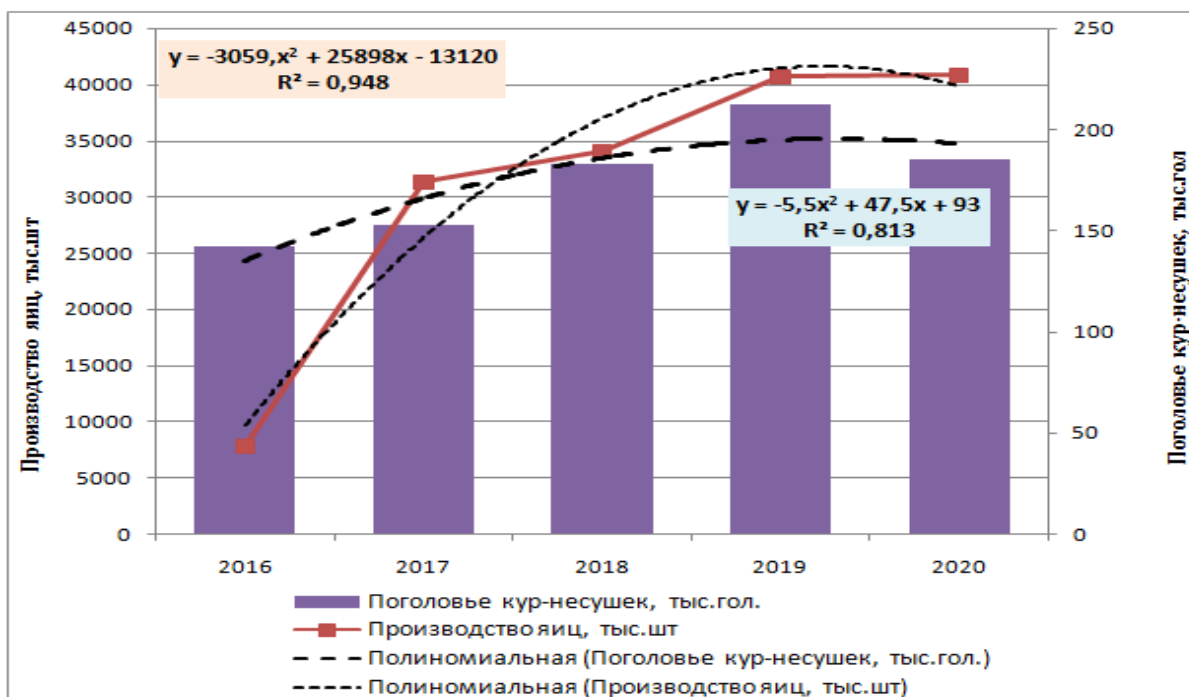

Рис.2. Динамика производства яиц и поголовья кур-несушек в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы (полиномиальные тренды)

Источник: составлено по данным таблицы

Проведем далее анализ продуктивности поголовья курей. На рисунке 3 представим расчетные показатели яйценоскости, а также линейный и полиномиальный тренды их изменений. Из рисунка мы видим, что в течение 2016-2020 годов на предприятии наметилась восходящая тенденция роста продуктивности птицы. Каждый год прирост яйценоскости в соответствии с уравнение тренда ($y = 31,89x + 75,93$) достиг почти 32 яиц и к 2020 году составил 220,7 штук. Если в первые 4 года продуктивность птицы неизменно возрастала, то к 2020 году наметилась тенденция спада, что наглядно видно на графике.

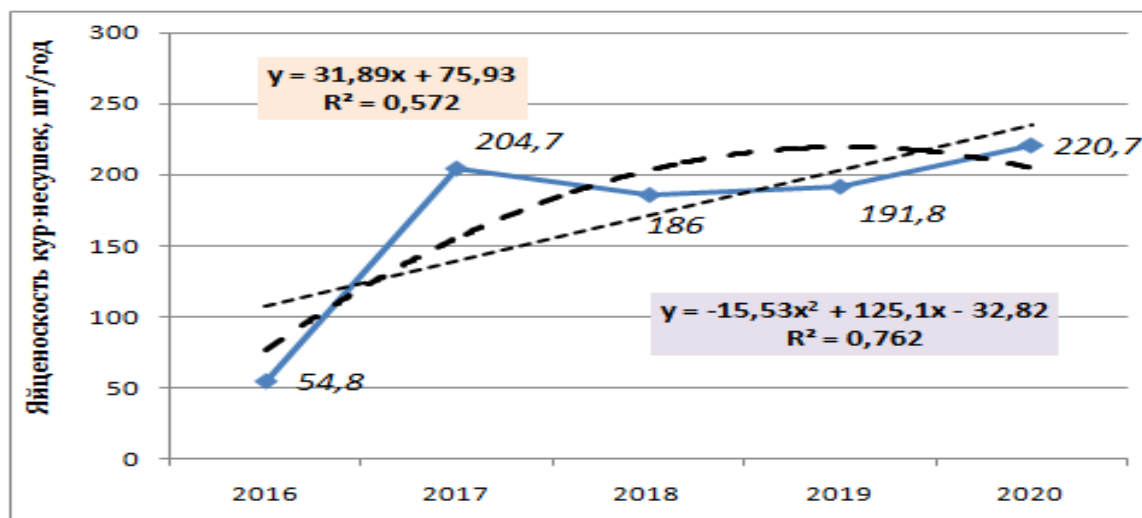

Рис.3. Динамика продуктивности кур-несушек в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы (линейный и полиномиальные тренды)

Источник: выполнено по данным таблицы 1

Непрерывным условием анализа является изучение стабильности экономических показателей в динамике, Прежде всего, следует выявить коэффициент вариации (отношение среднегодовых – стандартных – отклонений к среднегодовому значению показателя) и размах вариации как разность между максимальным и минимальным значением показателя [1, с.20]. Результаты расчетов показателей стабильности сведем в таблицу 2.

Таблица 2. Показатели стабильности производства яиц и поголовья кур-несушек в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы

Наименование показателей	Мясо птицы, т	Производство яиц, тыс.шт	Поголовье кур-несушек, тыс.гол.
В среднем	4,4	30923	175
Стандотклон.	2,07	13584,51	27,87
Коэффициент вариации, %	47,1	43,9	15,9
Размах вариации	5	33040	70
Отношение размаха вариации к среднему значению, %	113,6	106,9	40

Источник: разработка авторов

Как свидетельствуют данные таблицы 2 высокая нестабильность отмечается при анализе показателей производства яиц. Коэффициент вариации превысил значение 43 %. Принято считать, что показатель характеризуется нестабильными значениями, если коэффициент вариации превышает 20-25 %. Величина размаха вариации превышает среднегодовое значение, что также подчеркивает низкую стабильность валового производства яиц.

Разумеется, что анализ динамики производства и реализации продукции на птицеводческих предприятиях без данных об эффективности реализованной продукции был бы не полным. В связи с этим совместим в таблице 3 значения итогов реализации продукции за исследуемые 5 лет, а также сводные данные стабильности.

Таблица 3. Показатели реализации продукции в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы

Год	Доход от реализации	Себестоимость реализованной продукции	Прибыль от реализации
2016	28727	14273	14454
2017	53642	30032	23610
2018	49928	38340	11588
2019	50848	42195	8653
2020	48811	40715	8096
В среднем	46391	33111	13280
Стандотклон.	10035	11532	6309
Коэффициент вариации, %	21,6	34,8	47,5
Размах вариации	24915	27922	15514
Отношение размаха вариации к среднему значению, %	53,7	84,3	116,8

Источник: данные бух. учета предприятия и расчеты авторов

Высокие показатели коэффициента и размаха вариации подчеркивают высокую нестабильность прибыли от реализации яиц. Продолжая анализ динамики показателей эффективности реализованной продукции на предприятии представим на графике 4 динамику доходов от реализации продукции, себестоимости и прибыли. Следует отметить, что на предприятии наметилась восходящая тенденция роста показателей доходов от реализации и себестоимости продукции. При среднегодовой скорости роста доходов в 10,6% ($3737 \cdot 100 / 35179$) ежегодный прирост затрат достиг значения 47,8% ($6504 \cdot 100 / 13597$). Превышение темпов роста затрат над ростом доходов в 4,5 раза ($47,8 / 10,6$) привел к нисходящей тенденции прибыли от реализации.

Выполним расчеты основных удельных показателей, характеризующих эффективность произведенной и реализованной продукции – уровень рентабельности продаж и коэффициент окупаемости затрат. Полученные результаты покажем на рисунке 5. Из рисунка видно, что на предприятии наметилась устойчивая тенденция

снижения удельных показателей эффективности реализованной продукции. Так, с 2016 по 2020 годы уровень рентабельности продаж снижался в среднем за год на 9,4 процентных пункта, что подтверждается уравнением тренда ($y = -9,448X + 58,56$). Коэффициент окупаемости затрат за этот период каждый год сокращался на 0,22 ($y = -0,22x + 2,163$). Следовательно, на предприятии следует принимать меры по предотвращению дальнейшего снижения удельных показателей эффективности реализованной продукции.

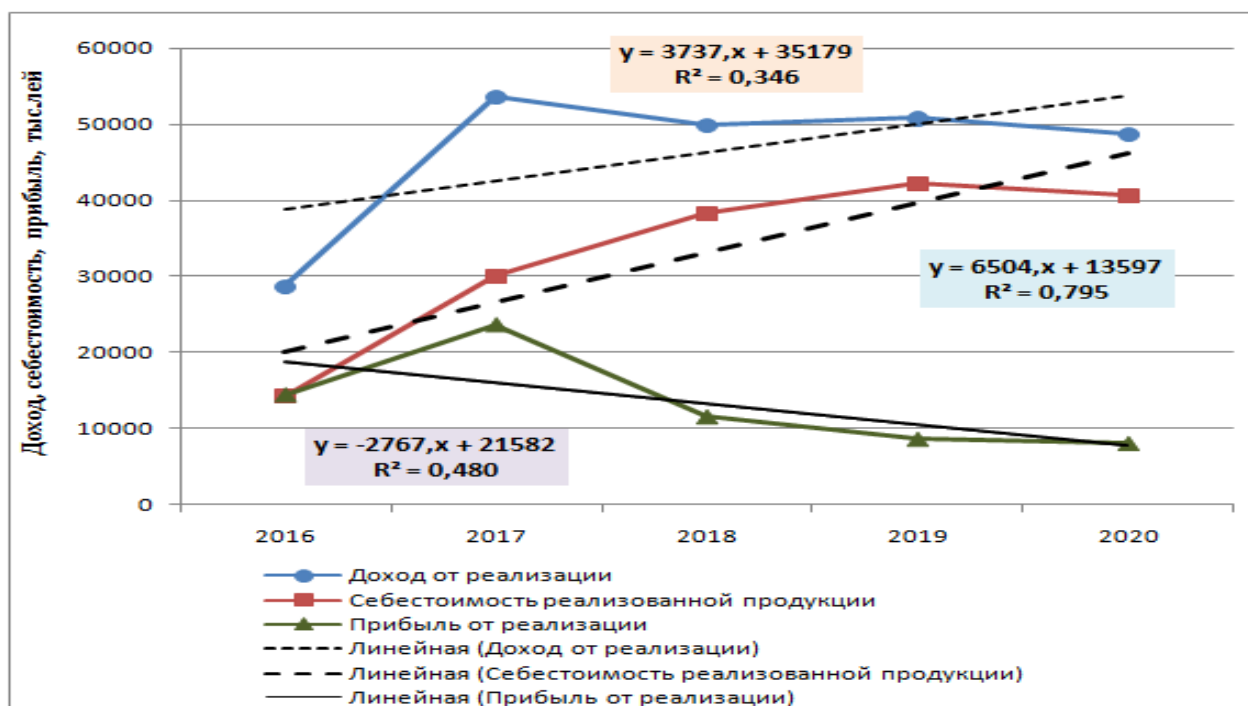

Рис.4. Динамика сводных показателей эффективности реализованной продукции в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы
 Источник: выполнено по данным таблицы 3

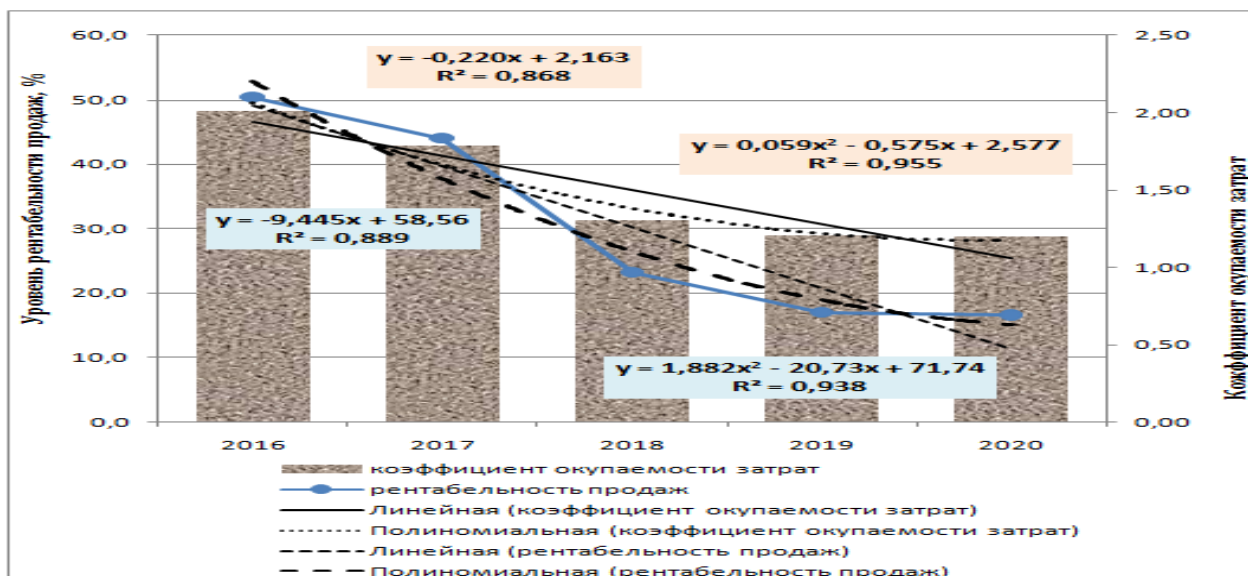

Рис.5. Динамика удельных показателей эффективности реализованной продукции в SRL «Avitonagro» за 2016 -2020 годы
 Источник: выполнено по данным таблицы 3

При анализе производства продукции в динамике важно выявить насколько эффективно использовались потенциальные возможности отрасли. В этом случае следует обосновать величину потенциала. Под производственным потенциалом предприятия следует понимать максимально возможный выход продукции по качеству и количеству в условиях наиболее эффективного использования всех имеющихся средств производства и труда в течение трех-пяти лет исследуемого периода.

Потенциальные показатели производства продукции за определенный период рекомендуется рассчитывать по формуле [2, с.28]:

$$Q_{\text{пот}} = \sqrt[k]{\Pi},$$

где: $k = \sqrt{T}$ (T – число лет в анализируемом периоде);
Π – произведение наивысших показателей за «k» лет.

Представленные показатели в таблицах 1 и 3 позволяют выполнить расчеты потенциальных значений производства яиц, доходов и прибыли от реализации. Так как период исследования составляет 5 лет, то $k = \sqrt{5} = 2,24 \approx 2$. Тогда потенциальное значение валового производства яиц будет определяться показателями 2019 и 2020 годов:

$$Q_{\text{пот}} = \sqrt{40663 \cdot 40823} = 40743 \text{ тыс.шт}$$

Потенциальный уровень дохода от реализации продукции определяется значениями 2017 и 2019 годов:

$$D_{\text{пот}} = \sqrt{53642 \cdot 50848} = 52226 \text{ тыс.лей}$$

Потенциальный уровень прибыли от реализации формируется за счет показателей 2016 и 2017 годов:

$$N_{\text{пот}} = \sqrt{23610 \cdot 14454} = 18473 \text{ тыс.лей}$$

Наличие значений потенциальных и фактических финансовых показателей позволяет выявлять имеющиеся резервы повышения эффективности хозяйствования и на этой основе принимать меры по наращиванию их объемов. Потенциальный $Q_{\text{пот}}$ уровень анализируемых показателей определяется как сумма фактического значения ($Q_{\text{ф}}$, $D_{\text{ф}}$ и $N_{\text{ф}}$) реального резерва его роста (ΔQ , ΔD и ΔN) [3, с.34]:

$$Q_{\text{пот}} = Q_{\text{ф}} + \Delta Q;$$

$$D_{\text{пот}} = D_{\text{ф}} + \Delta D;$$

$$N_{\text{пот}} = N_{\text{ф}} + \Delta N.$$

Как показывают расчеты потенциальные значения валового производства яиц выше фактических показателей на 9820 тыс. шт. (40743 – 30923), доходов от реализации – на 5835 тыс. лей (52226 – 46391), прибыли от реализации – 5193 тыс. лей (18473 – 13280).

Заключение. Птицеводство является одной из эффективно развивающихся отраслей сельского хозяйства благодаря высокому коэффициенту размножения, низкой конверсии корма, скороспелости, способности к продуцированию в условиях интенсивных технологий. Яйца кур содержат все необходимые человеку питательные и биологически активные вещества, которые находятся в оптимальном соотношении.

Дальнейшее развитие птицеводства необходимо осуществлять с учетом мировых тенденций производственного потенциала и накопленного собственного опыта ведения птицеводства, участия инвесторов в реализации инвестиционных проектов, в том числе с привлечением иностранного капитала. Развитию отрасли предшествует глубокий анализ деятельности предприятия в динамике, т.е. за 5 и более лет. От его качества во многом зависят своевременность и качество принимаемых решений.

Вышеизложенное окажется полезным не только студентам университетов, но и практикующим специалистам.

Библиографические сноски:

1. Пармакли Д.М., Кураксина С.С. Алгоритм оценки и прогнозирования экономических показателей деятельности предприятий в динамике: (Учебное пособие) / Комратский государственный университет, Научно-исследовательский центр "Прогресс". – Комрат : Б. и., 2021 (Centrografic SRL). – 70 р.
2. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Дудогло Т.Д. Эффективность производства и реализации продукции: современные методы анализа и оценки (учебное пособие). Комратский Государственный университет, Научно-исследовательский центр "Прогресс". – Комрат : Б. и., 2020 (Tipogr. "Centrografic"). – 151 р.
3. Пармакли Д.М., Тодорич Л.П., Финансовые показатели деятельности предприятий в динамике: особенности оценки и прогнозирования : (Учебное пособие) / Пармакли Д. М., Тодорич Л. П. ; Комратский государственный университет, Научно-исследов. центр "Прогресс". – Комрат : Б. и., 2021 (Centrografic SRL). – 86 р.

PSIHOLOGIE

CZU 159.923:005.95/.96

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.19>

UNELE ASPECTE ALE EVALUĂRII PSIHOLOGICE A PERSONALULUI

BARBU Cezara Claudia,

doctor în psihologie,

Bacău, România

<https://orcid.org/0000-0002-5134-794X>

drclaudiabarbu@gmail.com

KALCEV Veronica

Masterand anul I,

psihologie clinică,

Universitatea de Studii Europene din Moldova

kalcev@yaho.com

REZUMAT

Evaluarea și selecția personalului implică realizarea unor analize specifice profesiei și postului de muncă, având scopul, de a descrie integral și multidimensional activitatea profesională și de a surprinde sarcinile individuale la locul de muncă. Cunoașterea omului, a particularităților sale individuale, stabilirea unui diagnostic cu caracter psihologic este importantă în vederea recrutării și încadrării în muncă, a promovării sau reorientării profesionale a unei persoane. Esența oricărei organizații constă în efortul uman, iar eficiența și eficacitatea acestuia sunt influențate, în mare măsură, de comportamentul oamenilor din cadrul organizației. Angajații competenți, bine organizați și motivați constituie resursă strategică și miza succesului unei întreprinderi.

Cuvinte-cheie: evaluare a personalului, organizare, angajare, dezvoltare.

SOME ASPECTS OF PERSONNEL PSYCHOLOGICAL ASSESSMENT

BARBU Cezara Claudia,

PhD of psychology,

Bacau, Romania

<https://orcid.org/0000-0002-5134-794X>

drclaudiabarbu@gmail.com

KALCEV Veronica

First year master student,

Clinical psychology,

University of European Studies in Moldova

kalcev@yaho.com

SUMMARY

Staff evaluation and selection involves conducting job- and job-specific analyzes, with the aim of fully and multidimensional describing professional activity and capturing individual tasks at work. Knowing the person, his individual characteristics, establishing a psychological diagnosis is important in order to recruit and employ, promote or reorient a person. The essence of any organization lies in human effort, and its efficiency and effectiveness are largely influenced by the behavior of the people within the organization. Competent, well-organized and motivated employees are a strategic resource and the stake of a company's success.

Key words: staff evaluation, organization, employment, development.

Evaluarea psihologică a personalului reprezintă procesul prin care se urmărește, determină, inventariază, măsoară și compară nivelul calităților aptitudinal comportamentale necesare individului în raport de specificațiile postului respectiv. Selecția și evaluarea personalului implică realizarea anterioară a unor analize specifice profesiei și postului de muncă, având scopul, de a descrie integral și multidimensional activitatea profesională și de a surprinde sarcinile individuale la locul de muncă. Evaluarea psihologică se diferențiază de alte tipuri de evaluări cunoscute : profesională, școlară, a muncii,

a performanței, etc datorită faptului că măsurarea, compararea și raportarea rezultatelor se realizează exclusiv prin utilizarea de instrumente și metode psihologice. Evaluarea ne ajută să vedem dezvoltarea profesională ca pe un proces continuu și nu ca pe un simplu „eveniment” produs în viața angajatului.

Evaluarea psihologică a început încă cu mult înainte de apariția psihologiei ca știință. Evaluările psihologice erau făcute mai des pentru a determina dacă cel învinuit spune sau nu adevărul referitor la o anumită faptă. Mijloacele folosite, destul de rudimentare erau deseori extrem de dure și de agresive și nu întotdeauna adecvate. Mult cunoscută expresie „judecata lui Solomon „ne relatează despre regele Solomon care nu numai că a făcut dreptate, dar și a recurs la o stratagemă(a pus la încercare dragostea maternă) pentru rezolvarea unei dileme care cere minte ascuțită .

Găsim forme rudimentare de testare psihologică (Gregory, 1996; Stan, A., 2002), încă în manuscrisele din China antică, anul 2200 î.e.n., funcționarii fiind supuși, la fiecare trei ani, unei examinări, urmărindu-se gradul de potrivire al acestora cu „cerințele” postului pe care îl ocupau. Puțin mai târziu, pe timpul dinastiei Han, a fost introdus un examen scris la mai multe materii și anume: legislație civilă, probleme militare, agricultura, fiscalitatea și geografia. Pentru obținerea titlului de mandarin subiecții treceau un fel de selecție în trepte, un sistem de „selecție profesională”, ce urmarea depistarea unor „capacități” sau „aptitudini” necesare pentru ocuparea unui post de funcționar public așa că frumusețea scrisului și claritatea exprimării, condiții de bază pentru a asigura o bună comunicare. Deci, pe baza acestor însușiri se putea face predicții privind eficiența în exercitarea funcțiilor publice. În scrierile lui Platon, dedicate statului, se regăsesc precizări privind modul în care erau recrutați războinicii în comunitatea ideală, aceștia trebuind să dovedească, mai ales, autodisciplină, curaj, incoruptibilitate. Mai târziu vedem că, testul psihologic nu este echivalent cu „punerea la încercare” a subiectului, ci în baza rezultatelor obținute se fac predicții în legătură cu comportamentul subiectului [1].

În anul 1890, James McKeen Cattell a publicat, în revista Mind, articolul „Mental Tests and Measurements”. Iar în 1905, A. Binet împreună cu T. Simon, a construit prima „scală metrică a inteligenței”. Wilhelm Wundt, este cel care a înființat primul laborator de psihologie experimentală, la Leipzig, în 1879. El a folosit, de altfel, pentru prima dată termenul de „psihometrie”, publicând articolul „Psychometrics Experiments” în revista Brain. În perioada ultimelor două secole ale mileniului II, s-a produs, în domeniul psihologiei, un salt extraordinar prin promovarea metodelor cantitative în știința psihologică, fenomenele psihice, prin excelență subiective, pot fi măsurate și evaluate matematic. Începutul secolului XX, a reclamat în toate domeniile de decizie, un personal format după criteriile obiective, care să prezinte eficiența profesională în raport cu specificitatea sarcinilor de lucru. Până la primul război mondial aceste standarde erau de natura educațională și medicală și mai puțin psihologică (Coldea, 2004). Germania, care, nevoită să-și reducă forțele, a început să apeleze la psihologi. Rezultatul substituirii cantității cu calitatea a fost remarcat în acțiunile încununate de succes ale nemților de la începutul celui de-al doilea război mondial. Experiență dobândită în aceasta perioadă de psihologii militari a pus bazele dezvoltării tehnicilor de selecție pentru domeniul civil. Una dintre modalitățile de evaluare a personalității este cea obținută prin analiza răspunsurilor oferite, în condiții standardizate, de către persoanele evaluate, la ceea ce numim „chestionare de personalitate” sau „inventare de personalitate”. Deși primele evaluări verbale sistematice ale personalității, folosite în situații de selecție se realizau încă de acum 3000 de ani în China antică (BenPorath, 2003), practica evaluării personalității cu ajutorul unor chestionare standardizate a început acum peste 100 de ani odată cu dezvoltarea scalei pentru evaluarea inteligenței realizată de Alfred Binnet și Theodore Simon în 1905. În România începutul orientării și consilierii profesionale a fost marcat de înființarea Institutului de Psihologie Experimentală, Comparată și Aplicată de la Cluj în anul 1922. Iar în 1925 își începe activitatea primul Laborator Psihotehnic la Societatea de Tramvaie din București. În 1956 ia naștere Institutul de Psihologie în cadrul Academiei Republicii Populare Române, iar în 1964 se înființează Asociația Psihologilor din România. În 1959, Marcel Bolos descrie metodele folosite în repartizarea personalului: observația, cercetarea produselor activității și aprecierea colectivului după metoda aprecierii obiective a personalității. În anul 1997 schimbările socio-economice din România au impus demararea unui proiect de Informare și consiliere privind cariera, iar în 1999 se fondează Centrul Național de Resurse pentru Orientarea Profesională. Drept consecință procesului profund de schimbare a sistemului socio-economic și mediul de muncă al oamenilor este în aceeași măsură afectat: locurile de muncă, domeniile profesionale căutate pe piața forței de muncă, valorile individuale și sociale predominante. Orientarea profesională devine procesul de sincronizare maximă între aspirațiile personale și cele sociale cu privire la munca ca sursă de împlinire individuală și progres economic general. Acest proces presupune competență, selecție, concurență, pregătire profesională continuă, învățare, asumare de responsabilități [2].

În demersul de selecție profesională pot fi distinse următoarele tipuri de strategii: *selecția sub formă ei pură*, *ghidarea vocațională*, *selecția succesivă* sau *strategia de compromis*. *Selecția sub formă ei pură* -pune accent pe valorile organizaționale, astfel că numai persoană cea mai calificată este plasată într-un post de muncă doar că nu se poate folosi decât în cazul unui singur post disponibil. *Ghidarea vocațională* -pune accent pe valoarea individului în termeni de dorințe sau preferințe fiind foarte profitabilă pentru orientarea școlară și profesională. Așa tipuri de strategii întâlnesc unele impedimente deoarece: selecția pură se axează pe eficacitatea generală a personalului în instituție, dar devine imposibilă când trebuie să se clasifice sau să se plaseze persoane pe posturi disponibile. Iar ghidarea vocațională tinde să ignore faptul că numai un număr limitat de posturi sunt disponibile la un moment dat și că este necesar să se completeze toate posturile cu persoane care au aptitudini și șanse de succes rezonabile. *Strategia de compromis* reprezintă un compromis între selecția pură și ghidarea profesională: toate posturile sunt ocupate de persoane cu calificare; oamenii sunt plasați în acele posturi în care ei înșiși își pot exercita cel mai bine aptitudinile, cunoștințele și deprinderile în posturile disponibile. *Selecția succesivă* este cel mai bun compromis pentru că se ocupă toate posturile disponibile și indivizii obțin posturi pentru care sunt cei mai potriviți. *Selecția psihologică* pornește de la exigențele profesiei, individualizând dintr-o populație orientată sau nu pe cei mai potriviți, ale căror aptitudini se vor încadra cel mai bine în specificul

profesiei.(Pitariu,1983). Motivele evaluării psihologice ale personalului sunt diferite : *selecție* - angajare sau recrutare de personal evaluarea gradului de compatibilitate față de un anumit post de muncă ; *control periodic* - menținerea funcției , stabilirea integrității structurii aptitudinal – comportamentale a deținătorului unui anumit post de muncă ;*promovare* – schimbarea funcției ,compatibilitate pentru o nouă funcție sau post de muncă superior celui anterior; *reexaminare* – expertiză și verificarea dominanțelor psihologice care au condus la emiterea unui aviz de inaptitudine sau de restricție psihologică; *sesizare* - investigarea caracteristicilor psihologice care au generat accidente sau comportamente profesionale inadecvate la locul de muncă.

Obiectivul general al evaluării psihologice este „cunoașterea omului, a particularităților sale individuale pentru rezolvarea unei probleme psihologice, a punerii unui diagnostic cu caracter psihologic în vederea recrutării și încadrării în muncă a unui individ, a promovării sau reorientării profesionale” (Pitariu, 1983). Conform scopului, evaluarea personalului poate avea: *scop imediat și limitat*- evaluarea realizată în vederea disponibilizării sau trimiterii la specializare; *scop cu consecințe pe termen mediu* -evaluarea personalului în vederea stabilirii treptelor de salarizare în funcție de rezultatele obținute anterior; *scop general cu consecințe pe termen lung* -evaluarea angajaților ca parte a procesului continuu și integrat de gestiune și dezvoltarea a personalului și de consiliere a carierei individuale. Evaluarea personalului are 2 obiective finale vizate indiferent de etapă în care se realizează analiză sau metodologia de evaluare. Facilitarea performanței individuale și organizaționale este că prim obiectiv final al evaluării psihologice. Performanță sau randamentul profesional ,atât la nivel individual cât apoi și la nivel colectiv conduc până la sfârșit la profit și crearea oportunităților de dezvoltare individuală și la nivel de organizație. Al doilea obiectiv final al evaluării psihologice a personalului este cel de creare a climatului favorabil performanței individuale și colective . La nivel individual este manifestată prin mulțumire, satisfacție, împlinire profesională ,chiar și identificarea cu misiunea instituției până la urmă. Toate procedurile de evaluare psihologică urmăresc realizarea acestor două obiective finale interdependente și au ca obiective specifice: identificarea celui mai bun candidat pentru acest post de muncă, a nevoilor de formare și rezistențelor de schimbare [3].

Teoretic sunt metode și tehnici specifice investigației psihologice :

Metoda observației - constă în urmărirea, observarea și notarea sistematică în baza unui protocol atât a manifestărilor atitudinal –comportamentale ale individului în situația de examen cât și a aspectelor performanțiale obținute de acesta la fiecare din probele aplicate. Această metodă se utilizează sub două aspecte :

- *observația generală* asupra atitudinii și comportamentului pe parcursul întregii evaluări privind comunicare, ținută, aspect vestimentație, comportament adecvat sau inadecvat situației de examen, emotivitate, cooperare, relaționare, autocontrol, necooperare, interes sau dezinteres față de rezultate, motivație, randament progresiv-regresiv, nervozitate, irascibilitate.

- *observația direct* la probe urmărește: adaptare și integrare în sarcina, aspecte specifice evidențiate de valoarea psihodiagnostică a probei, aspecte de natură temperamentală sau comportamentală manifestate în timpul probelor, evoluția randamentului. Toate aceste elemente puse în valoare de metoda observației completează și întregesc profilul celui evaluat și obținem date de natură biografică despre cel evaluat psihologic [4].

Prin *anamneză* sunt colectate date de natură psiho-individuală specifice celui evaluat, care ne ajută să ne formăm o imagine asupra personalității acestuia. Ea poate avea un caracter structurat, atunci când utilizăm întrebări închise , dar care poate fi completat prin întrebări deschise adresate subiectului în raport de elemente relevante apărute în momentul discuției. Are un caracter de confidențialitate și presupune acceptul subiectului de a răspunde la niște întrebări personale precum și acela de a fi de acord cu notarea răspunsurilor. Utilizarea anamnezei se recomandă la începutul evaluării în scopul cunoașterii individului cât și pentru a se realiza o cooperare și o interacționare examinator –subiect.

Metoda interviului-urmărește surprinderea unor aspecte legate de: experiențe, trăsături de personalitate, cunoștințe, abilități, etc. Informațiile obținute fac referiri la aspecte legate de : studii ,pregătire profesională, mediu familial, stare de sănătate, evoluție profesională, motivații ,interese, integrare socio-profesională. Ca mod de desfășurare acesta are mai multe obiective : colectarea unor informații despre candidat în măsură evaluării acestuia că răspunzând la cerințele postului de muncă, formarea unei impresii generale despre candidat, oferirea de informații despre firma și post în scopul deciziei candidatului . Interviul poate fi : *structurat* – realizat pe baza unei structuri de întrebări identice prestabilite pentru toți candidații, oferă un mediu relaxant, nu induce stres; *nestructurat*-nu se bazează pe o structura prestabilită, folosind o serie de întrebări specifice fiecărei situații, este flexibil. Pentru a conduce un interviu sunt necesare calitățile :capacitatea de a asculta, capacitatea de a pune întrebări, capacitatea de analiză și sinteză ,capacitatea de control. În mod practic se utilizează cel mai frecvent instrumente standardizate de tipul: chestionare de atitudini și chestionarele de personalitate. Informațiile obținute au două direcții de aplicabilitate:

Evaluarea psihologică individuală a angajatului specifică pentru : selecția profesională, evaluarea psihologică periodică pentru profesiile cu risc înalt, evaluarea psihologică pentru trimitere la specializare sau formării unei noi echipe. Aici sunt utile chestionarele de personalitate. În evaluarea psihologică a realității unei firme trebuie să ținem cont de natură dimensiunilor ce trebuie evaluate deoarece în funcție de scopul analizei ,metodologia și dimensiunile vizate pot fi diferite [5]. Atunci când scopul este selectarea unor persoane ,se face pe baza potențialului aptitudinal sau investigarea trăsăturilor de personalitate în relație directă cu performanță. Aici atenție se vor acorda instrumentelor standardizate de tipul testelor de personalitate. *La o analiză a climatului socioprofesional* mai utile vor fi instrumentele vizând aspecte de atitudine (față de muncă, dominante motivaționale, satisfacție profesională). Selecția psihologică este un proces decizional, bazat pe recoltarea unor informații relevante, cu ajutorul cărora sunt comparate persoanele care doresc să exercite o anumită profesie (Popa, 2012a). Obiectivul selecției este acela de a prezice performanța în muncă. Cu cât

predicția este mai bună, cu atât ne putem aștepta că persoanele selectate să dovedească după angajare o performanță profesională mai bună. *Selecția psihologică* pornește de la exigențele profesiei, individualizând dintr-o populație orientată sau nu pe cei mai potriviți, ale căror aptitudini se vor încadra cel mai bine în specificul profesiei [6].

Pentru a fi util orice instrument psihologic trebuie să fie : standardizat, să aibă o bună capacitate discriminativă , să fie economic, să aibă rezistență de față, să fie construit în așa fel încât subiecții să nu realizeze care este scopul evaluării, să permită verificarea măsurării în care subiecții au mințit sau au dat răspunsuri dezirabile sociale. Utilizarea și aplicarea instrumentului psihologic, respectiv administrarea de teste, probe, chestionare, programe specifice de lucru se concretizează în final prin obținerea unor rezultate cantitative, adică ceea ce denumim COTE (răspunsuri bune sau erori). În urmă examenului de evaluare psihologică vor rezulta o serie de date: scoruri brute și scoruri standardizate, profilul de personalitate, concluzii sau recomandări psihologice în dependent de tipul evaluării psihologice. Aceste date vor fi adăugate celor obținute în etapele anterioare (analiză dosarelor, interviu preliminar, evaluare competențe profesionale etc.) și, singure sau în colaborare cu cele anterioare, vor permite eliminarea unor candidați (cei pe care unii factori sau combinațiile anumitor factori psihologici îi fac inapți pentru ocuparea postului) și ierarhizarea celorlalți candidați rămași în concurs [7].

În același timp, la solicitare sau ca urmare a unor clauze contractuale bine definite, psihologul poate oferi fiecărei persoane evaluate detalii despre profilul psihologic identificat, insistând pe sublinierea aspectelor pozitive și pe sugerarea de strategii de optimizare a conduitei individuale. În toate aceste situații psihologul trebuie să respecte clauzele de confidențialitate și normele deontologice în vigoare. Avizul psihologic se emite urmare prelucrării și interpretării rezultatelor evaluării și a raportării acestora la indicațiile sau contraindicațiile psihologice. Această reprezintă o muncă laborioasă și o decizie responsabilă din partea psihologului care acordă o valoare prognostică evoluției subiectului la evaluare în contextul raportării la criteriile reușitei profesionale. Rezultatele graficului sunt coroborate cu observațiile la probe și evaluare, cu anamneză și alte în formații non test privind comportamentul profesional , interesul și motivația, aspecte care determina modul de elaborare și emitere a avizului psihologic. Esența oricărei organizații constă în efortul uman, iar eficiența și eficacitatea acestuia sunt influențate, în mare măsură, de comportamentul oamenilor din cadrul organizației. Deci este foarte important modelul corespunderii dintre persoană și organizație ce explică performanța individuală și organizațională pe baza congruenței dintre angajați și mediul de muncă. Corespunderea se concretizează prin mai multe specificații: cu organizația, cu sarcina, cu colegii , grupul de muncă, cu șefii. În funcție de oferta angajaților și de necesitățile organizației, se face distincția între potrivirea complementară, care se referă la situația în care competențele noilor angajați completează un deficit de competențe la nivelul organizației și suplimentară ,ce se referă la situația în care competențele noilor angajați suplimentează competențele deja existente la nivelul organizației. Din momentul angajării începe adaptarea personalului și se continuă pe toată durata relației de muncă. Pe parcursul acestei relații, gradul de concordanță dintre ofertă și așteptările reciproce angajat-organizație se poate modifica. Schimbări pot apărea atât la nivelul organizației (evoluții tehnologice, modificări ale obiectivelor, restructurări de personal.), cât și la nivelul angajatului. Astfel de situații produc variații ale gradului de adaptare și generează presiuni de reconfigurare a relației angajat-angajator. Acumularea unor informații cu privire la gradul de adaptare a persoanei se poate face prin tehnică interviului prin scale specializate pentru evaluarea gradului de adaptare și profesionalism, prin cunoașterea directă a angajaților în mediul de muncă, ori prin transfer de informații dinspre managementul organizației. Angajații cu probleme de adaptare în muncă pot fi incluși în programe de consiliere, în cursuri de training , ori chiar în programe de terapie [8].

Concluzie.

Evaluarea angajaților poate reprezenta un instrument puternic în managementul resurselor umane, atâta vreme cât este bazat pe criterii clare, bine definite pentru fiecare post în parte și este finalizată cu un feedback constructiv. Esența oricărei organizații constă în efortul uman, iar eficiența și eficacitatea acestuia sunt influențate, în mare măsură, de comportamentul oamenilor din cadrul organizației. Angajații competenți, bine organizați și motivați constituie resursă strategică și miza succesului unei întreprinderi.

Referințe bibliografice:

1. BOGATHY, Z. Psihologia muncii și organizațională. Iași: Polirom, 2004.
2. COLE, G.A. Managementul personalului. București: CODECS, 2000.
3. MANOLESCU, A. Managementul resurselor umane. București: Editura Economică, 2003.
4. MÎNJINA, B. Psihologia militară în slujba interesului național. București: Editura Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2013.
5. POPA, M. Introducere în psihologia muncii. Iași: Editura Polirom, 2008.
6. POPA, M. Evaluarea psihologică a personalului, între paradigmele selecției și adaptării Psihologia Resurselor Umane, 13, 2015.
7. TICU ,C. Evaluarea psihologică a personalului Iași: Polirom, 2004.
8. ЗЕЕП Э. Ф., РУСАНОВА Ю. Л. Психологическая оценка персонала: теория и практика , Образование и наука. 2005, № 3 (33)

BULLYING-UL

COCA Carmen Elena,
Doctor în psihologie, lector universitar,
Universitatea Tomis din Constanța,
România
<https://orcid.org/0000-0002-2223-476X>

REZUMAT

Bullyingul este un fenomen complex și eterogen care afectează direct sute de oameni în fiecare an. Importanța fenomenului a condus la realizarea a mai multe cercetări în ultimele două decade, astfel fiind realizate sute dacă nu chiar mii de lucrări pe acest subiect. În cercetarea efectelor psihologice ale bullyingului, atât printre adulți cât și printre copii, expunerea pe termen lung la comportamente abuzive, ostile, a fost asociată cu spectrul larg de efecte negative asupra sănătății, incluzând aici atât efecte psihologice cât și somatice. Principalul impediment în stabilirea clară a unei legături dintre fenomenul bullying și Stresul Posttraumatic este unul de natură metodologică - pentru a putea evalua dacă acțiunile de tip bullying în școală sau la muncă pot conduce la instalarea simptomatologiei este nevoie de studii longitudinale cu loturi fundamentale reprezentative. Nivelul agresiunii trebuie analizat cu ajutorul unor instrumente valide precum și corelarea unor factori cum ar fi personalitatea, psiho-patologia timpurie, dispoziție ereditară, factori stresori precum și susținerea socială de care beneficiază subiecții.

Cuvinte-cheie: Bullyingul, elevi, profesori, stres, comportament.

BULLYING

COCA Carmen Elena,
PhD of Psychology, University Lecturer
Tomis University Constanta,
Romania
<https://orcid.org/0000-0002-2223-476X>

SUMMARY

Bullying is a complex and heterogeneous phenomenon that directly affects hundreds of people each year. The importance of the phenomenon has led to several researches in the last two decades, thus being carried out hundreds if not thousands of works on this subject. In research into the psychological effects of bullying, both among adults and children, long-term exposure to abusive, hostile behaviors has been associated with a wide range of adverse health effects, including both psychological and somatic effects. The main impediment in establishing a clear link between bullying and post-traumatic stress is methodological in nature - in order to assess whether bullying actions at school or at work can lead to the installation of symptoms, longitudinal studies with fundamentally representative groups are needed. The level of aggression must be analyzed with the help of valid tools as well as the correlation of factors such as personality, early psychopathology, hereditary disposition, stressors as well as the social support that the subjects benefit from.

Key words: Bullying, students, teachers, stress, behavior.

Introducere

Bullying-ul este definit a fi o formă repetată de agresiune fizică sau verbală, direcționată către o persoană sau un grup de persoane în care există o diferență de putere.

Această diferență poate consta în ceva tangibil (o persoană este mai impozantă fizic decât alta) sau ceva perceput de ceilalți (o persoană este mai populară decât cealaltă, are mai mulți prieteni).

În principiu, se poate baza pe oricare două diferențe dintre două persoane. Fiind un subiect de interes pentru cercetători încă din anii '70, avem în acest moment suficiente informații despre ceea ce înseamnă acesta.

Pentru că școala este locul principal unde copiii și adolescenții își petrec majoritatea timpului, tot aici apar și cele mai multe incidente de bullying, dar asta nu exclude faptul ca o astfel de confruntare poate apărea și în alte contexte. Pot fi mai mulți agresori la o singură victimă sau mai multe victime în fața unui singur agresor.

Bullyingul este împărțit în 2 mari categorii : bullying direct și indirect.

Bullying-ul direct este considerat comportamentul care este imediat dăunător victimei altfel spus, violență fizică, iar a doua categorie, bullying-ul indirect, este definit ca fiind acel comportament care se folosește de amenințări și zvonuri false pentru a face rău victimei.

Termenul de „bullying” vine de la englezescul „bully”, care înseamnă bătaș, huligan.

Bullying reprezintă o formă de abuz emoțional și fizic, care are trei caracteristici:

- intenționat – agresorul are intenția să rănească pe cineva;
- repetat – aceeași persoană este rănită mereu;
- dezechilibrul de forțe – agresorul își alege victima care este percepută ca fiind vulnerabilă, slabă și nu se poate apăra singură.

Termenul „bullying” s-ar traduce prin „intimidare”, dar nu se rezumă doar la asta, pornește de la simpla necăjire, etichetare, batjocură, răspândire de zvonuri până la violență fizică. Comportamentul de bullying se face simțit mai ales atunci când există diferențe de ordin economic, rasial, cultural, de vârstă etc., iar copiii îl învață de la adulți, copiii mai mari, televizor.

Agresivitatea de tip bullying este cunoscută ca fiind un factor stresor traumatic atât în cadrul școlar cât și în câmpul muncii. Se afirmă că unele probleme de sănătate fizică și mentală ale persoanelor vizate de agresivitatea de tip bullying sunt asemănătoare simptomatologiei Stresului Posttraumatic (PTSD), cu toate acestea, este încă neclar dacă agresivitatea de tip bullying poate fi considerată un precursor al acestuia.

Bullyingul a fost pentru prima dată definit de Dan Olweus în lucrarea deja socotită piatră de căpătâi „Bullyingul în școală”, definiția dată de acesta fiind citată de peste 4900 ori. Olweus definește bullyingul astfel: „ un elev este bullied sau *victimizat* atunci când acesta este expus în mod repetat în timp acțiunilor negative din partea unuia sau mai multor elevi [3].”

O acțiune negativă presupune situația în care cineva provoacă în mod intenționat răni sau disconfort unei persoane, acțiunile negative pot presupune fie contact fizic, agresivitate verbală, dar și mimică și/sau gestică menite să provoace disconfort cuiva.

Ca să putem utiliza termenul bullying este necesară observarea unei diferențe de putere (relație de putere asimetrică), respectiv, elevul expus acțiunilor negative are dificultăți în a se apăra și este cumva neajutorat în fața celui care îl *hărțuiește*.

Așadar, fenomenul bullying se referă la comportamentul agresiv intenționat, care este repetat în timp în cadrul unei relații asimetrice de putere. Această definiție a furnizat fundamentul construirii Chestionarului de Bullying și Victimizare Olweus, ce a ajutat și ajută la măsurarea fenomenului în rândul sutelor de mii de adolescenți de pretutindeni.

Ideea intenționalității și repetitivității naturii comportamentului reprezintă principalul mijloc de diferențiere între agresivitate în general și agresivitate de tip bullying. Este foarte ușor să le confundăm pe cele două însă important să nu o facem. Efectele agresivității de tip bullying au un impact mult mai profund la nivel psihologic tocmai prin întinderea în timp și repetitivitatea agresivității. Definiția lui Olweus statutează că bullyingul este o acțiune intenționată, spre deosebire de rănirea accidentală unde putem încadra și agresivitatea generală. Agresorul de tip bully utilizează adevărate strategii în acțiunile sale menite să-i confere popularitate, putere și alte beneficii [4].

Tocmai prin evidențierea acestei orientări către obținerea de beneficii agresorului putem departaja clar agresivitatea de tip bullying. Mai mulți cercetători au descris bullyingul ca având caracteristici proactive sau instrumentale fiind neprovocat, premeditat și orientat spre scopuri sau obținerea de avantaje.

Reputația sau dominanța socială este printre cele mai frecvent vizate beneficii ale bullyingului, îndeosebi când vine vorba de grupuri noi, în care nu a fost încă stabilită o ierarhie. Acest tip de comportament este întâlnit frecvent și în grupuri în care ierarhia este stabilită, angajarea în acțiuni de tip bullying, putând reprezenta un mod de a promova solidaritatea și coeziunea grupului. La nivel individual reputația dobândită de agresori îi ajută pe aceștia în pozitivizarea imaginii de sine, a validării sau a dobândirii unui statut social important. Pe lângă cele menționate anterior, agresorii pot dobândi și beneficii non-sociale, ce au valoare contextuală cum ar fi: alimentele, obiectele și banii. Ca o paralelă cu teoria eco-evoluționistă, în contextele ce presupun lipsuri alimentare, bullyingul este folosit ca un mijloc de obținere a alimentelor în vederea asigurării supraviețuirii agresorului. Din fericire acest gen de comportament este rar întâlnit în majoritatea societăților dar frecvent în rândul populațiilor țărilor subdezvoltate, neputând astfel afirma că acțiunile agresive de tip bullying pentru obținerea resurselor nu continuă să existe în societatea modernă. Un exemplu mai elocvent, poate, este acela al disputei dintre frați pe jucării, dispozitive electronice, privilegii, și altele.

Rezultate și discuții.

Chestionarul aplicat profesorilor. Ipotezele acestei cercetări sunt:

1. Respondenții acestui chestionar vor minimaliza pe cât posibil fenomenul violenței din școli, fapt datorat păstrării aparențelor și reputației instituției de învățământ unde lucrează.

2. Actele de violență psihologică și fizică vor avea un procent mic, majoritatea profesorilor vor declara existent rară sau chiar nulă a acestora în cadrul instituției în care lucrează.

3. Cel puțin un sfert din totalul respondenților acestui chestionar vor reclama comportamentul negativ al elevilor, în cadrul orelor, fapt ce duce la deteriorarea procesului de

învățare. Totuși, acest procent nu se va regăsi și în întrebările destinate faptelor exacte ale elevilor, astfel vom avea certitudinea existenței unui fenomen, dar nu și modurile în care acesta este exercitat.

4. Întrebați dacă sunt sprijiniți de conducerea școlii, profesorii vor avea o anumită reticență în a răspunde onest.

5. Întrebați care sunt motivele apariției violenței psihologice, profesorii se vor exclude pe ei înșiși ca posibili factori ai acestui fenomen, alegând în mare parte variantele de răspuns care îi ”exonorează”, fapt care va însemna cumularea unor procente mici pentru variante de răspuns precum *slaba pregătire a profesorilor, comportamentul neadecvat al profesorilor, sau comunicarea insuficientă*.

6. Aceeași situație ca la ipoteza numărul cinci va apărea și atunci când cadrele didactice vor fi chestionate în legătură cu măsurile care ar trebui să fie luate pentru diminuarea violenței psihologice în instituțiile de învățământ. Astfel, considerăm că profesorii vor indica în primul rând variante precum *o educație mai strictă a copilului în familie, parteneriat cu familiile elevilor și cu comunitatea*, etc. și foarte puțini dintre aceștia vor alege variante precum *o pregătire mai bună a profesorilor și o comunicare mai bună cu elevii*.

Interpretarea rezultatelor.

Zvonurile sunt răspândite în cadrul unei unități de învățământ, precum un virus, al cărui purtători pot să fie cadre didactice, elevii sau personalul auxiliar. Totodată, numeroase cercetări au arătat că adulții bârfesc mai mult și dezbate respectivul zvon pentru o mai mare perioadă de timp.

Aproape 70% dintre respondenții acestei cercetări au afirmat că niciodată nu se răspândesc zvonuri despre ei în cadrul școlii, în timp ce 27,9 procente dintre cei intervievați au declarat că acest lucru se întâmplă o dată la câteva luni.

Puțin peste 2% dintre subiecții cercetării au admis că sunt răspândite diverse zvonuri despre ei, de câteva ori pe lună, de câteva ori pe săptămână, sau aproape zilnic.

Intimidarea înseamnă: "a face să devină sau a deveni timid, a însufla cuiva sau a simți teamă, frică" [25].

97,6 procente din totalul persoanelor intervievate au declarat că nu au fost supuse la agresiuni fizice niciodată. Astfel, doar 2,4% dintre respondenți au admis că o dată la câteva luni sau de câteva ori pe lună li se întâmplă să fie ușor agresați fizic pentru a fi intimidați.

Amenințările verbale sunt cauzate de experimentarea unor sentimente negative, a unor frustrări care ies la iveală în momentul respectiv. Problemele de la care pornesc amenințările verbale pot fi multiple: lipsa de comunicare, stresul, lipsa unei delimitări clare a rolurilor și ierarhiilor, neînțelegeri nerezolvate la momentul potrivit, tulburări comportamentale, etc.

Majoritatea respondenților au declarat că niciodată nu li s-a întâmplat să fie amenințați verbal de către elevi, în timp ce 4,4 procente au afirmat că acest lucru li se întâmplă o dată la câteva luni. Totodată, 1,3% dintre profesorii respondenți sunt amenințați verbal de către elevi de câteva ori pe lună și doar 0,3% aproape zilnic.

94,6% dintre profesorii intervievați au declarat că niciodată nu li s-a întâmplat să fie amenințați verbal de către părinții elevilor, în timp ce 3,7 procente au afirmat că acest lucru li se întâmplă o dată la câteva luni. Totodată, câte 0,7% dintre profesorii chestionați sunt amenințați verbal de către părinții elevilor de câteva ori pe lună sau de câteva ori pe săptămână.

97% dintre respondenți au afirmat că niciodată nu li s-a întâmplat să fie amenințați verbal de către colegii din unitatea de învățământ în care activează, în timp ce 2,4 procente au afirmat că acest lucru se întâmplă totuși, o dată la câteva luni.

Peste 95% dintre respondenți au declarat că niciodată nu li s-a întâmplat să fie amenințați verbal de către conducerea școlii în care lucrează ca și cadre didactice. Totuși, câte 1,7 procente au afirmat că acest lucru li se întâmplă o dată la câteva luni sau chiar de câteva ori pe lună.

Odată cu apariția telefoanelor mobile moderne, cadrele didactice au trebuit să se confrunte cu încă o serie de dificultăți, în special cu înclinația multor elevi de a le utiliza în cadrul orelor, fie pentru divertisment, fie pentru a filma sau pentru a face poze. Astfel, 5,7% dintre profesorii intervievați în cadrul acestei cercetări au afirmat că au fost filmați în timpul orelor de către elevi, cel puțin o dată la câteva luni. Desigur, trebuie precizat că acestea sunt doar cazurile de care profesorii în cauză au aflat, astfel procentul cadrelor didactice care au fost filmate la orele de curs poate fi considerabil mai mare.

94,3% dintre respondenți au declarat că niciodată nu au fost filmați pe ascuns în timp ce predau la clasă.

Furtul nu este doar un act de indisciplină în cadrul unei școli, ci poate însemna un act infracțional dacă vine din partea unui adult, sau un semn de devianță comportamentală dacă este făcut de un elev. Astfel, 4,7% dintre respondenți au afirmat că, o dată la câteva luni le sunt furate lucruri personale, în timp ce 0,3 procente pătesc acest lucru de câteva ori pe lună.

Totuși, 95% dintre subiecții intervievați au declarat că niciodată nu le-au fost furate lucrurile personale.

Comportamentele agresive, ignorante sau nepăsătoare ale elevilor par să apară din ce în ce mai des în școlile din România, astfel 15,2 procente dintre respondenții acestei cercetări au declarat că o dată la câteva luni ora este întreruptă din cauza unui comportament nepotrivit al elevilor, în timp ce 7,1% au afirmat că acest lucru se întâmplă de câteva ori pe lună, în timp ce, pentru 2 procente din cadrele didactice chestionate pătesc asta săptămânal.

Din totalul profesorilor respondenți, 3,3 procente au afirmat că au fost agresați de către părinții elevilor, restul de 96,7% au declarat că nu au fost niciodată subiectul unor agresiuni din partea părinților.

Părinții au uneori comportamente neadecvate față de profesori. Acestea au diferite

- forme: ironii, discuții aprinse, țipete, până la agresivitate fizică. Astfel de situații sunt generate
- de cele mai multe ori de nemulțumirea părinților față de atitudini și comportamente ale unui
- profesor, considerate violente sau nedrepte, manifestate în raport cu copilul lor sau de
- necunoașterea și neînțelegerea de către aceștia a unor aspecte care țin de școală (specificul
- curriculumului la un anumit nivel de învățământ, programul școlar, regulamentul școlar
- etc.) [1, p.85].

De asemenea, putem presupune ca aceste comportamente ale părinților au la bază o lipsă de încredere a acestora în școală ca mediu de educație și în cadrele didactice ca modele pentru copii. Ca urmare, apar uneori situații grave de agresivitate a părinților față de unii profesori, care determină un climat de insecuritate în spațiul școlii atât pentru cadre didactice, cât și pentru elevi.

Elevii pot avea uneori comportamente și cuvinte nepotrivite la adresa cadrelor didactice. Întrebați dacă au fost înjurați de elevi, 91,7% dintre respondenți au afirmat că acest lucru nu s-a întâmplat niciodată, doar 8,3 procente au declarat că sunt înjurați de elevii lor o dată la câteva luni (6,7%), de câteva ori pe lună (0,3%), sau aproape zilnic (1,3%).

89,5% dintre cadrele didactice au afirmat că părinții elevilor nu le-au adus niciodată acuzații false. Totuși, 8,4% sunt de părere că o dată la câteva luni sunt acuzați fals de către unii părinți ai elevilor, iar câte 0,7% se consideră acuzați în mod fals de câteva ori pe lună, de câteva ori pe săptămână, sau aproape zilnic.

Sprijinul din partea conducerii școlii este foarte important pentru un profesor, în situații precum aplicarea unei sancțiuni unui elev, sau în cazul unui conflict cu un părinte nemulțumit de notele sau performanțele școlare ale copilului său. Un astfel de suport din partea directorului sau a altor persoane aflate la conducerea școlii duce la obiectivitate și neutralitate în activitatea unui cadru didactic.

Astfel, aproape trei sferturi dintre respondenții acestui studiu au declarat că sunt sprijiniți de conducerea școlii, în timp ce 26,3 procente dintre profesorii intervievați se consideră nespujiniți de membri conducerii, 9,8% afirmând că acest lucru se întâmplă o dată la câteva luni, 9,4% aproape zilnic, 3,7% de câteva ori pe săptămână, iar 3,4% de câteva ori pe lună.

Puterea de a rămâne obiectiv este o calitate necesară oricărui cadru didactic, însă pot apărea diverse obstacole în notarea obiectivă a elevilor. Astfel, o dată la câteva luni 6,7% dintre profesori nu rămân obiectivi în notarea elevilor de teama conflictului care s-ar iniția cu aceștia, în timp ce 5,4 procente au această problemă aproape zilnic. Totodată, 1,7% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă de câteva ori pe lună să nu fie obiectivi de frica izbucnirii unui conflict cu elevii, iar 0,3% fac acest lucru de câteva ori pe săptămână.

Totuși, 85,9% dintre cadrele didactice interviuate au afirmat că nu și-au pierdut niciodată obiectivitatea când dau note elevilor.

85,5% dintre cadrele didactice chestionate au declarat că nu și-au pierdut niciodată obiectivitatea în notarea elevilor de teama conflictelor cu părinții acestora.

Totuși, o dată la câteva luni 6,7% dintre profesori nu rămân obiectivi în notarea elevilor de teama conflictului care ar putea să apară cu părinții acestora, în timp ce 6,1% au această problemă aproape zilnic.

Totodată, 1,7% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă de câteva ori pe lună să nu fie obiectivi de frica izbucnirii unui conflict cu părinții elevilor.

87,5% dintre cadrele didactice chestionate au declarat că nu au trecut niciodată cu vederea acte de indisciplină din partea elevilor de teama conflictelor cu aceștia.

Totuși, o dată la câteva luni 8,8% dintre profesori trec cu vederea unele acte de indisciplină ale elevilor de teama conflictului cu aceștia, în timp ce 2 procente au această problemă de câteva ori pe lună. Totodată, 1,7% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă zilnic să treacă cu vederea acte de indisciplină ale elevilor.

91,7% dintre profesorii intervievați au declarat că nu au trecut cu vederea niciodată actele de indisciplină ale elevilor de teama conflictelor cu părinții acestora.

În același timp, o dată la câteva luni 4,7% dintre profesori trec cu vederea unele acte de indisciplină ale elevilor de teama conflictului cu părinții acestora, în timp ce 2 procente întâlnesc această problemă zilnic. Totodată, 1,3% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă de câteva ori pe lună să treacă cu vederea acte de indisciplină ale elevilor din cauza fricii de a porni un conflict cu părinții acestora.

74,8% dintre respondenții acestei cercetări au declarat că nu le-au fost imitate gesturile sau cuvintele niciodată (de către elevi).

Totuși, 20,5 procente dintre profesorii intervievați au admis că, cel puțin o dată la câteva luni, le sunt imitate gesturile sau cuvintele specifice, în timp ce pentru 2,4% dintre respondenți, iar la 2,3 procente dintre persoanele interviuate, gesturile și cuvintele le sunt imitate săptămânal sau zilnic.

Credința religioasă a fost mereu un subiect de contradicție în cadrul unui grup social sau un colectiv de muncă, astfel pot apărea situații în care unele persoane sunt supuse presiunilor din cauza unor anumite obiceiuri, rituri sau credințe religioase.

Totuși, din cadrul acestui studiu reiese faptul că 98,7% dintre profesorii incluși în eșantion nu au avut probleme din cauza religiei practicate, doar 1,3 procente dintre respondenți afirmând contrariul.

Preferințele politice ale unui individ pot fi adesea criticate în interiorul unui grup sau colectivitate, precum o școală. Astfel, pot să apară situații tensionate, în special în perioade de criză financiară la plan macrosocial sau în preajma alegerilor electorale.

Totuși, conform acestei cercetări, 94,9% dintre profesorii incluși în eșantion nu au avut probleme din cauza preferințelor politice, doar 5,1% dintre respondenți afirmând că primesc critici din această cauză, aceștia optând pentru o dată la câteva luni (3,4%), aproape zilnic (1%) și de câteva ori pe lună (0,7%).

Fiecare individ are un stil vestimentar, preferințe vestimentare în viața de zi cu zi, acasă, la muncă, la evenimente, etc. Este bine cunoscut faptul că la definirea stilului vestimentar contribuie personalitatea individului, gusturile, iar acest lucru poate influența părerea celorlalți, prieteni, colegi, cunoștințe, etc.

De asemenea, este bine cunoscut faptul că aspectul fizic al unei persoane poate influența atitudinea altor persoane, succesul în carieră, ș.a.m.d.

Conform acestei cercetări, puțin peste 90 de procente dintre respondenți nu au fost niciodată criticați din cauza stilului vestimentar sau aspectului fizic.

Totuși, 8,1% dintre profesorii intervievați au afirmat că se întâmplă o dată la câteva luni să fie criticați din cauza vestimentației sau a aparențelor fizice, 1% de câteva ori pe săptămână, iar câte 0,3% de câteva ori pe lună sau zilnic.

Viața privată a unei persoane cuprinde o multitudine de elemente, printre care viața de familie, stilul de viață, etc. Astfel, viața privată contribuie esențial la opinia unui colectiv asupra unei persoane. În cadrul cercetării noastre, 98 de procente dintre respondenți afirmă că nu au fost niciodată criticați din cauza vieții private și doar 2% consideră că au fost umiliți din cauza modului în care își desfășoară activitățile private.

Porecla este un "supranume" atribuit unei persoane, de obicei denigrator, care are de obicei legătură cu o trăsătură caracteristică a aspectului fizic sau din cauza unei întâmplări întâmpinate în memoria unui grup.

Deși porecele sunt un lucru uzual, des folosite, în cadrul cercetării noastre 92,2% dintre respondenți au declarat că nu sunt strigați după nicio poreclă. Totuși, 5,1 procente dintre profesorii intervievați au admis că, o dată la câteva luni, sunt strigați după o anume poreclă, 1,3% spun că li se întâmplă asta zilnic. De asemenea, câte 0,7% dintre respondenți sunt strigați după porecle de câte ori pe lună sau de câteva ori pe săptămână.

Conform legii, hărțuirea sexuală este situația în care este manifestat un comportament cu conotație sexuală, exprimat fizic, verbal sau nonverbal, având ca obiect sau ca efect lezarea demnității unei persoane și, în special, crearea unui mediu de intimidare, ostil, degradant, umilitor sau jignitor.

La locul de muncă hărțuirea unei persoane se face de obicei prin amenințare sau constrângere în scopul de a obține satisfacții de natură sexuală, de către o persoană care abuzează de calitatea sau de influența pe care i-o conferă funcția îndeplinită.

În cadrul cercetării noastre, 98,4% dintre respondenți au declarat că nu au fost niciodată hărțuiți sexual la locul de muncă, doar 1,6% au afirmat că sunt hărțuiți sexual o dată la câteva luni sau chiar zilnic.

Violența psihologică reprezintă violența exercitată asupra sentimentelor, emoțiilor unei persoane și poate fi realizată prin excludere, respingere, criticare, amenințare, umilire, aducerea de injurii și cuvinte denigrante, ignorare, chiar și prin gelozie. Violența psihologică poate fi aplicată prin limbajul verbal (tipete, insulte, ridiculizare, denigrare, etc.) sau prin limbajul nonverbal.

Întrebați care sunt motivele violenței psihologice dintre elevi și profesori, 22,8% dintre profesorii intervievați au ales educația pe care copilul o primește acasă, 20,8% dezinteresul elevilor, iar 19,1% au optat pentru comportamentul neadecvat al elevilor.

Din primele trei opțiuni, putem observa lipsa de obiectivitate a respondenților în legătură cu acest subiect, prin intermediul variantelor care îi implică și îi soace vinovați doar pe elevi, profesorii fiind de părere că violența psihologică apare din lipsa educației, cea primită acasă, nu și cea de la școală, dar și prin comportamentul și modul de a se purta al elevilor în cadrul instituției de învățământ.

Totodată, următoarele două variante alese de respondenți sunt lipsa unor sancțiuni aspre (13,5%) și subiectivitatea elevului în propria evaluare. Alte variante indicate de profesorii intervievați au fost: comportamentul neadecvat al profesorilor (3,1%), slaba pregătire a profesorilor (2,7%), subiectivitatea profesorului în evaluare (2,6%) și vârsta profesorilor (1,3%).

În opinia profesorilor intervievați, măsurile necesare pentru diminuarea violenței în școli sunt: o educație mai strictă a copilului în familie (17,3%), respectarea fermă a regulamentelor instituției de învățământ (16,4%), parteneriat cu familiile elevilor și cu comunitatea (15,6%), dar și o comunicare mai bună cu elevii (15%).

Totodată, respondenții au indicat și alte măsuri pentru reducerea violenței psihologice în instituțiile de învățământ, cum ar fi: ședințe de consiliere (11,6%), angajarea unei persoane cu aptitudini profesionale (10,9%), activități extrașcolare (6,1%), dar și o pregătire mai bună a profesorilor (5,3%).

Lucrările de specialitate consideră violența determinată de conflictul elev-adult ca esența fenomenului violenței școlare, celelalte forme (violența elev-elev, elevi-mediu înconjurător) manifestându-se și în alte contexte decât cel școlar [2].

Instituțiile școlare au un rol central în prevenirea fenomenelor de violență. Atribuțiile și responsabilitățile acestora sunt instituite explicit în legislația națională referitoare la drepturile copilului și la modalitățile de control, prevenire și intervenție în cazurile în care elevii minori sunt victime sau autori ale diverselor acte de violență. Pornind de la aceste premise, studiul a încercat să evidențieze care este experiența școlii în inițierea sau participarea la activități de prevenire, care este potențialul acesteia în mobilizarea resurselor instituționale proprii sau în parteneriat cu alte instituții abilitate pentru identificarea unor soluții [1, pp. 180-181].

În cazul unei situații de violență psihologică asupra unui profesor, 65,7% dintre respondenți s-ar adresa directorului, în timp ce 26,9% ar cere ajutorul dirigentului de clasă (în cazul în care cel care comite actul de violență psihologică este un elev). De asemenea, 2,4 procente dintre profesorii intervievați nu consideră că este o un act de violență psihologică nu este o situație care trebuie sesizată cuiva, în timp ce 1,7 procente s-ar adresa poliției.

În cazul unei situații de violență psihologică asupra unui elev, 66,0% dintre respondenți s-ar adresa dirigintelui clasei din care face parte elevul agresat, în timp ce 28,3% ar cere intervenția directorului. De asemenea, câte 1 procent dintre respondenți consideră că un act de violență psihologică asupra unui elev ar trebui raportat în primul rând consilierului școlar, poliției, instituțiilor cu atribuții în protecția copilului.

Totodată, tot 1% dintre respondenți consideră că violența psihologică asupra unui elev nu este o situație care trebuie sesizată cuiva, în timp ce 0,7% ar gestiona singură problema.

Concluzii. Violența în instituțiile de învățământ devine un fenomen îngrijorător, deoarece poate afecta chiar fundația unei societăți, prin prejudiciul adus în mod direct procesului de educație. Violența fizică, dar și cea psihologică creează un mediu dăunător scopurilor urmărite de școală, creându-se un climat de insecuritate și total inefficient.

Elevii devin din ce în ce mai influențați de violența și manifestările vulgare din mass-media și din rețelele sociale, acestea prezentând de cele mai multe ori violența dintr-un punct atractiv, ca o oportunitate de divertisment, însuflând astfel în mintea adolescenților că aceste acte deviate sunt un lucru pozitiv, necesar pentru generația tânără. Injuriile, insultele și țipetele au devenit un lucru uzual în rândul tinerilor, atât în mediul școlar cât și în afara acestuia.

Ideea conform căreia actele de violență s-au intensificat în școli, devine din ce în ce mai bine conturată, însă această idee nu poate să fie dovedită total din cauza reticenței factorilor implicați să răspundă onest și vertebral la chestionarele sau interviurile din diverse cercetări realizate pe această temă.

Ca și în cazul violenței domestice, putem anticipa și în privința violenței psihologice din școli că procentul real al actelor de acest gen este mult mai mare decât cel declarat în mod oficial. Acest lucru este susținut și de numeroasele reportaje apărute în mass-media din România, unde sunt expuse acte de violență, fizică și psihologică, atât din partea elevilor, cât și din partea profesorilor sau chiar din partea părinților sau a altor persoane din afara unității de învățământ.

Cazurile de violență psihologică din partea elevilor apar și din cauza insatisfacției acestora cu privire la materiile studiate, conținutul acestora, materiale didactice, resurse materiale, echipamentele din laboratoare și ateliere, etc.

Majoritatea profesorilor au declarat că niciodată nu li s-a întâmplat să fie amenințați verbal de către elevi, în timp ce 4,4 procente au afirmat că acest lucru li se întâmplă o dată la câteva luni. Totodată, 1,3% dintre profesorii respondenți sunt amenințați verbal de către elevi de câteva ori pe lună și doar 0,3% aproape zilnic. De asemenea, 94,6% dintre profesorii intervievați au declarat că niciodată nu li s-a întâmplat să fie amenințați verbal de către părinții elevilor, în timp ce 3,7 procente au afirmat că acest lucru li se întâmplă o dată la câteva luni.

4,7% dintre respondenți au afirmat că, o dată la câteva luni le sunt furate lucruri personale, în timp ce 0,3 procente pătesc acest lucru de câteva ori pe lună.

Totuși, 95% dintre subiecții intervievați au declarat că niciodată nu le-au fost furate lucrurile personale. De asemenea, 95,3% dintre profesorii intervievați au afirmat că niciodată nu le-a fost vandalizată mașina. Totuși, 4,4% dintre respondenți au declarat că o dată la câteva luni mașina le-a fost vandalizată, în timp ce 0,3% au declarat că acest lucru se întâmplă de câteva ori pe lună.

15,2 procente dintre respondenții acestei cercetări au declarat că o dată la câteva luni ora este întreruptă din cauza unui comportament nepotrivit al elevilor, în timp ce 7,1% au afirmat că acest lucru se întâmplă de câteva ori pe lună, în timp ce, pentru 2 procente din cadrele didactice chestionate pătesc asta săptămânal.

Întrebați dacă au fost înjurați de elevi, 91,7% dintre respondenți au afirmat că acest lucru nu s-a întâmplat niciodată, doar 8,3 procente au declarat că sunt înjurați de elevii lor o dată la câteva luni (6,7%), de câteva ori pe lună (0,3%), sau aproape zilnic (1,3%).

96% dintre profesorii intervievați au afirmat că nu au fost niciodată înjurați de părinții elevilor. Totuși, 2,4% dintre respondenți au afirmat că părinții elevilor le adresează cuvinte injurioase o dată la câteva luni, 1% zilnic, în timp ce, câte 0,3% primesc injurii de câteva ori pe săptămână sau de câteva ori pe lună.

85,1% dintre respondenți au afirmat că elevii nu le-au adus niciodată acuzații false. Totuși, 12,5% sunt de părere că o dată la câteva luni sunt acuzați fals de către elevi, 1,7% de câteva ori pe lună, în timp ce 0,7% se consideră acuzați în mod fals de către elevi aproape zilnic. 87,8% dintre respondenți au afirmat că alți profesori nu le-au adus niciodată acuzații false. Totuși, 12,2% sunt de părere sunt acuzați fals de către colegii lor, o dată la câteva luni (10,8%), de câteva ori pe săptămână (0,7%) sau aproape zilnic (0,7%).

Totodată, 92,6% dintre respondenți au afirmat că persoanele din conducerea școlii nu le-au adus niciodată acuzații false. Totuși, 5,4% sunt de părere că o dată la câteva luni sunt acuzați fals de către conducerea școlii, iar câte 1 procent dintre profesorii intervievați se consideră acuzați în mod fals de câteva ori pe lună, sau aproape zilnic.

Aproape trei sferturi dintre respondenții acestui studiu au declarat că sunt sprijiniți de conducerea școlii, în timp ce 26,3 procente dintre profesorii intervievați se consideră nesprijiniți de membrii conducerii, 9,8% afirmând că acest lucru se întâmplă o dată la câteva luni, 9,4% aproape zilnic, 3,7% de câteva ori pe săptămână, iar 3,4% de câteva ori pe lună.

O dată la câteva luni 6,7% dintre profesori nu rămân obiectivi în notarea elevilor de teama conflictului care s-ar iniția cu aceștia, în timp ce 5,4 procente au această problemă aproape zilnic. Totodată, 1,7% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă de câteva ori pe lună să nu fie obiectivi de frica izbucnirii unui conflict cu elevii, iar 0,3% fac acest lucru de câteva ori pe săptămână.

Cel puțin o dată la câteva luni 6,7% dintre profesori nu rămân obiectivi în notarea elevilor de teama conflictului care ar putea să apară cu părinții acestora, în timp ce 6,1% au această problemă aproape zilnic. Totodată, 1,7% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă de câteva ori pe lună să nu fie obiectivi de frica izbucnirii unui conflict cu părinții elevilor.

85,5% dintre cadrele didactice chestionate au declarat că nu și-au pierdut niciodată obiectivitatea în notarea elevilor de teama conflictelor cu părinții acestora.

Totuși, o dată la câteva luni 6,7% dintre profesori nu rămân obiectivi în notarea elevilor de teama conflictului care ar putea să apară cu părinții acestora, în timp ce 6,1% au această problemă aproape zilnic. Totodată, 1,7% dintre respondenți au afirmat că li se întâmplă de câteva ori pe lună să nu fie obiectivi de frica izbucnirii unui conflict cu părinții elevilor.

74,8% dintre respondenții acestei cercetări au declarat că nu le-au fost imitate gesturile sau cuvintele niciodată (de către elevi).

Totuși, 20,5 procente dintre profesorii intervievați au admis că, cel puțin o dată la câteva luni, le sunt imitate gesturile sau cuvintele specifice, în timp ce pentru 2,4% dintre respondenți, iar la 2,3 procente dintre persoanele interievate, gesturile și cuvintele le sunt imitate săptămânal sau zilnic.

Deși poreclele sunt un lucru uzual, des folosite, în cadrul cercetării noastre 92,2% dintre respondenți au declarat că nu sunt strigați după nicio poreclă. Totuși, 5,1 procente dintre profesorii intervievați au admis că, o dată la câteva luni, sunt strigați după o anume poreclă, 1,3% spun că li se întâmplă asta zilnic. De asemenea, câte 0,7% dintre respondenți sunt strigați după porecle de câte ori pe lună sau de câteva ori pe săptămână.

Întrebați care sunt motivele violenței psihologice dintre elevi și profesori, 22,8% dintre profesorii intervievați au ales educația pe care copilul o primește acasă, 20,8% dezinteresul elevilor, iar 19,1% au optat pentru comportamentul neadecvat al elevilor.

În opinia profesorilor intervievați, măsurile necesare pentru diminuarea violenței în școli sunt: o educație mai strictă a copilului în familie (17,3%), respectarea fermă a regulamentelor instituției de învățământ (16,4%), parteneriat cu familiile elevilor și cu comunitatea (15,6%), dar și o comunicare mai bună cu elevii (15%).

În cazul unei situații de violență psihologică asupra unui profesor, 65,7% dintre respondenți s-ar adresa directorului, în timp ce 26,9% ar cere ajutorul dirigentului de clasă (în cazul în care cel care comite actul de violență psihologică este un elev). De asemenea, 2,4 procente dintre profesorii intervievați nu consideră că este o un act de violență psihologică nu este o situație care trebuie sesizată cuiva, în timp ce 1,7 procente s-ar adresa poliției.

În același timp, în cazul unei situații de violență psihologică asupra unui elev, 66,0% dintre respondenți s-ar adresa dirigintelui clasei din care face parte elevul agresat, în timp ce 28,3% ar cere intervenția directorului. De asemenea, câte 1 procent dintre respondenți consideră că un act de violență psihologică asupra unui elev ar trebui raportat în primul rând consilierului școlar, poliției, instituțiilor cu atribuții în protecția copilului.

Totodată, tot 1% dintre respondenți consideră că violența psihologică asupra unui elev nu este o situație care trebuie sesizată cuiva, în timp ce 0,7% ar gestiona singură problema.

Referințe bibliografice:

1. Jigău Mihaela, Liiceanu Aurora, Preoteasă Liliana, *Violența în școală*, Editura Alpha, București, 2006;
2. Neamțu, Cristina, *Devianța școlară*, Editura Polirom, Iași, 2003;
3. Olweus, D.. (1993). *Bullying at schools: What we know and what we can do*. Blackwell, Oxford
4. Marsee, M.A. et al. (2014). Profiles of the forms and functions of self-reported aggression in three adolescent samples. *Development and psychopathology*
5. www.dexonline.ro

CZU 159.9

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.21>

CONOTAȚII TEORETICE PRIVIND CAUZELE ȘI MANIFESTAREA AGRESIVITĂȚII UMANE

COJOCARU Aurelia,

Doctor în psihologie,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
<https://orcid.org/0000-0002-7001-1907>
psiholog.abc@gmail.com

FONARIUC Nadejda,

Masterand,
Facultatea Psihologie și Asistență socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
nadejdafonariuc@gmail.com

REZUMAT

Articolul reflectă conotații teoretice privind cauzele și manifestarea agresivității umane. Se știe că formele de manifestare ale agresivității sunt multiple și variate. Agresivitatea poate să se manifeste într-o formă directă – persoana agresivă nu ascunde această trăsătură, deschis se confruntă cu cei din jur. Agresivitatea indirectă se manifestă sub formă de respingere, trântitul ușii, sarcasm, ironii, bârfe, glume răutăcioase, refuz, astfel realizând presiunea asupra jertfei. Agresivitatea fizică se manifestă prin atac, bătăi, explozii de furie, manifestate prin strigăt, dat din picioare. Cea verbală prin manifestarea emoțiilor negative prin ceartă, strigăt, și prin conținutul răspunsurilor verbale – amenințare, blestem, înjurături. În același timp agresivitatea verbală și fizică pot să se manifeste direct sau indirect.

Cuvinte-cheie: agresiune, instinct agresiv comportament agresiv, agresivitatea directă, agresivitatea indirectă.

THEORETICAL CONNECTIONS ON THE CAUSES AND THE MANIFESTATION OF HUMAN AGGRESSIVENESS

COJOCARU Aurelia,

PhD in psychology,
University of European Studies in Moldova,
<https://orcid.org/0000-0002-7001-1907>
Psiholog.abc@gmail.com

FONARIUC Nadejda,

Master students,
Faculty of Psychology and Social Work,
University of European Studies in Moldova
nadejdafonariuc@gmail.com

SUMMARY

The article reflects theoretical connotations on the causes and manifestation of human aggression. It is known that the manifestations of aggression are multiple and varied. Aggression can manifest itself in a direct form - the aggressive person does not hide this trait, openly confronts those around him. Indirect aggression manifests itself in the form of rejection, slamming the door, sarcasm, irony, gossip, mischievous jokes, refusal, thus putting pressure on the sacrifice. Physical aggression is manifested by attack, beatings, outbursts of anger, manifested by shouting, kicking. The verbal one through the manifestation of negative emotions through quarrel, shouting, and through the content of verbal responses - threat, curse, swearing. At the same time, verbal and physical aggression can be manifested directly or indirectly.

Key words: aggression, aggressive instinct aggressive behavior, direct aggression, indirect aggression.

Introducere. Problema agresivității este foarte veche și totuși actuală. Pe măsura evoluției filogenetice a umanității, perceperea agresiunii s-a diferențiat. Începând cu a doua jumătate a secolului al XX-lea, următoarele accepțiuni asupra agresivității umane par să prevaleze în societatea modernă:

- indivizii umani posedă instincte sau pulsioni agresive;
- manifestarea agresivității este sănătoasă, deoarece astfel se evită bolile de inimă, stresul, hipertensiunea arterială;
- instinctul agresiv poate fi controlat prin activități substitutive (sport, vizionare de filme);
- copiii ar trebui lăsați să se manifeste agresiv când se joacă;
- violența este rezultatul instinctului agresiv;
- actele de extremă violență sunt comise de indivizi bolnavi mental;
- războiul este o expresie a instinctului agresiv la nivel societal și inter-societal [3, p.19].

Agresivitatea este caracteristica personalității, care se manifestă prin gătina către acțiuni agresive. Agresive sunt considerate a fi acțiunile care produc sau intenția de a produce daune, a face rău altei persoane sau animal. Iar agresiunea este înseși acțiunea, care aduce daune altei persoane. E necesar de a face distincția dintre noțiunile de agresivitate și agresiune. Această diferență este importantă deoarece nu orice agresiune este realizată de către o persoană agresivă, iar în unele cazuri persoana agresivă fie că nu-și manifeste trăsătura dată, fie că această trăsătura nu se manifestă în acțiuni evidente agresive [1, p.62].

Agresiunile se referă la comportamentul agresiv, spre deosebire de agresivitate, care implică dispoziția sau disponibilitatea de angajare în acte ostile și/sau ofensive, deoarece am constatat că unii autori români, care abordează problematica agresivității nu fac distincție între agresiune și agresivitate. În *sens restrâns*, înțelegem prin **agresiune** un *act orientat împotriva unui sistem, fie el obiect, organism sau surogat de organism (de exemplu, ruperea unei fotografii care înfățișează chipul unei persoane), cu scopul de a răni, deteriora sau distruge*; agresiunea implică și comportamente ofensatoare, acțiuni declanșatoare de durere, mânie, dezorganizare, care scapă uneori observației directe [3, p.22].

Comportamentul agresiv în școală are o determinare multifactorială și îmbracă numeroase forme de manifestare, de la cele mai simple, frecvente, fără consecințe grave, până la cele mai complexe, mai rar întâlnite, dar ale căror consecințe sunt mult mai grave, atât pentru victimă, cât și pentru agresor [2, p.137].

Agresivitatea propriu-zisă a elevilor în câmpul școlar se produce pe fondul intenției acestora de a-i leza pe cei din jur, fizic sau verbal. Fiecare om are un potențial agresiv mai mult sau mai puțin manifest, demonstrat printr-o constatare interesantă a lui R.B. Iucu (2006), potrivit căreia în ultima jumătate de mileniu istoria omenirii a însumat aproape 300 de ani de războaie și doar 200 de ani de pace nu ne mai surprinde atunci faptul că din ce în ce mai mulți elevi reacționează agresiv în situații de criză școlară sau extrașcolară.

Scopul cercetării constă în analiza conotațiilor teoretice privind cauzele și manifestarea agresivității umane.

Rezultate și discuții. Conceptul de *agresivitate* (de la latinescul „aggressio” - atac, lovitură) a fost definit diferit, dar de multe ori confuz sau eronat. Pe scară evolutivă, agresivitatea, avându-și originea în excitabilitatea sistemului nervos central, este o caracteristică generală a organismelor vii, legată de satisfacerea trebuințelor fundamentale (de alimentare, de apărare, de reproducere, de mișcare) [3, p.21].

Din analiza literaturii de specialitate, dar și din observațiile empirice, am putut constata frecvente confuzii cu privire la cele două concepte: agresivitatea și violența. Acest fenomen se datorează și numărului mare de termeni din această arie tematică utilizați în studii și cărți: *agresivitate, agresiune, violență, comportament deviant*.

Definirea conceptului de agresivitate nu este un demers ușor de realizat; acest lucru se datorează și numeroaselor perspective teoretice exprimate cu privire la această problematică; mai mult, și normele sociale și culturale determină această diversitate de puncte de vedere (unele culturi privesc manifestările agresive ca fiind firești, altele dimpotrivă).

Adesea, noțiunea de *agresivitate* este prezentată în relație cu cea de *violență*.

U. Șchiopu definea agresivitatea drept „comportamente încărcate de reacții brutale, distructive și de atacare”; o „atitudine bătăioasă, mai general spus, însușire de a trăi și a asigura trebuințele vitale principale (alimentare și sexuale) prin forță” [9, p.58].

Termenul *agresivitate* provine din francezul *agresivite*, etimologic, noțiunea de agresivitate trimitând la o potențialitate individuală, la capacitatea de a înfrunta un obstacol, de a se confrunta cu altul și de a nu da înapoi în caz de dificultate. În acest sens, agresivitatea este deci necesară, uneori chiar utilă pentru desfășurarea și finalizarea micii activități. „Ea reprezintă o instanță profundă care îi permite individului să se afirme, să nu dea înapoi în fața greutăților și să nu ocolească lupta ca o fază de confruntare cu ceilalți în succesul unei întreprinderi” [6].

În timp, termenul „agresivitate” a dobândit înțelesul de comportament distructiv și violent, orientat spre persoane, obiecte ori ființe, adică spre exterior sau spre sine, respectiv de tendința de a ataca [10].

Implică nerecunoașterea atitudinii și produce daune sau doar transformări. Se poate manifesta în mod verbal sau fizic, cu intenția de a face rău altei persoane. Agresivitatea este însoțită de ofensivă, ostilitate, punere în primejdie sau chiar de distrugerea obiectului; apare ca o dispoziție permanentă de a se angaja în conduite de agresiune reale sau fantasmatică [4].

În sens restrâns, termenul „agresivitate” descrie caracterul belicos al unei persoane [10], iar în accepțiune mai largă reprezintă dinamismul unei subiect care se afirmă, care nu fuge nici de dificultăți, nici de luptă, sau dispoziție fundamentală datorită căreia ființa vie poate obține satisfacția trebuințelor sale vitale, în principal alimentare și sexuale [6].

Agresivitatea apare atunci când este invadat spațiul personal al unui individ, fără ca acesta să-și fi dat permisiunea. Distanța care delimitează spațiul personal variază după tipul speciei, după împrejurare și istoria personală. Funcția sa biologică este aceea de a asigura securitatea și liniștea [4].

Din categoria comportamentelor agresive fac parte vătămările/„daunele” fizice (de exemplu, un pumn în față), daunele, prejudiciile/vătămările psihologice (de exemplu, insultele) și daunele indirecte (de exemplu, distrugerea bunurilor victimei). Daunele apărute accidental nu sunt considerate ca fiind cauzate de agresiune deoarece persoana care a înfăptuit acest lucru nu a avut acea intenție. Prejudiciile produse de unele acțiuni, realizate pentru a atinge un scop mai amplu, nu sunt considerate ca fiind determinate prin agresiune, deoarece atitudinea care stă la baza comportamentului nu este rău intenționată. De exemplu, durerea avută în timpul unei intervenții stomatologice nu este considerată o agresiune a dentistului asupra pacientului. De asemenea, în cazul unui medic care face o injecție ce rănește pielea unei persoane, dar injecția are rolul de a preveni răspândirea unei boli, nu se consideră că a acționat cu agresivitate [12].

Uneori, agresivitatea este confundată cu insistența sau cu o atitudine accentuată/persistentă, dar acestea nu reprezintă un comportament agresiv decât dacă persoana încearcă în mod intenționat să producă daune celorlalți. De exemplu, unii antrenori își îndemnă jucătorii să fie „mai agresivi” ceea ce, de fapt, înseamnă că jucătorii ar trebui să încerce să fie mai activi și mai încrezători față de adversarii lor. Violența, pe de altă parte, este o formă de agresivitate, termenul indicând o manifestare extremă de agresiune, cum ar fi: crima, violul sau atacul. Toate formele de violență constituie agresiuni, dar nu orice caz de agresiune este violent. Deci, agresivitatea poate fi malignă, distructivă sau benignă, în timp ce combativitatea se exprimă prin competiție și creativitate [4].

Agresivitatea este reacția cea mai comună a frustrării și este orientată către un obstacol. Un alt autor S. Dollard, citat de autorul M. Petcu, subliniază ca persoanele frustrate tind să dezvolte o agresiune directă asupra sursei frustrării. Ea poate fi și un simptom patologic, o însușire a unor agenți patogeni de a ataca organismul animal sau vegetal, sau este proprietatea apelor naturale de a ataca, prin acțiune chimică, construcțiile, de a produce degradarea solului [5].

Fenomenul complex al agresivității este generat de:

- **cauze de natură economică:** crizele economice (restructurări, re tehnologizări, recesiuni) cu efectele lor: faliment, șomaj, sărăcie;
- **cauze de natură politică:** crize politice, campanii electorale, schimbări politice, lipsa de autoritate a instituțiilor de ordine;
- **cauze de natură socială:** mediile conflictuale din familie, școală, de la locul de muncă, din organizațiile politice, culturale, pe stradă;
- **cauze de natură psiho-medicală:** tulburări mintale, alcoolism, narcomanie, cleptomanie, sadism, masochism etc. Factorii cauzali pot fi doar condiții favorizatoare: *sărăcia, dezordinea politică, legislația defectuoasă, anturajul, șomajul, familia dezmembrată, promiscuitatea, lipsa de ocupație, parazitismul, vagabondajul*. Nu orice persoană aflată în stare de sărăcie, șomaj, faliment etc. devine și autor al actelor violente [11, p.124].

Printre alte cauze ale comportamentului agresiv menționăm:

- probleme de ordin neuro-fiziologic;
- o schimbare importantă în familie: *nașterea unui alt copil; divorțul părinților; decesul unui membru al familiei etc.*;

- modele de atașament nesecurizante;
- disciplină dură în familie (autoritară), o supraveghere severă;
- reacții afective reci și neimplicare din partea părinților față de copii;
- un mediu familial tensionat, caracterizat prin conflicte, abuz sau neglijare;
- expunerea la filme, videoclipuri și jocuri cu conținut violent;
- durerea fizică și morală;
- alcoolul și drogurile;
- un program suprasolicitat de activități care îl obosește;
- influența grupului de prieteni, anturajul;
- aglomerația, zgomotul ridicat, poluarea sonoră;
- plictiseala etc.;
- lipsa unor strategii adecvate de rezolvare a problemelor.

Există păreri că omul *de la naștere este o persoană agresivă*, se naște cu instinctul morții – *tanatos* – tendința de a transforma tot ce e viu în ne viu și ceea ce-i rămâne să facă e să se învețe să Convertească, sublimeze agresivitatea, astfel ca să nu dăuneze altora.

Agresivitatea mai poate fi rezultatul *stării de frustrare*. Astfel individul încercă să înlăture piedicile care-i apar în calea satisfacerii necesităților, atingerea stării de plăcere și echilibru emoțional. Conform acestei idei reiese că frustrarea duce la agresivitate și invers. Dar această interdependență nu se manifestă întotdeauna. Individul poate să-și frâneze agresivitatea dacă se așteaptă la consecințe negative pentru sine. Frânarea agresivității este o frustrare suplimentară, care provoacă agresivitate sporită față de persoana vinovată de frânare, și stimulează tendința către alte forme de agresivitate [1, p.64].

Din evantaiul de cauze ale agresivității, vom insista asupra câtorva care, credem că au un impact mai mare asupra copilului:

- relațiile afective reci și neimplicare din partea părinților față de copii. Rolul afectivității parentale în modelarea caracterului copilului este imens. Un fond afectiv nefavorabil duce la evoluția personalității în direcția neintegrării sociale, a nerealizării în viață și chiar a unor maladii psihice. Tensiunile acumulate în familie pot duce la refulări ale elevului în cadrul clasei, iar ținta acestor refulări poate deveni profesorul sau colegii de clasă.

- Mijloacele de comunicare în masă. Televiziunea, radioul, ziarele, din dorința de a prezenta știri senzaționale, promovează modele agresive care au repercusiuni negative asupra manifestărilor comportamentale, în special în cadrul relației elev-profesor.

- Structura școlară inadecvată. Supraaglomerarea orarului zilnic, numărul mare de materii școlare, accentul pus de unii profesori pe latura informațională educației stârnesc reacțiile controversate ale elevilor. Lipsa de profesionalism a profesorilor naște indiferență, plictiseala elevului.

- Deficiențele de comunicare între profesor și elev pot constitui și ele cauze ale agresivității, „competența” și „atractivitatea fiind două dintre caracteristicile sursei emițătoare – profesorul. Neatractivitatea modului de prezentare a mesajului în fața ascultătorilor, precum și maniera în care se prezintă profesorul pot stârni reacții de dezinteres și dezgust din partea elevului. Lungimea sau dificultatea mesajului transmis de profesor pot fi interpretate de către elevi ca manifestări conștiente, ostile, ca un mod de „răzbunare” pe elevi. În consecință, unii elevi vor reacționa agresiv față de aceste aspect. Gradul de informare al elevilor poate avea și el un impact în eficiența comunicării persuasive. Elevii pot fi agreșați de către profesorul care știe că ei sunt neinformați asupra problemei în cauză.

- Anxietatea născută din amenințarea unor interese vitale de natură emoțională ale copilului. Cei care sunt responsabili de activitatea didactică nu trebuie să uite că acesta trebuie să vină în întâmpinarea dorinței de trăire și afirmare a personalității elevului. Agresivitatea derivă tocmai din neputința de a trăi viața; s-ar părea că amploarea tendințelor distructive, observate la indivizi, este proporțională cu măsură în care agresivitatea vieții este înăbușită [8, p.51].

Părinții prea indulgenți, permisivi, care nu-și pedepsesc copii pentru acte agresive, mai mult ca probabil educă la ei agresivitate exagerată. Pentru a învăța eficient agresivitatea e important ca acțiunile să aibă succes: succesul ce rezultă din comportament agresiv contribuie la creșterea motivației acestuia. Cu cât mai frecvent individul recurge la acțiuni agresive cu atât mai desăvârșite, perfecte devin ele. Dacă copilul se comportă agresiv și în rezultat primește întărire pozitivă, atunci probabilitatea în viitor a comportamentelor agresive în situații similare crește considerabil.

Având în vedere multitudinea de conduite agresive și raportul complex cu normele impuse de societate, apare clară determinarea lor multiplă (tabelul 1.).

Tabelul 1. Cauze multiple ale comportamentului agresiv [3, p.35]

CAUZE	EXEMPLIFICĂRI
• Predispoziții psihologice	• Gen masculin, temperament și activare/ excitație înaltă;
• Context cultural	• Tradiții societale, mituri, credințe, tare care încurajează sau condamnă/ restrâng agresiunea;
• Mediu interpersonal imediat	• Criminalitatea parentală sau a congenerilor, TV, video, filme, modele agresive vii;

• Mediu fizic imediat	• Temperatură, zgomot, mulțime, poluare, trafic;
• Calități personale	• Autocontrol, repertoriu de valori și conduite alternative prosociale;
• Dezinhibitori/ declanșatori/ instigatori	• Alcool, droguri, modele agresive de succes;
• Prezența unor obiecte/ mijloace agresive	• Arme de foc, arme albe, alte tipuri de arme;
• Prezența unor victime potențiale	• Soții/ soți, copii, bătrâni, persoane cu handicap etc.

Întărirea permanentă pozitivă a anumitor acte agresive, în final va forma deprinderea de a reacționa agresiv la orice stimuli. Așa dar observarea și întărirea agresivității cu timpul dezvoltă la individ un grad înalt al agresivității ca trăsătură de personalitate. Un băiat preșcolar care a învățat că prin forța sa fizică poate obține jucăria colegului, și care nu e pedepsit pentru această faptă în adolescență va fi înclinat să obțină prin aceiași forță fizică respectul colegilor, bani de buzunar, diferite servicii de la colegi [1, p.63].

În multe cazuri factori determinanți ai comportamentului agresiv pot fi **anumite trăsături de personalitate**, montajele individuale, tendințele, care rămân nemodificate indiferent de situație. În calitate de trăsături care afectează comportamentul agresiv se pot numi: frica de dezaprobare socială, iritabilitatea, tendința de a atribui ostilitate acțiunilor altor persoane, convingerea individului, că el în orice situație va rămâne stăpân pe soarta sa (locusul controlului), modelul de comportament de tip A (insistent, cu tendința spre rivalitate, tind să fie victorioși, și sunt gata să depună mult efort ca să-i întrecă pe alții, întotdeauna sunt grăbiți și manifestă nerăbdare, când alte persoane sau situații le rețin, demonstrează un nivel înalt de ostilitate), tendința de a avea sentimentul rușinii, nu a vinovăției în multe situații [1, p.63].

Agresivitatea își are originea în mecanismul de excitabilitate al sistemului nervos central. Este o însușire a ființelor vii pe toată scara evoluției acestora. Manifestările agresivității umane sunt extrem de diverse și la diferite niveluri; pulsional, afectogen, atitudinal, comportamental [8, p.21].

La rândul lor, **manifestările agresivității umane** implică participarea persoanei la diferite **niveluri**: *biologic, afectiv, cognitiv, motivațional, volitiv, atitudinal și acțional-comportamental*, nefiind limitată doar la cele cu consecințe negative (distructive sau dezorganizatoare). Integrată condiției umane, agresivitatea include atât tendințe spre satisfacerea nevoilor, cât și modalitățile de acțiune, ca de pildă, dinamismul unei persoane angrenate în lupta pentru autoafirmare, aptă de a depăși dificultățile vieții [3, p.21].

În ce privește modul în care oamenii își justifică acțiunile agresive, A. Bandura [7] propune un model care include patru componente:

- găsirea unor scuze pentru comportamentul agresiv: invocarea principiilor morale, comparația cu situații mai grave, apelul la „etichete eufemistice”;
- minimalizarea consecințelor;
- negarea responsabilității;
- blamarea sau dezumanizarea victimei.

Concluzii.

1. Agresivitatea este reacția cea mai comună a frustrării și este orientată către un obstacol. Adesea, noțiunea de *agresivitate* este prezentată în relație cu cea de *violență*.

2. Manifestarea agresivității la fete și băieți este diferită. În primii ani de viață nu sunt diferențe în frecvența și durata reacțiilor emoționale agresive la băieți și fete, dar odată cu vârsta frecvența și durata lor crește la băieți, iar la fete descrește. Se explică acest fapt prin aceea că fetele, având aceleași tendințe agresive, ca și băieții, se tem să le manifeste din frica, de dezaprobare, în timp ce față de agresivitatea băieților adulții au o atitudine mai favorabilă.

3. În pubertate raportul dintre reacțiile agresive - fizică, verbală, indirectă, negativism, se modifică esențial. La băieții pe parcursul tuturor etapelor de vârstă domină agresivitatea fizică și negativismul, iar la fete - negativismul și agresivitatea verbală.

Referințe bibliografice:

1. BACIU, T. Psihosociologia comportamentului deviant. Suport de curs. Partea I. Chișinău, 2009
2. BLÂNDUL, V.-C. Psihopedagogia comportamentului deviant. București: Aramis Print, 2012, 448 p. ISBN: 978-973-679-896-2
3. BRATE, A.-T. Agresivitate și stres organizațional: Modele, diagnoză și gestionare. București: Universitară, 2014, 257 p. ISBN: 978-606-591-986-0
4. DORON R., PAROT F. Dicționar de psihologie. București: Humanitas, 1999
5. PETCU, M. Mecanismele psihologiei juridice. Cluj-Napoca: Argonaut, 2001
6. POPESCU-NEVEANU, P. Dicționar de psihologie, Editura Albatros, București, 1978
7. SĂSĂRMAN, M., CHIȘCU A. Prevenirea delincvenței juvenile. Culegeri de programe. Chișinău, 2016. 320 p.
8. SBANCĂ, A. Modalități de creștere a stimei de sine la adolescenții care prezintă comportament agresiv. Bacău: Rovimed Publishers, 2014, 130 p. ISBN 978-606-583-466-8
9. ȘCHIOPU, U. Dicționar de psihologie, București: Babel, 1997
10. SILLAMY, N. Dicționar de psihologie. București: Univers Enciclopedic, 2000
11. ȘTEFĂNEȚ, D. LUNGU, T., BĂTCĂ L. și alții. Umbra adolescentului: Ghid de dezvoltare personală. Chișinău: Totex-Lux, 2019, 406 p. ISBN 978-9975-3350-3-4

CZU 37.091

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.22>

STATUTUL PROFESIONAL AL CADRULUI DIDACTIC: PERSONALITATE, ROLURI ȘI FUNCȚII

CREANGA Elena,

Doctor în pedagogie, conferențiar universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-5751-5174>
davidescue@mail.ru

LUNGU Natalia,

Masterand,
Facultatea Psihologie și Asistență socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
lungu.naty77@gmail.com

REZUMAT

În acest articol preconizăm să elucidăm aspecte referitoare la statutul profesional al cadrului didactic, analizând personalitatea, rolurile și funcțiile specifice. Cadrul didactic, cu trăsăturile sale specifice de ordin psiho-moral, atitudinal-comportamental, reprezintă una dintre componentele esențiale ale procesului de învățământ. Activitatea complexă pe care o desfășoară acesta și, în consecință, cunoștințele, abilitățile, calitățile pe care le posedă sau pe care trebuie să le dețină au provocat profesionalizarea carierei didactice, considerată un drum complex și îndelungat de la concret la ideal, de la aptitudine la competență, de la meserie la profesie.

Cuvinte-cheie: educație, cadru didactic, personalitatea cadrului didactic, roluri ale cadrului didactic, formarea profesională.

PROFESSIONAL STATUS OF THE TEACHER: PERSONALITY, ROLES AND FUNCTIONS

CREANGA Elena,

Doctor of Pedagogy, associate professor,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-5751-5174>
davidescue@mail.ru

LUNGU Natalia,

Master students,
Faculty of Psychology and Social Work,
University of European Studies in Moldova
lungu.naty77@gmail.com

SUMMARY

In this article we intend to elucidate issues related to the professional status of the teacher, analyzing specific personality, roles and functions. The teacher, with his specific psycho-moral, attitudinal-behavioral features, is one of the essential components of the educational process. The complex activity he carries out and, consequently, the knowledge, skills, qualities he possesses or must possess have led to the professionalization of his teaching career, considered a complex and long road from concrete to ideal, from aptitude to competence, from profession to profession.

Key words: education, teacher, teacher personality, teacher roles, vocational training.

Introducere. Edificarea unei societăți democratice bazate pe cunoaștere și informatizare necesită un învățământ performant, de calitate, care să contribuie plenar la dezvoltarea potențialităților individuale, valorilor democrației și

economiei de piață prin pregătirea cadrelor de înaltă calificare. Or, provocările lumii contemporane - societatea cunoașterii, globalizarea, postmodernismul, digitalizarea etc., specifice epocii postindustriale, fac să crească vertiginos importanța cunoașterii și a inovației, a utilizării tehnologiilor informaționale și deci, a creșterii competitivității învățământului, calității acestuia ca bază fundamentală pentru evoluția progresivă a societății moderne. Adaptarea învățământului la schimbările rapide în contextul acestor provocări implică transformări radicale în concepția, viziunea învățământului modern, conștientizarea rolului și importanței acestuia în supraviețuirea și asigurarea calității vieții.

Din această perspectivă, investițiile în învățământ, în educație, sunt nu doar profitabile, ci absolut necesare, deoarece *capitalul intelectual* devine sursa fundamentală a prosperității, substituindu-l esențial pe cel fizic [3, p.9].

Educația reprezintă o prioritate națională a fiecărui stat, de aceea elaborarea unei politici educaționale viabile se constituie într-un obiectiv major la nivel statal. În învățământul din Republica Moldova, una dintre componentele reformei a vizat și **formarea cadrelor didactice** considerată o premisă majoră în îndeplinirea acestui obiectiv. În acest context, cadrul didactic trebuia să fie pregătit în așa fel, încât să satisfacă numeroasele și înaltele exigențe manifestate la nivel social. Activitatea realizată de un profesor este una dintre cele mai complexe dintre diferitele activități pe care omul le desfășoară, ea fiind caracterizată nu numai de o dimensiune instrumentală (cunoștințe, competențe), ci și de una profund umană relevată prin ansamblul de valori, atitudini, sentimente pe care profesorul le exprimă voluntar. Dincolo de aceste dileme principiale, trebuia să se impună ideea potrivit căreia activitatea didactică este mai mult decât relevarea unor calități personale apreciate în termeni de vocație, talent, măiestrie și mai cu seamă una care presupune deprinderea unor cunoștințe, abilități, competențe într-un mod riguros, controlat [1, p.610].

Reformele sistemelor educaționale contemporane comută accentul pe latura formativă a procesului instructiv-educativ, latură mult rămasă în urmă, comparativ cu cea informativă. Cele două laturi ale educației, formativă și informativă, se potențează una pe alta și vin să întregască personalitatea educatului, prin armonizarea laturii afectiv – atitudinal – comportamentală a personalității acestuia cu cea cognitivă [10, p.9].

Profesia de „cadrul didactic” este determinantă în viața oricărei persoane, dar ea poate deveni determinantă și pentru dezvoltarea comunității în care se formează personalități. Comisia Europeană și Consiliul Uniunii Europene au subliniat în rapoartele lor strategice și în cele de cercetare că rolul cadrelor didactice este crucial în existența socio-umană și că investiția în formarea inițială și continuă a profesorilor constituie întotdeauna o prioritate. Pentru a sublinia importanța și sustenabilitatea investițiilor care vor trebui făcute la nivel european în domeniul educațional, materialele invocate accentuează că prin creșterea calității educației se pot restaura pe termen lung creșterea economică, mărirea numărului de locuri de muncă și însăși formarea tinerilor. Formarea calitativă a cadrelor didactice, construirea competenței profesionale reprezintă vectorul și forța prin care o societate se poate dezvolta temeinic și durabil [14, p.336].

Asigurarea *calității serviciilor de educație* depinde în cea mai mare măsură de *calitatea pregătirii profesionale a cadrelor didactice* și non-didactice care lucrează în serviciile de educație timpurie. Pentru a asigura copiilor un mediu educațional propice învățării și dezvoltării lor, care să ofere tuturor copiilor în egală măsură posibilitatea de a se dezvolta în ritmul lor individual și de a valorifica interesele și potențialul lor individual, este necesar ca educatorul să dețină anumite competențe profesionale [12, p.64].

Formarea profesională a cadrelor didactice este un proces continuu de învățare pe tot parcursul vieții, de dezvoltare, de dobândire sau de îmbunătățire a competențelor și o modalitate eficientă de a ajunge la o anumită maturitate și înțelepciune în profesia didactică.

Scopul cercetării constă în elucidarea aspectelor referitoare la statutul profesional al cadrului didactic, analizând personalitatea și rolurile sale specifice.

Rezultate și discuții. *Activitatea didactică* are o dimensiune umană foarte evidentă, fapt care implică nu doar cunoștințe și competențe, descriabile în termeni de standarde profesionale, ci și *atitudini, valori, etos* - toate greu și inutil de standardizat. Cadrul didactic nu este doar un agent care se supune unui sistem de norme, ci și un actor care se investește în ceea ce face, conferă semnificații, trăiește activitatea cu elevii, cu un indice de intervenție personală importantă.

R. Bourdoncle afirma că dezbaterile actuale referitoare la standardele profesionale pentru cariera didactică ignoră componente importante ale activității didactice, printre care dimensiunea axiologică, spiritul profesional fiind mai important decât competențele profesionale. După opinia autorului menționat, orice profesie trebuie să aibă, pe lângă o bază de cunoștințe specifice, o dimensiune etică, care nu poate fi standardizată [11, p.427].

Statutul pedagogic al profesorului poate fi definit în raport cu trei criterii metodologice esențiale:

- obiectivele și conținuturile aflate la baza formării sale socio-profesionale, inițiale și continue;
- rolurile socio-educaționale asumate în mod direct sau indirect;
- calitățile psihosociale implicate în activitățile specifice (cu scop predominant educativ-didactic, în context formal - non-formal), concentrate la nivel aptitudinal (de aptitudine specială) [4, p.44].

În raport cu acest statut se pune problema ridicării nivelului de competență psihosocială a educatorului constând în percepția rolului, acceptarea sau non-acceptarea rolului, aptitudinea de a adopta un rol, interpretarea rolului. Noile cerințe, standardele impuse de comunitatea educațională la nivel european și mondial, solicită noi competențe profesionale referitoare la tipuri de relații interumane foarte variate. În acest context este necesar să se acorde o atenție deosebită competențelor socio-educaționale, în condițiile redimensionării rolului social al educației și stabilirii unor legături multifuncționale ale școlii cu mediul comunitar și social [11, p.429].

Psihosociologii consideră că profesorului i se atribuie roluri luând în considerare următoarele *variabile*:

- activitatea principală pe care o desfășoară în școală și care este una instructiv-educativă;
- funcțiile pe care trebuie să și le asume într-un context sociocultural, instituțional, specific;

- obiectivele pe care trebuie să le realizeze împreună cu diverși parteneri.

Personalitatea cadrului didactic, fie el *institutor, învățător, profesor, educator, lector*, reprezintă una dintre importanțele variabile psihosociomorale ale desfășurării procesului de învățământ. Ca toate componentele, și aceasta este supusă unui proces de renovare în concordanță cu noile obiective ale educației în context european, sensul fiind acela al transformării unei meserii într-o profesie cu standarde bine definite, a căror atingere trebuie urmărită în mod sistematic [1, p.627].

Rădăcinile conceptuale ale acestei tendințe în cercetarea educației sunt ancorate în constructivism și socio-constructivism, care se centrează pe construirea cunoașterii în contextul interacțiunii individului cu lumea înconjurătoare, pe baza experiențelor personale relevante care se recalibrează prin raportare la cadrul social. Deși cele două structuri teoretice propun accente diferite (în timp ce constructivismul accentuează semnificațiile individuale ale experiențelor în procesul de interiorizare a cunoașterii, socio-constructivismul valorifică mai ales aspectul sociocultural și relațional), cercetarea în educația timpurie le valorifică nediferențiat, invocându-le ca argumente pertinente în promovarea unor *strategii, metode și tehnici de cercetare participative* [13, p.24].

Din punct de vedere structural, *personalitatea cadrului didactic* se înscrie într-o tipologie aparte determinată de specificul muncii desfășurate, fiind recunoscută nu numai prin complexitate, ci și prin adaptabilitate. Elementul central al personalității cadrului didactic care asigură obținerea performanței în activitatea didactică este *competența*, ce poate fi definită ca o unitate dintre ceea ce știe, ce știe să facă, cum știe să fie și mai ales cum știe să devină cadrul didactic. Profilul de competență al cadrului didactic se clădește prin asumarea rolurilor, funcțiilor specifice, prin activarea unor dispoziții personale și prin achiziționarea unor cunoștințe, capacități, competențe.

Formarea personalității cadrului didactic este un proces de durată care se declanșează în momentul includerii acestuia într-un program de formare inițială și se continuă pe parcursul întregii sale evoluții profesionale, presupunând ca exigență o permanentă deschidere față de orice este nou. Formarea inițială și continuă sunt două etape ale efortului asumat instituțional, dar și personal al procesului de profesionalizare, fiecare cu trăsături specifice și cu finalități descrise prin standardele profesionale. Rămâne ca fiecare cadru didactic să conștientizeze rolul care îi revine în acest demers național [1, p.627].

În tabelul nr. 1., prezentăm principalele roluri ale cadrului didactic, în baza funcțiilor realizate, identificate de către mai mulți autori.

Tabelul 1. Principalele roluri ale cadrului didactic [ibidem1, pp.618-619]

ROLURI PRINCIPALE ALE CADRULUI DIDACTIC	
Autor	Funcții
D. Potolea [6, p.35]	<ul style="list-style-type: none"> • de organizare și conducere a grupului; • de consiliere; • de îndrumare a activității extra-curriculare; • de perfecționare profesională și cercetare pedagogică; • de activitate socio-culturală.
A. Neculau [8, pp. 258-259]	<ul style="list-style-type: none"> • de educator; • de organizator al învățării; • de partener al educației; • de membru al corpului profesoral
Gallagher, 1994 [8, p.260]	<ul style="list-style-type: none"> • de executor, de aplicant al planurilor și programelor școlare, al scopurilor, obiectivelor cuprinse în paginile acestora; • de persoană-resursă în rezolvarea problemelor emoționale și motivaționale ale elevilor; • de facilitator al dezvoltării cognitive și morale a elevilor.
Woolfolk, [9, pp. 474-475]	<ul style="list-style-type: none"> • de expert în actul de predare-învățare, de transmițător de cunoștințe, dar și de metode, stiluri; • de declanșator și susținător al interesului pentru învățare al elevilor; • de lider în clasa de elevi; • de manager, de persoană care supraveghează, dirijează, organizează activitățile desfășurate în clasă; • de model socio-moral pentru elevi, de transmițător de valori, atitudini; • de profesionist care analizează, studiază, interpretează fenomenele psihosociale din clasă.

Calitatea de educator este una dintre cele mai importante pe care trebuie să și le asume cadrul didactic, deoarece, dincolo de calitatea de furnizor de informații, acesta trebuie să-l formeze, să-l îndrume pe elev către dezvoltarea capacităților proprii, să reprezinte pentru acesta un model, un partener, un sfătuitor. De aceea, indiferent de specialitatea sa, profesorul trebuie să se dedice transmiterii și cultivării valorilor morale, a dezvoltării unor sentimente pozitive atât față de sine, cât și față de ceilalți (încredere, respect, generozitate etc.), a deprinderii unor comportamente de cooperare,

de manifestare liberă, creatoare. În aceste condiții sunt așadar excluse dirijismul, autoritarismul, etichetarea, marginalizarea, neîncrederea, suspiciunea, agresivitatea în orice conduită manifestată de profesor.

Ca organizator al procesului de predare-învățare-evaluare, cadrul didactic trebuie să fie un profesionist, un bun cunoscător atât al domeniului de specialitate, cât și al celui psihopedagogic. A ști să selectezi ce este mai interesant, mai util pentru elevi, a le face necunoscutul cunoscut, a le stimula motivația, a-i ajuta să depășească dificultățile întâlnite pe parcursul învățării sunt doar câteva dintre partiturile comportamentale pe care trebuie să le antreneze eficient cadrul didactic.

Funcția de partener al educației vizează relațiile educative pe care personalul didactic trebuie să le stabilească cu alți factori educativi - ne referim aici la părinți, în primul rând. Educația formală realizată în școală este doar una dintre formele educației care completează, echilibrează educația realizată de familie (educația informală) sau de alte instituții cu scop educativ. Important este ca fiecare factor educativ să găsească, din punct de vedere socio-moral, căile cele mai potrivite valoric pentru a contribui la educarea optimă a copiilor. Atunci când aceste repere lipsesc, ar fi potrivită colaborarea tuturor pentru găsirea soluției viabile.

Ca membru al corpului profesoral, profesorul se află în postura de a participa activ la viața școlii ca și organizație, de a colabora cu colegii săi la creșterea calității actului educativ din școli, la schimbarea climatului educativ din aceste instituții, la pozitivarea imaginii sociale promovate de mass-media prin cultivarea unor valori autentice, a unei atitudini responsabile față de pregătirea proprie și a elevilor.

Așadar, după cum se poate observa, pentru fiecare funcție deținută de o persoană cu statutul de cadru didactic există o sumă de sarcini (roluri) pe care trebuie să le îndeplinească; dar, pentru aceasta, persoana trebuie să implice întregul său ansamblu structural-funcțional de atitudini, aptitudini, competențe, capacități, să lucreze la formarea și dezvoltarea sa personală și profesională [1, p.618].

Psihopedagogii consideră că, din acest punct de vedere, cel mai potrivit stil este acela care asigură eficiența învățării, care stimulează interesul pentru învățare al elevului și care generează, în final, satisfacția în învățare a acestuia. Pornind de la aceste finalități, psihopedagogii au apreciat că cel mai potrivit ar fi așa-numitul *stil centrat pe elev*, pe nevoile, trebuințele, dorințele acestuia, profesorul devenind astfel:

- *pedagog* care nu impune informații științifice, idei, opinii, ci care adoptă o manieră non-directivă, diferențiată, individualizată în realizarea demersului de predare-învățare;
- *proiectant, tutore, manager, moderator, organizator*, persoană care proiectează, stimulează, organizează, orientează, reglează și ameliorează activitatea de cunoaștere desfășurată de elevi;
- *mediator* al învățării, facilitând legătura dintre cunoaștere și acțiune;
- *partener* al elevului într-o relație educațională interactivă;
- *coordonator, consilier* al elevilor în munca lor personală, în orientarea lor legată de utilizarea timpului de lucru, de folosirea optimă a materialelor, a mijloacelor;
- *valorizator* al schimburilor intelectuale și verbale realizate în cadrul instruirii;
- *persoană-resursă* pentru organizarea și derularea activităților propuse de/pentru elevi;
- *transmițător de informații, de atitudini, principii*;
- *agent, autor* și în derularea demersurilor educative;
- *evaluator*, care pune în practică metode, tehnici de evaluare și care încurajează, susține eforturile de învățare ale elevilor.

Chiar atunci când constatăm existența unui „har” pentru profesiunea didactică trebuie să recunoaștem un fapt: în afară de aptitudinile cerute de materia de predat și de activitățile aferente, trebuie să existe la cadrul didactic, indiferent de nivelul la care predă, o aptitudine de a stabili relații. Această aptitudine nu este o dispoziție absolută, atribut al cadrului didactic, ci ea se manifestă printr-o calitate de rol asumat de către acesta în procesul relațional: *atitudinile, așteptările, comportamentul educaților* exersează o influență asupra sa orientându-i conduita asupra situației pedagogice [7, p.12].

Competențele de bază ale cadrului didactic sunt derivate din obiectivele și conținutul învățământului și din rolurile lui. Aceste competențe se dezvoltă în cursul formării inițiale și pentru dezvoltarea lor este necesar un curriculum obligatoriu. Ele sunt conexe preponderent aptitudinilor pedagogice: *comunicativitatea; empatia; învățarea; conducerea, analiza, diagnoza și prognoza (planificarea), proiectarea, organizarea, îndrumarea, dirijarea, evaluarea și decizia; valorizarea conținutului; cercetarea și inovarea; creativitatea.*

Profesorul Mihai Diaconu realizează un model taxonomic al competențelor de predare pe baza criteriului posibilității de standardizare: competențele specifice sunt generate din raportarea la următoarele dimensiuni educaționale specifice: analiza pedagogică a conținuturilor nou introduse în programe; analiza caracteristicilor cunoștințelor care urmează să fie predate (proiectarea instruirii; conducerea proceselor de instruire; îndeplinirea unor îndatoriri organizatorice administrative; dezvoltarea măiestriei profesionale personale) [5].

Rolul managerial de organizare din perspectivă pedagogică va fi prezentat din perspectiva constructivistă (mai puțin abordată pe plan național) și apoi din cea cognitivă (mai mult cercetată în literatura pedagogică românească).

Programele școlare din Franța impun ca aceste competențe să fie construite într-un anumit număr de domenii de activitate. Competențele se dezvoltă în cadrul unor situații diverse, adică prin jocuri, prin cercetări, prin situații-problemă și prin alte modalități, toate acestea cu ajutorul comunicării. Astfel, bazele primei zale a lanțului vor fi solide. Pentru a ajunge la dezvoltarea acestor competențe și la soliditatea zalei, rolul anturajului fiecărui copil este important. Și, pentru acest lucru, intră în joc diferiți parametri [2, p.9].

Concluzii.

1. Promovarea unui stil adecvat în activitatea instructiv-formativă depinde de o variabilă importantă, care e personalitatea cadrului didactic, caracteristicile acesteia putând să moduleze comportamentul în diverse situații specifice.
2. Exercitarea rolurilor și adoptarea unui stil educațional eficient presupune dezvoltarea unor competente multiple, a unor atitudini.
3. Actul predării-învățării se înscrie într-un proces relațional. Este o acțiune organizată și orientată de o persoană având o poziție privilegiată în grup, cu scopul de a provoca modificări de comportament, prin procedee perceptive, psihomotorii, cognitive și afective.
4. Ca și psihoterapeutul, preotul sau magicianul, cadrul didactic, prin arta sa produce schimbare, influențând, produce noul, fără să atingă. Ca să influențeze, el trebuie să știe cum, el trebuie să intuiască dorințe și curiozități, să prevadă reacții și comportamente și să fie pregătit să le preîntâmpine, rămânând fidel profesiei sale de credință.

Referințe bibliografice:

1. BALAN B., BONCU ȘT., BUTNARU S., et alții, Psihopedagogie pentru examenele de definitivare și grade didactice, Ediția a II-a, Iași: Polirom, 2008, 732 p.
2. BOGAERT C., DELMARLE S., PEDA V. Formarea competențelor în grădiniță. O altă perspectivă asupra timpului școlar. București: Aramis Print, 2012, 191 p.
3. COJOCARU V., COJOCARU V. GH., POSTICA A. Diagnosticarea pedagogică din perspectiva calității educației, Chișinău: Tipografia centrală, 2011, 192 p.
4. CRISTEA, S. Perfecționarea cadrelor didactice. În: Didactica Pro, 2001, nr.3
5. DIACONU M. Competența pedagogică și performanțele profesionale. În: Standarde profesionale pentru profesia didactică. Consiliul Național pentru Pregătirea Profesorilor, București, 2002.
6. JOIȚA E. Management educațional. Profesorul-manager: roluri și metodologie. Iași: Polirom, 2000, 232 p. ISBN 973-683-597-9
7. MARCUS S. Competența didactică. Perspectivă psihologică, București: ALL Educațional, 1999, 173 p.
8. NECULAU A. BONCU Șt., Dimensiuni psihosociale ale activității profesorului. În A. Cosmovici, L. Iacob, Psihologie școlară, Iași: Polirom, 1999, 301 p.
9. NICOLA I. Tratat de pedagogie școlară, București: E DP, 1996,
10. PAPUC I., BOCOȘ M. Psihopedagogie. Suporturi pentru formarea inițială și continuă, București: Cartea Românească Educațional, 2017, 191 p.
11. POTOLEA D., NEACȘU I., IUCU R., et alții, Pregătirea psihopedagogică. Iași: Polirom, 2008, 542 p.
12. SADOVEI L., GÎNJU S., et alții. Metodologia cercetării – acțiune în educația timpurie. Suport de curs. Chișinău: Tip. Garomont Studio, 2015, 209 p.
13. STAN L. Dezvoltarea copilului și educația timpurie, Iași: Polirom, 2016, 309 p.
14. STAN L. Educația timpurie. Probleme și soluții, Iași: Polirom, 2016, 374 p.

CZU 37.015:159.922.1

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.23>

EDUCAȚIA PENTRU VIAȚA DE FAMILIE. EDUCAȚIA SEXUALĂ

DIȚA Maria,

doctor în psihologie,

Universitatea de Studii Europene din Moldova

<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

CALBAZA-ORMEȘAN Mirela,

doctor în filosofie, lector asociat,

Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca,

România

<https://orcid.org/0000-0002-2356-8278>

REZUMAT

Educația pentru viața de familie are drept scop pregătirea tinerilor pentru a avea o viață de adult, pentru o viață de familie mai satisfăcătoare și mai stabilă. Educația sexuală reprezintă învățarea despre aspectele cognitive, emoționale, sociale, interactive și fizice ale sexualității. Educația sexuală este o cale sigură de trecere către maturitate prin încurajarea înțelegerii emoțiilor și sentimentelor, predarea principiilor reproducerii umane, oferirea cunoștințelor despre relațiile de familie și interpersonale, învățarea despre siguranță și dezvoltarea încrederii și a abilităților de comunicare. Toate acestea pot fi realizate treptat, în conformitate cu vârsta și etapa de dezvoltare a copilului.

Cuvinte-cheie: educație pentru viața de familie, educație sexuală, psihosexologie

DIȚA Maria,

PhD of psychology,
University of European Studies in Moldova
<https://orcid.org/0000-0002-8951-4133>

CALBAZA-ORMENIȘAN Mirela,

PhD of philosophy, Associate lecturer,
Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca,
Romania
<https://orcid.org/0000-0002-2356-8278>

SUMMARY

Education for family life aims to prepare young people to have an adult life, for a more satisfying and stable family life. Sex education is about learning about the cognitive, emotional, social, interactive, and physical aspects of sexuality. Sex education is a sure way to maturity by encouraging understanding of emotions and feelings, teaching the principles of human reproduction, providing knowledge about family and interpersonal relationships, learning about safety, and developing confidence and communication skills. All this can be done gradually, depending on the age and stage of the child's development.

Key words: education for family life, sex education, psycho-sexology

În condițiile în care există tot mai multe dileme cu privire la evoluția cuplului și familiei, este foarte necesar să se construiască strategii creative și atractive care să aibă ca scop educarea copiilor și tinerilor pentru viața de familie și pentru viața sexuală. Numărul tot mai mare al divorțurilor după o scurtă perioadă de mariaj, al sarcinilor adolescente, al copiilor părinților adolescenți, numărul mare al avorturilor și al bolilor transmisibile sexual, a victimelor abuzurilor sexuale și ale violenței familiale cred că vorbește de la sine în favoarea unei astfel de educații [5].

Educația pentru viața de familie are drept scop pregătirea tinerilor pentru a avea o viață de adult, pentru o viață de familie mai satisfăcătoare și mai stabilă. Acest proces poate fi realizat prin diverse metode și anume:

- Formarea și dezvoltarea identității psihosexuale a adolescenților;
- Autocunoașterea în vederea realizării intercunoașterii și intimității satisfăcătoare în cuplu;
- Conștientizarea unor patternuri emoționale și de comportament preluate din familia de origine și care ar putea fi un factor inhibitor al dragostei și intimității în cuplu și familie;
- Conștientizarea a ceea ce presupun rolurile familiale și a modalităților prin care se pot îndeplini rolurile conjugale și parentale;
- Dobândirea unor achiziții psihocomportamentale în vederea realizării unei bune intimități în viața de familie;
- Stimularea resurselor personale pentru optimizarea abilităților de relaționare și comunicare în cuplu și familie;
- Modalități de abordare și gestionare a conflictelor familiale, etc.
- Formarea abilităților și deprinderilor de a face față cerințelor rolurilor parentale [2].

În ceea ce privește educația sexuală, putem menționa că :

- „Educația sexuală tinde să-i încurajeze pe cei care o primesc să își înceapă viața sexuală mai târziu;
- Elevii care beneficiază de educație sexuală au un număr mai mic de parteneri sexuali, se confruntă mai rar cu sarcini neplanificate și suferă de mai puține boli cu transmitere sexuală decât cei lipsiți de acest tip de educație.”

Pe de altă parte, faptul că atât copiii cât și adolescenții cunosc elemente de psihosexologie îi apără de eventualele abuzuri sexuale. S-a constatat că de regulă, pedofilii își aleg ca victime copiii „inocenți”, care nu știu ce li se întâmplă, devin curioși și pot fi mai ușor manipulați și speriați. Această modalitate de reacție a copilului în fața unor avansuri sexuale îi comunică pedofilului că are de aface cu un copil neinstruit care nici nu are relații strânse cu părinții, deci șansele să divulge ceea ce i se întâmplă vor fi mai mici [2].

Educația pentru viața de familie și educația sexuală trebuie să aibă în vedere specificul vârstei la care se adresează. Ea cuprinde un aspect informațional și unul formativ, referitor la deprinderi corecte de viața sexuală și relațională. Educația începe practic de când se naște copilul, astfel că nu există „o anume vârstă” la care „trebuie să începi” să faci educație, mai ales cea sexuală [4].

Educația sexuală reprezintă învățarea despre aspectele cognitive, emoționale, sociale, interactive și fizice ale sexualității. Educația sexuală nu încurajează întreținerea relațiilor sexuale de către copii și tineri. În Standardele pentru educația sexuală în Europa, experții au convenit că: „Educația sexuală începe devreme în copilărie și progresează pe parcursul adolescenței și vârstei adulte”. Pentru copii și tineri, aceasta are drept scop sprijinul și protecția dezvoltării sexuale. Treptat, copiii și tinerii dobândesc informații, abilități și valori pozitive care îi ajută să înțeleagă și să se bucure de sexualitatea lor, să aibă relații sigure și adecvate, și să-și asume responsabilitatea pentru sănătatea sexuală și bunăstarea proprie, dar și pentru sănătatea altor persoane. Educația sexuală este o cale sigură de trecere către maturitate prin încurajarea înțelegerii emoțiilor și sentimentelor, predarea principiilor reproducerii umane, oferirea cunoștințelor despre relațiile de familie și interpersonale, învățarea despre siguranță și dezvoltarea încrederii și a abilităților de comunicare. Toate acestea pot fi realizate treptat, în conformitate cu vârsta și etapa de dezvoltare a copilului [6].

Cu alte cuvinte, educația sexuală ar avea ca scop controlul eficient (rațional și emoțional) al impulsului sexual, stabilirea rolului sexualității în dezvoltarea personalității umane și, mai ales, creșterea responsabilității față de sine și ceilalți în viața de familie și sexuală.

Principalele persoane care ar putea realiza atât educația pentru viața de familie, cât și educația sexuală sunt părinții. De altfel, toate studiile efectuate pe această temă arată că și copiii și adolescenții și-ar dori să poată sta de vorbă cu părinții pe teme sexuale. Tăcerea părinților poate determina la copii anxietate, tulburări sexuale, pierderea încrederii în sine, sentimente de jenă, culpă distanțare emoțională, ceea ce se va repercuta asupra vieții sexuale proprii a copilului ajuns la maturitate, în sensul diminuării sau chiar inexistenței satisfacției erotico-sexuale [3]. Din păcate, cel puțin părinții din zilele noastre întâmpină dificultăți în exercitarea acestui drept al lor. De fapt, acesta este și o datorie. Aceste dificultăți sunt:

- Nu au nici ei cunoștințe despre sexualitate;
- Uită sau ignoră propriile probleme avute în adolescența și tinerețea lor;
- Consideră că problemele legate de sex nu se discută cu copii; ei ar trebui să învețe doar din experiență;
- Manifestă reținere, jenă, rușine de teamă să nu își piardă autoritatea sau imaginea în fața copilului, sau pentru a nu greși;
- Manifestă temeri că ar putea provoca șoc sau spaimă copilului;
- Alți părinți, dimpotrivă au un exces de zel, dând copilului prea multe detalii și expunând-ul la multe imagini și situații cu caracter sexual, făcând astfel un abuz .

Pe lângă părinți, alți posibili educatori sunt profesorii, cadrele medicale (medici și asistente medicale), psihologi, pedagogi, diferite organizații care au astfel de preocupări [4].

Educația sexuală ar putea fi realizată și în cadrul diverselor activități de grup, training-uri iar aceasta ar trebuie să implice noțiuni și dezvoltare de abilități precum:

- Igienă personală și sexuală;
- Funcționarea sexuală la ambele sexe;
- Relațiile erotice dinaintea începerii raporturilor sexuale;
- Noțiuni de bază despre funcționarea corpului și îngrijirea corporală corectă (igienă, starea și aspectul organelor genitale, probleme medicale ce pot apărea – fimoza, sinechia vulvară etc.);
- Procesele prin care trece corpul de la copilărie – adolescență – maturitate, schimbările fizice, psihice și emoționale care apar în fiecare perioadă;
- Relația cu sine și relația cu celălalt (ce este permis/nepermis în interacțiunea dintre sexe);
- Care este momentul în care ești cu adevărat pregătit/ă pentru a începe viața intimă;
- Responsabilitatea pentru sănătatea proprie, pentru corpul propriu, comportamentul medical (controale și analize medicale specifice periodice, atât pentru băieți cât și pentru fete);
- Care este influența partenerului sau a grupului în decizia de a începe viața sexuală;
- Care este influența socială și a internetului în debutul precoce al vieții sexuale și care sunt implicațiile pe termen lung ale acestei decizii;
- Sarcina apărută în adolescență ca urmare a lipsei de informații, ca urmare a unor condiții precare de viață, a influențelor anturajului, a alegerilor și relațiilor nepotrivite;
- Protejarea împotriva bolilor cu transmitere sexuală ("epidemia" HPV), contracepția;
- Implicațiile pe termen lung ale unor practici și comportamente sexuale riscante. Pornografia și efectul ei asupra sănătății psiho-emoționale și sexuale;
- Mituri periculoase legate de sex;
- Necesitatea informării corecte, din surse profesionale, verificate;
- Planificare familială;
- Aspectele psihologice ale relațiilor sexuale;
- Aspectele morale ale relațiilor sexuale [7].

Accesul adolescenților la un astfel de program se face cu acordul părinților, prin semnarea unui document corespunzător.

Referințe bibliografice:

1. CERNICHEVICI, S., Educație și eros – ghid pentru educatori, părinți și tineri, Ed. Polirom, Iași, 2001.
2. HICKLING, M., Ce le spunem copiilor și adolescenților despre sex, Ed. Humanitas, București, 2000.
3. MITROFAN, I., CIUPERCĂ, C., Psihologia și terapia cuplului, Ed. SPER, București, 2002.
4. NICHOLS, M., SCHARTZ, R., Terapia de familie – concepte și metode, traducere și publicare autorizată de Asociația de terapie familială, 2005, original publicată de Allyn & Bacon, 2004.
5. [<https://www.scrigroup.com/educatie/psihologie-psihiatrie/Educatia-pentru-viata-de-famil34666.php>] (vizitat 21.02.2022).
6. [https://moldova.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/SexEd_Policy_Brief_No_2sm.pdf] (vizitat 01.03.2022).
7. [<https://www.clinicaserenity.net/educatie-sexuala-pentru-adolescenti-si-tineri/>](vizitat 11.03.2022).

DIMENSIUNI ALE RELAȚIEI DINTRE NIVELUL ANXIETĂȚII, PERCEPȚIA SUPORTULUI SOCIAL ȘI RISCUL PENTRU ABUZUL DE ALCOOL ÎN RÂNDUL ADOLESCENȚILOR

GLAVAN Aurelia,

Doctor habilitat în psihologie, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Tiraspol, Chișinău
<https://orcid.org/0000-0002-2549-5367>
glavan_aurelia@yahoo.com

IONAȘCU Grigore,

doctorand,
Universitatea de Stat din Tiraspol, Chișinău,
România
<https://orcid.org/0000-0001-8660876x>

REZUMAT

În acest articol, au fost prezentate cadrul metodologic și rezultatele unui studiu prin care s-a urmărit să se testeze dacă suportul social din partea familiei, pe care un adolescent îl percepe ca atare, moderează relația dintre simptomele specifice anxietății și riscul pentru abuzul de alcool. Rezultatele pe care le-am obținut sugerează că suportul social din partea familiei poate contribui la atenuarea riscului pentru abuzul de alcool în rândul adolescenților care experimentează anxietatea. În contextul schimbărilor sociale, culturale și economice actuale, precum și al provocărilor specifice vârstei, adolescența se evidențiază ca o etapă insidioasă a dezvoltării individului uman. Din acest motiv, atenția sporită acordată nevoii de suport poate contribui la prevenirea riscurilor care grevează sănătatea fizică și psihică adolescenților, printre care se numără și consumul de substanțe nocive.

Cuvinte-cheie: adolescenți, abuz de alcool, anxietate, suport social, familie, sănătate fizică și psihică.

DIMENSIONS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEVEL OF ANXIETY, THE PERCEPTION OF SOCIAL SUPPORT AND THE RISK OF ALCOHOL ABUSE IN ADOLESCENTS

GLAVAN Aurelia,

Doctor habilitate, associate professor,
Tiraspol State University, Chisinau
<https://orcid.org/0000-0002-2549-5367>
glavan_aurelia@yahoo.com

IONAȘCU Grigore,

PhD student,
Tiraspol State University, Chisinau
Romania
<https://orcid.org/0000-0001-8660876x>

SUMMARY

In this article, the methodological framework and the results of a study is aimed at testing whether the social support of the family, which a teenager perceives as such, moderates the relationship between the specific symptoms of anxiety and the risk of alcohol abuse. The results we have obtained, suggests that social support from the family can help alleviate the risk of alcohol abuse among adolescents experiencing anxiety. In the context of current social, cultural and economic changes, as well as age-specific challenges, adolescence is seen as an insidious stage in the development of the human individual. For this reason, increased attention to the need for support can help prevent the risks to adolescents' physical and mental health, including the use of harmful substances.

Key words: teens, alcohol abuse, anxiety, social support, family, physical and mental health.

Introducere. Adolescența este o perioadă de tranziție marcată de numeroase schimbări în ceea ce privește înfățișarea fizică, imaginea de sine și identitatea în general, cogniția, independența față de părinți și autonomia individuală, relațiile

sociale, experiențele romantice, sexualitatea, confuzia valorilor și personalitatea în ansamblul ei [17]. Un adolescent se poate confrunta cu temeri precum schimbările corporale rapide, solicitările școlare ridicate, dificultățile în relațiile romantice, așteptările mari din partea părinților, incertitudinea în legătură cu propriul viitor etc., a căror gestionare necesită sprijinul constant din partea familiei, profesorilor, consilierului școlar și a altor persoane semnificative din propria sa rețea socială. Adesea, schimbările majore pe care adolescenții le experimentează sunt însoțite de creșterea drastică a stresului psihic. La rândul lui, stresul poate conduce la numeroase probleme emoționale și comportamente dezadaptive, printre care se numără și anxietatea [2, 15]. Anxietatea este o stare emoțională care constă în gânduri recurente, senzații neplăcute și modificări fiziologice ce apar ca răspuns la un stimul (situație sau eveniment de viață) perceput ca fiind amenințător (Dafinoiu, 2015) [9].

În ultimele decenii, conceptul referitor la suport social a atras un interes din ce în ce mai mare din partea cercetătorilor care au subliniat beneficiile pe care această resursă oferită de rețeaua socială le aduce în planul sănătății fizice și mintale, precum și în cel al stării de bine a indivizilor de toate vârstele [8, 11, 20, 23]. Literatura din domeniul științelor comportamentale prezintă o distincție conceptuală între suportul social efectiv primit și cel perceput [4, 11]. Integrând cele două perspective teoretice, P. A. Thoits (2010) [26] oferă o definiție comprehensivă suportului social pe care îl conceptualizează prin asistența emoțională, informațională sau practică pe care o persoană o primește de la alte persoane din propria rețea socială sau pe care o percepe ca fiind disponibilă atunci când are nevoie de ea. Așadar, suportul social se referă la experiența unei persoane care se simte apreciată, respectată, iubită și îngrijită de alte persoane care sunt prezente în viața ei [12]. Suportul social poate fi oferit de către familie, prieteni, profesori, consilieri școlari, colegi de muncă, specialiști din diverse instituții comunitare sau de către orice alt grup social la care o persoană este afiliată. În comparație cu frecvența sprijinului de care un adolescent beneficiază efectiv, calitatea suportului social perceput și primit ca atare este mai importantă pentru sănătatea mintală și funcționarea pozitivă [7,14]. Lipsa suportului social este considerată unul dintre factorii care generează o varietate de probleme psihologice în rândul copiilor și al adolescenților. Există dovezi empirice consistente pentru rolul protectiv pe care suportul social din partea familiei, prietenilor, profesorilor sau a altor persoane semnificative îl joacă în raport cu o serie de riscuri ce pot interveni în traseul dezvoltării și în funcționarea pozitivă a adolescenților, precum anxietatea, depresia, comportamentele deviante, delincvențe, dificultățile în relațiile sociale, nivelul scăzut al adaptării la sarcinile școlarității, stresul psihic ș.a. [3, 4, 19, 20, 21, 22, 24, 28].

Mai multe studii au evidențiat rolul pe care suportul social perceput îl joacă în protejarea adolescenților împotriva anxietății [5], precum și a consumului problematic de substanțe, inclusiv alcool [10, 18, 25]. Un studiu intercultural efectuat pe trei eșantioane de studenți care au inclus 4433 subiecți din Germania, 3774 subiecți din Rusia și 4982 subiecți din China a evidențiat corelații negative între suportul social perceput, respectiv anxietate, depresie și stresul psihic [5]. În plus, în toate eșantioanele analizate, reziliența a mediat semnificativ relațiile dintre suportul social și indicatorii negativi ai sănătății mintale. Autorii acestui studiu concluzionează că suportul social și reziliența sunt factori interconectați care, indiferent de condițiile geografice, istorice, sociale și culturale, contribuie la sănătatea mintală a unui adolescent. Pe o altă direcție, ipoteza suportului social care acționează ca un tampon [6] sugerează că sprijinul pe care un adolescent îl primește din partea membrilor propriei sale rețele sociale contribuie la reducerea tensiunii psihice și protejează împotriva efectelor negative (de exemplu, anxietate sau depresie) pe care le poate avea stresul produs de schimbările specifice adolescenței sau evenimentele de viață negative. Această ipoteză a fost testată în mai multe studii empirice efectuate în populația de adolescenți [6, 14, 28].

Astfel, ne-am propus un studiu, a cărui scop a fost explorarea relațiilor dintre nivelul anxietății, percepția cu privire la suportul social din partea familiei și riscul pentru abuzul de alcool în rândul adolescenților. Principala premisă care a stat la baza investigației a fost că percepția pe care un adolescent o are cu privire la disponibilitatea și calitatea suportului social pe care familia i-l oferă acționează ca un amortizor care reduce impactul negativ pe care anxietatea îl poate avea prin abuzul de alcool (Figura nr. 1). *Ipoteza* pe care am testat-o este o extensie a modelului amortizării stresului, potrivit căruia suportul social reduce posibilele efecte negative ale stresului psihic [8].

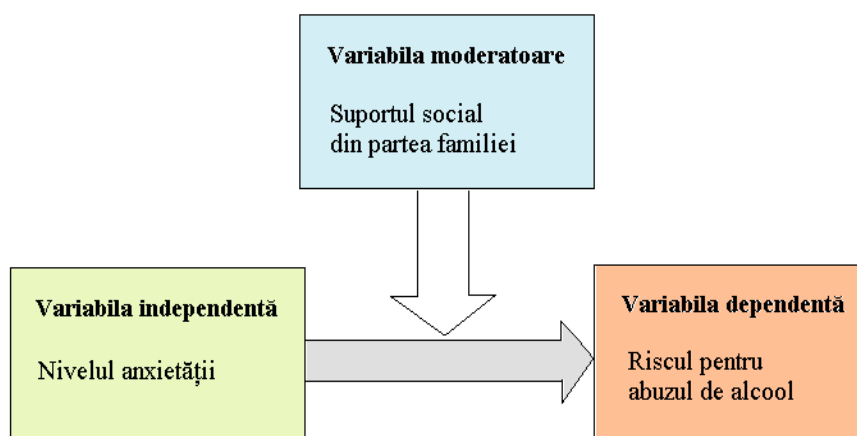

Figura 1. Reprezentarea schematică a variabilelor de interes și a relațiilor dintre acestea

Materiale și metode. Acest studiu și-a focalizat atenția pe dimensiunile psiho-socio-comportamentale ale consumului de alcool în rândul adolescenților români, participanții completând un protocol standardizat care a inclus 168 de itemi repartizați în conținutul a 15 chestionare, inventare și scale. În prezentul articol, vom trece în revistă doar instrumentele prin care au fost măsurate anxietatea, riscul pentru abuzul de alcool, respectiv suportul social din partea familiei.

Anxietatea a fost operaționalizată utilizându-se zece itemi preluați din versiunea în limba română a subscalei *Anxietate* din Youth Self-Report (YSR; Achenbach și Rescorla, 2001; adaptarea în România a fost coordonată de A. Dobrea și este comercializată de Romanian Psychological Testing Services). Instrumentul multidimensional oferă posibilitatea unei evaluări cuprinzătoare a aspectelor pozitive și negative ale adaptării la sarcinile dezvoltării în rândul adolescenților și include două componente, dintre care una se referă la competențele sociale și a doua vizează problemele emoționale (anxietatea, depresia, însingurarea și izolarea, respectiv acuzele somatice) și pe cele comportamentale (încălcarea regulilor sociale, respectiv manifestările agresive). Instrumentul YSR (inclusiv subscala *Anxietate*) are calități psihometrice consistente care au fost evidențiate în mai multe studii ample și riguroase [1]. Pentru fiecare dintre adolescenții care au participat la studiu, scorul total a fost calculat prin însumarea scorurilor la cei zece itemi (domeniul de variație posibil: 0-20). Scorul ridicat a fost interpretat ca indicator al nivelului ridicat al anxietății.

În vederea măsurării *riscului pentru abuzul de alcool*, adolescenții care au participat la prezentul studiu au completat un instrument ce a inclus zece itemi la care au răspuns prin alegerea uneia dintre variantele DA sau NU. Opt dintre cei zece itemi au fost preluați și adaptați din bazinul de itemi care a stat la baza construirii și validării instrumentului CRAFT – *Car, Relax, Alone, Forget, Friends, Trouble* (Knight *et al.*, 1999) [15]. Acesta permite screening-ul adolescenților care prezintă un risc ridicat pentru tulburări legate de utilizarea alcoolului sau a altor substanțe. Pentru fiecare dintre adolescenții care au participat la studiu, a fost calculat un scor total prin însumarea scorurilor la itemii reținuți în urma analizei factoriale confirmatorii (domeniul de variație posibil: 0-9). Un scor ridicat a fost considerat ca indicator al riscului pentru abuzul de alcool.

Percepția pe care adolescenții o aveau cu privire la disponibilitatea și adecvarea *suportului social* din partea familiei, prietenilor și a altor persoane semnificative a fost măsurată utilizându-se versiunea în limba română (Robu, Sandovici și Ciudin, 2020) [20] pentru Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS; Zimet *et al.*, 1988) [16]. Acest instrument permite evaluarea subiectivă a disponibilității și adecvării suportului instrumental și emoțional din trei surse specifice, și anume familie (4 itemi), prieteni (4 itemi), respectiv alte persoane semnificative din rețeaua socială a unui subiect (4 itemi). Pentru fiecare dintre sursele de suport, scorul total se obține prin însumarea scorurilor la itemii corespunzători (domeniul de variație posibil: 4-28). Scorurile ridicate semnifică disponibilitatea și adecvarea suportului social din partea familiei, prietenilor sau a altor persoane semnificative. Instrumentul MSPSS are calități psihometrice consistente [16], motiv pentru care este utilizat frecvent în studii realizate pe eșantioane de adolescenți, tineri și adulți care au diverse background-uri sociale, culturale sau medicale.

Eșantioane și procedură. Colectarea datelor a fost realizată în perioada septembrie-noiembrie 2020 cu ajutorul consilierilor școlari și al profesorilor diriginți. Participanții la studiu au fost recrutați printr-o strategie nealeatorie (eșantion de conveniență). Bazinul de recrutare a fost reprezentat de populația de elevi din 14 instituții de învățământ liceal care fac parte din rețeaua școlară rurală/urbană a județului Galați, România. Răspunsurile la itemii incluși în protocolul standardizat au fost anonime pentru a se controla efectul dezirabilității sociale. Datele brute au fost obținute prin prelucrarea răspunsurilor valide pe care 688 adolescenți români (321 fete și 367 băieți) le-au oferit la chestionarele administrate în contextul unui studiu mai amplu prin care s-au urmărit dimensiunile psiho-socio-comportamentale ale consumului de alcool în adolescență. Eșantionul a inclus 407 elevi în clasa a X-a și 281 elevi în clasa a XI-a. În momentul colectării datelor din populația școlară, adolescenții aveau vârste cuprinse între 15 și 19 ani ($M = 16.46$; mediana = 16; $SD = 0.84$). Participanții erau rezidenți fie în mediul rural ($n = 444$), fie în cel urban ($n = 244$) și proveneau din familii intacte ($n = 494$), familii temporar dezintegrate prin plecarea părinților la muncă în străinătate ($n = 72$) sau din familii dezorganizate prin decesul unuia dintre părinți sau prin divorț ($n = 22$).

Rezultate ale studiului. Din răspunsurile pe care adolescenții le-au dat la chestionarul prin care s-a urmărit frecvența consumului de băuturi alcoolice, s-a constatat că 9.3 % consumau bere des sau în fiecare zi, 3.1 % – vin, 1.5 % – lichior, 1.6 % – gin și 4.7 % – băuturi spirtoase tari. Aproximativ 14 % din totalul adolescenților care au fost investigați (18.5 % dintre băieți, respectiv 8.09 % dintre fete) au raportat că obișnuiau să consume des sau în fiecare zi un anumit tip de băutură alcoolică. Aproximativ 15 % din totalul adolescenților (17.7 % dintre băieți, respectiv 11.2 % dintre fete) au declarat că apelau la alcool pentru a scăpa de stres și a-și crea o dispoziție bună. De asemenea, 8.1 % din total (9.3 % dintre băieți și 6.9 % dintre fete) consumau alcool pentru că, uneori, se simțeau triști și fără speranță. Mediile distribuțiilor pentru scorurile la instrumentele administrate (Tabelul nr. 1) au fost raportate la domeniile de variație posibile. În raport cu acestea, s-a constatat că adolescenții din eșantionul analizat au obținut un scor moderat pentru anxietate, un scor moderat spre scăzut pentru riscul abuzului de alcool, respectiv un scor ridicat pentru suportul social din partea familiei. Valorile indicatorilor *skewness* și *kurtosis* au depășit ușor limita + 1.00 doar în cazul distribuției riscului pentru abuzul de alcool. Considerate în ansamblul lor, valorile indicatorilor tendinței centrale (media și mediana), respectiv cele ale indicatorilor formei nu au evidențiat probleme semnificative în ceea ce privește normalitatea distribuțiilor pentru principalele variabile pe care le-am urmărit în studiu.

Tabelul 1. Indicatori statistici descriptivi pentru variabilele de interes

Variabile	N	M	Mdn	AS	Skewness	Kurtosis
Anxietate	682	6.97	7.00	3.83	0.42	- 0.44
Risc abuz alcool	688	2.46	2.00	1.83	1.05	1.20
Suport social familie	679	21.63	23.00	5.73	- 0.79	- 0.05

Notă: Mdn = mediană

Comparațiile în funcție de sexul adolescenților care au participat la studiu au evidențiat o diferență semnificativă din punct de vedere statistic pentru riscul abuzului de alcool ($t = - 5.46$; $p < 0.001$), însă mărimea efectului a fost moderată ($dCohen = 0.41$). Comparativ cu fetele ($M = 2.06$; $AS = 1.61$), băieții au evidențiat un risc pentru abuzul de alcool ceva mai ridicat ($M = 2.80$; $AS = 1.93$). De asemenea, s-a obținut o diferență semnificativă pentru anxietate ($M_{fete} = 7.37$; $AS_{fete} = 3.72$; $M_{băieți} = 6.61$; $AS_{băieți} = 3.89$; $t = 2.60$; $p < 0.01$), însă mărimea efectului a fost scăzută ($dCohen = 0.20$). Pentru suportul social din partea familiei, diferența dintre fete și băieți nu a fost semnificativă din punct de vedere statistic ($M_{fete} = 21.78$; $AS_{fete} = 6.07$; $M_{băieți} = 21.50$; $AS_{băieți} = 5.42$; $t = 0.64$; $p = 0.519$).

Corelațiile dintre variabilele studiului. Datele au evidențiat o asociere pozitivă și semnificativă din punct de vedere statistic între scorul pentru anxietate și cel pentru riscul în ceea ce privește abuzul de alcool ($n = 682$; $r = 0.373$; $p < 0.001$). Valoarea corelației a indicat o relație de intensitate moderată între anxietate și riscul pentru abuzul de alcool. Niveluri mai ridicate ale anxietății au tins să coreleze cu un risc mai mare pentru consumul abuziv de alcool. Corelația dintre anxietate și riscul pentru abuzul de alcool s-a păstrat în același registru al intensității și atunci când a fost controlat efectul din partea sexului adolescenților ($n = 679$; $r_{parțial} = 0.404$; $p < 0.001$). Pe de altă parte, scorul pentru suportul social din partea familiei a corelat negativ atât cu scorul pentru anxietate ($n = 673$; $r = - 0.341$; $p < 0.001$), cât și cu riscul pentru abuzul de alcool ($n = 679$; $r = - 0.280$; $p < 0.001$). Niveluri mai ridicate ale suportului social din partea familiei au tins să se asocieze cu un nivel mai scăzut al anxietății, respectiv cu un risc mai redus pentru abuzul de alcool. Asocierea dintre suportul social oferit de familie și anxietate s-a păstrat în plaja intensității moderate, iar atunci când a fost controlat efectul din partea sexului adolescenților care au participat la studiu, și-a modificat insesizabil valoarea absolută ($n = 670$; $r_{parțial} = - 0.345$; $p < 0.001$). În schimb, relația dintre suportul social din partea familiei și riscul pentru abuzul de alcool a avut o intensitate ceva mai scăzută care, de asemenea, s-a modificat insesizabil atunci când a fost controlat efectul din partea sexului adolescenților ($n = 676$; $r_{parțial} = - 0.281$; $p < 0.001$).

Analiza relației de moderare a demonstrat că, atunci când nivelul suportului social din partea familiei a fost ridicat, adolescenții cu un scor ridicat la anxietate au evidențiat un risc mai scăzut pentru abuzul de alcool. La polul opus, atunci când nivelul suportului social din partea familiei a fost scăzut, adolescenții cu un scor ridicat la anxietate au evidențiat un risc mai ridicat pentru abuzul de alcool (Figura 2).

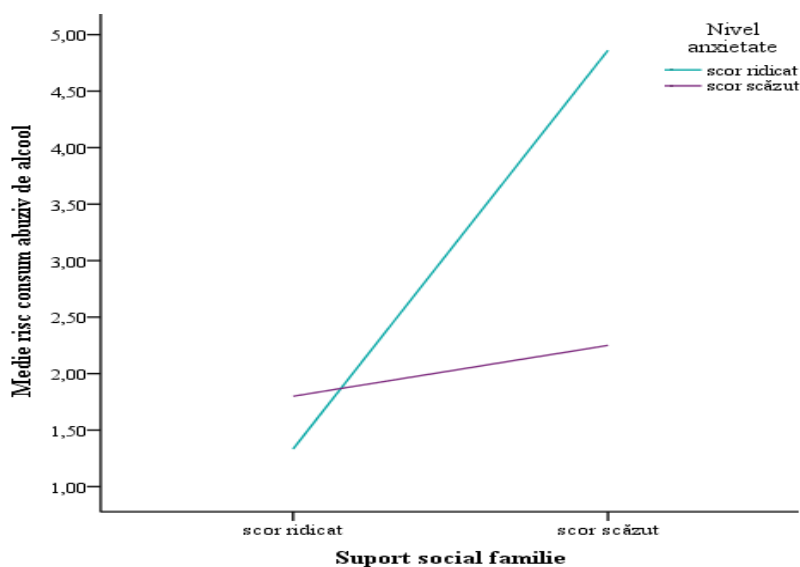

Figura 2. Riscul pentru abuzul de alcool în funcție de nivelul anxietății și suportul social din partea familiei

Discuții și concluzii. Adolescența marchează începutul unei perioade de tranziție de la copilărie la vârsta adultă. Această etapă critică a vieții este însoțită de numeroase schimbări fizice, cognitive, emoționale și sociale, precum și de riscuri [24]. Schimbările tumultuoase specifice vârstei și evenimentele de viață stresante îi predispun pe adolescenți la probleme emoționale (dintre care cele mai comune sunt anxietatea și depresia), tulburări de comportament, precum și la utilizarea unei palete largi de substanțe care includ alcoolul, amfetaminele, marijuana, canabisul, dar și drogurile ilegale cu risc mare pentru integritatea fizică și sănătatea mintală [2, 14, 23].

La vârsta adolescenței, fetele și băieții caută să experimenteze lucruri noi, își testează limitele personale și petrec mult timp alături de prietenii lor [24]. Aceste particularități ale profilului psihosocial al unui adolescent trebuie relaționate cu

diverse forme de angajare în comportamente cu risc pentru sănătatea fizică și mintală. Printre acestea, se numără și consumul de alcool [23, 26].

Adolescenții, tinerii și adulții consumă alcool pentru o multitudine de scopuri care includ efectele pe care această substanță le produce asupra sistemului psihic, nevoia de socializare, distracția, relaxarea, reducerea stresului, evadarea din stări afective neplăcute, decompensarea sau depășirea travaliului fiziologic și psihic asociat sindromului de abținere (în cazul persoanelor dependente de alcool). Adolescenții consumă alcool și pentru a se integra mai bine în grupurile de convârșnici și a fi acceptați sau pentru a-și dovedi maturitatea, dar cei mai mulți apelează la această substanță pentru a face față stresului și anxietății generate de problemele pe care le întâmpină [18, 26].

În acest articol, au fost prezentate cadrul metodologic și rezultatele unui studiu prin care s-a urmărit să se testeze dacă suportul social din partea familiei, pe care un adolescent îl percepe ca atare, moderează relația dintre simptomele specifice anxietății și riscul pentru abuzul de alcool.

Pentru un adolescent, relațiile sociale stabile în timp și suportive reprezintă o nevoie psihologică de bază, deoarece contribuie la calitatea vieții [13, 18, 19] și la dezvoltarea sănătoasă [7, 23]. Consecințele dăunătoare pe care lipsa suportului social le are pentru funcționarea pozitivă a adolescenților sunt bine documentate și includ stresul psihic [3, 5], anxietatea [5, 22], depresia [3, 4,28], dificultățile școlare [21, 22], consumul de substanțe nocive – inclusiv abuzul de alcool [13, 18, 25] ș.a. Există un consens asupra faptului că suportul social poate avea atât un impact direct pozitiv în planul sănătății fizice și mintale și în ceea ce privește starea de bine psihologică/socială a unei persoane, cât și un efect indirect prin amortizarea efectelor negative ale stresului psihic [8, 28]. Ipoteza amortizării efectelor stresului a fost dovedită și în rândul adolescenților.

Datele analizei au oferit dovezi pentru relația de moderare. Scorul pentru anxietate a fost predictor pozitiv al riscului pentru abuzul de alcool, în timp ce scorul pentru suportul social din partea familiei, respectiv scorul pentru interacțiunea dintre anxietate și suportul familial au fost predictorii negativi. Adolescenții care se confruntau cu simptomele neplăcute ale anxietății și care, în același timp, nu credeau că beneficiază de suport social din partea familiei, au evidențiat un risc mai ridicat pentru abuzul de alcool. Rezultatele pe care le-am obținut sugerează că suportul social din partea familiei poate contribui la atenuarea riscului pentru abuzul de alcool în rândul adolescenților care experimentează anxietatea. În contextul schimbărilor sociale, culturale și economice actuale, precum și al provocărilor specifice vârstei, adolescența se evidențiază ca o etapă insidioasă a dezvoltării individului uman. Din acest motiv, atenția sporită acordată nevoii de suport poate contribui la prevenirea riscurilor care grevează sănătatea fizică și psihică adolescenților, printre care se numără și consumul de substanțe nocive.

Dincolo de limitele metodologice, din punct de vedere practic, constatările studiului pe care l-am realizat sugerează că programele de consiliere adresate adolescenților vulnerabili (care se confruntă cu schimbări sau evenimente de viață stresante ce pot contribui la cronicizarea anxietății și, prin aceasta, la creșterea riscului pentru abuzul de alcool) trebuie să ia în calcul atât gestionarea problemelor emoționale (pe lângă anxietate, includem depresia, scăderea încrederii în sine, sentimentul de neajutorare etc.), cât și antrenarea abilităților de care adolescenții au nevoie pentru a identifica sursele de suport social, a obține diferite forme de sprijin atunci când se confruntă cu solicitări și a menține calitatea rețelelor sociale în care sunt ancorați.

Referințe bibliografice:

1. ACHENBACH, T. M., RESCORLA, L. *Manual for the ASEBA School Age Forms & Profiles*. Burlington: VT, University of Vermont, Research Centre for Children, Youth & Family, 2001.
2. ANYAN, F., HJEMDAL, O. *Adolescent stress and symptoms of anxiety and depression: Resilience explains and differentiates the relationships*, *Journal of Affective Disorders*, 203, 2016, pp. 213 – 220.
3. AUERBACH, R. P., BIGDA-PEYTON, J. S., EBERHART, N. K., WEBB, C. A., HO, M. H. Conceptualizing the prospective relationship between social support, stress, and depressive symptoms among adolescents. In: *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39, 4, 2011, pp. 475 - 487.
4. BARRERA, M. JR., GARRISON-JONES, C. Family and peer social support as specific correlates of adolescent depressive symptoms. In: *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20, 1, 1992, pp. 1 - 16.
5. BRAILOVSKAIA, J., SCHÖNFELD, P., ZHANG, X. C., BIEDA, A., KOCHETKOV, Y., MARGRAF, J. A cross-cultural study in Germany, Russia, and China: Are resilient and social supported students protected against depression, anxiety, and stress? . In: *Psychological Reports*, 121, 2, 2018, pp. 265 - 281.
6. CHENG, C. Role of perceived social support on depression in Chinese adolescents: A prospective study examining the buffering model. In: *Journal of Applied Social Psychology*, 27, 9, 1997, pp. 800 - 820.
7. CHU, P. O., SAUCIER, D. A., HAFNER, E. Meta-analysis of the relationships between social support and well-being in children and adolescents. In: *Journal of Social and Clinical Psychology*, 29, 6, 2010, p. 624–645.
8. COHEN, S., PRESSMAN, S. *Stress-buffering hypothesis*. In: ANDERSON, N. B. (Editor-in-Chief), *Encyclopedia of Health & Behavior* (Vol. 2.), Thousand Oaks, CA, Sage, 2004, pp. 780 - 782.
9. DAFINOIU, I. *Anxietatea*, In: BONCU, Șt., NASTAS, D. (Coord.) *Emoțiile complexe*. Iași: Editura Polirom, 2015, pp. 89 - 98.
10. FITZGERALD, A., MAC GIOLLABHUI, N., DOLPHIN, L., WHELAN, R., DOOLEY, B. Dissociable psychosocial profiles of adolescent substance users, *PLoS ONE*, 13, 8, e0202498, 2018. Articol disponibil *online* pe <https://journals.plos.org/>. doi: 10.1371/journal.pone.0202498. (vizitat 12.02.2022).
11. GOTTLIEB, B. H., BERGEN, A. E. Social support concepts and measures. In: *Journal of Psychosomatic Research*, 69, 5, 2010, pp. 511–520.

12. GURUNG, R. A. R. *Health Psychology: A Cultural Approach*. Belmont, CA, Wadsworth, 2006.
13. HAMDAN-MANSOUR, A. M., PUSKAR, K., SEREIK, S. M. Perceived social support, coping strategies and alcohol use among rural adolescents/USA sample. In: *International Journal of Mental Health and Addiction*, 5, 1, 2007, pp. 53 - 64.
14. HOLAHAN, C. J., VALENTINER, D. P., MOOS, R. H. Parental support, coping strategies, and psychological adjustment: An integrative model with late adolescents. In: *Journal of Youth and Adolescence*, 24, 6, 1995, pp. 633 - 648.
15. KNIGHT, J. R., SHERRITT, L., SHRIER, L. A., HARRIS, S. K., CHANG, G. Validity of the CRAFFT substance abuse screening test among adolescent clinic patients. In: *Archives of Pediatric Adolescent Medicine*, 156, 6, 2002, pp. 607 - 614.
16. LÓPEZ, M. L., COOPER, L., *Social Support Measure Review. Final Report*, 2011. Raport disponibil online pe www.first5la.org. (vizitat 11.03.2022).
17. PAPALIA, D. E., WENDKOS OLDS, S., DUSKIN FELDMAN, R. D. *Dezvoltarea umană* (trad.), București, Editura Trei, 2010.
18. PARKER, J. S., BENSON, M. J. *Parent-adolescent relations and adolescent functioning: Self-esteem, substance abuse, and delinquency*. *Adolescence*, 39, 155, 2004, pp. 519 - 530.
19. ROBU, V. Rolul suportului social din partea familiei în generarea și menținerea stării de bine în rândul adolescenților. O sinteză a evidențelor empirice. În: *Materialele conferinței a VIII-a a psihologilor practicieni, cu participare internațională: Aspecte psihologice ale familiei contemporane și problemele educației copilului*. Chișinău: Direcția Generală Educație, Tineret și Sport, 2012, pp. 74 - 83.
20. ROBU, V., SANDOVICI, A., CIUDIN, M. Measuring perceived social support in Romanian adolescents: Psychometric properties of the Multidimensional Scale of Perceived Social Support. In: *Journal of Innovation in Psychology: Education and Didactics*. 24, 1, 2020, p. 65 - 90.
21. ROSENFELD, L. B., RICHMAN, J. M., BOWEN, G. L. Social support networks and school outcomes: The centrality of the teacher. In: *Child and Adolescent Social Work Journal*, 17, 3, 2000, pp. 205 - 226.
22. RUEGER, S. Y., MALECKI, C. K., DEMARAY, M. K. Relationship between multiple sources of perceived social support and psychological and academic adjustment in early adolescence: Comparisons across gender. In: *Journal of Youth and Adolescence*, 39, 1, 2010, pp. 47 - 61.
23. SCHWARZER, C., BUCHWALD, P., *Social support*, In: SPIELBERGER, C. D. (Editor-in-Chief), *Encyclopedia of Applied Psychology* (Vol. 3), New York, NY, Elsevier, 2004, pp. 435 - 441.
24. STERRETT, E. M., JONES, D. J., MCKEE, L. G., KINCAID, C. Supportive non-parental adults and adolescent psychosocial functioning: Using social support as a theoretical framework. In: *American Journal of Community Psychology*, 48, 3-4, 2011, pp. 284 - 295.
25. STICE, E., BARRERA, M. A longitudinal examination of the reciprocal relations between perceived parenting and adolescents' substance use and externalizing behaviors. In: *Developmental Psychology*, 31, 2, 1995, pp. 322 - 334.
26. THOITS, P. A. Stress and health: Major findings and policy implications. In: *Journal of Health and Social Behavior*, 51, *Special Issue*, 2010, S41-S53. Articol disponibil online pe <http://hsb.sagepub.com>. Doi: 10.1177/0022146510383499. (vizitat 22.02.2022).
27. UCHINO, B. N. *Understanding the links between social support and physical health: A lifespan perspective with emphasis on the separability of perceived and received support*. *Perspectives on Psychological Science*, 4, 3, 2009, pp. 236 - 255.
28. YOUNG, J. F., BERENSON, K., COHEN, P., GARCIA, J. The role of parent and peer support in predicting adolescent depression: A longitudinal community study. In: *Journal of Research on Adolescence*, 15, 4, 2005, pp. 407 - 423.

CZU 159.923:005.95/.96

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.25>

EVALUAREA PERSONALULUI ÎNTRU METODELE TRADIȚIONALE ȘI MODERNE

GUSEV Alexey,

Doctor în psihologie, profesor universitar,
Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov”
<https://orcid.org/0000-0003-3142-1564>

RAILEAN Victoria,

masterandă,
Facultatea de Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova

REZUMAT

În stadiul actual de dezvoltare a științei și societății, evaluarea angajaților este o necesitate obiectivă, însă multe metode de evaluare permit doar stabilirea prezenței sau absenței anumitor calități. Acest lucru se explică prin caracterul subiectiv al evaluărilor, prin faptul că atât evaluatorul, cât și persoana evaluată sunt oameni. Prin urmare, judecățile subiective în acest caz au loc întotdeauna, oricât am încerca să le ignorăm.

Pentru a determina ce calități specifice unui post posedă un angajat sau altul, este necesar ca nivelul acestor calități să fie cuantificat, prin stabilirea indicatorilor de evaluare a acestora. Doar astfel este posibilă selectarea și plasarea corectă a personalului, stimularea rațională a muncii acestora, precum și stabilirea nevoii de recalificare sau pregătire avansată. Claritatea, acuratețea, simplitatea unor astfel de metode, precum și obiectivitatea concluziilor obținute în urma aplicării lor, au o importanță decisivă.

Cuvinte-cheie: evaluare psihologică, personal, competențe, centru de evaluare, resurse umane.

STAFF EVALUATION BETWEEN TRADITIONAL AND MODERN METHODS

GUSEV Alexey,

Doctor of Psychology, University Professor,
Moscow State University „M.V. Lomonosov”
<https://orcid.org/0000-0003-3142-1564>

RAILEAN Victoria,

Master student,
Faculty of Psychology and Social Work,
University of European Studies of Moldova

SUMMARY

At the current stage in the development of science and society, employee evaluation is an objective necessity, but many evaluation methods only allow establishing the presence or absence of certain qualities. This is explained by the subjective nature of the evaluations, because both the evaluator and the evaluated person are people. Therefore, subjective judgments in this case always take place, no matter how much we try to ignore them.

In order to determine which job-specific qualities an employee or another possesses, it is necessary to quantify the level of these qualities, by establishing evaluation criteria. Only in this way is it possible to select and place staff correctly, to stimulate their work rationally, and to establish the need for retraining or advanced training. The clarity, accuracy, simplicity of such methods and the objectivity of the conclusions obtained from their application are of decisive importance.

Key words: psychological assessment, staff, skills, assessment center, human resources.

În ultimele decenii în spațiul post-sovietic s-a conturat treptat piața serviciilor în domeniul evaluării personalului. Tot mai mulți specialiști psihologi sunt pregătiți, oarecum, în lucrul cu instrumentarul psihologic. Necesitatea utilizării instrumentelor de psihodiagnostic în fiecare domeniu distinct este determinată de condițiile, sarcinile și metodele specifice care alcătuiesc subiectul psihodiagnosticului: profesional, pedagogic, clinic, sportiv ș.a.

Începând cu anii 90 s-au schimbat radical modelele de adaptare socială a populației, eventual, s-a schimbat și modalitatea de rezolvare a testelor. În timp s-au modificat normele unor scale factoriale: considerabil au crescut valorile pentru scalele „curajul social”, „radicalismul”, „independența” și au scăzut valorile pentru „super-Ego”, „aspirații”, „tendența spre învinuirea de sine”. Factorul „dezirabilității sociale” în loc să se cupleze cu factorul „super-Ego”, acum mai mult fuzionează cu factorii „stabilității emoționale”, „curajului social” și al „optimismului”, care la indicarea valorilor înalte poate fi interpretat ca indiferență. Din aceste motive, după opinia lui Șmelev, cercetător rus, o dată la 5 ani cheile și normele de interpretare ale instrumentelor de evaluare trebuie revizuite și modificate, colectând mii de protocoale de date din eșantioanele naționale. în funcție de modificările produse în societate [10].

În opinia cercetătoarei Sobcik L. metodele psihologice de studiere a calităților personalității în procesul de evaluare a personalului, poartă un caracter divers și confuz. În special, sunt implicați specialiști care se conduc de o strategie simplificată, care se axează pe identificarea caracteristicilor proeminente ale persoanei evaluate, din urma cărora ar putea să emită judecăți despre prezența sau absența unor abilități și calități personale necesare postului dat. Problema e că în acest proces nu întotdeauna sunt folosite instrumente de evaluare adecvate sau valide. Printre ele se regăsesc astfel de calități care nici categorial, nici cantitativ nu pot fi comparate.

Textual, unele întrebări din chestionare poartă un caracter complicat d.p.d.v. al structurii morfologice, astfel încurajând persoana evaluată să filtreze răspunsul, involuntar, trezindu-i reacția de apărare a Eu-lui și provocând răspunsuri social acceptate, deci, nesincere.

De cele mai multe ori în încercarea definirii unor calități ca „delicatețea”, „responsabilitatea”, „vigilența”, „respectul pentru profesie”, nu trebuie să uităm că ele sunt calități care pot fi educate, adică sunt produs al socializării individului. Influența mediului formează fațada personalității sau acel comportament de rol, care reprezintă *sinele ideal*, socializat al omului. Anume această parte a personalității urmărim în condiții de confort, când persoana nu este nevoită să-și apere

Eu-l sau să se confrunte cu neplăceri sau situații neplăcute sau stresante. Cu totul altfel stau lucrurile când apar greutăți legate de viața personală sau profesională, situații neplanificate sau catastrofe, care sunt inevitabile în viața de zi cu zi. Abia aici avem de a face cu Eu-l real al persoanei. Multe din cele învățate, primite și interiorizate din experiența cu mediul social se dărmă sau trece pe plan secund, lăsând loc manifestării tipului său individual de supraviețuire și comportament în situații de stres [9].

Caracterizarea unui comportament ca fiind „bun” sau „rău” este relativă și subiectivă. Evaluarea acțiunilor unei persoane provine nu atât din considerentele structurale ale personalității, cât din modele general acceptate ale mediului social.

Astfel, *agresivitatea* nu trebuie direct atribuită unui simptom clinic ori unui comportament criminal. În tendința de a-și apăra interesele persoanele de acest tip sunt capabile să înfrunte condițiile nefavorabile și modelele general acceptate de mediul social. Manifestarea excesivă a acestei calități arată ca egocentrism și agresivitate în declarații și comportament [1, p.36].

Anxietatea de asemenea, ar fi greșit s-o înțelegem strict ca pe un semn al unei tulburări nevrotice. O anxietate moderată este o componentă necesară în structura personalității, deoarece are un caracter protector și avertizor, semnalând pericolul și încălcarea stereotipului obișnuit. Este tipică oamenilor care sunt predispuși la prudență în luarea deciziilor și care au o responsabilitate pronunțată și o consonanță ridicată cu mediul. Chiar și în condiții normale, întâlnim persoane cu anxietate crescută. Motivul lor de a evita eșecul prevalează asupra dorinței de a obține succes, ceea ce îi împiedică să se arate ca lideri, dar pot acționa cu succes în calitate de executori sau de asistenți responsabili. Oameni de acest tip sunt extrem de conștiincioși în serviciu și sunt foarte scrupuloși în chestiuni de moralitate.

Labilitatea emoțională, în contextul selecției profesionale, este adesea privită, drept o proprietate nedorită și este de obicei asociată cu instabilitate și manifestări histeroide. Dar, de fapt, trăsăturile labilității emoționale înseamnă adesea tendința persoanei de a se transpune în roluri sociale diferite, artistism și persuasivitate în afirmații, capacitate de a se pune în locul altei persoane și de a o înțelege, capacitatea de a face compromisuri, dacă este necesar. Toate aceste proprietăți oferind constructului personalității o mare flexibilitate [9].

Manageri de resurse umane aduc argumente convingătoare împotriva utilizării excesive a testelor de personalitate sau de măsurare a inteligenței, conducându-se de realitatea economică și de schimbările în societate produse în ultimele decenii. Iată câteva motive convingătoare:

1. Rezultatele testelor nu influențează semnificativ decizia de angajare, în cele mai multe cazuri decizia de a angaja candidatul în postul vacant se va lua în baza competențelor profesionale necesare pentru suplinirea postului. Un programator va fi evaluat după calitatea codului scris, un manager de PR – după un exemplu de comunicat de presă, ceea ce va face ca scorurile scăzute de inteligență verbală la un test psihologic să nu mai conteze. Dacă un angajat face față muncii, atunci caracteristicile personalității și ale intelectului sunt treaba lui personală, care nu-l privește pe angajator. Este inutilă pierderea de timp pentru obținerea informațiilor inutile.

2. În baza rezultatelor testelor, este imposibil de prezis dacă o persoană va avea succes în domeniul de activitate. Se poate presupune că poate avea dificultăți în unele situații legate de anumite domenii de activitate, dar este imposibil de afirmat că acest lucru este adevărat doar pe baza unor teste. *Exemplu:* solicitantul este un manager de vânzări de succes de 10 ani, iar rezultatele testului arată că este nesigur și stresat atunci când comunică cu alte persoane.

3. Testarea ar trebui să fie efectuată de specialiști. Se obișnuiește să se creadă că orice deținător al unui chestionar de 40-50-60-100 de întrebări și o cheie pentru însumarea punctelor poate înțelege caracteristicile personalității și a inteligenței. Testele populare care determină, de exemplu, tipul de temperament, severitatea stilurilor de conducere sau comportamentul în situații de conflict, sunt nepotrivite pentru uz în evaluarea profesională.

4. Utilizarea testelor psihologice este laborioasă. Procedura standard de studiere a caracteristicilor personalității și inteligenței folosind tehnici profesionale durează aproximativ patru ore.

5. Etica cercetării psihologice presupune *acordul obligatoriu* al subiectului de testare pentru efectuarea diagnosticelor și dreptul acestuia de a se familiariza cu rezultatele obținute și de a ști cine va avea acces la acestea.

6. Rezultatele testelor nu pot fi de încredere, mai ales în cazul chestionarelor de personalitate. Atunci când sunt folosite într-o situație de recrutare, când „subiectul” în mod implicit încearcă să dea răspunsul dorit. Logica multor teste nu este greu de înțeles, astfel încât rezultatul testului este luat ca o încercare de către solicitant de a da răspunsurile „corecte”. Nu este de ajutor nici „scala minciunii”, pentru că în cazul în care solicitantul nu reușește să „înțeleagă” logica testului și să prezinte profilul dorit, rezultatul testului va da informații că subiectul „a încercat foarte mult”, dar timpul evaluatorului a fost pierdut.

Pentru a evalua caracteristicile personalității, inteligenței și sferei motivaționale, utilizarea testelor în majoritatea cazurilor nu se justifică. Iar utilizarea metodelor psihofiziologice care permit diagnosticarea obiectivă a caracteristicilor sistemului nervos, memoriei și atenției este justificată în cazurile în care este necesar să se evalueze capacitatea unei persoane de a face față sarcinilor specifice de muncă, de exemplu, lucrul în condiții monotone sau procesarea unei cantități mari de informații în condiții de presiune de timp.

În opinia lui Ticu C., deși este cea mai utilizată strategie, descrierea intuitivă a caracteristicilor psihologice solicitate de un post este o practică riscantă, contraindicată în evaluarea psihologică [1, p. 36].

Scopurile utilizării testării psihologice a personalului în sfera organizațională sunt:

1. selecția personalului la angajare
2. formarea de echipe fiabile, eficiente ai căror membri să se completeze reciproc;
3. dezvoltarea personalului în scopul eficientizării proceselor de muncă [5].

Utilizarea instrumentelor tradiționale, în contextul evaluării personalului, deseori, este supusă criticilor atât din partea specialiștilor, cât și din partea celor evaluați. Pentru că, există un stereotip acceptat social al angajatului eficient, care trebuie să fie relativ extrovertit, un participant eficient în lucrul cu echipa, planificator strategic, rezistent la stres, cu intelect ridicat, cu analiză rațională a alternativelor, abil în luarea de decizii etc., mulți dintre angajați, înțelegând ce se cere pe piață, redau tabloul necesar angajării, completând cu succes chestionarele și testele propuse [8].

Constantin T. în suportul de curs Evaluarea psihologică a personalului, face referire la primele critici aduse chestionarelor:

O dată cu extinderea folosirii chestionarelor au apărut bineînțeles și criticile. De exemplu Ben Porath (2003) îl amintește pe Allport (1937) printre primii psihologi care identifică limitele chestionarelor auto-raportate și spune că „oricine poate simula (pe hârtie) că este introvertit, conservator sau fericit” (Allport, 1937, pag 450 apud Ben-Porath, 2003). Tot el pune sub semnul întrebării construirea chestionarelor de auto-raportare pentru a evalua o trăsătură sau mai multe trăsături și scorarea itemilor pe mai multe scale sau doar pe una singură. Ca un alt exemplu, încă din 1946, Ellis subliniază și el alte limite ale chestionarelor: tendința acestora de a integra persoanele în categorii bipolare mari; concentrarea pe fidelitate și nu pe validitate; măsurarea unor constructe care sunt diferite doar sub aspectul denumirii; solicitarea unor răspunsuri de tip „da/nu” care pot compromite validitatea scalelor; limbajul folosit în alcătuirea itemilor ar putea să nu fie înțeles în mod adecvat de către respondenți; gradul ridicat de artificialitate al procedurii de chestionare care au puține în comun cu viața reală de zi cu zi etc (Ellis, 1946)” [1, p.21].

Până în prezent în topul aplicării sunt instrumente pentru măsurarea intelectului ca: *Testul Amthauer*, *Scala metrica Standford-Binet*, *Scala de Inteligență pentru Adulți Wechsler*, *Testul de inteligență socială Guilford -O'Sullivan*, *Testul cuburilor Kohs*, *Testul analitic de inteligență*, *Matricile progresive Raven*, iar următoarele după popularitate sunt chestionarele de personalitate de tipul *Eysenck EPQ*, *16PF CATTELL*, *MBTI*, *MMPI*, *CPI*, *OPQ*, răspunsuri la care pot fi cu ușurință găsite în Internet sau în diverse ediții de specialitate tipărite. Însă, testele și chestionarele sunt utile anume prin noutatea pe care o au, iar dacă oricine are acces la ele, valoarea lor aplicativă scade semnificativ. În companiile occidentale accesul la orice metodă se realizează numai printr-o pregătire completă a viitorilor utilizatori, evident că atât costul instruirii, cât și al metodelor sunt foarte mari.

În cercetarea efectuată de Șmelev *Testul CATTELL 16PF* a fost menționat că fiind cel mai des utilizat, ceea ce arată că punctul de referință pentru majoritatea specialiștilor este un instrument psihometric, al cărui metodologie a fost realizată în anii 50-70 ai secolului trecut [10].

Pe locul doi s-a poziționat *Testul Myers-Briggs(MBTI)* prima versiune a căruia a fost creată în anul 1942, iar vârful de popularitate al testului a căzut pe anii 70-80 ai secolului trecut. În prezent chestionarul este un instrument important folosit în lucrul evaluatorilor din toată lumea. Însă, n-ar fi rău să înțelegem unele aspecte în legătură cu utilizarea lui. Drepturile pentru utilizare sunt deținute de compania americană Consulting Psychologists Press, iar MBTI nu este recomandat să fie utilizat în situații de expertiză și nu este destul de protejat de problema răspunsurilor social acceptate, deoarece sunt solicitate preferințele respondenților pentru răspunsuri.

Al treilea după preferințe este *Chestionarul MMPI* care a fost elaborat în anii 40, sec. XX. Este regretabil că pentru managerii RU până acum reperul calității este o tehnică clinică greoaie, care nu este deloc destinată unui context organizațional.

Critica la adresa utilizării MMPI în sfera organizațională este de mult timp subiect de discuții. În SUA folosirea MMPI în scopul selecției de personal este interzisă: au fost câștigate mai multe procese împotriva angajatorilor, care au refuzat angajarea pe baza rezultatelor acestui chestionar. Ar trebui, totuși, de ținut cont că pentru crearea itemilor MMPI au fost folosite cele mai frecvente și caracteristice plângeri ale persoanelor cu diverse tulburări mintale. Sunt unele avantaje evidente ale chestionarului cum ar fi complexitatea lui, scala de minciuni, justificarea psihometrică, însă întrebări precum „Nu am avut niciodată dificultăți la urinat” sau „Ceva îmi controlează gândurile” îi derutează pe majoritatea solicitanților, cu atât mai mult când este evident faptul că răspunsurile la aceste întrebări nu prezintă interes pentru evaluatorii la angajare.

După părerea lui Lurie, cauza utilizării acestor instrumente învechite se află în programele de studii existente în majoritatea instituțiilor care pregătesc psihologi. Ghidurile metodologice ale universităților recomandă aceste teste *16PF*, *MBTI* și *MMPI* ca fiind utilizabile. Iar pentru că, la moment, nu există niciun control asupra utilizării (deținerii de licențe) a acestor instrumente, după absolvire, specialiștii revin la aceste metode deoarece sunt ușor accesibile, în ciuda dezavantajelor mai sus amintite [8].

Evaluarea psihologică individuală este o metodă utilizată pe scară largă la evaluarea abilităților, a personalității și a potrivirii persoanei pentru un anumit loc de muncă (Prien, Schippmann și Prien, 2003). De mai bine de 50 de ani, cercetătorii au căutat mai multe dovezi empirice care să susțină utilizarea evaluării psihologice pentru selecția personalului (de exemplu, Hilton, Bolin, Parker, Taylor și Walker, 1955). Cu toate acestea, cercetările empirice privind validitatea evaluărilor individuale sunt rare.

Un studiu în mai multe etape a examinat validitatea evaluărilor individuale pentru posturile de ofițer de poliție și de pompier. Rezultatele au arătat că judecățile evaluatorilor nu au fost în mare măsură legate de rezultatele testelor standardizate și că atât judecățile evaluatorilor, cât și testele standardizate au fost doar slab corelate cu evaluările performanței postului. S-au găsit, de asemenea, diferențe de validitate între evaluatori, unii evaluatori oferind predicții mai bune decât alții.

Rezultatele studiului sugerează că judecățile evaluatorilor au fost adăugate la previziunea performanței la locul de muncă, însă puterea predicției a fost destul de scăzută.

Administrarea testelor necesită timp și costuri considerabile, de aceea, dacă acest lucru are un efect atât de mic asupra evaluării finale ar trebui să se pună la îndoială utilitatea acestui proces laborios de evaluare (McPhail & Jeanneret, 2012) [2].

Utilizarea testelor este justificată, în primul rând, din punct de vedere economic în situațiile de evaluare în masă, însă în aceste cazuri vorbim despre o prognoză precisă cu mari rezerve. Cu toate acestea, pentru prima etapă a evaluării, testele fac posibilă extinderea gamei de metode de evaluare posibile, ceea ce este important pentru metodele complexe de evaluare [5, p.45].

Procedurile comportamentale (cazuri de afaceri, jocuri de afaceri și de rol, prezentări), completate de interviu și de teste, după părerea celor mai mulți experți, prezintă o fuziune eficientă a metodelor de evaluare a personalului [Ballantyne, Pova, 2003; Kleinmann, 2004]. În acest caz, este important să considerăm chestionarul psihologic ca parte a unei proceduri de evaluare complexă, care ne oferă posibilitatea unei analize comparative a rezultatelor. O persoană evaluată ar putea minți, dar și acest lucru este o informație importantă atunci când avem ocazia să observăm un angajat în procedurile comportamentale de grup sau să verificăm ipotezele în timpul interviului.

În același context, Мякушин, susține că în condițiile actuale, evaluarea personalului unei organizații trebuie abordată ca un sistem complex, care nu poate fi redus doar la suma potențialelor, rezultatelor muncii și calităților personale ale fiecărui angajat în parte. Din aceste considerente sunt esențiale patru direcții de obținere a informației:

1. Informația despre activitatea angajatului, care se va obține în baza metodelor de evaluare a performanței la locul de muncă
2. Informația despre particularitățile psihologice individuale, care vor structura imaginea despre capacitățile potențiale ale angajatului, în baza procedurilor de psihodiagnostic specific evaluării personalului
3. Informația despre modele/tiparele de comportament ale angajatului și particularitățile de interrelaționare în grupul de colegi, în realizarea unei sarcini comune, obținută în baza unor proceduri de evaluare din partea experților
4. Informația despre potențialul resurselor umane ale organizației în ansamblu, care se va construi pe baza primelor trei direcții de evaluare în raport cu valorile, scopul și perspectiva de dezvoltare a organizației [7].

În prezent, o metodă de evaluare bine recomandată, este metoda **Assessment Center**, care este o metodă de evaluare complexă în evaluarea personalului, folosită în cadrul proceselor de recrutare și de selecție la etapă finală, dar și ca parte a proceselor de dezvoltare internă și de promovare a personalului. Această metodă prezintă un ansamblu de mijloace complementare care vizează o evaluare obiectivă a competențelor candidaților și angajaților. Metoda de evaluare **Assessment Center** se realizează după un set de criterii specifice competențelor profesionale. Acest set de competențe care trebuie evaluate este unic pentru fiecare organizație și reflectă cerințele pe care le impune personalului său [3].

Structura unui **Assessment Center** este alcătuită din trei grupe de metode:

1. *Un grup de metode pentru studii de diagnostic de fond a caracteristicilor generale ale comportamentului subiecților* (testarea caracteristicilor personale și intelectuale ale subiecților, interesele și realizările).
2. *Un grup de metode care se concentrează pe studiul comportamentului „trecut”*. Acesta include interviuri pentru a studia atitudinile, rezultatele observațiilor persoanei fiind evaluate din partea mediului său imediat, adică analizarea judecăților colegilor.
3. *Un grup de metode concentrate pe comportamentul real*. Observarea comportamentului celor evaluați în situații special create - desfășurarea diverselor jocuri și sarcini de afaceri, analizarea comportamentului muncii în activitatea reală.

Conceptul unui **Assessment Center** se compune din principalele etape metodologice: analiza cerințelor pe care le impune o anumită funcție sau profesie și întocmirea profesiogramelor pe baza acestora; alegerea metodei de a face judecăți de valoare; desfășurarea evaluării; totalizarea și interpretarea rezultatelor.

Tehnologiile **Assessment Centers** permit organizației să rezolve cu succes sarcini cheie de afaceri: organizarea recrutării eficiente și plasarea corectă a personalului în cadrul întreprinderii; crearea unei rezerve de personal a organizației; efectuarea unei evaluări mai precise a nivelului de competență al specialiștilor organizației; identificarea celor mai promițători angajați cu potențial ridicat pentru dezvoltarea lor ulterioară; elaborarea planurilor individuale de dezvoltare pentru angajați, ținând cont de punctele lor forte și domeniile de dezvoltare; creșterea eficacității programelor corporative care vizează formarea și dezvoltarea personalului. Metoda aceasta de evaluare permite crearea unui plan de dezvoltare individual pentru fiecare angajat al organizației, care să ia în considerare punctele forte și punctele slabe ale acestuia. În plus, evaluarea candidaților/angajaților este realizată de mai mulți experți simultan, folosind criterii clar definite.

Se consideră că, metoda **Assessment Center** este cea mai promițătoare dintre toate metodele de lucru cu personalul, deoarece permite evaluarea cât mai complexă și obiectivă a angajaților în condiții cât mai apropiate de situațiile de lucru [3].

Din cele relatate am putea să apreciem că în comparație cu interviul tipic de selecție, metoda Assessment Center este mai eficientă. Interviul durează, în cel mai bun caz, aproximativ o ora, în timpul căreia recrutorul trebuie să fie atent la ce spune candidatul, la limbajul non-verbal, să-și ia notițe pentru a rămâne cu informațiile importante pentru evaluare. Însă, trebuie să ținem cont și de gradul de oboseală al recrutorului, starea de sănătate, experiența avută, precum și de faptul că evaluările pot fi afectate și/sau modificate de erorile de interpretare: *eroarea primei impresii, efectul de recență, efectul de contrast, efectul halo, eroarea tendinței centrale, eroarea similarității, eroarea stereotipiei*. Prin utilizarea metodei Assessment Center, aceste erori nu se produc sau se diminuează semnificativ, pentru că sunt mai mulți evaluatori, fiecare cu domeniul său de evaluare, sistemul său de gândire și de interpretare, iar culegerea datelor necesare se face nu într-o oră, ci pe parcursul unei zile sau chiar două de observație.

Întrebările tradiționale, care sunt puse candidaților, de asemenea, ridică un șir de întrebări în ceea ce privește utilitatea lor în cadrul unui interviu. Sunt întrebări care sunt puse în mod tradițional la majoritatea interviurilor de angajare, însă, paradoxal, ele nu ajută nici într-un fel managerii de resurse umane în evaluarea calităților personale și profesionale ale candidaților. În schimb, îi învață pe candidați să mintă, în încercarea de a găsi un răspuns agreabil.

Алена Владимировская, întemeietoarea Head Hunter (hh.ru), celei mai mari companii rusești de recrutare online, a elaborat și analizat o listă din 10 cele mai fără de rost întrebări pe care le-a auzit fiecare care a fost în situația de a participa la un interviu de angajare. „Cum te vezi peste 10 ani?”, „De ce-ți dorești să lucrezi în compania noastră?”, „Care sunt cele mai importante calități personale ale tale?”, „De ce ar trebui să te angajăm pentru acest post?”, „La ce salariu preținzi?”, „Care sunt planurile tale personale pentru anii următori (această întrebare este adresată în special fetelor tinere, de frica unei posibile sarcini)?”, „Dacă îți s-ar oferi un milion de dolari acum, pe ce l-ai cheltui?”, „Prin câte interviuri treci simultan în această perioadă?”, „Ce este important pentru tine în munca ta viitoare?”, „Cum apreciezi sediul nostru?”

A. Владимировская vine cu un îndemn către recrutori: „Poate că ar fi cazul să opriți aceste „jocuri ritualice” și pur și simplu să apelați la profesioniști din diverse domenii de cunoaștere care vor evalua strict abilitățile profesionale ale candidatului? Evaluați modul în care angajatul se va integra în colectiv. Dacă se va dovedi a fi un bun profesionist, sarcina voastră este să-l integrați calitativ, nu este sarcina lui să memoreze prostii care nu au nicio legătură cu finanțele, programarea sau alte calități profesionale importante”[4].

Prin utilizarea metodei Assessment Center scade riscul unei decizii greșite, se mărește gradul de validitate a rezultatelor și de predictibilitate. Metoda are o obiectivitate mai mare, deoarece candidatul este evaluat de mai mulți evaluatori, pot fi evaluate competențele profesionale, care nu pot fi evaluate în cadrul unui interviu. Un dezavantaj al metodei ar fi timpul mai mare de desfășurare. Mai mult de atât, metoda Assessment Centers este și un proces de autocunoaștere și dezvoltare personală, în urma căreia candidații evaluați ar avea posibilitatea să descopere lucruri noi despre ei, ceea ce-i va ajuta în viitor să-și mărească nivelul de performanță în plan profesional.

Un aspect important la angajare este completarea posturilor cu persoane potrivite grupului deja existent. În procesul de activitate și comunicare colectivă, angajații învață anumite modele de relații în echipă. Dacă nu există schimb de idei, emoții, informații într-un grup, legăturile sociale din acesta încep să dispară. Dar, comunicarea între angajați va fi pozitivă și fructuoasă doar dacă climatul psihologic din organizație este favorabil. Bunăstarea unui angajat într-o echipă este și satisfacția față de relațiile existente, gradul de participare la activități comune (nu neapărat profesionale), pace interioară, trăirea sentimentului de apartenență la grup. Bunăstarea emoțională a angajaților este o condiție esențială pentru funcționarea eficientă a organizației [5].

În concluzie, este dificil de inventat ceva mai subiectiv decât situația în care o persoană o evaluează pe alta. Din această cauză, în procesul de evaluare a personalului ar trebui să ne axăm mai puțin pe caracteristicile emoțional-dinamice și mai mult pe calitățile etice și morale, pe aspectele sociale ale comportamentului și pe aspirațiile profesionale ale candidaților/angajaților.

Există o mulțime de metode de evaluare a personalului, fiecare dintre ele are atât avantaje, cât și dezavantaje. O alegere conștientă a metodei de evaluare a personalului este cheia succesului și eficacității angajării de personal pentru orice afacere.

În evaluarea personalului, un proces de evaluare care nu se bazează pe analiza muncii nu poate fi considerat valid. Atunci când nu a fost realizată analiza muncii, nu există nicio dovadă empirică cu privire la relația dintre diferitele dimensiuni evaluate și performanța profesională a angajaților. Este remunerată, în final, munca angajatului, nu existența calităților, care, în fond, sunt evaluate subiectiv, în comparație cu rezultatele muncii, care pot fi măsurate și cuantificate obiectiv.

Referințe bibliografice:

1. CONSTANTIN, T., Evaluarea psihologică a personalului, suport de curs, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, <https://dokumen.tips/documents/evaluarea-psihologica-a-personalului-56212c606bc58.html> (accesat: 10.02.2022)
2. Kwaske, Pianna H. and Morris, Scott B. (2015) "The Validity of Individual Psychological Assessments for Entry-Level Police and Firefighter Positions," Personnel Assessment and Decisions: Number 1 : Iss. 1 , Article 3. <http://scholarworks.bgsu.edu/pad/>(accesat: 10.02.2022)
3. БАРЫШНИКОВА, Е.И., Оценка персонала методом ассесмент-центра. Лучшие HR-стратегии / М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. — 255 с. (accesat: 11.02.2022)
4. Владимировская, А., 10 самых бессмысленных вопросов на собеседовании, <https://htlab.ru/knowledge/articles/10-samykh-bessmyslennykh-voprosov-na-sobesedovanii/>(accesat: 14.02.2022)
5. Исрафилова Г.Ю., **Психодиагностика в управлении персоналом**. Учебное пособие, Нижнекамск: НХТИ (филиал) ФГБОУ ВО «КНИТУ», 2017. - 115 с.
6. Мехтиханова, Н. Н. Психологическая оценка персонала : учебное пособие для вузов / 2-е изд., испр. и доп..Москва : Издательство Юрайт, 2019— 195 с., ISBN 978-5-534-11810-0
7. МЯКУШКИН, Д., Социально - психологические аспекты комплексной оценки персонала организации, // Дис. канд. наук. М., 1999. (accesat: 12.02.2022)
8. ПОПОВ, А.Ю., Лурье, Е.В. Те же люди, другое время: Валидность и надежность Центров оценки, динамика развития оцененных компетенций // Организационная психология, 2012. Т. 2, № 4, С. 43-58. <http://orgpsyjournal.hse.ru> (accesat: 10.02.2022)

9. СОБЧИК, Л. Н. Психодиагностика в профориентации и кадровом отборе – Ст-Петербург: Речь, 2003. – 72 с. – ISBN 5-9268-0111-7(accesat: 12.02.2022)

10. ШМЕЛЁВ, А. Г., 16PF в России или „каша из топора”, <https://ht-lab.ru/knowledge/articles/16pf-v-rossii-ili-kasha-iz-topora/>(accesat: 11.02.2022)

CZU 316.776

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.26>

ASPECTE REPREZENTATIVE ÎN DEFINIREA PROCESULUI DE COMUNICARE

MICLEUSANU Zinaida,

doctor în științe pedagogice, lector universitar,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4345-4881>
micleusanu@mail.ru

Natalia TOMAI,

Masterand,
Facultatea Psihologie și Asistență socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Tomainatalia0@gmail.com

REZUMAT

Ațiunea educațională reprezintă o sumă, un sistem de acte de comunicare interumană bazate pe utilizarea limbajului, care nu are numai o dimensiune informațională, cognitivă, ci și una afectivă, legată de sensibilitatea, sentimentele, atitudinile, convingerile emițătorului și ale receptorului.

În acest articol, prin delimitarea aspectelor reprezentative în definirea procesului de comunicare, intenționăm să analizăm că nu orice achiziție poate fi realizată prin contact direct cu realitatea (prin observare, experimentare sau cercetare directă) sau prin eforturi personale ale celor care învață (prin descoperire în plan material). Uneori, modalitatea cea mai simplă pentru ca elevii să accedă la nou este comunicarea verbală directă a acestuia, firește, cu condiția receptării active a noului. Există unele cunoștințe teoretice circumscrise cunoașterii declarative (de exemplu: valorile unor constante din științele exacte, anumite denumiri și sintagme consacrate, date factuale, informații punctuale, concepții, teorii, principii etc.) care nu pot fi verificate nemijlocit în practică și în cazul cărora este necesară utilizarea metodelor verbale.

Cuvinte-cheie: limbaj, comunicare, informație, relație, mesaj, interacțiune.

REPRESENTATIVE ASPECTS IN DEFINING THE COMMUNICATION PROCESS

MICLEUȘANU Zinaida,

PhD of pedagogical sciences, university lecturer,
University of European Studies of Moldova
<https://orcid.org/0000-0003-4345-4881>
micleusanu@mail.ru

Natalia TOMAI,

Masterand,
Faculty of Psychology and Social Work,
University of European Studies of Moldova,
Tomainatalia0@gmail.com

SUMMARY

Educational action is a sum, a system of interpersonal communication acts based on the use of language, which has not only an informational, cognitive, but also an affective dimension, related to the sensitivity, feelings, attitudes, beliefs of the sender and receiver.

In this article, by delimiting the representative aspects in defining the communication process, we intend to analyze that not every acquisition can be made by direct contact with reality (by observation, experimentation or direct research) or by personal efforts of learners (by discovering Material reading). Sometimes the simplest way for students to access the new is, of course, its direct verbal communication, provided they receive the new one actively. There is some

theoretical knowledge limited to declarative knowledge (for example: the values of constants in the exact sciences, certain established names and phrases, factual data, point information, concepts, theories, principles, etc.) that cannot be directly verified in practice and in which it is necessary to use verbal methods.

Key words: language, communication, information, relationship, message, interaction.

Introducere. Desfășurarea oricărei activități sau relații sociale impune cu necesitate un element funcțional de fond, și anume comunicarea. În sensul cel mai general, prin *comunicare* se înțelege procesul de transmisie și recepție de informație între două unități ale unui sistem, capabile să decodifice semnificația mesajului.

Analiza relațiilor de comunicare interpersonală evidențiază faptul că acestea sunt - în primul rând - *interacțiuni psihologice* desfășurate pe fondul unui schimb de mesaje care mediază și condiționează raporturile umane.

Comunicare reprezintă modalitatea fundamentală de interacțiune psiho-socială, un schimb de mesaje între indivizi menit să realizeze relații interpersonale durabile prin care se poate influența menținerea sau modificarea comportamentului individual sau de grup.

Interpretăm *comunicarea* ca fiind o interacțiune prin care subiecții schimbă mesaje, ating obiective specifice, dirijează și controlează activitatea unei persoane sau unui grup, se influențează reciproc și așteaptă reacții de răspuns (pozitive sau negative) sub formă de feedback [15, p.124].

Orice comunicare este o interacțiune, o influență reciprocă între mai multe persoane. Comunicarea este un act ce stă la baza legăturilor sociale dintre oameni. Comunicarea interpersonală se produce între două sau mai multe persoane aflate în interacțiune. Pentru aceasta sunt necesare anumite condiții date de tipul de relație dintre persoanele aflate în interacțiune, iar această relație este rezultatul unor atitudini dezvoltate de fiecare persoană. În lumea în care trăiesc oamenii, totul este sursă de informații și interacțiune. Noi căutăm în mod constant informații asupra celorlalți și suntem în imposibilitatea de a o face. Este vorba despre comunicarea în sens larg și ea se articulează pe schimburile intenționale, pe comunicarea în sens propriu, pe care o completează și o ușurează, deși se servește mult mai puțin de limbaj.

Scopul cercetării constă delimitarea aspectelor reprezentative în definirea procesului de comunicare.

Rezultate și discuții. *Comunicarea* nu se reduce la un simplu schimb de informații.

A *comunica* înseamnă, de asemenea, apărarea unei imagini de sine, influențarea celuilalt, marcarea teritoriului etc. În sfera relațiilor interpersonale, *Edmond Marc Lipiansky* distinge patru tipuri de situații: cele legate de *identitate* (a face față într-o dezbateră, de exemplu), cele *teritoriale* (menținerea distanței pentru a proteja spațiul personal), cele *relaționale* (raporturile ierarhice), cele legate de *influență* (manipulare, persuasiune). Toate acestea influențează mult procesul comunicării și contribuie la structurarea relației dintre indivizi.

Comunicarea a fost definită ca o formă particulară a relației de schimb între două sau mai multe persoane, două sau mai multe grupuri. Comunicarea este un proces relațional, în cadrul căruia doi sau mai mulți interlocutori fac schimb de informații, se înțeleg și se influențează între ei. Codurile folosite în comunicare sunt: cuvântul, gestul, imaginea, mișcarea, stările afective etc. Fiind o relație de schimb de informații, interlocutorii pot deveni în acest timp atât receptori cât și emițători, folosind diferite canale: vizual, auditiv, tactil etc.

A comunica înseamnă a face ca un lucru să fie comun, fapt posibil prin schimbul de mesaje. Acesta se realizează în cadrul unei relații ce presupune trei tipuri de acțiuni: *emitere* (transmitere), *recepție* (percepere și prelucrare) și *feedback* (conexiune inversă). Schimbul de mesaje se efectuează între emițător și receptor. În secvențe diferite, emițătorul devine receptor și receptorul devine emițător. Științele comunicării structurează astfel procesul de transmitere - recepție a informației. Emițătorul sau emitentul, care este și deținătorul informației, *codifică* mesajul, folosind cuvinte, imagini, linii, culori, și îl transmite prin *canale* adecvate (vii grai, text scris, telefonie, mass-media, internet). Pe canale pot apărea *zgomote* care distorsionează informația, făcând-o lacunară, deformată, irelevantă. Informația ajunge la receptor care o *decodifică*, o percepe, o prelucrează, o asimilează. Emitentul își proiectează, prin scopuri și obiective, *efectul* sau rezultatul. Evaluarea rezultatului și feedback-ul îi va confirma concordanța dintre intenții, exprimate în scopuri și obiective, și rezultat [8, p.208].

Comunicarea este un proces ce se desfășoară la două niveluri, *informațional și relațional*. Orice comunicare presupune vehicularea unui conținut informațional, dar ea implică și o relație între persoanele care comunică. Nivelul relațional conține indici de interpretare a conținutului comunicării. El ne arată cum trebuie înțeles conținutul și care este natura relației dintre persoanele aflate în interacțiune comunicațională [14, p.14].

Într-o comunicare, oferim simultan informații asupra conținutului și asupra relației sau asupra manierei în care trebuie receptat mesajul. Relația poate fi exprimată verbal (de exemplu, atunci când spunem „Acesta este un ordin”), dar mai ales nonverbal și para-verbal (prin mimică, gestică, postură, vestimentație, ton, accent, ritm). Relația poate fi înțeleasă și în funcție de contextul în care se efectuează comunicarea (în sala de curs, într-o unitate militară, în cabinetul unui medic etc.). Nivelul relațional realizează o comunicare asupra comunicării (o meta-comunicare), iar aptitudinea de a meta-comunica reprezintă o condiție a unei bune comunicări.

Comunicarea reprezintă o etapă obligatorie pentru a intra în relație cu cineva, indiferent care ar fi motivațiile (sociale, profesionale, afective, utilitare...).

E.-M. Dobrescu în manualul *Sociologia comunicării*, elucidează faptul că comunicarea reprezintă un concept de bază în sociologia și psihologia socială, utilizându-se în diferite accepțiuni: procesul prin care individualitățile observă stimulii și reacționează în grade diferite la perceperea lor; mecanismele prin care relațiile umane există și se dezvoltă; toate simbolurile gândirii, împreună cu mijloacele de programare și conservare a lor; comunicare socială, definită ca expresie generală pentru a desemna toate formele de relații sociale în care există o participare conștientă a indivizilor și a grupurilor lor sau ca raporturi interpersonale, comportând o comunicare sau fuziune a cunoștințelor (comunicarea interpersonală) [6].

În lucrarea *Comunicare didactică. Teorie și aplicații*, autori Cozărescu M., Căce C., Ștefan L., termenul de „comunicare” are trei înțelesuri:

- reprezintă *mecanismul ce face posibilă existența relațiilor umane*, adică toate simbolurile spirituale și mijloacele care servesc la transpunerea în spațiu și la menținerea în timp a acestor relații. Ele cuprind expresia feței, atitudinea corporală, vocea, scrierea;

- *sistem de schimb*; actul comunicării efectuat de un individ declanșează un răspuns, o modificare de comportament din partea altui individ;

- *actul prin care una sau mai multe persoane transmit (emit) și recepționează mesaje*, ceea ce se petrece într-un anumit context, presupune anumite efecte și prevede posibilități favorabile de folosire a feedback-ului [4].

Comunicarea se articulează la trei niveluri: *cel al subiectului*, al motivațiilor acestuia și al activităților sale cognitive și afective; *cel al interacțiunii* și al dinamicii relaționale a acesteia; *cel al contextului social*, al normelor, rolurilor și ritualurilor sale.

În literatura din domeniu, există, pe de o parte, lucrări centrate pe *dimensiunea interacțională a comunicării* (asemenea celor inspirate de lingvistica pragmatică, analiza conversațională sau demersul sistemic), care neglijează subiectul comunicant; pe de altă parte, există lucrări axate pe funcționarea psihologică a subiectului (de la psihanaliză la cognitivism), ce tratează comunicarea ca o activitate oarecare, fără să ia în calcul specificul acesteia. În primul caz, unitatea de bază este **interacțiunea**, în cel de-al doilea, psihismul individual. În acest sens, articularea acestor două perspective va pune în relație trei niveluri:

- *nivelul intra-psihic al mecanismelor implicate în comunicare* (motivații, afecte, reprezentări, mecanisme de apărare, mecanisme cognitive de atribuire, de interpretare...);

- *nivelul interacțional al structurii relaționale*, al funcțiilor și al dinamicii comunicării;

- *nivelul social al tipurilor de situații*, al normelor, al ritualurilor, al statutului și al rolurilor.

Eficiența comunicării depinde de trei categorii de factori: *factori de emisie*; aceștia se referă la calitatea informației apreciată după criteriile: sintactic (succesiunea semnalelor), semantic (semnificația informației), pragmatic (utilitate), la selecția și accesibilitatea informației; *factori tehnici*; aceștia se referă la calitatea funcționării mijloacelor prin care se transmite informația: dicție, aparatură, carte, CD, casete audio, radio, TV; *factori de recepție*; aceștia se referă la capacitatea de cunoaștere și învățare, atitudini active, motivație stenică. Astfel, probabilitatea ca X să fie egal cu X1, ca informația transmisă să fie percepută, prelucrată și asimilată conform intențiilor exprimate în scopuri și obiective, să fie maximă [ibidem, p.208].

În funcție de specificul diferitelor discipline științifice, al modelelor teoretice folosite de abordările metodologice, vom prezenta în *tabelul 1*. definițiile utilizate în conceptualizarea termenului în discuție:

Tabelul 1. Definiții utilizate în conceptualizarea termenului de „comunicare”

<i>Autor, denumirea sursei</i>	<i>Definiții ale comunicării</i>
<i>Noica C. Rostirea filozofică românească</i>	• Cuvântul latinesc „comunicare” are semnificația de contact și legătură, dar și de a pune în comun, a împărtăși, a pune împreună, a amesteca și a uni . În comunicare oamenii pun în comun emoții, sentimente, atitudini, idei, opinii, fapte și subînțelesuri [10, p.17]
<i>Kunczik M., Zipfel A. Introducere în știința publicisticii și a comunicării</i>	• Comunicarea cuprinde interacțiunea cu ajutorul unor simboluri și transmiterea neintenționată de informații prin cel care comunică, interpretată ca fiind informativă de către un observator [7, p.15]
<i>Bremond J., Geledan A. Dicționar economic și social</i>	• Comunicarea desemnează procesul de realizare a relației sociale în scopul de a transmite și de a primi, de a schimba simboluri încărcate de semnificații în cadrul unei culturi care permite codificarea și organizarea schimburilor [2, p.229].
<i>Moldoveanu M., Dobrescu E. Știința afacerilor</i>	• Oamenii comunică între ei cu scopul de a transmite anumite informații, de a suscita răspunsuri adecvate și de a influența implicit deciziile receptorilor și comportamentul de răspuns la mesajele respective... [9, p.88].
<i>Rosenberg M.-B. Comunicarea nonviolentă. Limbajul vieții</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Comunicarea constituie un instrument universal de socializare umană, prin intermediul căreia oamenii însușesc experiența de veacuri a umanității, fac schimb de informație, se cunosc și se influențează reciproc, își coordonează activitățile comune. • Comunicarea reprezintă, pe de o parte, o formă de manifestare a relațiilor și a atitudinilor interpersonale. Pe de altă parte, ea constituie o formă specifică de activitate, în procesul căreia se formează relațiile și atitudinile umane. • Determinând calitatea acestora, comunicarea exercită o influență puternică atât asupra stării de spirit și a performanțelor fiecărui individ, cât și asupra rezultatelor

	activității colective [13, p.7].
<i>Vlăsceanu M. Comunicare, în Dicționar de sociologie</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Proces de emiteră a unui mesaj și de transmitere a acestuia într-o manieră codificată cu ajutorul unui canal către un destinatar în vederea receptării [15, p.124].
<i>Dinu Mihai, Comunicarea: repere fundamentale</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Comunicarea umană este un proces prin care un individ (comunicatorul) transmite stimuli cu scopul de a schimba comportamentul altor indivizi - auditoriul [5, p.9.]

Conversația are o mare flexibilitate metodică, ceea ce îi permite profesorului modelarea mesajului educațional în funcție de condițiile concrete de instruire: specificul temei abordate, tipul de experiență de învățare vizată, tipul activității didactice și etapa în care ea este aplicată, resursele psihologice ale elevilor, profilul lor de inteligență, nivelul de pregătire la disciplina respectivă, timpul disponibil [1, p.222].

Comunicarea dintre două sau mai multe persoane poate începe cu o întrebare. O simplă și nevinovată întrebare uneori este în stare să deschidă o interesantă discuție asupra unui obiect, să conducă spre cunoașterea unor adevăruri, iar altele ea poate trezi anumite stări refractare și reticențe, declanșând conflicte sau tensiuni de lungă durată. Tocmai de aceea de fiecare dată este deosebit de important să știm mai întâi care este rostul unei întrebări, când se poate și când nu se poate să punem întrebări, cum trebuie să formulăm o întrebare, ce este o întrebare deranjantă etc.

În general, întrebările ne oferă nebanuite posibilități de a ne informa și de a acumula cunoștințe în toate domeniile de activitate [11, p.90].

A comunica înseamnă a transmite un număr de mesaje (conținuturi) determinate cu scopul de a induce anumite efecte la nivelul receptorului. Posibilitatea de transmitere presupune, inițial, un proces de codare, o traducere a acestor mesaje într-un cod, într-un sistem de semne speciale și de simboluri care devin semnale purtătoare de sensuri și semnificații. Adică utilizarea unor cuvinte, a unei terminologii științifice, a unui limbaj de specialitate (a unor simboluri matematice, formule chimice, grafice etc.) prin intermediul cărora profesorul își expune cunoștințele, gândurile, ideile, judecățile, argumentele sale etc. [3, p.77].

Pentru multă vreme, în învățământ eforturile au fost concentrate pe transmiterea de cunoștințe. Și deci preocuparea s-a axat pe elaborarea conținuturilor și pe prezentarea lor univocă (unidirecțională), neglijându-se aspectele receptării, ale interacționării. Or, învățământul comportă nu numai emisia informației, ci și invitația la o receptare corespunzătoare, activă, de sesizare, înțelegere și utilizare a respectivei informații. Transferul informației devine comunicare propriu-zisă abia atunci când cunoștințele din care este alcătuit conținutul (mesajul) determină o acțiune corespunzătoare, deci și din partea partenerului, când se transformă într-o interacțiune între parteneri. Așa cum arată experiența practică și cercetările mai recente (Coteanu, Costea ș.a.), cele mai multe probleme apar, prin urmare, la nivelul receptorului (elevului), privesc atragerea acestuia într-o astfel de relație, de dialog real, ajutat să depășească tot felul de obstacole, așa-zise bariere de ordin fizic, fiziologic, psihic, psihosocial, lingvistic, semiotic și cultural [ibidem, p.74].

Care ar fi aceste probleme ale menținerii în permanență a unui optimum comunicațional cu elevii? Ale eficientizării comunicării?

În mod concret, cele mai multe aspecte problematice sunt legate de:

- a) racordarea la partener (armonizarea repertoriilor profesor-elevi);
- b) identificarea de coduri la emițător și la receptor (echivalența dintre acestea);
- c) adecvarea contextuală (contextualizarea);
- d) optimizarea comunicării prin intervenția reglatoare a feedbackului;
- e) angajarea activă a elevului în actul receptării;
- f) sprijinirea pe afecțiune și interacțiune empatică;
- g) reglarea vitezei, ritmului și dominanței;
- h) gestionarea comunicării;
- i) competența comunicativă ș.a.

În orice comunicare sau relație se impune decelarea atitudinilor existente la nivelul cel mai profund al personalității și a comportamentelor care se manifestă în modurile de exprimare, atât de variate. Același comportament axat pe întrebări poate apărea, de exemplu, într-o formă temperată sau, dimpotrivă, agresivă, traducând atitudini extrem de diferite, percepute ca atare de interlocutor. Un ton prea lejer poate da impresia de dezinteres profund, în pofida vocabularului folosit și a politeții de suprafață. Tonul prea politicos poate fi perceput ca o respingere ascunsă [12, p.261].

E. Porter distinge, apoi, cele cinci atitudini de bază care pot fi adoptate în cadrul unei conversații, permițând alegerea unor comportamente:

- atitudine sau intenție de sprijin, de interogare, de provocare la discuție;
- o atitudine sau intenție didactică, interpretativă;
- o atitudine sau intenție evaluativă, activă, sugestivă, moralizatoare;
- atitudine sau intenție de susținere, simpatie, reasigurare, moderație și în sfârșit,
- atitudine de înțelegere, intelectuală, afectivă, de apreciere [ibidem, pp.263-264].

Obținerea unei comunicări eficiente este, înainte de orice, o chestiune de racordare sau de adaptare reciprocă la partener, de armonizare relativă a repertoriilor acestora.

Concluzii.

1. În definierea procesului de comunicare sunt acceptate diverse valențe conceptuale, însă multitudinea abordărilor diversificate nu pot pune în evidență complexitatea acestui proces. Pentru a avea o viziune de ansamblu asupra a ceea ce înseamnă comunicarea, definițiile analizate își propun să descrie câteva aspecte reprezentative ale acesteia.

2. Relațiile umane presupun interacțiuni comunicaționale care ar fi practic imposibile fără transmiterea și receptarea unor mesaje. Toate relațiile interumane au, de altfel, o dimensiune simbolică, pentru că ele fac uz, într-o măsură mai mare sau mai mică, de sisteme de coduri și semne de la cele mai simple până la cele mai sofisticate.

3. Însăși existența, funcționarea și organizarea societății se bazează pe procesele de comunicare: transmiterea și receptarea de semnale, codificarea și decodificarea de mesaje, feedback-ul informațional, comportamental sau afectiv la mesajele primite și așa mai departe.

4. Societatea reprezintă, de fapt, o rețea vastă de procese și canale de comunicare, un organism uriaș ale cărui părți comunică între ele, de la cele mai mari până la cele mai mici, de la marile instituții și organizații, până la fiecare individ în parte, așa cum organismul uman este constituit dintr-o multitudine de părți care comunică între ele, de la aparate și organe, până la fiecare celulă în parte.

Referințe bibliografice

1. BOCOȘ, M.-D. Instruirea interactivă. Iași: Polirom, 2013, 470 p. ISBN 978-973-46-3359-3.
2. BREMOND, J., GELEDAN, A. Dicționar economic și social. București: Expert, 1995.
3. CERGHIT, I. Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii. Iași: Polirom, 2008, 395 p. ISBN 978-973-46-1016-7.
4. COZĂRESCU, M., CACE, C., ȘTEFAN, L. Comunicare didactică. Teorie și aplicații. București: ASE, 2003, 152 p.
5. DINU, Mihai, Comunicarea: repere fundamentale. Ediția a II-a. București: Algos, 2000.
6. DOBRESCU, E.-M. Sociologia comunicării. București: Ed. Victor, 1998.
7. KUNCZIK M., ZIPFEL, A. Introducere în știința publicisticii și a comunicării. Cluj-Napoca: Presa Univ. Clujeană, 1998.
8. MACAVEI, E. Tratat de pedagogie: propedeutica. București: Aramis, 2007, 256 p. ISBN 978-973-679-474-2.
9. MOLDOVEANU, M., DOBRESCU, E. Știința afacerilor. București: Expert, 1995.
10. NOICA, C. Rostirea filozofică românească. București: științifică, 1970.
11. PALII, A. Cultura comunicării. Chișinău: Epigraf, 2008, 280 p. ISBN 978-9975-974-50-3.
12. PERETTI, A., LEGRAND, J.-A. Tehnici de comunicare. Iași: Polirom, 2001, 391 p. ISBN 973-683-505-7.
13. ROSENBERG, M.-B. Comunicarea nonviolentă. Limbajul vieții. Chișinău: Epigraf, 2005. ISBN 9975-924-52-2.
14. ȚARINĂ, E. Bazele comunicării. Chișinău: Prut Internațional (Tip. Centrală), 2011, 368 p. ISBN 978-9957-54-030-8.
15. VLĂSCEANU, M. Comunicare. În: Dicționar de sociologie. București: Babel, 1993.

CZU 343.93/.95

<https://doi.org/10.52507/2345-1106.2022-1.27>

EXPLICAȚIILE BIOLOGICE ASUPRA COMPORTAMENTULUI CRIMINAL

PAVLYK NATALIA,

Doctor în psihologie, cercetător senior,
Institutul de Educație Pedagogică și Educație a Adulților,
Academia Națională de Științe Pedagogice din Ucraina, Kiev
<https://orcid.org/0000-0002-5828-606X>

NEGREA Adelina,

Studentă, anul III,
Facultatea de Psihologie și Asistență Socială,
Universitatea de Studii Europene din Moldova
adelinanegrea0101@gmail.com

REZUMAT

Literatura ce privește explicațiile biologice ale comportamentului antisocial și criminal este în creștere considerabilă. Acest articol științific va oferi o analiză selectivă a trei factori biologici specifici: psihofiziologici (fiind conturate ritmul cardiac și conductanța pielii), mecanisme cerebrale (cu accent pe aberații la nivel de structură și funcție ale cortexului prefrontal, amigdală și striatum) și factorul genetic (evidențiind interacțiunea gen-mediu și gena-geună). Prin urmare, cunoașterea și perceperea corectă a rolului biologiei în comportamentul antisocial și criminal poate contribui la

dezvoltarea puterii explicative a cercetărilor și teoriilor actuale, precum și la informarea autorităților în domeniu și a diverselor opțiuni de tratament.

Cuvinte-cheie: comportament penal, biologie, psihofiziologie, creier, genetică.

BIOLOGICAL EXPLANATIONS ON CRIMINAL BEHAVIOR

PAVLYK NATALIA VASILEVNA,

Doctor of Psychology, Senior Research Fellow,

Institute of Pedagogical and Adult Education,

National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv

<https://orcid.org/0000-0002-5828-606X>

NEGREA Adelina

Third year student,

Faculty of Psychology and Social Work,

University of European Studies of Moldova

adelinanegrea0101@gmail.com

SUMMARY

The literature on the biological explanations for antisocial and criminal behavior is growing considerably. This scientific article will provide a selective analysis of three specific biological factors: psychophysiological (outlining heart rate and skin conductance), brain mechanisms (focusing on aberrations in structure and function of the prefrontal cortex, amygdala and striatum) and genetic factor (highlighting the gender-environment and gene-gene interaction). Therefore, the knowledge and correct perception of the role of biology in antisocial and criminal behavior can contribute to the development of the explanatory power of current research and theories, as well as to inform the authorities in the field and the various treatment options.

Key words: criminal behavior, biology, psychophysiology, brain, genet.

Teoriile biologice ale crimelor evidențiază faptul că dacă oamenii comit sau nu infracțiuni este în dependență de natura lor biologică. Descrierea factorilor biologici pe care teoriile biologice ale criminalității afirmă că sunt în legătură cu criminalitatea includ elemente precum genetica, neurologia, dar și constituția fizică.

Cu toate că majoritatea teoriilor biologice contemporane ale criminalității iau în evidență urmările condițiilor de mediu (prin intermediul cărora criminologii definesc teoriile biosociale), teoriile biologice ale criminalității se deosebesc de teoriile sociologice prin centrarea lor asupra factorilor interni. Teoriile biologice ale criminalității s-au dezvoltat în paralel cu omologiile lor sociologice [1].

Biologia criminalistică s-a dovedit a fi pentru prima oară o știință în sine începând din Italia în secolul al XIX-lea, cu Cesare Lombroso ca fondator. Lombroso a extins conceptul de „criminal născut” atât sub influența frenologiei (studiul acum dispărut al trăsăturilor craniului ca fiind factor ce indică capacitatea mentală și trăsăturile de caracter), cât și a teoriei evoluției lui Charles Darwin (12 februarie 1809).

⇒ **Teoria celor două căi a lui Terrie Moffit (1993).**

Teoria celor două căi a lui Terrie Moffit reprezintă o teorie biosocială fundamentală a criminalității. Moffit (1993) afirmă că există două grupuri de persoane care comit infracțiuni: infractori persistenți pe tot parcursul vieții, al căror comportament antisocial, criminal debutează încă din copilărie și continuă să se agraveze pe ulterior, și infractori limitați la perioada adolescenței, al căror comportament antisocial pornește în etapa de adolescență, dar ia sfârșit la vârsta adultă tânără.

În paralel cu subiecții delincvenți persistenți pe parcursul vieții nu sunt numeroși, însă de o natură patologică, subiecții delincvenți limitați la perioada de adolescență sunt relativ obișnuiți, cu caracter temporar și sunt situați aproape de normal. Teoria celor două căi a lui Moffit a avut implicații considerabile pentru viața politică penală, reprezentând una dintre cele mai bine acceptate și analizate teorii criminologice moderne.

Spre o mare deosebire, cei care abordează teoria lui Moffit consideră că aproximativ 5% din populație pot fi subiecți infractori persistenți pe parcursul vieții. Guvernul din Hamburg, Germania, ca un răspuns la teoria respectivă, a cercetat copiii de vârstă școlară primară la încercarea de a utiliza măsuri de terapie socială care ar putea compensa implicarea slabă a părinților.

Abordarea teoretică biologică modernă a criminalității se bazează, în mod deosebit, asupra faptului că diferitele regiuni ale creierului au responsabilitate asupra declanșării gândurilor, emoțiilor și comportamentului și faptului că disfuncția regiunilor respective pot produce criminalitate.

► **Teorii neurologice ale criminalității.**

Explicațiile neuronale din literatura medicală accentuează structura și funcționarea sistemului nervos central. Astfel, se notează că există mai multe regiuni ale creierului pe care criminologii și neurologii au atenționat în examinările

biologice moderne ale criminalității. Cortexul cerebral este alcătuit din partea exterioară a creierului și este distins în două emisfere: stânga și dreapta. Fiecare emisferă conține a câte patru lobi.

Criminologii au atras o mare atenție asupra lobului frontal în studiile lor biologice ale criminalității, din motiv că această regiune este inclusă în apariția și menținerea unei gândiri abstracte, dar și planificarea și formarea Țelurilor, funcția de susținere a atenției și concentrării, auto-supravegherea și inhibiția comportamentului.

Raine și colab. (1997) au pregătit o cercetare asupra a 41 de criminali cu caracter violent și au depistat o activitate redusă a cortexului prefrontal și a sistemului limbic ai subiecților infractori spre deosebire de non-criminalii de control. Subiecții cu tulburări de personalitate antisocială (psihopatie) înfățișează o reducere a răspunsurilor emoționale și dificultate în exprimarea de empatie cu ceilalți din mediu. Acest sistem de simptome au fost constatate la majoritatea dintre infractori.

Rezultatele imagistice ale creierului au dovedit o activitate redusă în cortexul prefrontal al persoanelor cu APD. Pe lângă acestea, Raine și colab. (2000) au descoperit un volum scăzut de materie cenușie în această regiune în creierul acestor persoane.

Specialiștii în neuroștiințe cercetează, de asemenea, modalitatea în care substanțele chimice din creier fiind denumite ca neurotransmițători au o influență asupra gândirii, emoțiilor și comportamentului. De exemplu, unele studii au demonstrat că nivelurile în excesivitate de dopamină pot avea o interconexiune de comportamente agresive și criminale, însă medicamentele antipsihotice care scad dopamina pot fi folosite pentru a reduce agresivitatea.

Controlul cu succes al afectului depinde parțial de capacitatea de a modula răspunsurile emoționale negative prin utilizarea strategiilor cognitive (adică reevaluarea). Studii recente sugerează implicarea regiunilor corticale frontale în modularea reactivității amigdalei și medierea reglării eficiente a emoțiilor. Cu toate acestea, conectivitatea interregională în interiorul subiectului dintre amigdală și cortexul prefrontal în contextul reglării afectului este necunoscută [2]. De asemenea, oamenii de știință au arătat că nivelurile crescute de norepinefrină pot fi factorul ce produce un comportament agresiv, prin urmare, nivelurile scăzute pot duce la un comportament antisocial. Prin aceste rezultate se poate sugera faptul că atât nivelurile ridicate, cât și cele scăzute de norepinefrină pot duce la un comportament de natură problematică, adică dăunătoare. Serotonina reprezintă un alt neurotransmițător de centrare pentru studiile teoriilor biologice ale criminalității. Acesta este un neurotransmițător inhibitor ce este utilizat în tot creierul, inclusiv în sistemul limbic și cortexul frontal.

Cercetătorii au subliniat ideea că nivelurile reduse de serotonină sunt conectate de comportamentul criminal, iar neurotransmițătorul este acel factor ce gestionează și menține impulsivitatea.

⇒ *Explicații genetice.*

Abordarea explicațiilor genetice ale criminalității denotă faptul că factorii genetici pot genera comiterea crimelor de către un individ. Acest lucru este explicat prin genele care codifică factori fiziologici, de exemplu structura și funcțiile întregului sistemului nervos și, efectiv, neurochimia. La fel ca și în teoriile biologice timpurii ale criminalității, criminologii s-a referit și la studiile de familie, adopție și sarcini gemelare pentru a efectua o estimare a trăsăturilor ce sunt ereditare. Astfel, cercetările arată că, în cazul în care comportamentul unei persoane este mai asemănător cu cel al rudelor sale biologice, decât cu cei adoptați, atunci acest lucru argumentează faptul că o trăsătură are o influență mai semnificativă genetic decât mediile.

Există din ce în ce mai multe dovezi ale distincțiilor determinate din punct de vedere etiologic între formele agresive (AGG) și non-agresive de încălcare a regulilor (RB) de comportament antisocial. Până în prezent, însă, aceste diferențe rămân oarecum speculative. Meta-analiză actuală a studiilor de gemeni și de adopție a încercat să clarifice aceste distincții prin compararea estimărilor meta-analitice ale influențelor genetice, de mediu partajate și de mediu neîmpărtășite în AGG și RB pentru a stabili mai clar dacă acestea evidențiază modele diferențiate de genetică și mediu. influență. O căutare cuprinzătoare în literatură a dus la colectarea a 103 studii de gemeni și adopție, dintre care 15 eșantioane RB și 19 mostre AGG au fost incluse în cele din urmă în analize. Rezultatele relevă dovezi clare ale distincțiilor etiologice între AGG și RB. Și anume, AGG pare a fi o condiție foarte ereditară (factorii genetici reprezintă 65% din variație), cu un rol redus pentru mediul comun sau comun, în special după copilărie. În schimb, în timp ce influențele genetice contribuie și la RB (48% din variație), există un rol important și pentru efectele de mediu comune (18% din variație). Astfel de constatări indică distincțiile etiologice semnificative între formele agresive și cele care încalcă regulile de comportament antisocial și subliniază avantajul diferențierii între aceste subtipuri comportamentale atunci când se studiază procesele cauzale care stau la baza comportamentului antisocial [3].

Cercetările pe latura genetică biologică sunt limitate din motivul lipsei determinării factorilor genetici specifici ce ar putea conduce la schimbări ce vizează comportamentul uman. Un număr mare de gene au posibilitatea de a perturba dezvoltarea normală, declanșând un comportament anormal. Pentru a depista care gene ar putea avea o conexiune între comportamentul antisocial și criminal, oamenii de știință au realizat studii genetice la nivel molecular.

Criminologii au fost curioși de două tipuri de gene, și anume: genele care susțin funcția dopaminei și cele care dețin controlul serotoninei. Nivelurile variate de dopamină din creier produc o arie largă de comportamente, însă caracterelor din genele care susțin dopamina pot induce la un comportament antisocial de un grad sever și violent. De asemenea, există o gamă de gene care au funcția de codificare pentru producere, detectare și eliminare a serotoninei din creier, doar că cercetările au subliniat faptul că nivelurile scăzute de serotonină se asociază cu creșterea unui comportament antisocial.

Abordarea teoretică la nivel biologic este destul de sensibilă din punct de vedere social, pentru că deține consecințe asupra întregului sistem juridic și al societății per ansamblu. În cazul în care infracțiunea este de natură genetică, oamenii nu ar trebui să fie considerați responsabili pentru crimele lor, ceea ce reprezintă o dificultate în procesul decizional în legătură cu pedeapsa pe care trebuie să o urmeze infractorul periculos.

Persoanele cu tulburare de personalitate antisocială încalcă adesea legea, devenind criminali. Ei pot minți, se pot comporta violent sau impulsiv și au probleme cu consumul de droguri și alcool. Din cauza acestor caracteristici, persoanele cu această tulburare de obicei nu își pot îndeplini responsabilitățile legate de familie, muncă sau școală [4].

Comportamentele antisociale se dezvoltă devreme în adolescență, înainte de vârsta de 15 ani. Acești indivizi sunt atât de nepreocupați de sentimentele și drepturile celorlalți, încât sunt falimentați din punct de vedere moral și le lipsește un sentiment de remușcare. Astfel de oameni par complet incapabili să se proiecteze în sentimentele altora și sunt lipsiți de empatie se dezvoltă devreme în adolescență, înainte de vârsta de 15 ani. Acești indivizi sunt atât de nepreocupați de sentimentele și drepturile celorlalți, încât sunt falimentați din punct de vedere moral și le lipsesc un sentiment de remușcare [5].

Concluzii.

1. Intervențiile sociale care urmăresc să ofere un mediu îmbogățit pot fi benefice pentru toți, dar pot fi deosebit de importante pentru indivizii cu risc biologic mai mare de comportament antisocial.

2. În timp ce explicațiile biologice ale comportamentului antisocial și criminal sunt în creștere, ele sunt cel mai bine considerate ca fiind complementare cu cercetările și teoriile actuale și o nouă cale potențială de a viza opțiunile de tratament.

3. Dezvoltarea inadecvată a amigdalei poate duce la o capacitate diminuată de a recunoaște indicii de suferință sau de amenințare; perturbarea învățării de stimulare-întărire care descurajează comportamentul antisocial/criminal.

4. Comportamentul criminal convențional a fost asociat în mod obișnuit cu aberațiile structurale ale cortexului prefrontal (PFC) și cu deficiențe funcționale. PFC este considerat sediul proceselor cognitive de nivel superior, cum ar fi luarea deciziilor, atenția, reglarea emoțiilor, controlul impulsurilor și raționamentul moral.

5. Indivizii antisociali/criminali tind să prezinte volume reduse ale creierului, precum și funcționare și conectivitate afectate în domenii cheie legate de funcțiile executive, reglarea emoțiilor, luarea deciziilor și moralitatea prezentând, de asemenea, volume crescute și anomalii funcționale în regiunile de recompensă ale creierului. Aceste regiuni prefrontale și subcorticale care au fost implicate în comportamentul antisocial/criminal sunt focusul selectiv al acestei revizuirii.

Referințe bibliografice:

1. <https://www.simplypsychology.org/biological-theories-crime.html> (vizitat 22.03.2022).
2. Banks SJ, Eddy KT, Angstadt M, Nathan PJ și Phan KL (2007). Conectivitatea amigdală-frontală în timpul reglării emoțiilor . *Social Cognitive and Affective Neuroscience* , 2 , 303–312.
3. Burt SA (2009). Există diferențe etiologice semnificative în comportamentul antisocial? O meta analiză . *Clinical Psychology Review* , 29 , 163–178.
4. <https://www.mayoclinic.org/diseases-conditions/antisocial-personality-disorder/symptoms-causes/syc-20353928> (vizitat 22.03.2022).
5. Personality and Personality Disorders/Theodore A. Stern MD, in Massachusetts General Hospital Comprehensive Clinical Psychiatry, 2016 <https://www.sciencedirect.com/topics/psychology/antisocial-behavior> (vizitat 22.03.2022).

Bun de tipar 28.03.2022.
Format A4
Coli de tipar 16,5. Coli editoriale 15,58.
Tipar Digital. Hârtie offset. Garnitura Times New Roman
Comanda nr. 101. Tirajul 200 ex.

Centrul editorial USEM
www.usem.md

Tipografia
„ADRILANG SRL”